

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL ÇEVRE BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ÇEVRE POLİTİKALARINDAKİ DEĞİŞİMİN DOĞA KORUMA
ALANLARINA ETKİSİ

DOKTORA TEZİ

Ayşe IŞIK EZER

Ankara, 2024

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL ÇEVRE BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ÇEVRE POLİTİKALARINDAKİ DEĞİŞİMİN DOĞA KORUMA
ALANLARINA ETKİSİ

DOKTORA TEZİ

Ayşe IŞIK EZER

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Nilgöl KARADENİZ

Ankara, 2024

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL ÇEVRE BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ÇEVRE POLİTİKALARINDAKİ DEĞİŞİMİN DOĞA KORUMA
ALANLARINA ETKİSİ

DOKTORA TEZİ

AYŞE IŞIK EZER

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Nilgöl KARADENİZ

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	İmzası
Prof. Dr. Nilgöl KARADENİZ	
Prof. Dr. Mehmet TUNÇER	
Prof. Dr. Meryem BULUT	
Prof. Dr. Sevgi GÖRMÜŞ	
Doç. Dr. Olgu AYDIN	

Tez Sınavı Tarihi: 06 Şubat 2024

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitü Müdürlüğüne

Prof. Dr. Nilgöl KARADENİZ danışmanlığında hazırladığım “Çevre Politikalarındaki Değişimin Doğa Koruma Alanlarına Etkisi” adlı doktora tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma süresince bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

25/03/2024

Ayşe IŞIK EZER

ÖNSÖZ

Öncelikle tez çalışmamda beni titizlikle yönlendiren, tezimin her aşamasında ve doktora eğitimim boyunca destekleyen tez danışmanın Prof. Dr. Nilgöl Karadeniz'e çok teşekkür ederim.

Tez izleme komitemde de yer alan, ufuk açan yönlendirmeleriyle her zaman destekleyen Prof. Dr. Sevgi Görmüş'e, değerli katkıları için Prof. Dr. Mehmet Tunçer'e, Prof. Dr. Meryem Bulut'a ve Doç. Dr. Olgu Aydın'a,

Her ne kadar tezimin yazımında ilk başta onunla yola çıksam da, emekli olmasıyla devam edemediğim, sadece tez çalışmamda değil zevkle aldığım dersleriyle bana kattıkları için Prof. Dr. Hakan Yiğitbaşoğlu'na,

Doktora eğitimimde yol gösterici destekleri ve büyük bir zevkle aldığım dersleriyle bana kattıkları için Prof. Dr. Aykut Çoban'a ve Doç. Dr. Bülent Duru'ya,

Tez çalışmamda, milli parklar ile ilgili güncel bilgiler konusunda destekleri için Tarım ve Orman Bakanlığı çalışanları Sn. Tuba Özel'e ve Sn. Hakan Körbalta'ya, kişisel arşivini paylaşarak beni destekleyen önceki dönem Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürü Sn. Hüsrev Özkara'ya, ülkemizdeki milli park anlayışının gelişmesinde önemli hizmetleri olan Sn. Nejat Özbaykal'ın arşivini benimle paylaştığı için sevgili dostum Goncagöl Ayşe Özbaykal Özgüt'e,

Doktora eğitimim boyunca stresli ve yorucu her dönemimde sıkıntımı da sevincimi de benimle paylaşan, manevi desteklerini her zaman hissettiğim sevgili dostlarım Hatice Kitiş'e, Duygu Uyar'a, Nurten Çağlar Yakış'a ve isimlerini teker teker belirtmediğim doktora sürecimi destekleyen tüm arkadaşlarıma,

Yaşamımın her döneminde varlığıyla güç veren oğlum Deniz'e, Ezgi'ye, her zaman her koşulda yanımda olan aileme destekleri için sonsuz teşekkürler...

Ayşe IŞIK EZER

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
KISALTMALAR.....	iv
TABLolar LİSTESİ	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ	viii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Çalışmanın Kapsamı	8
1.2. Kavramsal Çerçeve	11
1.3. Çalışmanın Yöntemi	24
2. ÇEVRE POLİTİKALARININ GELİŞİMİ.....	33
2.1. Dünyada Çevre Politikalarının Gelişimi	33
2.2. Türkiye’de Çevre Politikalarının Gelişimi	62
2.2.1. Kurumsal Yapılanma.....	63
3. DOĞA KORUMANIN GELİŞİMİ	78
3.1. Dünyada Doğa Korumanın Gelişimi	78
3.2. Türkiye’de Doğa Korumanın Gelişimi	91
3.2.1. Kurumsal Yapı	92
3.2.2. Ulusal Mevzuat	102
3.2.2.1. Milli Park, Tabiatı Koruma Alanı ve Tabiat Parkı Alanlarında Planlama, Uygulama ve Yönetimi Etkileyen Yasal Düzenlemeler.....	141
3.2.3. Yıllar İtibarıyla Milli Parklar Kanunu Kapsamındaki Korunan Alanların Durumu	152
3.3. Uluslararası Süreç ile Ulusal Sürecin Karşılaştırılması	177
4. MİLLİ PARK UZUN DEVRELİ GELİŞME PLANI ÖRNEĞİNDE PLANLAMA YAKLAŞIMININ İRDELENMESİ	185
4.1. Milli Park Alanlarında Plan Yaklaşımı ve Plan Kararları	185
4.2. Plan Kararlarının Değişimi	208
4.2.1. Abant Gölü Milli Parkı Örnek Alan İncelemesi	217
4.2.2. Marmaris Milli Parkı Örnek Alan İncelemesi.....	228
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	246
KAYNAKÇA.....	256

ÖZET	289
ABSTRACT	290

KISALTMALAR

BKH	: Bin Yıl Kalkınma Hedefleri
BM	: Birleşmiş Milletler
BMBÇS	: Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi
BMİDÇS	: Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
BiÖİ	: Bolu İl Özel İdaresi
CNPPA	: Milli Parklar ve Korunan Alanlar Komisyonu (Commission on National Parks and Protected Areas)
ÇED	: Çevresel Etki Değerlendirmesi
ÇEM	: Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü
ÇEDY	: Çevresel Etki Değerlendirme Yönetmeliği
ÇB	: Çevre Bakanlığı
ÇK	: Çevre Kanunu
ÇOB	: Çevre ve Orman Bakanlığı
ÇŞB	: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
ÇŞİDB	: Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı
ÇTÇA	: Çok Taraflı Çevre Anlaşmaları
DKMPGM	: Doğa Koruma ve Millî Parklar Genel Müdürlüğü
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DSİ	: Devlet Su İşleri
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization)
ETKB	: Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (General Agreement On Tariffs And Trade)
GEF	: Küresel Çevre Fonu (Global Environment Facility)
IUCN	: Uluslararası Doğa Koruma Birliği (The International Union for Conservation of Nature)
MP	: Milli Park
MPAYGM	: Milli Parklar ve Av-Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü
MPDKGM	: Milli Parklar ve Doğa Koruma Genel Müdürlüğü
MPK	: Milli Parklar Kanunu
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (The Organisation for Economic Co-operation and Development)
OGM	: Orman Genel Müdürlüğü

OK	: Orman Kanunu
OSİB	: Orman ve Su İşleri Bakanlığı
ÖÇKB	: Özel Çevre Koruma Bölgesi
ÖÇKKB	: Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı
SKA	: Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TA	: Tabiat Anıtı
TB	: Tarım Bakanlığı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TKA	: Tabiatı Koruma Alanı
TOB	: Tarım ve Orman Bakanlığı
TOKB	: Tarım, Orman ve Köy İşleri Bakanlığı
TP	: Tabiat Parkı
TRIPS	: Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Anlaşması (Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights)
TTK	: Turizmi Teşvik Kanunu
TVKGM	: Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü
UBSEP	: Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı
UDGP	: Uzun Devreli Gelişme Planı
UNCED	: Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (United Nations Conference on Environment and Development)
UNCTAD	: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (United Nations Conference on Trade and Development)
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme)
UNEP	: Birleşmiş Milletler Çevre Programı (United Nations Environment Programme)
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational Scientific and Cultural Organization)
WCED	: Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (World Commission on Environment and Development)
WCPA	: Dünya Korunan Alanlar Komisyonu (World Commission on Protected Areas)

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Çevre ile İlgili BM Konferansları ve DTÖ Toplantıları.....	61
Tablo 2. Çevre ile İlgili Kurumsal Yapılanma Değişimi	64
Tablo 3. Türkiye'nin Doğa Koruma ile İlgili Taraf Olduğu Çok Taraflı Çevre Anlaşmaları.....	77
Tablo 4. IUCN Korunan Alan Kategori Listesi	86
Tablo 5. Türkiye'de Korunan Alan Statüleri ve Sorumlu Kurumların Yıllar İtibarıyla Değişimi	94
Tablo 6. Türkiye'de Korunan Alan Statüleri	104
Tablo 7. Özel Çevre Koruma Bölgeleri (2023).....	113
Tablo 8. Biyogenetik ve Biyosfer Rezervleri.....	116
Tablo 9. Dünya Miras Alanları Listesi.....	118
Tablo 10. 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu Kapsamında Tanımlanan Statüler.....	123
Tablo 11. Milli Park, Tabiat Parkı, Tabiatı Koruma Alanı ve Tabiat Anıtlarının Tespit, Teklif, Tescil, İlan ve Planlama Yetkilerinin Değişimi	125
Tablo 12. Milli Parklar Kanunu'nda Yapılan Değişiklikler.....	126
Tablo 13. Milli Parklar Kanunu Kapsamında Tescil Edilen Korunan Alanların Tabi Olduğu Yönetmelikler	135
Tablo 14. Milli Park Alanlarında Planlama, Uygulama ve Yönetimi Etkileyen/Belirleyen Düzenlemeler ve Planlama Yaklaşımına Etkisi	144
Tablo 15. Korunan Alanlarda Koruma Bölgeleri.....	151
Tablo 16. 1956–1982 Yılları Arasında Tescil Edilen Milli Parklar ve Kaynak Değerleri.....	157
Tablo 17. 1983-2002 Yılları Arasında Tescil Edilen Milli Parklar ve Kaynak Değerleri.....	158
Tablo 18. 2003–2011 Yılları Arasında Tescil Edilen Milli Parklar ve Kaynak Değerleri.....	159
Tablo 19. 2012–2023 Yılları Arasında Tescil Edilen Milli Parklar ve Kaynak Değerleri.....	159
Tablo 20. Sınır Değişikliği Yapılan Milli Park Alanları	166
Tablo 21. Yıllar İtibarıyla Tescil Edilen Tabiatı Koruma Alanları	169
Tablo 22. Statüsü Değiştirilen, İptal Edilen Tabiatı Koruma Alanları.....	170
Tablo 23. 1983–2002 Yılları Arasında Tescil Edilen Tabiat Parkları.....	173

Tablo 24. Uluslararası Çevre Politikalarındaki Gelişmelerin Ulusal Doğa Koruma Sürecine Yansıması/Ulusal Refleks	178
Tablo 25. Uzun Devreli Gelişme Planı Yaklaşımları ve Ayırıcı Özellikleri.....	186
Tablo 26. Dönemler İtibarıyla Uzun Devreli Gelişme Planı Dağılımı ve Planlama Yaklaşımı	192
Tablo 27. MP Alanlarında Uzun Devreli Gelişme Planı Revizyon Durumu	210
Tablo 28. Meri Uzun Devreli Gelişme Planlarında Koruma Bölgeleri Dağılımı	212
Tablo 29. Uzun Devreli Gelişme Planı Revizyonlarının Değerlendirmesi	215
Tablo 30. Marmaris Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Revizyon Plan Kararlarında Mutlak Koruma Bölgesi Değişimi	236
Tablo 31. Marmaris Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Revizyon Planlarında Bazı Alanların Koruma Bölgesi Değişimi.....	239

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Doğanın Metalaştırılması Zinciri	21
Şekil 2. Yöntem Akış Diyagramı	26
Şekil 3. Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımının Gelişimi.	41
Şekil 4. Korunan Alanlarda Sorumlu Kurumlar.....	105
Şekil 5. Uzun Devreli Gelişme Planı Akış Süreci.....	148
Şekil 6. 2023 Yılı İtibarıyla Milli Parklar Kanunu Kapsamında Tescil Edilen Yerlerin Toplam Sayıları.....	153
Şekil 7. 2023 Yılı İtibarıyla Milli Parklar Kanunu Kapsamında Tescil Edilen Yerlerin Toplam Büyüklüğü	153
Şekil 8. Yıllar İtibarıyla İlan Edilen ve İptal Edilen Milli Park Sayıları	155
Şekil 9. Dönemler İtibarıyla Tescil Edilen ve İptal Edilen Milli Park Sayıları.....	155
Şekil 10. Tescil Edilen Milli Parkların Kaynak Değerlerine Göre Dağılımı.....	156
Şekil 11. Dönemler İtibarıyla Milli Park Alanlarının Alansal Değişimi	160
Şekil 12. Dönemlere Göre Milli Park Tescil, İptal ve Tabiatı Koruma Alanı Statüsünden Dönüşen Alan Sayıları	161
Şekil 13. Yıllar İtibarıyla İlan Edilen ve İptal Edilen Tabiatı Koruma Alan Sayıları.....	170
Şekil 14. Yıllar İtibarıyla Tabiatı Koruma Alanlarında Alan Değişimi.....	171
Şekil 15. Yıllar İtibarıyla Tescil Edilen ve İptal Edilen Tabiat Parkı Sayıları	174
Şekil 16. Yıllar İtibarıyla İlan Edilen ve İptal Edilen Tabiat Parkı Alan Değişimi	175
Şekil 17. Dönemler İtibarıyla İlan Edilen ve İptal Edilen Tabiat Parklarında Alan Değişimi.....	176
Şekil 18. Uzun Devreli Gelişme Planı Yapım Süreci	198
Şekil 19. Abant Gölü Milli Parkı Coğrafi Konumu	217
Şekil 20. Abant Gölü Tabiat Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı (2003).	219
Şekil 21. Marmaris Milli Parkının Coğrafi Konumu	229
Şekil 22. Marmaris Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Revizyon Planı (2013)	237
Şekil 23. Marmaris Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Revizyon Planı (2013)	238

1. GİRİŞ

Türkiye’de doğa korumanın gelişimi ve evrilme süreci dünyadaki sosyo ekonomik politikalara bağlı olarak ortaya çıkan gelişme ve evrilme sürecinden bağımsız değildir, onun bir yansımasıdır. Doğa koruma kavramı ilk ortaya çıktığında başlangıçta bağımsız olarak gelişmişse de, çevre sorunlarının uluslararası niteliğinin kabul edilmesiyle birlikte, Birleşmiş Milletler (BM) süreçlerinde belirlenen çevre politikalarının gelişimi ve değişimi ile doğrudan ilişkili olmuştur.

Doğa koruma ve çevre konusunda uluslararası politikalar diğer birçok konuda olduğu gibi, BM süreçlerinde karara bağlanmakta ve ülkelerde uygulanmasını sağlayacak kavramlar, programlar ve politika araçları oluşturulmaktadır. Türkiye’de doğa koruma ve çevre konularında yaşanan süreç, üyesi olunan BM, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) gibi kuruluşlarda alınan kararların ülkedeki yansımalarıdır.

Doğal süreçlerin tahribi ve dolayısıyla biyolojik çeşitliliğin azalması kritik bir küresel sorun olarak görülmektedir. İnsan faaliyetleriyle canlıların yaşam alanlarının ve biyolojik çeşitliliğin yok edilmesi, çeşitli uluslararası kurumlara göre, ana çevre sorunu olarak değerlendirilmektedir¹. Bu nedenle doğa korumanın en önemli amacı da doğadaki zengin biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürekliliğinin sağlanmasıdır. Biyolojik çeşitlilikteki reddedilemez düzeydeki bu kayıp ve bu kaybın yarattığı tehlike, kurumsal ve politik düzeyde de artık kabul edilmiş, çevre ve doğa koruma politikalarının önemli bir alanı olmuştur. Doğa koruma, çevre korumanın vazgeçilmez bir bölümü durumundadır². Pelzer (1993), doğa korumayı çevre korumanın bir parçası olarak kabul etmektedir. Doğa koruma ile çevre koruma arasındaki temel fark yararlanma

¹ Scrhamm,1999’dan aktaran Çolak, A.,H., **Ormanda Doğa Koruma** (Kavramlar-Prensipiler-Stratejiler-Önlemler), Milli parklar ve Av-Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü Yayını, 2001, s.24.

² Çolak, A.,H., 2001, s.25-39.

düşüncesidir. Çevre koruma insanın yaşam temellerini korumaya çalışır. Doğa koruma insan ile birlikte doğal kaynakların korunmasına hizmet eder³.

Doğa koruma fikrinin, Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) Yellowstone Milli Parkı'nın ilan edildiği 1872 yılında somutlaşmasından tam yüz yıl sonra, 1972 yılında, BM Stockholm İnsan Çevresi Konferansında çevre sorunlarının uluslararası niteliği kabul edilmiş, uluslararası çevre politikalarının da temeli atılmıştır. BM Stockholm Konferansından itibaren devam eden tüm BM çevre konferanslarının çıktılarında ve çevre politikalarının belirlendiği dokümanlarda doğa koruma ile ilgili kararlar da yer almıştır. 1972 yılında başlayan BM çevre konferansları süresince çevre adına elde edilen kazanımların giderek ekonomi lehine değiştiği değerlendirilmeleri yapılmaktadır. Bu değerlendirmelerin, 1992 yılında Rio de Janeiro'da gerçekleştirilen BM Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda, sürdürülebilir kalkınma kavramının yerine, sürekli bir geleneksel "ekonomik büyüme" teriminin kullanıldığı, ekonomik büyümenin çevreye zarar vermediği, tersine tam da çevrenin korunması için gerekli olduğu⁴ söylemiyle desteklendiği belirtilmektedir. 2002 yılında gerçekleştirilen Johannesburg Konferansında da ekonomik kalkınma olmadan çevrenin korunamayacağının bir kez daha teyit edildiği⁵ belirtilmektedir.

Gündeme geldiğinden bu yana “sürdürülebilir kalkınma” yaklaşımının ekonomik temelli/öncelikli olduğu tartışmaları da başlamıştır. Bu konuda uluslararası kurumların yaklaşımı, 9 – 14 Kasım 2001 tarihlerinde Doha'da gerçekleştirilen Dünya Ticaret Örgütü'nün (World Trade Organization- DTO)'nün “Bakanlar Konferansı”nda açığa çıkmıştır. Konferansta ele alınan konular ve konferans sonunda yayınlanan deklarasyonda yer verilen hükümler ticaret ile çevre arasındaki ilişkinin ticaretin lehine kurulacağına

³ Pelzer,1993'den aktaran Çolak, A.,H., 2001, s.36.

⁴ Pallemarts, M., “Stockholm'den Rio'ya Uluslararası Çevre Hukuku: Geleceğe Doğru Geri Adım mı?”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Ç. Bülent Duru, 1997,C.52, S.01, s.618-630.

⁵ Eşkinat, R., “Binyıl Kalkınma Hedeflerinden Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine”, **Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Prof. Dr. Akar ÖCAL Armağanı, Özel Sayı, C.2, S.3, 2016, s.268.

ilişkin önemli kararları içermektedir. Toplantının konusu “DTÖ Bakanlar Konferansı Dördüncü Oturumunda görüşülen en önemli hususlardan birisi “Çok Taraflı Çevre Anlaşmalarıyla (ÇTÇA) DTÖ kuralları arasındaki etkileşimin incelenerek belirlenmesidir⁶. Konferans sonunda kabul edilen bildirgenin Ticaret ve Çevre başlığı altında 31. ve 32. maddeleri ÇTÇA ile ticaret arasındaki ilişki ile ilgilidir⁷.

“Ticaret ve Çevre başlıklı bölümün altında 31. maddede, ticaret ve çevrenin karşılıklı olarak birbirlerini destekleyici boyutlarını (???) geliştirme görüşünden hareketle, sonuçları konusunda her hangi bir önyargı taşımaksızın müzakerelerde bulunmak konusunda tam mutabakat sağlandığı; ÇTÇA ile DTÖ tarafları arasındaki müzakerelerin DTÖ’nün halihazırda mevcut hükümlerinin uygulanabilirliği kapsamında sınırlı olacağı, ÇTÇA anlaşmasına taraf olmayan bir DTÖ üyesinin bu müzakerelerden zarar görmeyeceği; bu müzakerelerin çevresel ürün ve hizmetlere uygulanmakta olan gümrük vergilerinin azaltılması ve mümkün olduğu ölçüde (0) lanması hedeflenerek yürütüleceği, DTÖ’de bu konuyla ilgili komiteden, özellikle gelişmekte olan ve en az gelişmiş ülkelerdeki çevresel düzenlemelerin, piyasalara giriş önünde engel oluşturmaması için azaltılması veya tamamen kaldırılması ve böylece söz konusu ülkelerde ticaret, kalkınma ve çevre konularının gelişmesine olanak sağlanmasına dönük çalışmalar yapmasının isteneceği; bu çalışmalarda Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Anlaşması (Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights-TRIPS) anlaşmasının ilgili hükümleriyle çevresel amaçlı etiketleme uygulamalarının da dikkate alınacağı...”⁸ belirtilmektedir. Bu kararlar ile “...ticareti engelleyici nitelikte olduğu saptanan çevre önlemlerinin yerini serbest ticaret hükümlerinin alması amacıyla girişimin de başlatılması söz konusudur. Bu kararlar, küresel düzeyde korunması gereken çevre

⁶ Mengi, A.; Algan, N., Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme, AB ve Türkiye Örneği, Çevre Dizisi, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2003, s.49.

⁷ World Trade Organization, **Dördüncü DTÖ Bakanlar Konferansı**, The Fourth WTO Ministerial Conference, Doha, Qatar, 9–14 Kasım, 2001, s.3.
https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min01_e/min01_e.htm.

⁸ <http://www.antimai.org/rp/rp01katsd.htm>(erişim tarihi 12.6.2019)

*değerleri, ticari mallar olarak nitelendirilmiştir. Buna bağlı olarak hükümetler serbest ticaretin küreselleşmesinin önünde engel olarak çıkabilecek her türlü uygulamanın önlenmesini taahhüt etmiştir. Bu engeller içine çevre adına alınan önlemler de dâhil edilmiştir. Ticaretin, sermayenin serbest dolaşımı önceliği çevrenin önüne geçmiştir”.*⁹ Ayrıca, bildirgenin 6. paragrafında “DTÖ’nün Birleşmiş Milletler Çevre Programı¹⁰ (United Nations Environment Programme-UNEP) ve diğer hükümetler arası çevre kuruluşlarıyla işbirliğine devam etmesi, özellikle Eylül 2002’de Güney Afrika’nın Johannesburg kentinde düzenlenecek olan Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi’ne kadar DTÖ ile ilgili uluslararası çevre ve kalkınma örgütleri arasındaki işbirliği...”¹¹ teşvik edilmektedir. Bu atıf, Sürdürülebilir Kalkınma için Johannesburg Bildirgesinin “Gelecek Çok Taraflılık” başlığı altında yer bulmuştur. Sermaye şirketleri ortaklardan biri olarak tanımlanarak uluslararası ticaret ve yatırım faaliyetlerine engel oluşturmaktan kaçınılması¹² gerektiği bildirilmektedir.

Sürdürülebilir Kalkınma için Johannesburg Bildirgesinin ve DTÖ Bakanlar Toplantısı Sonuç Bildirisi’nden sonra, uluslararası ticaret ilişkileri açısından üçüncü siyaset belgesi olarak kabul edilen Monterrey Mutabakatı metninde de “uluslararası ticaretin kalkınmanın motoru olduğuna ve Kalkınmanın finansmanı için en önemli kaynak olan ticaretin serbestleştirilmesi önündeki tüm engellerin kaldırılması gerektiğine ve yabancı sermayeyi çekmek için öncelikle “iyi yönetim”e gereksinim duyulduğuna” yer verilmiştir¹³. Birbiri ardına yapılan toplantılarda “kabul edilen Binyıl Bildirisi, Doha Bakanlar Bildirisi, Monterrey Mutabakatı ve Johannesburg Bildirisi ile sosyal ve

⁹ Mengi, A.; Algan, N., 2003, s.49.

¹⁰ Yazar, çalışmada kısaltma olarak BMÇH’ye tercihen yaygın olarak kullanılan uluslararası kısaltması UNEP’i tercih etmiştir.

¹¹ World Trade Organization, 2001, s.4.

https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min01_e/min01_e.htm.

¹² TC Çevre ve Orman Bakanlığı, UNDP, **Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi Johannesburg Uygulama Planı**, 2004, Ankara, Kardelen Yayınevi, s.124.

¹³ T.C. Dış İşleri Bakanlığı, Dış Politika Uluslararası Kuruluşlar ve İlişkilerimiz G-20, <https://www.mfa.gov.tr/g-20-tr.tr.mfa>.

*ekonomik kalkınma ve çevrenin korunmasının başlıca unsurları belirlenmiş ve bu belgeler üzerinde küresel ölçekte uzlaşa sağlandığı*¹⁴ ifade edilmektedir.

Oysa BM Binyıl Bildirgesinde (2000) çevrenin onarılmaz ölçüde bozulduğu gerekçesiyle çevresel etkinliklerin tümünde yeni bir korumacılığa işaret edilmişken, akabinde toplanan, sermayenin serbest dolaşımı önceliğinin çevrenin önüne geçen kararların alındığı DTÖ'nün Doha Toplantısında (2001) çevre ifadesi doğal varlıklar/alanlar ve doğa koruma alanlarını da kapsayacak şekilde en geniş anlamda kullanılmışken, bu Konferans sonunda kabul edilen kararlar, küresel sermayenin serbest dolaşımı ve yeni pazarların oluşturulması önündeki tüm engellerin kaldırılması kararı olarak değerlendirilmektedir. Diğer bir ifade ile doğal varlıkları metalaştırma kararıdır. Bu süreçte “*ekosistem malları, sıkı koruma uygulanabilir değil*” söylemleri de yaygınlaşmaya başlamıştır¹⁵.

Çevrenin ekonomik kalkınma olmadan korunamayacağı anlayışında, doğal varlıkların korunabilmesi, ancak bir değere sahip olmasıyla mümkündür. 1992’de BM Çevre ve Kalkınma Konferansında “çevrenin bir doğal sermaye kaynağı olarak, doğal kaynakların değerlerinin belirlenmesi gerektiği, kirleten öder - doğal kaynağı kullanan öder” yaklaşımı kabul görmüştür. Doğal kaynakların değerinin belirlenebilmesi, fiyatlandırılması için çevresel muhasebe sisteminin geliştirilmesine ihtiyaç olduğu¹⁶ kabul edilmiştir. Çevresel muhasebe sistemi, daha sonra, ekosistem hizmetleri olarak literatüre ve gündeme girmiştir. 2005 yılında yayınlanan “Birleşmiş Milletler Binyıl Ekosistem Değerlendirmesi (Millenium Ecosystem Assesment-MEA) Raporunda da ekosistem hizmetleri, doğal sermaye olarak nitelendirilmiştir¹⁷. Böylelikle, çevre

¹⁴ Ağca, B., **Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi**, Johannesburg, 26 ağustos-4eylül, 2002, Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi, C.7, s.30-40.

¹⁵ Ergün, T., Çobanoğlu, N., “Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Etiği”, **Ankyra, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.3,S.1, 2012, s.112.

¹⁶ Alcamo, J., [vd.], **Ecosystems and Human Well-Being: a framework for assessment**, Washington, D.C., USA, Island Press. ISBN: 1-55963-403-0, 2003, S.120-127.

¹⁷ Alcamo, J., [vd.], 2003, s.8.

literatüründe, parasal değerin alt bileşeni altında doğanın “doğal varlıkların insansal amaç ve çıkarlardan bağımsız değeri, içkin (*intrinsic*) değeri”¹⁸ ve “çevrenin fiili kullanımından kaynaklanan değeri, kullanım değeri (*use value*)”nin yanı sıra, seçenek değeri, miras değeri gibi farklı değer tanımlamaları da açığa çıkmıştır¹⁹.

Bu toplantılarda alınan kararlar çevre ve doğa koruma açısından kritik önemdedir. 2001 yılında Doha’da gerçekleştirilen DTÖ’nün “Bakanlar Konferansı” sonrasında, çevre politikalarında doğa koruma adına alınan önlemler ekonomi lehine değiştirilmeye başlanmıştır. Ülkemizde, 2002 yılından sonra MPK, Çevre Kanunu (ÇK), Orman Kanunu (OK), Mera Kanunu, Kıyı Kanunu, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (KVTVKK), İmar Kanunu, Maden Kanunu ile çevresel etki değerlendirmesi (ÇED), enerji ve su mevzuatlarında ve ilgili yönetmeliklerinde birbiri ardına yapılan değişikliklerin tamamı bu toplantılarda alınan kararların ulusal mevzuata uyumlanmasıdır²⁰.

Planlama, mekânı düzenleyen disiplin olarak arazi vasıf değişikliğinde önemli bir araç olarak ortaya çıkmaktadır. Planlama, kullanımın mekândaki tanımını ve düzenlemesini yapan disiplin olması açısından doğal alanların/varlıkların nasıl kullanılacağını veya kullanılamayacağını belirleyici bir öneme sahiptir. Planlamanın amacı ve yaklaşımı da doğal varlıkların ele alış biçimini belirlemektedir²¹. Mekânı oluşturan doğal ve kültürel varlıkların, planlamanın amacı doğrultusunda, hangi bakış açısıyla ele alındığı, doğal ve kültürel varlıkların nasıl korunacağını ya da kullanılacağını belirlemektedir. Bir alanın doğa koruma statüsüne alınmasında ana “kaynak değeri” tarihi, arkeolojik yada kültürel değer olsa dahi, bu değerler, içinde bulunduğu doğal

¹⁸ Çoban, A., “Çevreciliğin İdeolojik Unsurlarının Eklemlenmesi”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C.57, S.3, Temmuz-Eylül 2002, s.3-30.

¹⁹ Uzunyayla, F., “Ekosistem Hizmetlerinin Parasal Değerini Belirleme Yöntem ve Tartışmalarına İlişkin Bir İnceleme”, **Ekonomik Yaklaşım**, 2017, C. 28, S.105, s.36.

²⁰ Işık Ezer, A., “Plan Değişikliklerini Besleyen Politikalar”, **Çevre ve Hukuk** (Atatürk Orman Çiftliğinden Gezi Parkı’na Çevre ve Planlama Sempozyumu), Edit; Alıcı S.S., Basa N., Türkiye Barolar Birliği, Ankara, 2014, S.67-90.

²¹ Işık Ezer, A., “Ülkemizde Planlama Yaklaşımının Niteliği, Çevresel Etkileri”, **Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülteni eki: Dosya: Yerel Yönetimler: Kentsel Yaşam ve Nitelik**, 2009, S.09, s.10-19.

unsurlar ile bir bütündür. Bu nedenle, korunmaya değer görülen arkeolojik, tarihi yada kültürel unsurların korunması bunların içinde bulunduğu doğal değerlerin korunması ile mümkün olabilmektedir. Bu değer, parçası oldukları ekosistemdeki fonksiyonları nedeniyle. Burada belirleyici birinci unsur planlamanın amacıdır. Planlamanın amacı dayanağı olan mevzuata bağlı olarak değişmektedir. Koruma mevzuatı içinde amaç maddesinde sadece koruma, geliştirme ve yönetime yer verilmiş olan Milli Parklar Kanunu (MPK)²² kapsamında yapılacak planların amacı da koruma olacaktır. Diğer belirleyici unsur da doğa koruma alanlarının koruma statüsüne alınmasının gerekçesi olan doğal, tarihi, arkeolojik, kültürel “kaynak değerleri”nin nasıl ele alındığı konusudur. Planlamanın amacı koruma olarak belirlendiğinde de doğal varlıkların korunması ya da nasıl kullanılacağı konusu doğal varlıkların “varlık değeri” üzerinden mi? “kullanım değeri” üzerinden mi? ele alındığı ile ilgilidir. Bu kapsamda milli park alanlarında yapılacak plarlarda doğal varlıkların nasıl ele alındığını, tabii olduğu yasal düzenlemeler ile kurumsal yapı belirlemektedir. MPK’na göre yapılması zorunlu olan Uzun Devreli Gelişme Planı (UDGP), korunan doğal alanlar için, ulusal mevzuatta yer verilen ilk fiziki plandır. UDGP’nın yapılma amacı korunan doğal alanların ana kaynak değerlerinin korunması ve yönetilmesidir.

Bu tez çalışmasında, BM süreci esas alınarak uluslararası çevre politikalarının gelişimi ve değişiminin doğa koruma alanlarına etkisi; ulusal mevzuatlara yansımaları üzerinden, MPK kapsamında tescil edilen milli park alanlarında yapılan Uzun Devreli Gelişme Planı kararlarında ve hükümlerinde yapılan değişiklikler özelinde incelenmiştir.

²² TC. Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı, 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu, Milli Parklar Yönetmeliği ve Milli Parklar Fon Yönetmeliği, Orman Genel Müdürlüğü Milli Parklar Dairesi Başkanlığı, 1989, Ankara.

1.1. Çalışmanın Kapsamı

Doğa koruma ve çevre konusunda uluslararası politikaların diğer birçok konuda olduğu gibi, Türkiye'nin de üyesi olduğu, BM süreçlerinde belirlenmesi nedeniyle, bu çalışmada çevre ve doğa koruma politikalarının gelişimi ve değişimi BM süreçleri temel alınarak incelenmiştir.

Çevre, geniş anlamda ele alındığında, her ne kadar doğa korumayı kapsamı içine alsın da, her iki yaklaşımın gerek politikaları-araçları, gerekse uygulama alanlarında güttüğü amaçlar açısından farklılaşması, gerek tarihsel süreci, gerekse kurumsal örgütlenme süreçlerinin başlangıçta birbirinden bağımsız olarak gelişmesi gibi sebeplerden dolayı iki ayrı başlıkta ele alınmıştır.

Bugün, çevre korumanın vazgeçilmez bir bölümünü doğa koruma oluşturmaktadır. Doğal alanların korunması fikri ilk olarak “halkın belirli bir süre için de olsa yararlanmasını da gözeterek şekilde, bir alanın sahip olduğu peyzaj güzelliğinin, florasının, faunasının korunması amacıyla Hollanda’da doğmuş, 1576 yılında “Lahey Ormanı’nın (Haagse Bos) değiştirilmeden korunması” kabul edilmiştir²³. Doğa korumanın ilk ortaya çıkışından bugüne birçok tanımı yapılmıştır. Doğa korumadan; insanlar ile birlikte tüm canlılar için yaşamın temeli olan doğanın sürekli korunmasını ve iyileştirilmesini kapsayan tüm önlemler ile doğanın tahribine yol açacak her türlü olumsuz etkiden korunması anlaşılır²⁴. Yücel’e (2010) göre doğa koruma, “*insan sağlığı ve yaşamın garantisi için, doğada yaşayan bitki ve hayvan türlerinin varlığı, onların yetişme ve yaşam ortamları ile belli kriterlerin ışığında korumaya değer bulunan doğa parçalarını ve doğal elemanları korumak*” anlaşılmalıdır²⁵. Erz’e (1980) göre doğa

²³ Yücel, M., Babuş, D., “Doğa Korumanın Tarihçesi ve Türkiye’deki Gelişmeler”, **Adana Doğu Akdeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü Doa Dergisi** (Journal of DOA), 2005, S.11, s.6.

²⁴ Çubuk, A.H., 2011, s.39.

²⁵ Yücel, M., “**Doğa Koruma**”, Ç.Ü. Ziraat Fakültesi Genel Yayın no: 265, Ders Kitapları Yayın No: A-85, 2010, Adana, s.8.

koruma, serbest yaşayan bitkiler, hayvanlar ve onların yaşam temellerinin bütün bir peyzaj(ekosistem) içinde teşvik edilmesi ve korunması amacıyla yapılan bütün önlem ve işlemleri kapsar²⁶. Doğa koruma bugün sadece doğal kaynakların korunmasını değil, tüm yaşam alanlarının ekolojik, ekonomik, etik ve estetik açıdan korunmasıyla birlikte tür ve form çeşitliliğinin korunmasının güvence altına alınmasını da kapsar²⁷. Diğer bir tanım da BM Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nde (BMBÇS) yapılmış, “*özgün koruma amaçlarını gerçekleştirmek için belirlenen, düzenlenen ve yönetilen, coğrafi olarak tanımlanmış bir alan*” şeklinde tanımlanmıştır²⁸.

Yerinde doğa koruma çalışmalarının en önemli araçlarından birisi korunan alanlardır. Korunan alan dışında farklı yöntemler olsa da en fazla kabul göreni alansal nitelikli korunan alanlardır²⁹. Wolters (1995), doğa koruma bölgeleri işlevlerini, ancak yeterli büyüklükte belirlenmiş, alansal doğa koruma olması halinde yerine getirilebileceğini bildirmektedir³⁰. Korunan alana ilişkin tanım ve sınıflandırmalar, ilk kez 1962'de, Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN) tarafından Seattle'da yapılan kongrede gündeme gelmiştir. IUCN korunan alan tanımı ve kategorileri ilk olarak 1978 yılında geliştirmiş³¹ ve son olarak 1994 yılında üzerinde fikir birliğine varılmıştır. IUCN korunan alan kategorileri, korunan alanların planlanması, tescili ve yönetimi için önemli bir küresel standart olarak kabul edilmektedir³². Korunan alanlara ilişkin çeşitli tanım ve bu tanımlara göre farklı sınıflandırmalar yapılmışsa da uluslararası düzeyde en yaygın biçimde kabul gören IUCN tarafından yapılan tanım ve sınıflandırmadır. IUCN, korunan

²⁶ Erz 1980'den aktaran Çubuk, A.H., 2001, s.39.

²⁷ Çubuk, A.H., 2011, s.40.

²⁸ TC. Çevre Bakanlığı, **Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi**, Çevre Koruma Genel Müdürlüğü yayını, 1998, s.5.

²⁹ Zeydanlı, U. , “Koruma Yönetimi Uygulamaları”, **Orman ve Biyolojik Çeşitlilik**, Ülgen, H. ve U. Zeydanlı. Ed., Doğa Merkezi, 2008, Ankara, s. 129.

³⁰ Wolters 1995'dan aktaran Çolak, A.,H., 2001, s.55.

³¹ IUCN, **Categories, Objectives and Criteria for Protected Areas: A Final Report prepared by Committee on Criteria and Nomenclature Commission on National Parks and Protected Areas**, 1978.

³² Dudley, N. (Ed.), **Guidelines for Applying Protected Area Management Categories** (Best Practice Protected Area Guidelines Series No.21) Gland: IUCN, 2013.

alanı, “*özellikle biyolojik çeşitliliğin, doğal ve doğalla ilişkili estetik ve kültürel kaynakların korunması ve devamlılığın sağlanması amacıyla yasal ve diğer etkili yollarla yönetilen kara ve/veya deniz alanı*” olarak tanımlamaktadır³³. IUCN tarafından yapılan tanım ve sınıflandırmalar dışında da ülkeler sahip oldukları doğal alanların niteliğine, yönetim anlayışlarına göre farklı tanımlama ve sınıflandırmalar da yapılmaktadır. Bu tez kapsamında, uluslararası düzeyde kabul görmüş IUCN tarafından yapılan korunan alan tanımı ve kategorileri kullanılmıştır.

Ulusal mevzuatta, korunan alan tanımına, Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelikte yer verilmiştir. Yönetmelikte korunan alan tanımı, “*Biyolojik çeşitliliğin, doğal ve bununla ilişkili kültürel kaynakların korunması ve devamlılığının sağlanması amacıyla ilgili mevzuata göre yönetilen; milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, doğal sit alanları, sulak alanlar, özel çevre koruma bölgeleri ve benzeri koruma statüsü bulunan kara, su ya da deniz alanlarını*” ifade eder şeklinde yapılmıştır³⁴. Yönetmelikte yer verilen tanımın IUCN tanımına benzerlik gösterdiği söylenebilir. Yönetmelikte tanımlanan korunan alan tanımı içinde kültürel kaynaklar ile birlikte benzeri alanlar ifadesiyle oldukça geniş bir çerçeve çizilmiştir. Tanımda yer verilen ve ulusal mevzuatlarda da dayanağı olan doğal sit, sulak alanlar, özel çevre koruma bölgeleri gibi ağırlıklı olarak doğal nitelikleri nedeniyle koruma alanı ilan edilen alanlar; bu alanlara ilişkin karşılaştırılabilir nitelikte istatistiki bilgilerin bulunmasındaki zorluk, hem de bu alanlarda sanayi tesisleri, atık depolama ve arıtma gibi kentsel nitelikli arazi kullanımları ile enerji ve madencilik gibi faaliyetlere izin verilmesi nedeniyle bu tez kapsamı dışında bırakılmıştır.

³³ Thomas, J., **Türkiye’de Korunan Alan Yönetiminde IUCN Kategori Sistemi**, Çevre ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Projesi, 2006, Ankara, s.8.

³⁴ Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik, Resmi Gazete, (2012, 19 Şubat) S.28358.

Tez çalışması, Türkiye’de 1956 yılında ilk milli park statüsü ile alansal doğa koruma çalışmalarının başlatılması, korunan alanlar ile ilgili ilk müstakil kanun olması nedeniyle 1983 yılında yürürlüğe giren 2873 sayılı MPK kapsamında kalan korunan alanlar ile sınırlandırılmıştır. MPK’nda tanımlanan statüler içinde, milli park statüsünün ilk tanımlanan ve en tanınan uluslararası statü olması, MPK ve ilgili yönetmeliğinde açıkça planlama mevzuatı ile ilişkisi kurulan bir planın yapılması zorunluluğu (Uzun Devreli Gelişme Planı-UDGP) nedeniyle örnek çalışmalar milli park statüsü üzerinden yürütülmüştür.

Tez kapsamında “kaynak değeri” kavramı, Milli Parklar Kanunu’nda tanımlandığı şekilde, Kanun kapsamında tescil edilen korunan alanların tescil gerekçesini oluşturan doğal kültürel, tarihi değerler için kullanılmıştır. Kaynak değeri ifadesi ile tabii kaynak, estetik kaynak, kültürel kaynakların herhangi birisi, birkaçı ya da tamamı kast edilmektedir.

1.2. Kavramsal Çerçeve

Çevre ve doğa koruma ortaya çıkışı, amaçları, uygulama alanları açısından farklılık göstermesine karşın, doğa koruma, çevre, çevrecilik, ekoloji kavramları ile ele alınmakta, doğa koruma ve çevre koruma birbirleri yerine kullanılmaktadır³⁵. Sanayi devrimiyle birlikte başlayan teknolojik gelişmelerin sonucunda, insanın doğa üzerindeki bilinçsiz müdahalesinin giderek artmasıyla birlikte, doğal dengenin bozulmasına bağlı olarak ortaya çıkan ekolojik sorunlar bütün insanlığı etkiler hale gelmiştir. Ekolojik sorunların tüm insanlığı etkiler hale gelmesi, insanın doğaya müdahale biçiminin ve düzeyinin sorgulanmasına neden olmuş, ilk olarak yabanıl yaşamı, doğayı insan

³⁵ Feyzioğlu, Ü., **Doğa Paradigmasından Siyasal Paradigmaya: Derin ve Toplumsal Ekoloji**, T.C. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2015, s.97.

müdahalesinden korumaya yönelik düşünceler gelişmeye başlamıştır³⁶. Çevreciliğin kurumsal temelleri on dokuzuncu yüzyıl sonlarında ABD ile Avrupa’da yaban hayatını korumaya yönelik, doğayı insan müdahalesinden korumak amacıyla ortaya çıkan doğa korumacı harekete dayandırılmaktadır³⁷.

1970’lerden sonra doğa koruma çevrenin kapsamı içinde değerlendirilmeye başlanmıştır. Ekoloji kavramı, çevrenin; politik ekoloji de çevreciliğin bir alt dalı olarak görülürken; doğa ile ilgili düşünce ve hareketler, çevrecilik genellemesi altında ele alınmaktadır³⁸. Çevre sözcüğü çok kullanılmakla birlikte tek bir tanımı yoktur. Ekolojiye ait bir tanım olarak, bir organizmanın içinde doğup büyüdüğü, geliştiği yaşam ortamıdır. Organizma dışında kalan ve onun biyolojik doğasını etkileyen tüm faktörleri kapsar³⁹. Terimin anlamı, çevre sorunu bağlamında, hayvanlar (yabanıl ya da evcil), bitkiler (doğal ya da kültüre edilmiş) ile doğal varlıkların yaşadıkları ortamlar (habitat ya da ekosistem) olarak sınırlandırılabilir. İnsanın oluşturduğu mekânlar insan dışındaki canlılara çevre oluşturmadığı sürece, çevre kapsamının içinde değildir. Çevre içine insanın dâhil edildiği durumda, henüz doğallığını yitirmemiş, doğa ile uyum içinde yaşayan insanlar, ilkel insanlar ve onların kültürleri olmalıdır⁴⁰. Çevre, en genel tanımı ile “*canlı varlıklar ve insan etkinlikleri üzerinde doğrudan ya da dolaylı etkiler yapabilen fiziksel, kimyasal, biyolojik ve toplumsal etmenlerin tümü*”⁴¹ olarak ifade edilmektedir. Çevre Kanunu’nda, çevre “*canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde bulundukları biyolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel ortam*” olarak, çevre koruma, “*çevresel değerlerin ve ekolojik dengenin tahribini, bozulmasını ve yok olmasını önlemeye, mevcut bozulmaları gidermeye, çevreyi iyileştirmeye ve*

³⁶ Sezer, Ö., (27 Ekim 2009), Çevre Korumacılıktan Radikal Ekolojiye, <https://ecotopianetwork.wordpress.com/2009/10/27/cevre-korumacilik-tan-radikal-ekolojiye/>. Erişim tarihi: 21.2.2023.

³⁷ Feyzioğlu, Ü., 2015, s.98.

³⁸ Feyzioğlu, Ü., 2015, s.97.

³⁹ Rene Dubos’dan aktaran Ünder , H., **Çevre Felsefesi, Etik Metafizik Görüşler**, Doruk Yayıncılık, 1996, Ankara, s.4.

⁴⁰ Ünder, H., 1996, S.7-9.

⁴¹ Keleş, R.; Ertan, B., **Çevre Hukukuna Giriş**, İmge Kitabevi, 2002, Ankara, s.14.

*geliştirmeye, çevre kirliliğini önlemeye yönelik çalışmaların bütünü*⁴² olarak tanımlanmaktadır.

Keleş ve Hamamcı (2005), çevreyi, insanı merkeze alarak, fiziksel çevre, doğal çevre, yapay çevre ve toplumsal çevre gibi kategorilere ayırmaktadır. “Doğal çevre”, insanın oluşumuna katkıda bulunmadığı, hazır bulduğu, insan dahil canlı ve cansız varlıkları bünyesinde barındıran ortamdır. Bu kapsamda çevrebilim (ekoloji), çevre sorunlarının bilimsel olarak çözümüne yönelik insan-doğa ilişkilerini inceleyen disiplinlerarası bir bilim dalı olarak tanımlanmaktadır⁴³. Ekoloji terimini ilk olarak 1867 yılında Alman biyolog Ernst Haeckel’in kullandığı belirtilmektedir. Ekoloji, biyoloji biliminin bir dalı olarak gelişmiş, organizmaların kendi çevreleriyle olan ilişkilerini inceler. Yunanca oikos (ev) ve logos (tartışma) kelimelerinden oluşmaktadır. Ekosistem kavramı, karşılıklı ilişki içinde birbirlerini etki yapan canlı organizmalarla, cansız maddelerin bulunduğu herhangi bir doğa parçası bir ekosistem olarak tanımlanmaktadır⁴⁴. Ekoloji terimi ile çevre arasında teorik ve pratik olarak farklılıklar bulunmakla birlikte, yaygın olarak ekoloji bilimi de “çevresel bilimler/çevrebilim” olarak ifade edilmektedir⁴⁵. Ekolojinin hayvan ve bitki topluluklarını incelediğini, çevrenin ise hayvan ve bitkilerle birlikte insanı da inceleme konusu yaptığı ifade edilerek çevrenin ekolojiye göre daha geniş kapsamlı olduğu da öne sürülmektedir⁴⁶.

Çevrecilik, Tekeli’ye (2009) göre insanmerkezci bir temel üzerine kurulmuştur, insanın refahını en fazlaya çıkarmayı hedeflerken bu faaliyetler üzerindeki çevresel sınırlılıkları da en aza indirmeyi hedeflemektedir. Bu yaklaşımla, çevresel tehditlerin üstesinden gelmek için, mevcut toplumsal, ekonomik ve siyasi düzen değişmeden,

⁴² Çevre Kanunu, Resmi Gazete, (1982, 11 Ağustos), S.18132

⁴³ Keleş, R.; Hamamcı, C., **Çevre Politikası**, 5. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 2005, s.34.

⁴⁴ Şişli, M. N., **Çevrebilim: Ekoloji**, Yeni Fersa Matbaacılık, 1. Baskı, 1996, Ankara, s.11.

⁴⁵ Mutlu, A., **Ekoloji ve Yönetim Düşüncesi (Toplumsal Ekoloji ve Sürdürülebilir Gelişme Üzerine Bir İnceleme)**, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Çevre Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2005, s.15.

⁴⁶ Keleş, R.; Hamamcı, C., 2005, s. 32-42.

teknolojik gelişme ve kısmi sosyal değişme yeterli görülmektedir⁴⁷. Çevrecilik bu açıdan, düşünülenin aksine “radikal” değil, “muhafazakâr”dır⁴⁸. Bookchin’e (2013) göre, ekolojik bir toplumun sorunlarıyla başa çıkma çabasında “çevrecilik” terimi yanıltıcıdır. Doğal çevreyi korumak için teknolojik gelişmelerin yeterli olmadığını, insanlığın doğa ile ilişkisini değiştirmesi gerektiğini belirtmektedir. Çünkü, kar peşinde koşan modern toplumun, insanı da nesneleştirdiği, ormandaki ağaçtan insana her şeyin metalaştırıldığı mevcut sistemde, insanlığın teknolojinin bir uzantısı haline geldiği ve doğal çevrenin devasa bir fabrikaya dönüştüğü görüşündedir. Bu nedenle de “çevrecilik” giderek daha çok araçsal bir duyarlılığı yansıtmaktadır⁴⁹. Çevrecilik, Öztürk’e (2017) göre, yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra, bütüncül bir perspektifle doğa-toplum ilişkisini ele alan, küresel ekolojik sorunlarına odaklanan ve çevre sorunlarının çözümünü politik dönüşümlerle gerçekleştirmeyi hedefleyen anlayışa ulaşmıştır⁵⁰. Modern çevreci düşünce, teknolojik ilerlemelerin doğaya olumsuz etkilerinin azaltıldığında çevreye zarar vermeyeceği görüşündedir⁵¹. Baş’a (2001) göre, çevre, çevrecilik ve ekoloji kavramları arasındaki farkı insan ve doğa arasındaki ilişkinin biçimi ile doğaya yüklenen anlam belirlemektedir. Baş’a (2001) göre, “*Doğa bilimlerinde ve tıpta kavramın adı ekoloji; işin içine mühendislik ve endüstriyalist⁵² paradigmanın belirlediği sosyal bilimlerin cari durumu girince adı birden “çevre” oluyor. Hatta kimi bilim insanları tüm ilgili disiplinleri içeren bir üst disiplin olarak “çevrebilim” diye bir kavram kullanıyorlar*”, ifadesiyle, ekoloji terimi yerine çevre teriminin kullanılması endüstriyalist,

⁴⁷ Tekeli, İ., **Kültür Politikaları ve İnsan Hakları Bağlamında Doğal ve Tarihi Çevreyi Korumak**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009, s.188, 213.

⁴⁸ Önder’den aktaran Sezer, Ö., 2009.

⁴⁹ Bookchin, M., **Ekolojik Bir Topluma Doğru**, Çeviren: Abdullah Yılmaz, Sümer yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2013, s. 60-75.

⁵⁰ Öztürk, Ö., “Çevrecilik Söylemleri ve Türkiye’deki Çevre Hareketlerinin Seyri”, **Journal of History Culture and Art Research**, 2017, C.6, S.2, s.442.

⁵¹ Sezer, Ö., 2009.

⁵² Endüstriyalizm: kapitalizm/mevcut ekonomik sistemin maksimum kâr elde etme amacını, sınırsız tüketim yoluyla gerçekleştirmesi. Çukur, D., “Küreselleşme Karşısında Ülkenin Eğitim ve Mekânsal Politikaları Üzerine Düşünmek”, **Toplum ve Demokrasi Dergisi**, C.3, S.6, 2009, s. 218-219.

insanmerkezci anlayışın yansımasıdır”⁵³. Bu yaklaşım doğa sorunlarını, çevre sorunları ve çevre politikaları adı altında salt teknik bir meseleye indirgemekte, çevrecilik doğa mühendisliğinin bir biçimi olarak görülmektedir⁵⁴. Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının da, tanımlandığı orijinal kaynağından (Brundtland Raporu’ndan) başlayarak ‘endüstriyalist’ nitelikli olduğu belirtilmektedir⁵⁵.

Özellikle, 1970 yılından sonra, sınır ötesi ve uluslararası niteliği kabul edilen ve bütün insanlığı ilgilendirir hale gelen çevre sorunları ile politika kavramı arasında yakın ilişki vardır. Bu ilişki bilinen anlamdaki politikanın ötesinde, belli bir sorunun çözümü için geleceğe yönelik olarak benimsenen ilkelerin ve önlemlerin bütününe kapsayan, geniş anlamdaki politika (policy) kavramını içermektedir. Bu aynı zamanda ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel ve idari sistemin çevre ile olan etkileşimini içerir. Politika, belirli konularda alınmış tekil kararlardan daha kapsamlı, bir dizi faaliyetleri ve sonuçlarını içeren, bilinen bir hedef için yol haritasını oluşturan ve sonuç olarak alınan kararların uygulama safhasını içeren davranışlar bütünüdür⁵⁶.

Çevre politikalarının odağında, uluslararası örgütlerin, devletlerin, bireylerin, sivil toplum kuruluşlarının çevre sorunlarının çözümüne yönelik çabalarının, doğal ve yapay çevrenin korunması ve geliştirilmesi için alınacak önlemlerin bütünü yer almaktadır. Bu politika, sadece çevre politikası değil, ekonomik ve toplumsal politikaları da kapsamaktadır⁵⁷. Çevre politikaları, toplumsal hukuk kurallarının ve değer sistemlerinin temelden değişmesini sağlayacak teknik ve kurumsal bilgiler olarak ifade edilebilir⁵⁸.

Bu kapsamda 1972 BM Stockholm Konferansı ile başlayan ve devam eden süreçte ortaya konulan belgeler küresel bir çevre politikasının esasları olarak kabul edilmiştir. Bu

⁵³ Baş’dan aktaran Feyzioğlu, Ü., 2015, s.97.

⁵⁴ Bookchin, M., 2013, s. 142..

⁵⁵ Şahin, Ü., “Bir Truva Atı Olarak Sürdürülebilir Kalkınma”, **Üç Ekoloji**, Kış-İlkyaz, 2004, S.1, s.21.

⁵⁶ Hecl, H., “Policy analysis”, **British Journal of Political Science**, 1972, C.2, S.1, s.84. <http://www.jstor.org/stable/193311>.

⁵⁷ Ökmen, M., Politika ve Çevre“, **Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar**, (Ed. M. Marin ve U. Yıldırım), Beta Yayınları, 2004, s. 328-330.

⁵⁸ Keleş, R., **İnsani Çevre, Toplum**, İmge Yayınları, Ankara, 2017, s.646.

politikanın esasını ekonomik kalkınma ile çevre arasındaki ilişki belirlemektedir. Bu süreçte kabul edilen politika belgelerinde çevre sorunlarının çözümüne ve doğanın korunmasına yönelik olarak birçok kavram ve yaklaşım ortaya çıkmıştır. 1972 yılından sonra yapılan tüm konferansların temel izleği olarak kabul edilen sürdürülebilir kalkınmanın, “çevre ile ekonomiyi ilişkilendiren ve etkinlik, verimlilik, çevresel kaynak kullanımında rasyonellik gibi ekonomik ilkelerin belirlediği kalkınma anlayışını yansıttığı”⁵⁹ ifade edilmektedir. Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için, ilk kez 1992 Rio Konferansı’nda ortaya çıkan ve 2002 Johannesburg Konferansı’nda geliştirilen “küresel ortaklık” (yönetişim) içinde sayılan Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası, DTÖ, OECD gibi politik ve ekonomik örgütler ile uluslararası şirketler de küresel çevre politikalarında önemli belirleyiciliğe sahiptir⁶⁰. Çevrenin korunmasının “kalkınma sürecinin ayrılmaz bir parçası olduğu” gerekçesiyle, ticaretin liberalleştirilmesi, ticaretin önündeki engellerin kaldırılması, korumacılığın durdurulması, girişimciliğin önünün açılması önerileri⁶¹ bu durumu desteklemektedir. Yeşil ekonomi yaklaşımı da, sürdürülebilir kalkınma anlayışına benzer bir şekilde “*bir yandan çevresel bozulma, biyoçeşitlilik kaybı ve sürdürülemez doğal kaynak kullanımını önlerken diğer yandan da ekonomik büyüme ve kalkınmayı sürdürme yolu olarak*” tanımlansa da, sürdürülebilir kalkınmadan farklı olmadığı, aksine sürdürülebilir kalkınmanın tüm ekonomik sektörlerde uygulama aracı olduğu belirtilmektedir⁶². Özellikle biyolojik çeşitliliğin korunması açısından önemli bir gelişme olarak görülen BMBÇS’nin, biyolojik çeşitlilik üzerindeki mülkiyet rejiminin yeniden şekillendirilmesi olarak değerlendirilmektedir. Bu değişikliği, Flitner (1998), “...yeni hukuki çerçeve biyoçeşitlilik söyleminin ve onun unsurlarının bazısının metalaştırılması olarak görülebilir. Bu biyoçeşitliliğin korunması,

⁵⁹ Sezer, Ö., 2009.

⁶⁰ Mutlu, A., 2005, s.169-172.

⁶¹ Şahin, Ü., 2004, s.21-22.

⁶² OECD, Yeşil Büyüme Stratejisi Geçici Raporu: Sürdürülebilir Bir Gelecek İçin Taahhütlerimizin Yerine Getirilmesi, 2010, (Green Growth Strategy), (www.oecd.org/greengrowth/45529850.pdf), Erişim Tarihi: 15.06.2018.

*biyoteknoloji endüstrisinin büyümesi ile sermayeleşmenin hızlanması ve “geleneksel toplumların” kendi “değerlendirilmemiş/az değerlendirilmiş kaynakları” ile dünya pazarının bütünleşmesi arasında pozitif bir korelasyon kurmaktadır.”*⁶³ şeklinde ifade etmektedir.

Doğa, insan eli değmemiş yerleri ifade etmektedir. Doğa koruma ile çevre koruma arasındaki temel fark yararlanma düşüncesinde ortaya çıkmaktadır. Denilebilir ki, çevre koruma insanın yaşam temellerini korumaya çalışmakta, doğa koruma ise insanı da göz önünde bulundurarak doğal kaynakları korumaya hizmet etmektedir⁶⁴.

Doğa koruma, temelde biyolojik çeşitlilik ve tamamlayıcı unsuru olan genetik kaynakların korunması çalışmalarıdır. Tüm dünyada biyolojik çeşitliliğin korunması amacıyla “*in-situ*” ve *ex-situ* koruma yöntemleri uygulanmaktadır. *In-situ* koruma, türlerin yaşamlarını sürdürebilmek için kendi ekosistemlerinde korunmaları gerekliliğini kabul eden bir yaklaşımdır. Ekosistemlerin ve doğal yaşam ortamlarının korunması, yaşayabilir tür popülasyonlarının doğal çevrelerinde; evcilleştirilmiş veya kültüre alınmış türlerinse ayırt edici özelliklerini geliştirdikleri çevrelerde muhafazası ve geri kazanılması anlamındadır. *Ex-situ* biyolojik çeşitlilik unsurlarının kendi doğal yaşam ortamları dışında korunması anlamındadır⁶⁵. Yerinde doğa koruma çalışmalarının en önemli araçlarından birisi, milli park, tabiat parkı, tabiatı koruma alanı, yaban hayatı geliştirme sahaları, muhafaza ormanları, gen koruma ormanları gibi farklı statülerdeki korunan alanlardır. Korunan alan dışında farklı yöntemler olsa da en fazla kabul göreni korunan alanlardır⁶⁶.

Doğa koruma yaklaşımını, insan ve doğa ilişkisinin biçimi belirler. Bu ilişkide, doğal varlıkların “insansal amaç ve çıkarlardan bağımsız değeri, içkin (*intrinsic*)

⁶³ Flitner’den aktaran Hayırsever Topçu, F., “Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi: Müzakereden Uygulamaya”, **Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi**, 2012, C.20, S.1, s. 85.

⁶⁴ Çolak, A.H., 2001, s.30.

⁶⁵ TC. Çevre Bakanlığı, **Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi**, Çevre Koruma Genel Müdürlüğü Yayını, 1998.

⁶⁶ Zeydanlı, U., 2008, s.129.

değeridir”⁶⁷. İçkin değer, kendi gerçek doğasından, “varlık değeri (existence value)”nden kaynaklanır. Yalnızca canlıların değil cansız varlıkların da içkin değere sahip olduğu kabul edilir.⁶⁸

Koruma yaklaşımı da, doğaya yüklenen değer hangisi olduğuna göre şekillenir. Doğanın değerini, özelliğini sadece insana sağladığı yarara, kullanım amacına indirgemek “*araçsallaştırma*” olarak tanımlanmaktadır. Bu ilişki araçsal değer anlayışına göre şekillendiğinde, insan amaç, doğa araçtır. Doğa, insanın yararlandığı sürece değerlidir. Doğanın sunduklarına ekonomik, turizm, estetik beğeniler açısından yüklenen değer nedeniyle doğa korunmalıdır. Bu durumda, bu yararları sağlamayan doğa varlıklarının da koruması gerekmecektir. Diğer yandan, doğal varlıkların içkin değeri olduğu anlayışında, doğa insana sağladığı faydalar için değil, kendi değeri olduğu için korunmayı hak eder. Bu değer anlayışında, nihai amaç, doğanın kendisidir⁶⁹.

Ekosistemlerdeki tahribatın gerekçeleri dikkate alındığında, doğa ve çevre korumanın önemli konularını; doğal kaynakları koruma, koruma kullanma dengesi içinde faydalanma ve alansal koruma oluşturur. Doğa korumanın klasik ve önemli aracı olan alansal koruma aynı zamanda, kültürel peyzajın gelişimine ve korunmasına da hizmet eder⁷⁰. Korunan alanlar, sadece tehlike altındaki yabani bitki ve hayvan türlerinin değil aynı zamanda canlıların içinde yaşama olanağı bulduğu ekosistemlerin de korunması için bilinçli çabaların ve planlı eylemlerin gerçekleştirildiği yerlerdir⁷¹. Weber’e (2000) göre ABD’ndeki koruma yaklaşımının evrimi, muhafaza (*preservation*), koruma (*conservation*), çağdaş (*contemporary*) ve bütüncül ekosistem yönetimi (*grass-roots ecosystem management*) olmak üzere dört ayrı döneme ayrılmaktadır. Weber (2000),

⁶⁷ Çoban, A., 2002, s.3-30.

⁶⁸ Çoban, A., “Doğa Koruma Siyasetinin Temelleri”, **Kültür Mirası Yönetimi: Neden ve Nasıl? Türkiye’den Deneyimler ve Tartışmalar**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2023, İstanbul, s.384-387.

⁶⁹ Çoban, A., 2023, s. 387-388.

⁷⁰ Ssymank’dan aktaran Çolak, A.,H., 2001, s.25.

⁷¹ Doğal Hayatı Koruma Vakfı (WWF-Türkiye), **Sürdürülebilir Bir Türkiye İçin Korunan Alanlar**, Ed. Sedat Kalem, Print World Matbaa San. Tic. A.Ş., 2020, s.9.

muhafaza döneminde insan ve doğa eşdeğerde görülürken, koruma döneminde insana doğanın üzerinde bir değer verildiğini veya doğanın insan için korunması gerektiğinin kabul edildiğini; çağdaş dönemde, tekrar, doğanın insanın üzerinde bir önceliğe sahip kılındığını; fakat en son hakim olan bütüncül ekosistem yönetimi devrinde ise “insan ile doğa ilişkisinin karşılıklı ve süreklilik” halinin kabul edildiğini ifade etmektedir⁷². Ekosistem yaklaşımı, “korumayı ve sürdürülebilir kullanımı adil bir şekilde teşvik eden, toprak, su ve canlı kaynakların entegre yönetimine yönelik bir strateji” olarak tanımlanmaktadır. Sürdürülebilir yönetimin en temel ilkelerinden birisi olduğu ifade edilen ekosistem yaklaşımında, insanların kültürel çeşitlilikleriyle ekosistemlerin ayrılmaz bir bileşeni olduğu kabul edilmektedir⁷³.

Doğa koruma, bugün, sadece doğal kaynakların korunmasını değil, tüm yaşam alanlarının ekolojik, ekonomik, etik ve estetik açıdan korunmasıyla birlikte tür ve form çeşitliliğinin korunmasının güvence altına alınmasını da kapsar⁷⁴. Çoban (2023), bireysel yaklaşım, kolektif yaklaşım ve piyasacı yaklaşım olmak üzere üç doğa koruma yaklaşımından söz eder. Buna göre, “bireysel yaklaşım”da insanın kendi pratiklerinin doğayla bütünlük oluşturmasıyla doğadaki varlıkların da var olacağı, Arne Naess’in (1989) geliştirdiği Derin Ekoloji felsefesi yaklaşımıdır. Bu yaklaşımla, doğadaki varlıkların da yaşama haklarına saygı duyulacak ve korunacaktır. “Kolektif yaklaşım”, ortaklaşa yararlandıkları doğayı korumak için, toplulukların geliştirdikleri kuralların yaşama geçirilmesidir. Doğal varlıkla oluşturulan ortaklaşımı korumak için, ilkeler ve sorumluluklar birlikte belirlenir. Topluluk, doğal varlığa yönelik herhangi bir tehdit karşısında, ortaklaşımı korumak için mücadele eder. “Piyasacı yaklaşım”, doğal varlıkların sahiplenilmesi gerektiğini, sahiplenilme ilişkisi olmadığı durumlarda da, fiyatlandırılmayanın değeri olmadığı gerekçesiyle doğanın korunamayacağı iddiasıdır.

⁷² Weber’den aktaran Türkiye Ormancılar Derneği, **Türkiye Ormancılığı: 2019**, TOD Yayın No: 47, 2019, Ankara, s.93.

⁷³ Alcamo, J., [vd.], 2003, s.210.

⁷⁴ Çolak, A.H., 2001, s.40.

Ekosistem hizmetlerinin fiyatlandırılması, bu iddianın uygulamaya konmuş bir örneğidir⁷⁵. “Ekosistem malları” kavramı ekosistem hizmetleriyle eş anlamlıdır⁷⁶. İnsanların ekosistemlerden elde ettiği faydalar olarak tanımlanan ekosistem hizmetleri araçsal yaklaşımı yansıtır. Ekosistem hizmetleri, “*alternatif ekosistem yönetim biçimleri ile ekosistemlerin sağladıkları hizmetlerin kullanımında ortaya çıkan değişikliğin, sosyal amaçlı faaliyetler ile ortaya çıkan değişimin, değerlendirme yeteneğini geliştiren*”⁷⁷ bir araç olarak ifade edilse de, doğal varlıkların kullanım değeri üzerinden fiyatlandırılması anlamına da gelmektedir. Bu genellikle, ekosistemin yönetiminde, bir ekosistem tarafından sağlanan hizmetlerin kullanımdan kaynaklanan belirli bir değişikliğin değerlendirilmesini gerektirir. Doğal kaynakların değerlerinin belirlenmesi ve piyasa açısından da fiyatlandırılması için de çevresel muhasebe sistemi geliştirilmiştir. Bu amaçla çeşitli fiyatlama yöntemleri geliştirilmiş, ekosistem piyasalarının kurulabilmesi için ekosistem hizmetleri sınıflandırılarak, mübadele edilebilir hale getirilmiş, doğa yeni bir sermaye formu “doğa sermayesi” olarak tanımlanmıştır⁷⁸. Kavramın ortaya çıkışında başlangıçta biyoçeşitliliğin korunmasına yönelik bir dikkat çekme amacı varken, zamanla bu odak, ekosistem hizmetlerinin fiyatlandırılarak piyasalarda dolaşıma sokulmasına doğru kaymıştır⁷⁹. Ekosistem hizmetleri, yeni gelişen karbon piyasası, biyoçeşitlilik piyasası gibi ekosistem piyasalarında bir metadır. Doğal kaynakların kıt oluşu, kirlilik ve yok olma tehditlerinin yanı sıra, değeri belirlenmeyenin korunamayacağı gerekçeleriyle ekosistem hizmetlerinin parasal değerinin belirlenmesi gerekmektedir. Doğal varlıkları “kaynak” olarak görmek, onlara araçsal değer yönünden bakmaktır. Ekosistem piyasalarında doğal varlıkların toplam değerinin hesaplanması için yapılan

⁷⁵ Çoban, A., 2023, s. 387.

⁷⁶ Alcamo, J., [vd.], 2003, s.211.

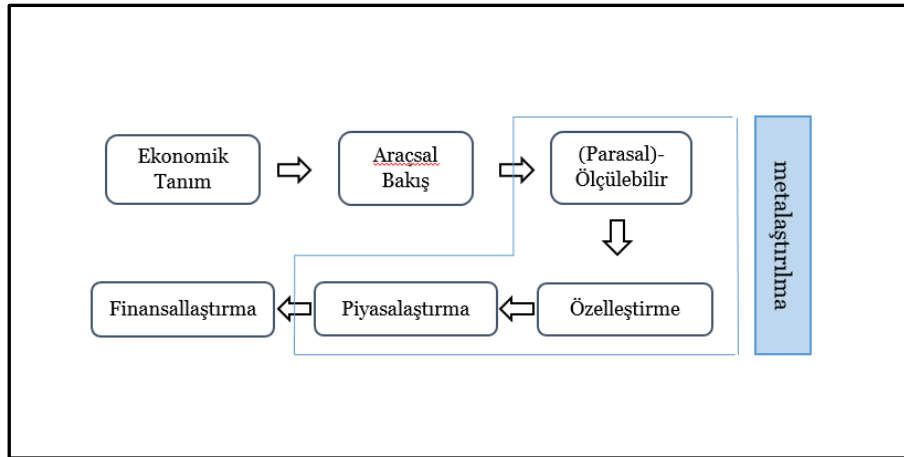
⁷⁷ A.g.e., s.120-127.

⁷⁸ Uzunyayla, F., “İktisadi Araçlarla Ekolojik Alana Müdahalenin Doğa ve Birikim Süreci Açısından Analizi”, **Amme İdaresi Dergisi**, C.48, S.3, 2015, s.159-196,

⁷⁹ Uzunyayla, F., “Ekosistem Hizmetlerinin Parasal Değerini Belirleme Yöntem ve Tartışmalarına İlişkin Bir İnceleme”, **Ekonomik Yaklaşım**, 2017, C. 28, S.105, s.21.

sınıflandırmada, çevre değerleri olarak, içkin değeri, kullanım değeri, seçenek değeri, miras değeri olarak ayrıştırılmıştır. “Kullanım değeri” (*use value*), çevrenin fiili kullanımından kaynaklanan değeridir. Seçenek değeri (*option value*) çevreyi gelecekte kullanmak için çevreyi korumaktır. “Miras değeri” (*bequest value*) ise gelecek nesiller için çevrenin korunması, gelecekteki potansiyel bir kullanım ya da kullanım dışı değeri olarak tanımlanmaktadır. Çevresel varlıkların toplam ekonomik değeri, kullanım değeri, seçenek değeri ve varlık değerinin toplamından oluşmaktadır. Kullanım değeri ile seçenek değerinin toplamı “toplam kullanım değeri”ni (*environmental assets*) vermektedir⁸⁰.

Smessaerta, Missemberb ve Levrelc (2020) doğanın dar anlamda metalaştırılması sürecini altı aşamada tanımlamaktadır. Buna göre birinci adım, doğal varlığın ekonomik terim ile tanımlanması, ikinci adım doğal varlığın “araçsal” bakış ile anlamlandırılması, üçüncü adım parasal değerlendirme, ölçülendirme yani fiyatlandırmanın yapılması, dördüncü adım özel mülkiyet haklarının ortaya çıkmasının kolaylaştırılması, beşinci adım piyasalarda alınıp satılır hale gelmesi ve altıncı adım da finansal araçların oluşturulmasıdır (Şekil 1.)⁸¹.

Şekil 1. Doğanın Metalaştırılması Zinciri⁸²

⁸⁰ Uzunyayla, F., 2017, S.35.

⁸¹ Smessaerta, J.; Missemberb, A.; Levrelc, H., The commodification of nature, a review in social sciences”, Ecological Economics, 2020, C.172, s.1-10.

⁸² Smessaerta, J.; Missemberb, A.; Levrelc, H., 2020, s.1-10.

Doğal alanların metalaştırma sürecinde ortaya çıkan veri talebi, bu verilerin elde etme süreçlerini de önemli kılmaktadır. Doğanın etkin korunması, değişimin tespit edilebilmesi, çevresel bilginin kamuya açık olması ve bilgiye erişimin bir hak olduğu gerekçeleriyle biyolojik verilerin standartlaştırılmış şekilde kayıt altına alınması gerektiği ifade edilmektedir. Verinin standartlaştırılması sayısallaştırılmasını gerektirir. Oysa çevresel bilgi, “sosyal, kültürel ve politik ortam içinde kendi ahlaki ve sembolik boyutuna sahip bağlamsallaştırılmış” bir bilgidir. Diğer ifadeyle, biyoçeşitlilik verilerinin üretim ve metalaştırma süreçlerinde kullanılmak üzere hangi tercihlere göre tanımlanacağı ve kaydedileceği önemli bir husustur. Çeşitliliğin temsiliyeti nasıl gerçekleştirilecektir? Murphy (1994), bu verilerin standartlaştırılarak kayıt altına alma sürecinin gerekçesinin, merkezi idarelerin büyük ölçüde rasyonelleştirme süreçlerine dayalı, doğanın sınıflandırılması ve nesneleştirilmesine yönelik stratejilerin belirlenmesi ve doğanın kontrolü⁸³ olduğu görüşündedir.

Scott (1998) , devletin doğayı, toplumları ve yaşadığı alanları kontrol etmek için, doğayı ve toplumu basitleştirmeye ve okunaklı kılmaya dönük homojenleştirme ve standartlaştırmaya yöneldiğini belirtmektedir. Standartlaştırmayı “basitleştirme (*simplification*)”, “okunaklılık (*legibility*)” ve “soyutlama (*abstraction*)” süreçleri olarak ifade etmekte, bu süreçleri devletin ontolojik bir parçası olarak görmektedir. Gerçeklikle temsil edilen arasındaki boşluğa işaret etmektedir⁸⁴. Scott’un (1998) standartlaştırmayı açıkladığı, yaşlı orman alanının plantasyon ormanına dönüştürülmesi, yani bilimsel ormancılıktan ticari ormancılığa dönüşüm süreci, biyolojik çeşitliliği yüksek doğal ormanların kesilerek plantasyon ormanına dönüşümüdür. Bu dönüşümde orman, tür sayısının azaltılmasıyla, çalıların temizlenmesiyle ve geometrik kusursuzluk içinde

⁸³ Lawrence, A.; Turnhout, E., “Personal meaning in the public sphere: The standardisation and rationalisation of biodiversity data in the UK and the Netherlands”, **Jurnal Of Rural Studies**, C.26, 2010, s.353-360.

⁸⁴ Durmaz, İ., Y., “25. Yılında “Devlet Gibi Görmek”i Okumak”, **Mülkiye Dergisi**, 2023, C.47, S.3, s.1130-1138.

monokültür alanına dönüştürülerek basitleştirilir. Bu yapılandırılmış düzeni, tek bir mali yönetim, yüksek verimlilik, kolay kereste üretimi, süreç kontrolünde ve tüm idari aşamalarda kullanışlı (herkes tarafından anlaşılabilir) standart formlar ile ölçülebilir, karşılaştırılabilir şekilde basitleştirme vasıtasıyla standartlaştırılır. Doğal çevrenin düzenlenmesi bir istisna değil, sonuçta insan amaçları doğrultusunda köklü bir şekilde yeniden kurgulanıp basitleştirilmesidir. Bu yeni düzen her aşamada kontrol edenlere (devlete) tek bir örnek üstünden (sinoptik bir bakış) her türlü kararın verilmesini de sağlamaktadır⁸⁵.

Sonuçta, standartlaştırılmış alan, okunaklı hale getirilmiş ve denetlenebilir kılınmış, karşılaştırılabilir ve ölçülebilir bir biçime dönüştürülmüştür. Bu şekilde farklılıklar ve çeşitlilik de görünmez kılınmıştır. Minyatürleştirme, orman plantasyon alanlarının oluşturulması gibi, tasarlanmış, planlanmış, ölçülendirilmiş, yüksek üretim ve verimlilik amaçlı model oluşturulmasıdır. Homojenize edilmiş, şematik bir düzene indirgenme halidir. Minyatürleştirilen alanlarda, alanlar ekolojik ve topografik gerçeklikten koparılmış, tikelin temsiliyetinin ortadan kalktığı soyut birer birime dönüşmektedir. Restorasyon ormancılığı dönüşümüyle sanal bir ekoloji yaratılırken, ormanın devamlılığını sağlayan temel koşulunu, çeşitlilik görmezden gelinmektedir⁸⁶. Biyolojik süreçler gibi, standartlaştırılamayan süreçler insanın olmadığı varlıkların da paydaş olduğu bir duruma işaret eder ve bu kendine özgü karmaşıklık sadece insanın doğaya ait bilgisine indirgenemez. İnsanların, hayvanların ve diğer tüm canlı organizmaların etkileşimde bulunduğu bir zemin olarak doğa, daima karmaşıklığa içkindir. Bu basitleştirme ve minyatürleştirme süreci biyoçeşitliliği temsil edilemezlik (*non-representational*) noktasına getirir. Scott (1998), bu temsil edilemezlik durumunu insana ait yerele gömülü bilgi, geleneksel bilgi olarak aktarmakla birlikte, bu bilgiler

⁸⁵ Scott, J. C., **Devlet Gibi Görmek**, Koç Üniversitesi Yayınları, Çeviri: Ozan Karakaş, 1. Baskı, İstanbul, 1998, s.35.

⁸⁶ a.g.e., s.45.

ekolojik ve biyolojik süreçlere ilişkin bilgileri de kapsamaktadır. Standartlaştırılmış verinin doğal alanı ve sahip olduğu biyoçeşitliliği yansıtması mümkün müdür? Scott'a (1998) göre; “herhangi bir idari sistem, abartılı ve büyük ölçüde standartlaştırılmış, şematikleştirilmiş bir soyutlama ve basitleştirme sürecinin aracılığı olmaksızın, var olan herhangi bir sosyal topluluğu, doğal alanları kontrol etmeye muktedir değildir”. Planlama ve koruma kararlarını desteklemek için standart veri oluşturulurken yapılan tercihler temsiliyet durumunu da belirler⁸⁷. Standartlaştırılan veriler dışında kalanlar temsiliyet dışında kalmaktadır⁸⁸. Doğal alanları koruma çalışmalarında ekolojik ve biyolojik süreçlerin karmaşıklığının standartlaştırılmış formlardaki verileri yansıtılması mümkün olmadığı gibi, doğa koruma da sadece insan merkezli kurgulanan yerel ve pratik bilgiye indirgenemez.

1.3. Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada izlenen yöntem üç ana aşamadan oluşmaktadır (Şekil 2) ve bu aşamalara ilişkin ayrıntılı bilgi aşağıda verilmiştir.

1. Aşama: Mevcut Durum Tespiti

Bu aşama, uluslararası ve ulusal süreç olmak üzere iki genel başlık altında yürütülmüş ve her iki başlık altında genel bir literatür taraması yapılmıştır. Literatür taramasında Resmi Gazete, BM web sayfası, Mülga Orman ve Su İşleri Bakanlığı (OSİB), Tarım ve Orman Bakanlığı (TOB) web sayfası doğa koruma istatistikleri ile TUİK web sayfası doğa koruma istatistikleri kronolojik olarak taranmış, bunun yanı sıra basılı yayın ve makaleler incelenmiştir.

a. Uluslararası Süreç

⁸⁷ a.g.e., s. 50-145.

⁸⁸ Durmaz, İ., Y., 2023, s. 1131-1138.

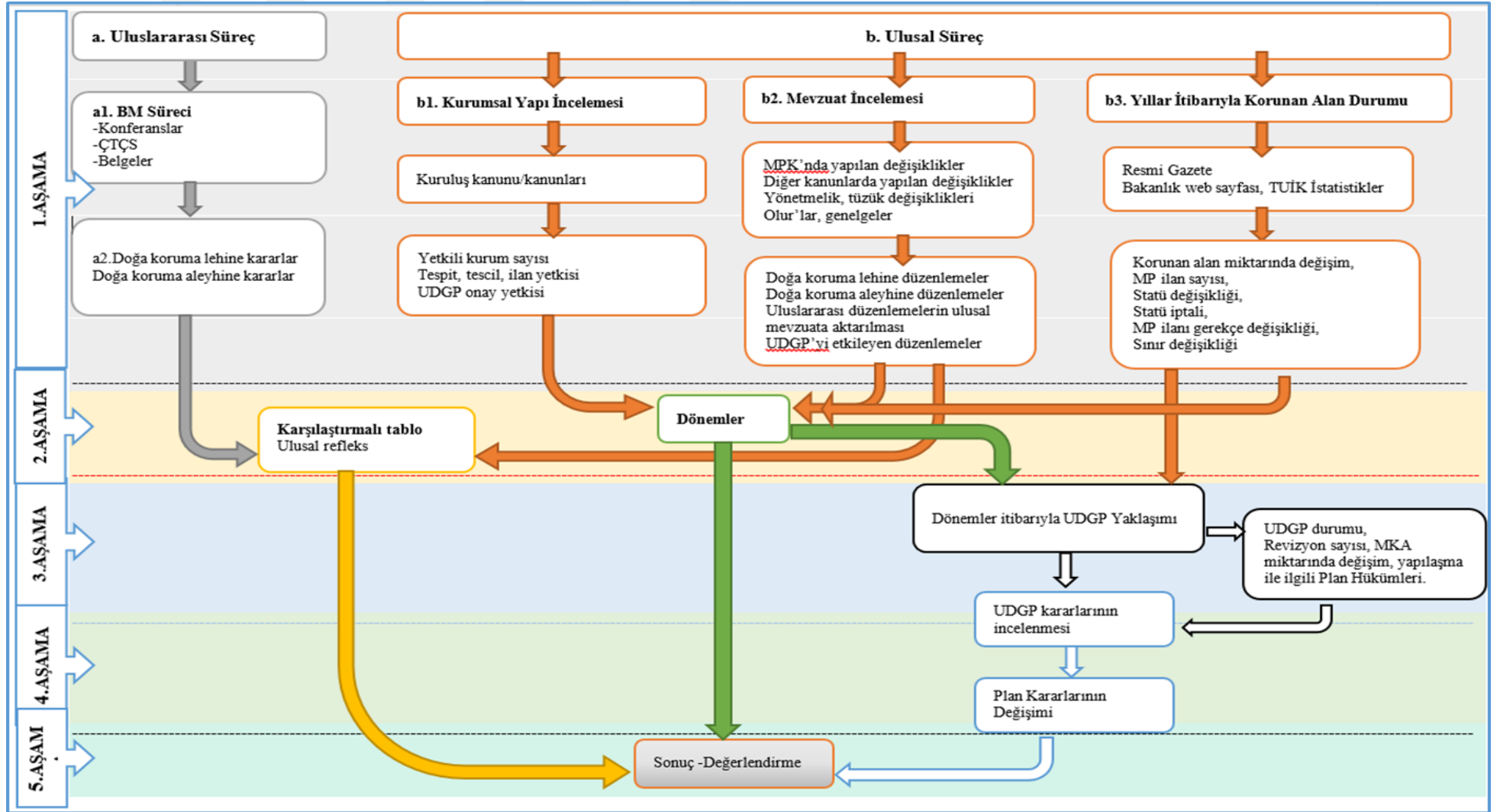
Bu başlık altında;

a1. Uluslararası sürecin tanımı/belirlenmesi,

a2. Çevre politikalarındaki değişimin doğa koruma alanlarına etkisinin belirlenmesi,

a3. Süreç sonunda ortaya çıkan doğa koruma ile ilgili kararların ve kavramların belirlenmesi yapılmıştır.

Şekil 2. Yöntem Akış Diyagramı

a1. Çevre politikalarındaki değişimin doğa koruma alanlarına etkisi belirlenirken uluslararası süreç olarak BM çevre konferansları temel alınmıştır. Bu kapsamda 1972 yılında Stockholm’de düzenlenen BM İnsan Çevresi Konferansı başlangıç noktası olarak kabul edilmiştir.

a2. Bu konferansı takip eden diğer BM çevre konferansları süreçleri incelenerek, politika değişimlerinin koruma alanlarına etkisi saptanmaya çalışılmıştır. BM çevre konferansları sürecinde, uluslararası çevre politikalarındaki gelişimi/değişimi ve bu gelişimin/değişimin doğa koruma alanlarına etkisini belirlemek için;

- BM tarafından 1972 yılında düzenlenen Stockholm Konferansı ile başlayan ve takip eden konferanslarda alınan kararlar; konferanslar sonunda kabul edilen sonuç bildirgeleri, belgeler; konferanslarda imzaya açılan ÇTÇA kronolojik olarak incelenmiş çevre ve doğa koruma ile ilgili konular tespit edilmiştir.

- Ayrıca, bu süreçteki BM Genel Kurulu (BMGK) kararları da kronolojik sıra ile taranmış; DTÖ, OECD gibi kuruluşlar ile düzenlenen ve gündeminde çevre ve doğa koruma ile ilgili konuların olduğu toplantılarda alınan kararlar incelenmiştir.

a3. Önceki aşamalarda yapılan incelemelere bağlı olarak süreçte ortaya çıkan doğa korumaya ilişkin kararlar belirlenmiştir.

b. Ulusal Süreç

Ulusal süreç; kurumsal yapı, ulusal mevzuat ve yıllar itibarıyla korunan alanların durumu olmak üzere üç başlık altında incelenmiştir. Bu incelemede, mevzuatta milli park kavramına ilk kez yer verildiği 1956 yılı başlangıç noktası olarak alınmıştır.

b1. Kurumsal Yapı İncelemesi

Bu çalışma için kronolojik olarak Resmi Gazete taraması gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda kuruluş kanunları incelenerek,

- Doğa koruma alanlarından sorumlu, yetkili kurumlar, kurumsal yapı ve organizasyonel değişiklikler,

- Doğa koruma alanlarının tespiti, tescili, ilan etme, yönetme yetkisi ile bu alanlarda plan hazırlama, hazırlatma ve onay yetkisindeki değişiklikler tespit edilmiştir.

Bu aşama sonunda, mevzuat değişimine bağlı olarak doğa koruma alanlarının tespiti, tescili, ilan etme, yönetme yetkisi ve bu alanlarda plan hazırlama, hazırlatma ve plan onayına ilişkin sorumluluk ve yetkiye ilişkin kurumsal yapıdaki değişimi gösteren tablo elde edilmiştir. Bu tablo ile milli park kavramına yer verildiği 1956 yılından günümüze doğa koruma alanlarından sorumlu idareler ile bu idarelerin yetki ve sorumluluk alanlarındaki değişimin izlenmesi amaçlanmıştır⁸⁹.

b2. Ulusal Mevzuat İncelemesi

Bu aşamada da, Resmi Gazete kronolojik olarak taranmış, doğa koruma ile ilgili mevzuat, bu mevzuatta yapılan değişiklikler doğa koruma ile ilgili kanunlar, ilgili yönetmelikler, tüzük, genelge ve Olur'lar incelenmiştir. Bu inceleme ile;

- Doğa koruma ile ilgili ulusal mevzuatın gelişimi ve değişimi,
- Doğa koruma adına olumlu gelişmeler ile doğa koruma aleyhine yapılan değişiklikler,
- Milli park kavramına ilişkin düzenlemelerin gelişimi ve değişimi,
- Diğer mevzuatlarda yapılan ve MPK'nu etkileyen değişiklikler,
- Mevzuat değişikliklerinin UDGP yaklaşımına etkisi,

⁸⁹ Doğa koruma alanlarının ilan sürecine ilişkin farklı ifadeler kullanılmıştır. Milli park kavramına ilk kez yer verilen Orman Kanununun 25. Maddesinde “ayrılması” ifadesi; MPK’nun 3. Maddesinde tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanları için “belirlenmesi”, milli park alanları için “tecili” ifadesi; Milli Parklar Yönetmeliğinin 9. Maddesinde milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanları için “tayin ve tespiti” ifadesi; Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik’in 4. Maddesinde, “yapı yasağı önerilen milli park, orman alanı dışında yer alan; tabiat parkı, tabiat anıtı, tabiatı koruma alanları için “tescil”, bu alanların kadastral parsellere işlenmesi ve tapu siciline şerh konulması” ifadesine;
- “Milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, sulak alanlar ve benzeri koruma statüsü bulunan diğer alanların tescil, onay ve ilanına dair usul ve esasları belirlemek ve bu alanların sınırlarını tescil etmek”,
- 1 No’lu Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 412. Maddesinde “milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanların “tespiti” ve “tescil”i, orman ve orman rejimine tabi yerlerde tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanlarının “tescil ve ilanı” ifadelerine yer verilmiştir.

- Uluslararası gelişmelerin ulusal mevzuata yansımaları,
 - Taraf olunan ÇTÇA hükümlerinin ulusal mevzuata yansımaları
- tespit edilmiştir.

Uluslararası sürecin gelişimi ve değişiminin ulusal yansımaları, ulusal mevzuatta yapılan düzenlemelerin incelenmesi ile elde edilmiştir. Bu inceleme sonunda, MPK’nda yapılan değişikliklerin kronolojik sıralamaya göre düzenlendiği tablolar hazırlanmıştır. Bu tablolarda MPK’nda doğrudan yapılan değişiklikler ile diğer kanun ve yönetmeliklerde yapılan dolaylı değişikliklere yer verilmiştir. Milli park alanlarında yapılan UDGP’ni etkileyen mevzuat düzenlemeleri tablosu hazırlanmıştır. Tabloda değişen mevzuatların UDGP’ni etkilediği hususlara yer verilmiştir.

b3. Yıllar İtibarıyla Korunan Alanların Durumu,

Bu aşamada, ilan edilen, sınır veya statü değişikliği yapılan ya da statüsü iptal edilen alanların 1956 yılından başlayarak, yıllar itibarıyla değişimini ortaya çıkarabilmek için Resmi Gazete taraması yapılmış, ilgili bakanlıkların web sayfaları, TUIK istatistikleri incelenmiş, bu inceleme ile, ulaşılabilen istatistiklerde yer verilen farklı statülerdeki doğa koruma alanlarına ilişkin genel bilgiler verilmiş, MPK kapsamında tescil edilen statüler içinde, alansal koruma statüleri olan milli park, tabiatı koruma alanı ve tabiat parklarına ilişkin;

- Yıllar itibarıyla sayısal ve alansal değişim,
- Statü değişikliği, statü iptali gerekçeleri ve sayısı,

MP alanlarına ilişkin

- İlan gerekçesindeki (kaynak değerleri) değişim,
- Statü değişikliği, statü iptali gerekçeleri ve sayısı ilişkin

veriler elde edilmiştir. Elde edilen verilerle yıllar itibarıyla bu korunan alanların durumunu gösteren tablolar hazırlanmıştır. Bu tablolarda MPK kapsamında tescil edilen

alanlara ilişkin bilgiler verilmiştir. Bu çalışmalarda 2023 yılı istatistik verileri kullanılmıştır.

Çalışmanın kapsamı nedeniyle ulusal mevzuatta yer alan doğa koruma alanlarına ilişkin genel bilgiler aktarılmış, örnek çalışmalar sadece milli park statüsü olan alanlar için yapılmıştır.

2. Aşama: Değerlendirme

Değerlendirme, uluslararası süreç ile ulusal sürecin değerlendirmesi ve doğa koruma alanlarına ilişkin değerlendirme olmak üzere iki başlık altında yapılmıştır.

a. Bu aşamada önceki iki aşamada elde edilen uluslararası süreç verileri ile ulusal süreç verileri birlikte değerlendirilmiştir. ÇTÇA'nın kabul tarihleri, ulusal mevzuata aktarıldığı tarihler (ulusal mevzuatta yapılan atıflar) ile doğa koruma ile ilgili kurumsal yapı değişim tarihlerini içeren tablolardaki verilerin kronolojik sıralama ile düzenlendiği tablo hazırlanmıştır. Bu tablo ile, doğa korumaya ilişkin politikaların temelini oluşturan uluslararası gelişmelere paralel olarak gerçekleşen ulusal mevzuat ve kurumsal yapıdaki değişim birlikte değerlendirilmiştir. Bu çalışma kapsamında, “ulusal refleks” olarak adlandırılan bu süreç betimlenerek, tüm bu sürecin ulusal yansıması/refleks ortaya çıkarılmıştır.

b. Bu aşamada, ulusal mevzuat incelemesi, kurumsal yapı incelemesi ve ulusal refleks sonuçlarının aktarıldığı tablonun değerlendirilmesiyle, mevzuat düzenlemesi ve idarelerin yetki ve sorumlulukları açısından MPK kapsamında tescil edilenler için farklı dönemlere ulaşılmıştır. Mevzuat ve kurumsal yapıdaki yetki ve sorumluluğa bağlı olarak 4 dönem belirlenmiştir.

3. Aşama. Daha sonra bu dönemlere göre tüm milli park alanlarının bilgilerini kapsayan tablolar hazırlanmıştır. Tablolarda dönemler itibarıyla;

- i. İlan edilen alan sayısına,
- ii. Sınır değişikliği yapılan alan sayısına,

- iii. Statüsü iptal edilen alan sayısına,
- iv. Planı yapılan alan sayısına,
- v. En çok plan revizyonu yapılan alanlara

ilişkin veriler elde edilmiştir. Kurumsal ve yasal değişimin tarif ettiği dönemler itibarıyla mevzuat değişiklikleri, kurumsal yapının/ilan yetkisi/plan onama yetkisinin değişimi değerlendirilmiştir. Planlama yaklaşımı ve bu yaklaşımın plan karar ve hükümlerine nasıl yansıdığına anlaşılmaması için, milli park statüsünde onaylanan UDGP plan karar ve hükümlerinin tamamı incelenmiştir. UDGP olan milli parklar için;

- Ana kaynak değeri,
- Plan durumu,
- Revizyon durumu,
- Revizyon gerekçesi,
- Sınır değişikliği gerekçesi,
- Bölgeleme var/yok,
- Mutlak koruma alanı var /yok –küçölme var mı?
- Yapılaşma kararları

ele alınmış ve tablo olarak sunulmuştur. Bu tablo sonuçlarına göre kaynak değerleri, plan revizyon sayısı, plan revizyon gerekçesi, sınır değişikliği gerekçesi, mutlak koruma alanı ayrılma durumu, yapılaşma amacı konularında karşılaştırmalar yapılmıştır.

4. Aşama: Plan kararlarının ve plan kararlarındaki değişimin incelenmesi

Bu aşamada, bir önceki aşamada belirlenen dönemler itibarıyla ve planlama yaklaşımına göre,

- Revizyon gerekçesi kullanım /yapılaşma amaçlı olan,
- Koruma aleyhine sınır daraltılması yapılan,
- Koruma aleyhine mutlak koruma alanı küçültülen/kaldırılan,

plan karar ve hükümlerindeki etkisi ve değişimine ilişkin 2022 yılı itibarıyla yürürlükteki bulunan 43 MP'a ait UDGP'lerinin karar ve hükümleri incelenmiş, Abant Gölü Milli Parkı ve Marmaris Milli Parkı alanı özelinde de örneklenmiştir.

5. Aşama: Sonuç ve Değerlendirme.

2. ÇEVRE POLİTİKALARININ GELİŞİMİ

2.1. Dünyada Çevre Politikalarının Gelişimi

İnsan var olduğu günden bugüne yaşadığı çevre ile ilişki içindedir. İnsanın çevre ile etkileşimi sonucu ortaya çıkan bilgi birikimi (kültür) ile doğayı tahrip etme potansiyelinin yanı sıra bunun kötü sonuçlarıyla karşılaştığında, bu tahribatı ortadan kaldıracak biçimde değiştirme, yeniden biçimlendirme kapasitesine sahiptir⁹⁰. Bu ilişkinin dengesi, son iki yüzyılda özellikle kapitalizmin her türlü değeri sermayenin hizmetinde gören anlayışı nedeniyle doğa aleyhine bozulmaya başlamıştır. İnsanlığın bilinçlenmesi de bu gelişmeye koşut bir seyir izlemiş, bu konudaki eylemler, örgütlenme girişimleri ve politika oluşturma çabalarının dikkate değer boyutlar kazanabilmesi için, 19. yüzyılın ortalarını, hatta sonlarını beklemek gerekmiştir⁹¹.

Çevrenin korunmasına ilişkin ilk gelişmeler, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında hızlı kentleşmenin getirdiği nüfus artışı ve sanayileşmenin (su kirliliği, pestisit kullanımı ve endüstriyel kazalar) insan ve doğa üzerindeki olumsuz etkilerine karşı, çevresel endişe olarak tanımlanan kamu sağlığının korunması, doğal alanlar üzerindeki tahribatın önlenmesi amacıyla yönelik ortaya çıkmıştır. Bu dönemde çevre konusunda devletlerarasında ilk müzakere konuları, sınır nehirleri ve gölleri ile göçmen hayvanlar olmuştur. Bu süreçte uluslararası Kanada ve ABD Ortak Komisyonu (International Joint Commission of Canada and United States) gibi kurumlar çevresel amaçlar için işbirliği düzenlemelerinin örnekleri olmuşlardır⁹².

⁹⁰ Tekeli, İ., "Türkiye Çevre Tarihçiliğine Açılırken", **Türkiye’de Çevrenin ve Çevre Korumanın Tarihi Sempozyumu**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Numune Matbaacılık, 2000, İstanbul, s.3-10.

⁹¹ Keleş, R., "Dünyada ve Türkiye’de Çevre Politikaları ve Sürdürülebilir Kalkınma", **Çevre, Şehir ve İklim Dergisi**, 2023, Y.1, S.3, s. 24-30.

⁹² Topçu, F.H., **Küreselleşme ve Uluslararası Çevre Politikaları: Yönetimden “Yönetişim”e Geçiş Sorunu**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi (Kent ve Çevre Bilimleri) Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2007, s.13.

Çevre konusunda, 1960'lı yıllara kadar olan gelişmeler doğa koruma odaklıyken, 1962 yılında, Rachel Carson'un, DDT ve pestisitler gibi zehirli kimyasalların ölümcül etkilerini, doğa üzerindeki acımasız tahribatını anlattığı "Sessiz Bahar" (Silent Spring) kitabının yayınlanmasıyla, özellikle kimyasalların yaşam üzerindeki etkileri gündeme gelmiştir. Modern çevre hareketini başlatan kitap, toksik ve sessiz yeni bir ABD imgesiyle büyük yankı yaratmış, kontrolsüz pestisit kullanımının hava, toprak ve sularda yarattığı büyük tehlikeye dikkat çekmiş, DDT'nin yasaklanması gibi önemli yasaların kabul edilmesine yol açmıştır⁹³.

Roma Kulübünün, 1972 yılında, Büyümenin Sınırları (The Limits to Growth) raporunun yayımlanmasıyla birlikte, çevre konusunda içerik ve tartışmalar değişmeye başlamış; sanayileşme ve nüfus artışı hızının yol açtığı sınırsız kaynak kullanımı, yenilenebilir kaynakların kirlenmesi, gıda arzı sorunlarının ekonomik ve ekolojik bir yıkıma yol açacağı uyarısı yapılmıştır⁹⁴. Raporda, "Sıfır Büyüme" tezi ile "değişmek ya da yok olmak" ikilemi üzerinden⁹⁵, mevcut ekonomik politikaların devamı halinde 2100 yılından önce dünyanın gıda ve kaynak kıtlığı ile karşı karşıya kalacağı savıyla, nüfusun sabit kalması önerilmiştir. Raporda, ayrıca, dünyanın sınırlı miktarda doğal kaynak içerdiği, endüstriyel büyüme ile nüfus artışının bu kaynakların tüketim hızını arttırdığı, ekonomik büyümenin sınırları olduğu, küresel ekonomik büyümenin durdurulması ya da yavaşlatılmaması halinde kaynakların tükenmesi ve kirliliğin birleşik etkileri nedeniyle küresel ekonominin çökeceği belirtilmektedir⁹⁶.

Çevre sorunlarının, sınır ötesi etkileri, yüksek maliyetli olması, devlet sınırları içinde çözülmemesi gibi uluslararası boyutu nedeniyle ortak önlemler alınmasını

⁹³ Özdağ, U., "Sessiz Bahar'dan Sonra Ses Getiren Elli Yıl: Kadın, Çevre, Sağlık", **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 2011, C.28, S.2, s.179-199.

⁹⁴ Hayırsever Topçu, F., (2007), s.17.

⁹⁵ Keleş, R.; Hamamcı, C., 2005, s.28.

⁹⁶ <https://sosyalekonomi.org/buyumenin-sinirlari-50-yasinda/>.

gerekli kılınıştır⁹⁷. Çevre konusunda uluslararası işbirliğinin geliştirilmesinde, II. Dünya Savaşı sonrasında kurulan, kuruluş amacında çevre ile ilgili bir düzenleme bulunmamakla birlikte, süreç içinde yüklendiğı fonksiyon açısından, BM'in kurulması önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. Başlangıçta, BM'in çevreye ilişkin çalışmaları, çevresel tehditlerin artmasına bağılı olarak, bünyesindeki kurum ve programlar dâhilinde bilimsel araştırma ve karşılıklı bilgi değişimi, birkaç kirleticinin düzenlenmesi gibi sınırlı bir kapsamda ve sadece birkaç uzman kurumun himayesinde yürütölmüştür. Bu faaliyetlerin bazıları, daha sonraki BM çevre çalışmaları için temel oluşturmuş, özellikle 1960'ların sonları ve 1970'lerin başlarından itibaren BM sistemi ile bütünleştirilmeye başlanmıştır⁹⁸. BM Genel Sekreteri U-Thant, 1969 yılında, üye ölkelerin, gelecek on yılda mevcut tartışmaları bir kenara bırakarak nüfus artışını yavaşlatmak, yoksullukla mücadele etmek ve çevreyi korumak için bir araya gelmemeleri halinde bu sorunların önlenemez duruma geleceğini ifade etmiştir⁹⁹. Bu süreçte İsveç'in 1968'de BM'nin çevre sorunlarına odaklı, uluslararası iş birliğinin oluşturulması için uluslararası bir konferans düzenleme önerisi¹⁰⁰, üç yıl sonra, 1972 yılında düzenlenen Stockholm Konferansı ile BM bünyesinde gerçekleştirilen uluslararası çevre konferansları sürecini başlatmıştır.

BM İnsan Çevresi Konferansı-Stockholm (1972):

Çevre konusundaki gelişmelerde önemli başlangıç noktası sayılan ve sonraki süreçleri de belirleyen BM İnsan Çevresi Konferansı 1972 yılında Stockholm'de gerçekleştirilmiştir. Çevre sorunlarının küresel ölçekte olduğunun kabul edildiğı ilk uluslararası toplantı olup çevre politikalarının gelişmesinde önemli aşama olarak kabul

⁹⁷ Arat, Z., "Çevre Koruma Hareketinin Tarihsel Gelişimi", **Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Türkiye'de Çevrenin ve Çevre Korumanın Tarihi Sempozyumu**, 2000, Numune Matbaacılık, İstanbul, s. 166.

⁹⁸ Hayırsever Topçu, F., 2007, s.16-18

⁹⁹ Keleş, R.; Hamamcı, C., 2005, s.27.

¹⁰⁰ Aşan, D., "Stockholm İnsan ve Çevre Konferansı", **Su ve Çevre Teknolojileri Dergisi**, 2022, S.169, s.36.

edilmektedir. BM Stockholm Konferansı, Rio de Janeiro’da yapılan BM Çevre ve Kalkınma Konferansı’na uzanacak sürecin de başlangıcıdır.

Kapsamlı olarak çevre sorunlarının uluslararası boyutuna ilk kez dikkat çekilmesi, 1960’lı yılların sonunda İsveçli bilim adamlarının ülkelerinde yaşanan asit yağmurları, Baltık Denizi kirliliği gibi sorunları gündeme getirmeleri ve bu sorunların ancak bir uluslararası işbirliği ile giderilebileceği tezlerine dayanmaktadır. Bu düşünce ile oluşan yapı, 1972 yılında Stockholm Konferansı’nda Devletlerin aktif katılımı ile geniş çaplı bir yapıya kavuşmuştur¹⁰¹.

Konferans, “Stockholm Bildirgesiyle, 1972 yılından günümüze çevresel söylem ve yasa yapmanın temelini oluşturan uluslararası siyasi hedeflerle ilkelerin belirlenmiş olması, takip eden süreçte, çok sayıda ÇTÇA’nın yapıldığı işbirliği dönemini de başlatması açısından önemlidir. Ayrıca, Konferansta politik müzakerelere ve karar almaya ihtiyaç duyulduğu vurgulanarak, çevre konularının doğası gereği politik olduğu, daha önce birçok politika yapıcının düşündüğü gibi sadece bilimsel ve teknik olmadığı da vurgulanmıştır”¹⁰².

Konferansta ekonomik kalkınmanın sosyal ve çevresel boyutları değerlendirilmiştir. Konferans sonunda kabul edilen Stockholm Bildirgesi¹⁰³ ile çevrenin korunması ve iyileştirilmesi için uluslararası ihtiyaçlar doğrultusunda ülkelere genel çerçevede yol gösterecek 26 maddeden oluşan prensiplere yer verilmiştir. Bildirgede ilk kez sağlıklı çevrede yaşama hakkı tanımlanmış (İlke 1), doğal ekosistemlerin korunması (İlke 2), ekonomik kalkınmanın doğa korunmadan olmayacağı (İlke 4), sosyal kalkınma olmadan ekonomik kalkınmanın sağlanamayacağı-ekonomik kalkınma ile sosyal kalkınmanın birlikte olacağı (İlke 8), kalkınmanın insan çevresinin korunması ile uyumlu

¹⁰¹ Kayhan, A. K., “Birleşmiş Milletler Çevre Programı Üzerine Bir İnceleme”, **Public and Private International Law Review**, C.33, S.1, 2013, s.62

¹⁰² Aşan, D., 2022, s.38.

¹⁰³ United Nations, **Report Of The United Nations Conference On The Human Environment**, Stockholm, Sweden, 5-16 June, 1972, s.3-5. <http://www.un-documents.net/aconf48-14r1.pdf> .

olması (İlke 13) gerektiği, kalkınmanın çevreye entegre edilmesi (İlke 13-14), uluslararası işbirliği ihtiyacı (İlke 24- 25) belirtilmiştir.

Stockholm Bildirgesinin 8. ilkesinde çevrenin ancak sosyal ve ekonomik kalkınma ile gerçekleşeceği belirtildikten sonra, insana yaraşır bir çevrenin sağlanması için kalkınmanın şart olduğu vurgulanarak çevre ve kalkınma arasında ilişki kurulmuştur¹⁰⁴. Her ne kadar bu bildiri sağlıklı çevrede yaşama hakkı beyanı ve aynı zamanda çevrenin korunmasına duyulan ihtiyacın kabulü¹⁰⁵ olarak değerlendirilse de, Konferanstan sonraki gündemi belirleyen ve daha sonraki konferanslarda ve diğer kurumlarla ilişkilerde ayrıntılandırılan en önemli hususlardan birisi, insana yaraşır bir çevrenin sağlanması için kalkınmanın şart olduğu vurgulanarak çevre ve kalkınma arasında ilişki kurulmasıdır¹⁰⁶.

Konferansın ardından BM Genel Kurulu'nun 1997 (XXVII) sayılı kararı ile çevre sorunlarına yardımcı olmak üzere UNEP'in kurulması Stockholm Konferansı'nın en önemli başarılarından biri olarak değerlendirilmektedir¹⁰⁷. Kuruluş amacı doğrudan çevre politikaları geliştirmek ve uygulamak olan ilk uluslararası oluşum UNEP, BM bünyesinde ve güdümünde oluşturulmuş bir program¹⁰⁸ olarak tanımlanmaktadır. UNEP, günümüzde mali anlamda bağımsız olmayan BM Genel Kurulu'na bağlı yardımcı Organlardan, bir BM Programı olup uluslararası bir örgüt niteliğinde değildir. BM genel bütçesinden çok az pay alırken BM'e Ekonomik ve Sosyal Konsey üzerinden rapor vermektedir¹⁰⁹. UNEP'in bu politik anlamdaki katkılarının yanı sıra, diğer uluslararası örgütler yoluyla mali açıdan destekleyici olarak kullandığı olanaklardan en önemlilerinden birisi, 1992 yılında başlangıçta 3 yıllığına kurulan Küresel Çevre Fonu

¹⁰⁴ Mengi, A.; Algan, N., 2003, s.19.

¹⁰⁵ Aşan, D., 2022, s.37.

¹⁰⁶ Mengi, A.; Algan, N., 2003, s.19.

¹⁰⁷ Kayhan, A.K., 2013, s.64.

¹⁰⁸ Sönmezoglu, F.; Erler Bayır, Ö., "Çevre Sorunlarına İlişkin Uluslararası Rejimler", **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No:47, 2012, s.250.

¹⁰⁹ Kayhan, A.K., 2013, s.72.

(Global Environment Facility - GEF)'dir¹¹⁰. GEF, çevre koruma konularıyla (biyoçeşitlilik, iklim değişikliği, arazi bozulmaları, uluslararası sular, kimyasallar ve atık) ilgili projeleri destekleyen bağımsız bir uluslararası finans kurumu olarak tanımlanmaktadır¹¹¹. UNEP, faaliyetleri Dünya Bankası tarafından yürütülen GEF'e sadece teknik ve bilimsel destek vermektedir¹¹². BM yapısında çevre alanındaki yerel faaliyetler Dünya Bankası ve BM Kalkınma Programı tarafından yürütülmektedir. 1992'den sonra UNEP dışında, BM bünyesinde çevre ile ilgili farklı kuruluşların, komisyonların kurulmasının gerekçesi olarak BM üyesi Devletlerden bazılarının, özellikle mali açıdan etkili olanlarının, BM bünyesinde tek bir çevre otoritesinin istenmemesi ile birlikte, UNEP'e siyasi güvensizlik neden olarak da gösterilmektedir¹¹³. Bu durum, çevresel faaliyetlere ilişkin yatırımların çevre ile ilgili sorumlu yapı eliyle değil, ekonomi odaklı kurumlar tarafından yapılmasına yol açmaktadır. Diğer bir ifadeyle, küresel çevre sorunları için geliştirilen bir mali kaynak olan GEF'in, bir çevre odaklı UNEP tarafından değil, kalkınma odaklı Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme - UNDP) ve ekonomi odaklı Dünya Bankası tarafından yönetilmesine yol açmıştır. Dünya Bankası'nın diğer Örgütlerden daha etkin olması aynı zamanda fon'un yönetiminde gelişmiş ülkelerin daha çok sözünün geçmesi anlamına gelmektedir¹¹⁴.

OECD Çevre Komitesi (1972)

OECD 1972 yılında, 293. toplantısında kabul ettiği, "Çevresel Politikaların Uluslararası Ekonomik Yönlerine İlişkin Rehber İlkeler Konusunda Konsey Tavsiyesi"

¹¹⁰ a.g.e., s.72.

¹¹¹ <https://www.tarimorman.gov.tr/ABDGM/Menu/148/Kuresel-Cevre-Fonu-gef>. Erişim Tarihi: 26.5.2019.

¹¹² Kayhan, A.K., 2013, s.72.

¹¹³ Bharat H.; Desai, B.H., **Quest for a Specialized Agency, The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs**, Special Issue: Environmental Governance: Securing Our Common Wealth, 2012, C.101-2, S.2, s. 3-4.

¹¹⁴ Duru, B., "Dünya Bankası GEF ve Küresel Çevre Sorunları", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 2003, C.58, S.02, s.82.

başlıklı metinde¹¹⁵ uluslararası planda çevre politikalarının ekonomik boyutlarına ilişkin temel ilkeler belirlenmiş ve çevrenin korunmasında önemli adım sayılan “kirleten öder” ilkesine yer verilmiştir. Bu ilke çevre sorunlarının ilk kez uluslararası ölçekte yoğun olarak gündeme getirildiği ve çözümler arandığı bir dönemde, OECD tarafından çözüm yollarından biri olarak ortaya konulmuştur¹¹⁶.

Ortak Geleceğimiz Raporu (Brundtland Raporu-1987):

Stockholm Konferansından on dört yıl sonra, BM Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından yazılan Ortak Geleceğimiz Raporunda küresel çevre sorunları için olduğu kadar ekonomik kalkınmayı da içeren sürdürülebilirlik tanımı yapılmıştır. Raporda, giderek ağırlaşan çevresel sorunlar karşısında, insanlığın çıkış yolu olarak, çevresel gelişme ile ekonomik kalkınma arasındaki yaşamsal köprünün kurulması ve gelişmenin sürdürülebilir olması gösterilmektedir¹¹⁷.

Raporda, uluslararası ticaretin kârlı hale gelebilmesinin, ekosistemin sürdürülebilirliğinin garanti altına alınması ve alışverişin adil olması koşullarına bağlı olduğu; eşitlik içermeyen ilişkilerin karşılıklı bağımlılık açısından sağlam zemin oluşturamadığı, gelişmekte olan ülkeler için bu koşulların her ikisinin de yerine gelmediği belirtilmektedir. Uluslararası ekonomik ve ekolojik bağların artması eşitsizliklerin etkisini de genişletmektedir. Bu etki, ihracatı ağırlıklı olarak doğal kaynaklara dayalı gelişmekte olan ülkeler aleyhine daha da artmakta; kendilerinin de bu durumu değiştirecek güce sahip olmadıkları ifade edilmektedir¹¹⁸. Doğal kaynakları ve çevreyi korumaktan sorumlu olanların, ekonomiyi yönetmekten sorumlu olanlardan farklı olduğu ve hükümetlerin çevreyi koruma görevlerinin, durumu telafi etmek düzeyinde kaldığı belirtilmektedir. Ulusal ve uluslararası düzeylerde, ekonomi, enerji, tarım ve diğer

¹¹⁵ Turgut, N., “Kirleten Öder İlkesi ve Çevre Hukuku”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 1995, C.44, S.1, s. 617-618.

¹¹⁶ Sönmezoğlu, F.; Erler Bayır, Ö., 2012, s.253.

¹¹⁷ Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu, **Ortak Geleceğimiz**, Çeviren: Belkıs Çorakçı, Türkiye Çevre Vakfı Yayınları, Üçüncü Baskı, Ankara, Önder Matbaası, 1991, s.71.

¹¹⁸ Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu, 1991, s.99.

sektörler ile ilgili politikalar düşünülürken ekolojik boyutunun da birlikte düşünülmesi ve bunun aynı kurumlar tarafından yapılması gerektiği belirtilmektedir¹¹⁹.

Günümüze kadar tüm ekonomi, çevre ve doğa koruma ile ilgili politikaların temel belirleyicisi haline gelen “sürdürülebilir kalkınma” (sustainable development) kavramı, Ortak Geleceğimiz Raporunda ilk kez tanımlandığı “...çevre ile kalkınma arasındaki karşılıklı bağımlılığı ve etkileşimi ortaya koyan bir yaklaşımla...” ele alınmış, “....bugünün ihtiyaçlarını, gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını karşılama olanağından ödün vermeksizin karşılamaktır...”¹²⁰ şeklinde yaygın olarak kabul görmüştür¹²¹.

Komisyon başkanı sürdürülebilir kalkınma ilkesi ile ilgili olarak: “Sürdürülebilir kalkınma yollarını bulma zorunluluğu da çok taraflı çözümleri, yeniden yapılandırılacak küresel bir ekonomik iş birliği sistemini aramanın dürtüsü, hatta amir şartı olmalıdır. Bu sorunlar ulusal egemenlik bölümlerini de ekonomik kazanç amacına dönük sorunları ve stratejileri de, birbirinden ayrı düşünülen bilim disiplinlerini de birleştirecek güçtedir. Şimdi bize gereken, yeni bir ekonomik kalkınma çağıdır, hem güçlü, hem de aynı zamanda sosyal ve çevresel olarak sürdürülebilir kalkınmadır..” ifadesini kullanmıştır¹²². Bu yaklaşım süreç içinde değişikliğe uğramıştır. Sürdürülebilir kalkınma kavramının gelişimi üç daire modeli ile tariflenmektedir (Şekil 3)¹²³. Şekil 3’de sürdürülebilir kalkınmanın, genel olarak kabul edildiği şekliyle, üç boyutunu oluşturan ekonomi-toplum-çevre arasındaki ilişki biçiminin zaman içindeki değişimi tarif edilmektedir.

Üç daire modeli, sürdürülebilirlik için ekonomik, toplumsal ve çevresel anlamda eş zamanlı ve eşit kalkınma gerektiğinin bir gösterimidir. Sürdürülebilir kalkınmanın

¹¹⁹ a.g.e., s. 32-33.

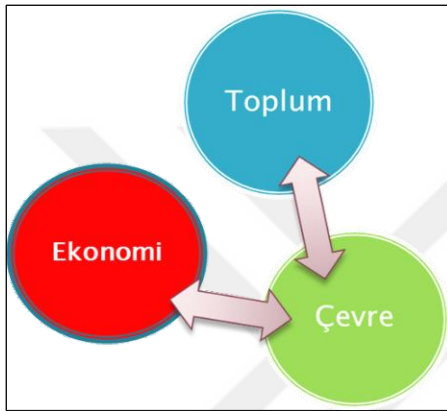
¹²⁰ a.g.e., 1991, s.71.

¹²¹ Kavramın ortaya çıkmasından sonra çok sayıda tanımı yapılmış, sürdürülebilir kalkınma ya da sürdürülebilir gelişme olarak kullanılmıştır. Yazar, çalışmada Brundtland Raporundaki tanımı ve sürdürülebilir kalkınma kullanımını tercih etmiştir.

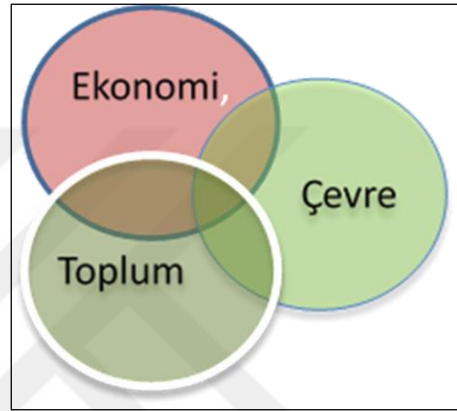
¹²² Sönmez, N., “Ortak Geleceğimiz Stockholm 1972-Rio 1992 ve Sonrası”, *Yeni Türkiye Dergisi*, (Çevre Özel Sayısı), 1996, S.5, s.196-198.

¹²³ Aksu, C., *Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre*, Güney Ege Kalkınma Ajansı, Denizli, 2011, s.6.

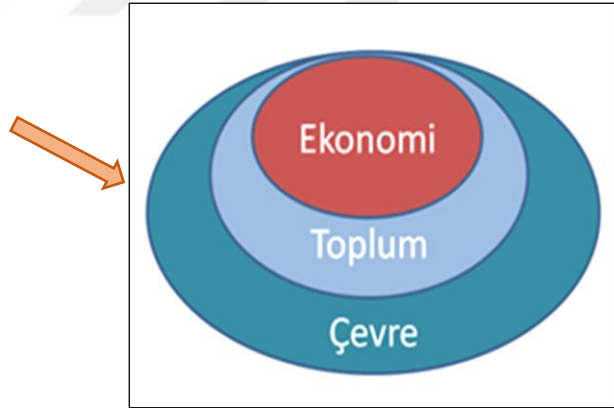
tanımı içerisinde ihtiyaç ve ödün verme kavramları yer almaktadır. İhtiyaç kavramı toplumların temel ihtiyaçlarına işaret ederken, ödün verme ile de bir kısıt unsuru gözler önüne serilmektedir. Bu kısıtlama çevrenin günümüzde ve gelecek nesillere yönelik toplumsal ve ekonomik ihtiyaçların karşılanabilirliği noktasında sınırlayıcı durumudur. Çevrenin bu anlamda sınırlayıcı özelliği bulunmaktadır. Bu sınır şunu ifade etmektedir: çevresel açıdan refah olmadıkça toplumsal ve ekonomik açıdan da refahtan söz edilemez¹²⁴.

(A) Stockholm (1972) çevre-ekonomi-toplum.

(B) Rio+10 (2002) bütüncül yaklaşım.

(C) Rio+20 (2012) sürdürülebilirliği sağlamada bir araç olarak yeşil büyüme.

Şekil 3. Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımının Gelişimi¹²⁵.

¹²⁴ Aksu, C.,2011, s.6.

¹²⁵ T.C. Kalkınma Bakanlığı, Rio'dan Rio'ya: Türkiye'de Sürdürülebilir Kalkınmanın Mevcut Durumu-BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansına (Rio+20) Hazırlıklarının Desteklenmesi Proje Raporu, 2012a; Aksu, C.,2011; Rahmanlar, M., 2016'dan yararlanılarak düzenlenmiştir.

(A) ile tarif edilen şekilde çevre toplum ve ekonomi birbiriyle ilişkili olduğu kabul edilmekte, ancak politikalar ayrı belirlenmektedir. BM İnsan ve Çevresi Konferansındaki (1972) yaklaşım olarak ifade edilebilir. (B) ile tarif edilen şekilde, üç boyut arasında etkileşim olduğu, politikalar üç boyutu da içine alacak şekilde bütüncül belirlenmektedir. BM Çevre ve Kalkınma Konferansındaki (1992) yaklaşım olarak ifade edilmektedir. (C) ile tarif edilen şekilde ise, ekonomiyi merkeze alan yeşil büyüme yaklaşımının benimsendiği 2012 yılında düzenlenen BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansındaki (Rio+20) yaklaşım olarak ifade edilmektedir¹²⁶. Ortak Geleceğimiz Raporu'nun, BM Çevre ve Kalkınma Konferansına giden yolu açtığı belirtilmektedir¹²⁷.

BM Çevre ve Kalkınma Konferansı-Rio de Janeiro (1992):

Küresel ölçekte Dünya Zirvesi¹²⁸ olarak da adlandırılan BM Çevre ve Kalkınma Konferansı (United Nations Conference on Environment and Development-UNCED), 108'i devlet başkanlığı düzeyinde olmak üzere 172 ülkenin katılımıyla 1992 yılında Rio de Janeiro'da (Brezilya) gerçekleştirilmiştir. Konferansta "dünyanın dikkatini ağırlığı gittikçe daha fazla hissedilen çevre ve kalkınma sorunlarına çekerek "sürdürülebilir kalkınma" konusunu uluslararası topluluğun gündemine koymayı başardığı ifade edilmektedir. Konferans sonucunda uluslararası kabul gören BMBÇS, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS), BM Erozyonla Mücadele Sözleşmesi olmak üzere üç uluslararası sözleşmenin imzaya açılması bu atmosferi ve inancı kuvvetlendirmiştir¹²⁹. Konferans sonunda Çevre ve Kalkınma üzerine Rio Bildirisi ve bir eylem planı olan Gündem 21 kabul edilmiş, Orman Prensipleri belgesi hazırlanmıştır. Konferans, insan - çevre - kalkınma üçgeninde ilk bütünsel yaklaşımla ülkelerin devlet ve hükümet başkanlarını küresel düzeyde ilk kez bir araya getirmiş, sürdürülebilir

¹²⁶ Aksu, C. 2011, s.7.; Rahmanlar, M., **Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve 2030 Sonrası Kalkınma Gündemi**, 2016, s.6.

¹²⁷ Sönmez, N.,1996, s.196.

¹²⁸ <http://www.unicankara.org.tr/today/3.html>. Erişim Tarihi: 24.5.2019.

¹²⁹ Arar, A.A., Sarioğlu, E., "21. Yüzyıl Uluslararası İlişkilerinde Zirveler", **Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi**, Dışişleri Bakanlığı Yayınları, S.5, 2002, s.30-40.

kalkınma yaklaşımının hemen tüm belgeler için temel strateji olmuştur. Rio Konferansı olarak da adlandırılan zirvenin hedefi “...tüm ülkelerde sürdürülebilir ve çevre ile uyumlu ekonomik gelişmeyi gerçekleştirebilmek üzere yürütülen ulusal ve uluslararası çalışmalar kapsamında, çevre bozulmasını durdurmak ve geri çevirmek ve bu amaçla strateji ve tedbirler hazırlamak...”¹³⁰ olarak belirlenmiştir.

Bu konferans, Ortak Geleceğimiz Raporunda değişim süreci olarak tanımlanan “sürdürülebilir kalkınma” kavramını tüm sektörlerle sokmakla kalmayıp, katılımcı mekanizmaların ve süreçlerin önce BM tarafından, ardından da tüm hükümetler ve diğer kurum ve kuruluşlarca benimsenmesini sağlamıştır. Konferans Genel Sekreteri Maurice Strong, “Gündem 21 belgesinin, hükümetler tarafından kelime kelime geliştirilen ve kabul edilen bu güne kadarki en geniş kapsamlı uluslararası program olduğunu belirtmiştir”¹³¹. Konferans sonrasında çevre ve doğa koruma konusundaki süreçleri belirleyen bu belgeler, bugüne kadar olan tüm politikaları için temel doküman olmuştur. Konferansın çıktısı olan uluslararası sözleşmelerin koruma adına önemli kazanımlar sağladığına ilişkin de geniş bir uzlaşma vardır. Konferans sonunda ilk kez en geniş anlamıyla doğal alanların korunması için uluslararası bir anlaşma imzalanmıştır. Bildirgede de BMBÇS’ne atıf yapılarak, biyolojik çeşitliliğin korunması, doğa koruma alanlarının daha iyi korunması için bu alanlara bitişik alanlarda çevresel açıdan sağlıklı ve sürdürülebilir kalkınmanın teşvik edilmesi gerektiği¹³² belirtilmektedir. Doğal kaynakların yönetimi için bütünsel yönetim sistemlerinin benimsenmesi, toplumsal, ekonomik ve çevresel konuların bütünleştirici bir şekilde ele alınması gerektiği; bu yaklaşımın çevre ve kalkınma politikalarının ulusaldan yerel düzeye bütünleşmesinin yasal düzenlemelerle sağlanmasının elzem olduğu¹³³ vurgulanmaktadır.

¹³⁰ Mengi, A.; Algan, N., 2003, s.21.

¹³¹ Karadağ’dan aktaran Mengi, A.; Algan, N., 2003, s.23.

¹³² T.C. Çevre Bakanlığı; Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, **Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı, Rio Deklarasyonu, Gündem 21, Orman Prensipleri**, Çev. T.C. Çevre Bakanlığı-Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, 3-4 Haziran 1992, 1995, s.144.

¹³³ a.g.e., 1995, s:71.

Konferans sonunda kabul edilen Rio Bildirgesinde¹³⁴ sürdürülebilir kalkınma temelinde uluslararası kişi ve kilit sektörler arasında yeni küresel işbirliği kurulması amacıyla, tüm insanlığın yararını gözeten, küresel çevre ve kalkınma sisteminin bütünlüğünü koruyan anlaşmalar yapma yolunda genel çerçevede yol gösterecek 27 maddeden oluşan prensiplere yer verilmiştir. İnsanın sürdürülebilir kalkınmanın merkezinde olduğu (İlke 1), kalkınma hakkının gelecek nesillerin çevresel ve kalkınma gereksinimlerini kapsaması gerektiği (İlke 3), çevresel korumanın kalkınmanın bütünlüğü bir parçası olduğu (İlke 4), Dünya ekosisteminin korunması için küresel ortaklık ruhu içinde işbirliği yapılması gerektiği, küresel çevrenin bozulmasında ülkelerin payının farklı olduğu, tüm ülkelerin çevreyi korumada ortak fakat farklı düzeylerde sorumluluğa sahip olduğu, gelişmiş ülkelerin sahip oldukları teknoloji ve akçal kaynakları ile çevre üzerindeki etkileri nedeniyle sürdürülebilir kalkınmanın uluslararası takibinde sorumluluklarını kabul ettikleri (İlke 7), ülkelerin etkin bir çevre mevzuatı geliştirmesi (İlke 11), ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınmayı destekleyici açık bir ekonomik sistemin geliştirilmesi için işbirliği yapılması, çevresel amaçlı ticaret politikası önlemlerinin uluslararası ticarete gizli bir kısıtlamanın aracı olmaması gerektiği (İlke 12) belirtilmiştir. Bildirgenin 7. Maddesinde belirtildiği şekilde, çevre sorunlarından daha fazla sorumlu olan gelişmiş ülkeler, sürdürülebilir kalkınmanın uluslararası takibinde sorumluluklarını kabul etmişlerdir.

Gündem 21'i, "sürdürülebilirlik" kavramının hayatın her alanına nasıl aktarılacağına uygulama programı olmasının yanı sıra önemli kılan diğer bir husus da, kalkınma ve çevre işbirliğinde küresel uzlaşmanın ve politik taahhütlerin en üst düzeydeki ifadesi olduğunun belirtilmesidir. Uygulama Programda daha iyi yaşama ulaşmada, ekosistemlerin daha iyi korunması ve yönetilmesi, güvenli ve daha iyi bir geleceğe ulaşılması kalkınma ile çevrenin entegre edilmesiyle mümkün olacağı ifade

¹³⁴ T.C. Çevre Bakanlığı; Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, 1995, s.5-7.

edilmektedir. Çıkış yolu olarak da küresel ortaklık kavramı ile “çok-aktörlük” ve “toplumsal uzlaşma” bir önkoşul haline getirilmektedir¹³⁵.

Gündem 21¹³⁶ Belgesinde de Bildirgede belirtilen hususlara ve izlenecek yollara yer verilmiştir. Buna göre;

- Tüm çevresel, ekonomik ve toplumsal unsurlar ile (farklı ekonomik sektörlerin çevre ve doğal kaynaklara olan etkileri dâhil) bütün çevresel kaynakların (tüm canlılar, toprak, hava, su, ve doğal kaynaklar) birlikte ele alındığı bütünleşik yaklaşım önerilmekte;

- Çevrenin korunmasının sürdürülebilir kalkınmanın ayrılmaz parçası olduğu, çevrenin tüm biyotik ve abiyotik unsurları ile tehdit altında olduğu,

- Çevresel ve doğal kaynakların korunması ve sürdürülebilir kullanımı için: sürdürülebilir kalkınmayı hızlandırmak için çok taraflı ticaret sistemi/ticaretin küresel düzeyde serbestleştirilmesinin hedeflenmesi; Uruguay Çok Taraflı Ticaret Müzakerelerinden daha fazla serbestleştirme ve büyüme beklendiği, ticaretin daha serbestleşmesi ve büyümesi için korumacılığa son verilmesi; ticaret ve çevrenin birbirini desteklemesi, çevre mevzuatının ticaret üzerinde gizli bir kısıtlamaya yol açmaması; doğal kaynak yönetimini sürdürülebilir gelişmenin gerekliliklerine uygun hale getirilmesi gerektiği, ekosistemlerin korunmasının küresel ortaklık ile mümkün olduğu¹³⁷;

- Çevrenin bir doğal sermaye kaynağı olarak, doğal kaynakların değerlerinin belirlenmesi, kirleten öder - doğal kaynağı kullanan öder yaklaşımı, bunun için çevresel muhasebe sisteminin geliştirilmesi gerektiği,

- Biyolojik çeşitliliğin korunmasına hizmet eden doğa koruma alanlarının daha iyi korunması için koruma alanına bitişik alanlarda çevresel açıdan sağlıklı ve sürdürülebilir gelişme teşvik edilmesi gerektiği¹³⁸,

¹³⁵ a.g.e., s.10.

¹³⁶ a.g.e., s.11.

¹³⁷ a.g.e., s.11-15.

¹³⁸ a.g.e. s.144.

- Biyolojik çeşitliliğin olası faydaları ve fırsat maliyet hesaplarında ticari girişimciler ve çok-taraflı kuruluşlar ile kapasite oluşturulması gerektiği, belirtilmektedir.

Konferans sonrasında, gelecek dönem, “Sürdürülebilir Kalkınma Çağı” olarak adlandırılmıştır¹³⁹. Rio Bildirgesinde çıkış yolu olarak gündeme getirilen “yeni bir eşitliğe dayanan küresel ortaklık”ta iş dünyası küresel düzeyde tam katılımcı olarak sayılmaktadır¹⁴⁰. Kalkınmakta olan ülkelerin yoksulluğu aşabilmesi için gereken ekonomik büyümenin finans ihtiyacının GEF ve diğer yardım yapan kuruluşlardan¹⁴¹ diğer bir ifadeyle, gelişmiş ülkeler tarafından karşılanması gerektiği belirtilmektedir. Çevrenin, “doğal kaynağı kullanan öder yaklaşımı” ile değerinin belirlenmesi gereken bir doğal sermaye kaynağı olarak tanımlanabilmesi için işaret edilen çevresel muhasebe sistemi daha sonra ekosistem hizmetleri olarak literatüre ve gündeme girmiştir.

BM Binyıl Ekosistem Değerlendirmesi (Millennium Ecosystem Assessment–MEA) Raporunda doğal kaynakların değerinin belirlenmesini, “*alternatif ekosistem yönetim biçimleri ile ekosistemlerin sağladıkları hizmetlerin kullanımında ortaya çıkan değişikliğin, sosyal amaçlı faaliyetler ile ortaya çıkan değişimin, değerlendirme yeteneğini geliştiren*” bir araç olarak ifade edilse de, doğal varlıkların kullanım değeri üzerinden fiyatlandırılması anlamına da gelmektedir. Bu genellikle, ekosistemin yönetiminde, bir ekosistem tarafından sağlanan hizmetlerin kullanımdan kaynaklanan belirli bir değişikliğin değerlendirilmesini gerektirir. Doğal kaynakların değerlerinin belirlenmesi piyasa açısından da fiyatlandırılması anlamındadır. Fiyatlandırma için de çevresel muhasebe sisteminin geliştirilmesi ve bu sistemin doğal kaynakların ticari amaçlı kullanımında vekilharçlık kavramı desteklenmiştir¹⁴².

BM Binyıl Genel Kurulu (Milenyum Zirvesi)-New York (2000):

¹³⁹ French’tan aktaran Özcan, 2007, s.765.

¹⁴⁰ Emrealp, S., “Yerel Gündem 21”, **Öneri Dergisi**, 1998, C.2,C10, s.27.

¹⁴¹ Sönmez, N., 1996, s.200; Emrealp, S., 1998, s.27-28.

¹⁴² Alcamo, J., [vd.], s. 12-17.

BM 55. Genel Kurul’u “21. Yüzyılda BM'nin Rolü” temasıyla, 2000 yılında Binyıl Genel Kurulu adı altında düzenlenmiştir. BM Binyıl Zirvesi olarak da adlandırılan bu toplantı sonucunda Binyıl Bildirgesi kabul edilmiştir. Bildirgenin ana bölümleri içinde, kalkınma ve yoksullukla mücadele ile ortak çevrenin korunması konularına da yer verilmiştir¹⁴³.

BM Binyıl Bildirgesinde toplumların refahını, çevresel konuları ve küresel ortaklıklara işaret eden, sürdürülebilirliğin sağlanmasını en acil sorun olarak ele alınan 8 başlık altında 2015 yılına kadar gerçekleştirilmek üzere 32 adet Binyıl Kalkınma Hedefi (BKH) belirlenmiştir. Bildirgenin Değerler ve İlkeler (1) başlığı altında yer alan 6. ilkede “doğaya saygı” konusuna yer verilerek: sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda tüm canlıların ve doğal kaynakların yönetimine özen gösterilmesi gerektiği, doğanın bize sunduğu sonsuz zenginliklerin ancak bu yolla korunabileceği ve gelecek kuşaklara aktarılabilceği belirtilmiştir. Kalkınma ve Yoksullukla Mücadele (III) başlığı altında gelişmekte olan ülkelerin sürdürülebilir kalkınmasının finanse etmede karşılaştıkları sorunların kaygı verici olduğu vurgulanmaktadır. Bildirgenin Ortak Çevrenin Korunması (IV) başlığı altında, insan müdahalesiyle onarılamaz ölçüde bozulmuş ve kaynakları artık gereksinimleri karşılayamayacak kadar yetersizleşmiş olan gezegende, yaşam tehdidinden kurtulmak için hiçbir çabadan kaçınılmaması gerektiği belirtilmiştir. Gündem 21’de belirtilenler dâhil olmak üzere, sürdürülebilir kalkınma ilkelerine olan bağlılık bir kez daha vurgulanmıştır. BMBÇS’nin uygulanması için yoğun çaba harcanmasına yönelik “yeni bir korumacılık” tariflenirken, aynı zamanda bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için gereken yol haritası ekonomik odaklı kuruluşlar olan UNDP, Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund, IMF) ve OECD ile birlikte belirlenmiştir. Yol haritasında, “Gelişme İçin Küresel Bir Ortaklık Geliştirmek” başlığı altında “pazara giriş” alt başlığı kapsamında, göstergeler içinde,

¹⁴³ Arar A.A.; Sarıoğlu, E., 2002, s.30.

“gümrük vergisiz ve kotasız ihraç oranı ile tarım ürünleri tarife ve kotaları”na yer verilmiştir¹⁴⁴. 2015 yılında ulaşılan küresel sonuçlarla BKH’lerinin başarılı olduğu ifade edilmektedir. Ancak başarılı küresel sonuçlar ülkeler ve bölgeler arasındaki ve içindeki düzensizliklerin ve eşitsizliklerin giderilmesinde yeterli olamamıştır¹⁴⁵. BKH’ne yönelik yapılan eleştirilerin başında kısıtlı sayıda katılımcı ile belirlenmiş olması, hedeflerin tüm üye ülkelere hitap etmemesi, eşitsizlik gibi sosyal bileşenlere değinmemesi ve çevresel konuları göz ardı etmesi olarak belirtilmektedir¹⁴⁶.

Dünya Ticaret Örgütü Bakanlar Toplantısı - Doha (2001):

DTÖ’nün Doha’da (Katar), 2001 yılında yapılan Bakanlar Toplantısında Bakanlar Bildirgesi ve Doha Kalkınma Gündemi kabul edilmiştir. Toplantıda, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasından (General Agreement On Tariffs And Trade (GATT) kalan ve "Uruguay Round" anlaşmalarında belirtilen çevre; sanayi ürünlerinde tarife dışı engellerin kaldırılması; ticaretin kolaylaştırılması; anti-damping sübvansiyonlarını da içeren 12 uygulama alanında müzakerelerin başlatılması kararlaştırılmıştır¹⁴⁷. Toplantı kararlarının Ticaret ve Çevre başlıklı 31. Maddesinde, ticaret ve çevrenin birbirlerini karşılıklı olarak destekleyen yönlerini güçlendirmek için müzakerelere başlanmasına karar verilmiştir. Aynı maddenin iii. fıkrasında çevreyle ilişkili mal ve hizmetlere uygulanan tarife ve tarife-dışı engellerin azaltılması, mümkünse kaldırılması, ÇTÇA ile DTÖ tarafları arasındaki müzakerelerin DTÖ’nün hâlihazırda mevcut hükümlerinin uygulanabilirliği kapsamında sınırlı olacağı, ÇTÇA’na taraf olmayan bir DTÖ üyesinin bu müzakerelerden zarar görmeyeceği¹⁴⁸; bu müzakerelerin çevresel ürün ve hizmetlere uygulanmakta olan gümrük vergilerinin azaltılması ve mümkün olduğu ölçüde

¹⁴⁴ Mengi, A; Algan, N., 2003, s.40-46.

¹⁴⁵ Eşkinat, R., 2016, s.273.

¹⁴⁶ Rahmanlar, M., 2016, s.9.

¹⁴⁷ Arar A.A.; Sarıoğlu, E., 2002, s.12.

¹⁴⁸ Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, **Dünya Ticaret Örgütü Doha Turu Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri ve Türkiye**, Editörler: M. S. Akman; Ş. Yaman, 2008, s.429. <https://www.tepav.org.tr/tr/yayin/s/151>.

sıfırlanması hedeflenerek yürütüleceği; kararların 32. maddesinde de belirtildiği şekilde, DTÖ'nün Ticaret ve Çevre Komitesinden¹⁴⁹, özellikle gelişmekte olan ve en az gelişmiş ülkelerdeki çevresel düzenlemelerin, piyasalara giriş önünde engel oluşturmaması için azaltılması veya tamamen kaldırılması; bu çalışmalarda TRIPS anlaşmasının ilgili hükümleriyle çevresel amaçlı etiketleme uygulamalarının da dikkate alınacağı¹⁵⁰ belirtilmektedir.

DTÖ'nün Doha toplantısında en önemli hususlardan birisi ÇTÇA ile DTÖ kuralları arasındaki etkileşimin incelenerek belirlenmesidir. Ayrıca, ticareti engelleyici nitelikte olduğu saptanan çevre önlemlerinin yerini serbest ticaret hükümlerinin alması amacıyla girişimin de başlatılması söz konusudur. Bu kararla, küresel düzeyde korunması gereken çevre değerlerinin ticari mallar olarak nitelendirilmesinin yolu açılmıştır. Buna bağlı olarak serbest ticaretin küreselleşmesinin önünde engel olarak çıkabilecek her türlü uygulamanın önlenmesi istenmektedir. Bu da, biyogenetik kaynaklar başta olmak üzere, çevresel varlıkların küresel ölçekte tehdit altına girmesi, özellikle de çevre korumacı önlemlerin ortadan kaldırılması gereken ticari engeller olarak değerlendirilmesi anlamına gelmektedir. Bu engeller içine çevre adına alınan önlemler de dâhil edilmiştir. Ticaretin, sermayenin serbest dolaşımı önceliğinin çevre korumanın önüne geçtiği söylenebilir¹⁵¹.

BM Kalkınmanın Finansmanı Uluslararası Konferansı-Monterrey (2002):

2002 yılında Meksika'da düzenlenen Uluslararası Kalkınma Finansmanı Konferansı sonrasında 50 ülke, Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu ve DTÖ'nün katılımıyla Monterrey Anlaşması imzalanmıştır. Ardından, 2008 yılında imzalanan Doha Deklarasyonu (Doha Declaration on Financing for Development), kalkınmanın finansmanını desteklemek için önemli bir adım olmuştur. IMF ve Dünya Bankasının da içinde bulunduğu uluslararası finans sistemi içindeki kuruluşlar ve iş dünyasının en üst

¹⁴⁹ a.g.e., 2008, s.429.

¹⁵⁰ <http://www.antimai.org/rp/rp01katsd.htm> Erişim Tarihi :12.6.2019.

¹⁵¹ Mengi, A.; Algan, N., 2003, s.49.

düzyer yöneticileri ile devlet temsilcilerinin biraya geldiği konferansta “Monterrey Mutabakatı” metni onaylanmıştır.

Kalkınmanın Finansmanı Konferansı, “sürdürülebilir kalkınma” yaklaşımının ortaya çıkmasından sonra verilen taahhütlerin mali karşılıklarının nereden ve nasıl bulunacağına yönelik bir toplantı olarak tanımlanmaktadır. “Monterrey Mutabakatı” metni Binyıl Bildirgesi ve DTÖ Bakanlar Toplantısı Sonuç Bildirisi'nden sonra, uluslararası ticaret ilişkileri açısından üçüncü siyaset belgesi olarak kabul edilmektedir. “Monterrey Mutabakatı” metni ile uluslararası ticaretin kalkınmanın motoru olduğuna, kalkınmanın finansmanı için en önemli kaynak olan ticaretin serbestleştirilmesi önündeki tüm engellerin kaldırılması gerektiğine ve yabancı sermayeyi çekmek için, öncelikle “iyi yönetim”e gereksinim duyulduğuna yer verilmiştir¹⁵².

BM Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı-Johannesburg (2002):

2002 Johannesburg Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Konferansında da, önceki konferanslarda olduğu gibi, sürdürülebilir kalkınmanın önünde engel teşkil eden sorunlar tanımlanmış ve sürdürülebilir kalkınmanın temel öğeleri olan yoksulluğun giderilmesi, sağlık, eğitim, tarım, suya erişim ve çevrenin korunması gibi öncelikli konularda ileriye dönük hedefler belirlenmiştir. Ayrıca, insanlığın zengin ve fakir olarak derin bir uçurumla ayrılması ve gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki farkın giderek büyümesinin küresel gönenç, güvenlik ve istikrar için tehdit oluşturduğu teyit edilmiş; çevresel sorunlar ele alınmış; küreselleşmenin ekonomik etkilerinin orantısız biçimde dağıldığı kabul edilmiş ve bu küresel adaletsizliğin giderilmesi gereğinin altı çizilmiştir¹⁵³.

Sürdürülebilir Kalkınma için Johannesburg Bildirgesinde, sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik kalkınma, sosyal kalkınma ve çevre korumadan oluşan, birbirleriyle bağımlı ve destekleyici üç kolunun yerel, ulusal, bölgesel ve küresel ölçekte

¹⁵² Arar A.A.; Sarioğlu, E., 2002, s.34.

¹⁵³ M. Yücel; D. Babuş, “Doğa Korumanın Tarihçesi ve Türkiye’deki Gelişmeler”, **Adana Doğu Akdeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü Doa Dergisi** (Journal of DOA), 2005, S.11, s. 151-175.

geliştirilmesini ve güçlendirilmesini ortak sorumluluk olarak kabul edildiğine (İlke 5), Stockholm ve Rio bildirgelerine bağlılığa (İlke 8) yer verilirken, aynı zamanda çevre konferansları ile birlikte Monterrey Kalkınmanın Finansmanı Konferansı ve Doha Bakanlar Konferansına da atıf yapılmıştır (İlke 9). Sürdürülebilir kalkınmaya olan bağlılığımız başlığı altında (İlke 16 30) 15 ilkeye yer verilmiştir. Bu ilkelerde; biyolojik çeşitliliğin korunduğu alanlarına acilen artırılmasına, gelişmiş ülkelerin finansman desteği konusunda somut adımlar atılması, yönetişimin güçlendirilmesi gerektiğine yer verilmiştir¹⁵⁴. Bildirgenin “Gelecek Çoktaraflıdır” ve Sürdürülebilir Kalkınma İçin Kurumsal Çerçeve başlıkları altında “uluslararası ve çoktarafli kurumlara” atıf yapılmakta, yine sermaye şirketleri ortaklardan biri olarak tanımlanmaktadır¹⁵⁵. Tüm ekonomik sektörlerin uluslararası ticaret ve yatırım faaliyetlerine engel oluşturmaktan kaçınılması gerektiği bildirilmektedir.

Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı Johannesburg Uygulama Planı 16 başlık altında düzenlenmiştir. Rio Bildirgesinin 7. Maddesinde ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk ilkesinin dikkate alınması (İlke 14); kirleten öder ilkesinin uygulanması (İlke 15); temiz üretim, eko-verimliliğe yönelik yatırımların artırılması, DTÖ kurallarına aykırı olmayacak şekilde teşvik edilmesi (İlke 16); kirletmenin maliyetinin üstlenmesi yaklaşımının gözetilerek “kirleten öder” ilkesi temelinde açıklanan çevreye ilişkin maliyetlerin içselleştirilmesi ve bu konuda ekonomik araçların kullanılmasının yaygınlaştırılmasına yer verilmiştir. Ancak, bu kamu çıkarının gözetilmesinin yanı sıra küresel ticarete engel teşkil etmeyecek şekilde yapılmalıdır (İlke 19). Enerji alanında kamu-özel sektör ortaklıklarının dikkate alınmasını, daha ileri teknoloji gibi yaşanan deneyimlerden ders çıkarılması öngörülmüştür. Yenilenebilir enerji konusunda, GEF ile, gelişmekte olan ülkelere finansal destek sağlanmasına,

¹⁵⁴ TC. Çevre ve Orman Bakanlığı; UNDP, **Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi Johannesburg Uygulama Planı**, Ankara, Kardelen Yayınevi 2004, s.109-113.

¹⁵⁵ a.g.e. s.114.

sübvansiyonların devre dışı bırakılmasına, enerji piyasalarının işleyişinin piyasa engellerini kaldırıp erişebilirliğinin artırılmasına (İlke 20) yer verilmiştir. Doğal kaynakların bütüncül korunması ve yönetilmesinin vazgeçilmez olduğu, bunun için de ekosistemleri koruyacak, toprak, su ve yaşam alanlarının entegre biçimde yönetilmesi gerektiği belirtilmiştir. BMBÇS, RAMSAR ve BMİDÇS uygulanması konusuna yer verilmiş (İlke 24 - 42), ekolojik açıdan hassas alanlara gerekli özenin gösterilmesi amacıyla, eko-turizmin yerel toplulukların güçlendirilmesi kapsamında geliştirilip yaygınlaştırılması (İlke - 43), ekosistem yaklaşımının geniş kapsamda uygulanmasının sağlanması, bu kapsamda; biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir biçimde korunması, ekolojik ağların ve geçiş koridorlarının oluşturulması, bu konuda kapasite geliştirme ve mali ve teknik destek sağlanması, yayılmacı türler ile mücadele, geleneksel bilgilerin karar ve politikalara dâhil edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Genetik kaynakların kullanımından doğan yararların hakkaniyetle paylaşılmasına yer verildikten sonra ilgili anlaşmalarda varılan mutabakatlarla birlikte Doha Bakanlar Bildirgesinde belirtilen uluslararası ticaret ve fikri mülkiyet hakları arasındaki ilişkilerin daha geniş tartışılması gerektiğine yer verilmiş (İlke 44), ormancılığın sürdürülebilir işletilmesi ve geliştirilmesine vurgu yapılmıştır (İlke 45). Devam eden maddede de, madenciliğin sürdürülebilir kalkınmaya daha fazla katkıda bulunması için tüm taraflarla etkinliklerin geliştirilerek şeffaflığın ve sorumluluğun sağlanması, uluslararası düzenlemelerin gözetilmesi, mevcut işletmelerde kapasite geliştirilmesi, bilimsel ve teknik yardım ve rehabilite edecek girişimlerin gerçekleştirilmesine (İlke 46) yer verilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınma arayışı içindeki bütün ülkelere yarar sağlayacak şekilde çok taraflı ticaret ve finans sisteminin yerleştirilmesi, Doha Bakanlar Bildirgesi ile Monterrey Mutabakatının yaşama geçirilmesine yer verilmiştir (İlke 47). Uygulama araçları başlığı altında özetle; gerek Gündem 21 gerekse Binyıl Bildirgelerinde gerekse

bu planda yer alan kalkınma hedefleri “Monterrey Mutabakatı”nda da belirtildiği üzere finansal kaynakların artmasını gerektirdiğinden hareketle gerekli finansal modellerin tanımlanması, ticaretin sürdürülebilir kalkınmaya ulaşmada ve yoksulluğu geriletmede önemli rol oynadığı belirtilerek, tüm ülkelerin DTÖ’ye üye olmalarının sağlanması, Doha Bakanlar Bildirgesi doğrultusunda pazarlara erişimde taahhütlerin yerine getirilmesi, gümrük-dış ticaret engellerinin kaldırılması teyit edilmiştir (İlke 81- 96). Ayrıca DTÖ, BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı (United Nations Conference on Trade and Development - UNCTAD), UNDP, UNEP arasındaki ilişkinin ticaret, çevre ve kalkınma alanlarında daha da geliştirilmesi, çok taraflı ticaret sistemi ile çok taraflı çevre anlaşmaları arasındaki tamamlayıcılığın - destekleyiciliğın geliştirilmesi, çevresel bozulma sorunlarının daha iyi ele alınmasını sağlayacak açık bir uluslararası ekonomik sistemin yerleştirilmesi amacıyla işbirliği yapılmalıdır (İlke 97-101). Bildirgenin diğer bir başlığı olan kurumsal çerçeve altında yönetişimin kaçınılmaz bir gereklilik ve uluslararası düzeyde iyi yönetişimin temel önemde olduğu, DTÖ, Dünya Bankası, GEF, UNCTAD, UNDP gibi finans kurumlarıyla UNEP arasındaki ilişkinin ticaret, çevre ve kalkınma alanlarında güçlendirilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Ayrıca, Doha Bakanlar Bildirgesi ve Monterrey Mutabakatına da atıf yapılarak serbest ticaretin önündeki engellerin kaldırılması önerilmekte, ticarete anlamlı bir serbestleştirmeyle birlikte tüm ülkelere yarar sağlayarak kalkınmayı canlandırılacağı belirtilmiştir (İlke 137-155) ¹⁵⁶.

¹⁵⁶ TC. Çevre ve Orman Bakanlığı; UNDP, 2004, s. 115.

BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı -Rio de Janeiro (2012):

Rio+20 olarak da adlandırılan BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı BM Çevre ve Kalkınma Konferansı'nın 20. yılında Rio de Janeiro (Brezilya)'da düzenlenmiştir. Bu Konferansta, UNCED'den bu yana geçen sürede yapılanlar değerlendirilmiştir. Konferansta sürdürülebilir kalkınmaya olan politik bağlılık güçlü bir şekilde yinelenerek, 2015 yılı sonrası için Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri belirlenmiştir¹⁵⁷.

Konferansta kabul edilen "İstedığımız Gelecek" isimli sonuç belgesinde, BM'in ekonomik, toplumsal ve çevre alanlarındaki tüm büyük konferanslarının ve zirvelerinin sonuç bildirgelerindeki ilkelerini yeniden onaylandığı, taahhütleri kabul edildiği (Madde 17); sürdürülebilir kalkınmaya yönelik olarak; insanın ekonomik, toplumsal refahlarının doğrudan ekosistemlere bağlı olduğu, doğal kaynaklar ile ekosistemlerin sürdürülebilir kullanımına yönelik faaliyetlerde bulunulması gerektiği (Madde 30), ülkelerin yerel kaynaklarını harekete geçirilmesi (Madde 37), doğa haklarının tanındığı (Madde 39); Dünyanın ekosisteminin bütünselliğini geri kazanması için bütüncül ve entegre yaklaşımlar gerektiği (Madde 40), Dünyanın doğal ve kültürel çeşitliliğinin sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunabileceği (Madde 41), güçlendirilmiş bir küresel ortaklığın altı çizilerek (Madde 34) sürdürülebilir kalkınma gündemini ileri götürme konusunda BM'in merkezi bir rol oynadığı (Madde 54), her ülkenin kendi doğal kaynakları üzerindeki egemenliği olduğu, yeşil ekonominin doğal kaynakların sürdürülebilir biçimde daha etkin şekilde kullanımını sağlayacağı (Madde 60), biyolojik çeşitliliğin ve ekosistemlerin sürdürülebilir kullanımının ve korunmasının, doğal kaynakların yenilenmesinin ve istikrarlı, kapsayıcı ve hakkaniyetli küresel büyümenin teşvik edilmesi (Madde 61), çevre ana başlığı altında; uluslararası çevresel yönetişimin güçlendirilmesi (Madde 87), UNEP'in oynadığı rolünün küresel çevre otoritesi olarak güçlendirilmesi (Madde 88), üç Rio sözleşmesi de dâhil olmak üzere ÇTÇA arasındaki koordinasyon ve işbirliğini

¹⁵⁷ TC. Kalkınma Bakanlığı, **İstedığımız Gelecek**, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı (Rio+20), Rio de Janeiro, Brezilya, 20-22 Haziran 2012, Konferans Çıktısı, 2012b, s.iii.

artırılması (Madde 89) gerektiği belirtilmiştir. Buna karşılık, DTÖ'nün Doha Kalkınma Gündemine atıf yapılarak, uluslararası ticaretin kalkınma ve sürdürülebilir ekonomik büyüme için bir motor olduğu; çok taraflı ticaret sistemini güçlendiren ve kalkınma odaklı bir sonuç elde etme çabalarını iki katına çıkarmaya teşvik edilmesi (Madde 282)¹⁵⁸ ve ticaretin önündeki çevresel engellerin kaldırılması gerektiği (Madde 58) kararlarıyla, açık bir biçimde ekonomik kalkınma politikalarının gereklerine öncelik verildiği, çevreye ilişkin sorumlulukların ikinci plana atıldığı¹⁵⁹ şeklinde değerlendirilmektedir.

Yeşil büyüme, Konferansta 20 yıldır Dünyada yaygın olarak kullanılan “sürdürülebilir kalkınma” yaklaşımının günümüz ihtiyaçlarına (iklim değişikliğiyle mücadele, ekonomik krizleri aşma, düşük karbon emisyonlu kalkınma, vb.) göre yeniden şekillenen hali olarak sunulmuş¹⁶⁰, bu yeni yaklaşım için uluslararası düzeyde ortaklaşma hedeflenmiştir. Yeşil büyüme¹⁶¹, sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının ekonomik sektörlere uygulanmasının/ yaygınlaştırılmasının bir aracı olarak yer almıştır¹⁶².

Konferansta temel hedef olarak belirlenen yeşil büyüme yaklaşımının altyapısını, 2012 yılının Mart ayında Rio+20 Konferansından 3 ay önce yayımlanan “2050 Yılına Kadar OECD Çevre Tahmin Raporu: Harekete Geçmemenin Sonuçları” raporu oluşturmaktadır¹⁶³. Raporda “Önümüzdeki Kırk Yıl Neler Getirecek?” sorusuna yanıt

¹⁵⁸ Yiğitgüden, B., “Ekonomik Sorunlar ve Çözüm Arayışları”, **Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi**, Dışişleri Bakanlığı Yayınları, 2004, S.14.

¹⁵⁹ Pallemarts, M., 1997, s.618-630.

¹⁶⁰ TC. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı, 2012, s.2.

¹⁶¹ Yeşil Büyüme yaklaşımı, uygulamayı yönlendiren temel bir strateji olarak ilk kez OECD Bakanlar Düzeyinde 2009 yılında yapılan Konsey toplantısında gündeme gelmiştir. Toplantının gündem başlıklarından birisi “Yeşil Büyüme-Krizi Aşmak ve Ötesi” olarak belirlenmiştir. Toplantı sonunda Yeşil Büyüme Stratejisinin hazırlanması kabul edilmiştir. 2010 yılında da “Yeşil Büyüme Stratejisi Geçici Raporu: Sürdürülebilir bir Gelecek için Taahhütlerimizin Yerine Getirilmesi” başlıklı rapor yayımlanmıştır. OECD Genel Sekreteri Angel Gurría'nın raporun önsözünde “...güçlü bir yeşil büyüme için geniş ve güçlü politikalar bileşimine ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır. Piyasa mekanizmaları, bu tür bir politika paketi için oldukça kritik bir öneme sahip olacaktır. Kritik öneme sahip bir başka önemli nokta ise, yeni yeşil endüstriler, işyerleri ve istihdam yaratmak için inovasyon gelişimine yardımcı olacak politikalar oluşturulmasıdır....” ifadesiyle yeşil büyüme yaklaşımının genel çerçevesi de açıklanmıştır(OECD, 2010; OECD Multilingual Towards Green Growth Summary in Turkish, 2011, www.oecd.org/greengrowth).

¹⁶² United Nations, Conference on Sustainable Development, Rio+20, 2012. <https://sustainabledevelopment.un.org/rio20>. Erişim Tarihi: 23.5.2021.

¹⁶³ OECD, OECD Environmental Outlook to 2050. The Consequences of Inaction, OECD Publishing, 2012, DOI:10.1787/9789264122246-en, (<https://www.oecd.org/g20/topics/energy-environment-green-growth/oecdenvironmentaloutlookto2050theconsequencesofinaction.htm>).

aranarak, yeni ve acil reformların gerçekleştirilmesi ve yeşil büyüme yoluna girilmesi gerektiği belirtilmektedir. Raporda yer verilen yeşil büyüme yaklaşımında: çevresel kazanımlarından bağımsız olarak ekonomiye temel bir vurgu yapılmakta; doğal sermayenin bir üretim faktörü olarak tam değerini ve büyümedeki rolü dikkate alınmakta; çevresel baskıların azaltılmasının uygun maliyetli olmasına odaklanılmakta; koruma yaklaşımından da geleneksel koruma politikaları anlaşılmamaktadır. Raporda iklim değişikliklerinin kalıcı bir hal alması olasılığı, biyolojik çeşitliliğin azalmasının devam etmesi, tatlı suya erişimin azalması, tehlikeli kimyasallara maruz kalmaya bağlı hastalık artışı beklenmesi gibi gerekçelerle yeşil büyüme yoluna girilmesi gerektiği belirtilmektedir. OECD'nin Yeşil Büyüme Stratejisi ile belirlenen politika çerçevesini her bir ülke kendi gelişme düzeyi, mevcut kaynakları ve çevresel baskılarına göre uyarlayabilir. Ancak, doğal varlıklar ve ekosistem hizmetleri için değer ve fiyat belirlenmesi; çevreye zararlı sübvansiyonların kaldırılması; yeşil yeniliklerin teşvik edilmesi gibi konularda ortak yaklaşım beklenmektedir¹⁶⁴.

Yeşil büyümenin sürdürülebilir kalkınma yaklaşımından temel farkı yeşil büyümenin sürdürülebilir kalkınmanın sosyal bileşenini içermemesidir. Ayrıca, sürdürülebilir kalkınma, genele vurgu yapan bir anlayış, ulaşılması gereken hedef iken yeşil büyüme bu hedefin araçlarından bir tanesi olup sürdürülebilir kalkınmanın yerine geçen yeni bir yaklaşım değildir. Yeşil büyüme anlayışı çevresel yatırımları öne çıkararak ekonomik kalkınmanın sağlanmasını hedeflemekte ve böylece sürdürülebilirliği teşvik etmektedir¹⁶⁵. OECD Çevre Dostu Büyümeye Doğru Raporunda, Çevre Dostu Büyüme/ Yeşil Büyüme: *“ekonomik büyüme ve kalkınmayı doğa varlıklarının refahımıza dayanak oluşturan kaynakları ve çevresel hizmetleri vermeye devam etmesini garanti ederek sağlamaktır”* şeklinde tanımlanmıştır. Çevre dostu büyüme, bunu yapabilmek için,

¹⁶⁴ OECD, **Yeşil Büyüme Stratejisi Geçici Raporu: Sürdürülebilir Bir Gelecek İçin Taahhütlerimizin Yerine Getirilmesi**, 2010, s.3-4. www.oecd.org/greengrowth/45529850.pdf.

¹⁶⁵ Yılmaz, V., “Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Büyüme Arasındaki İlişki”, **Journal of International Management Educational and Economics Perspectives** , 2018, C.6, S.2, s.82.

sürdürülebilir büyümeyi destekleyecek ve yeni ekonomik fırsatları arttıracak yeniliklere ve yatırımlara katalizör olmalıdır. OECD yeşil büyümeyi, “*bir yandan çevresel bozulma, biyoçeşitlilik kaybı ve sürdürülemez doğal kaynak kullanımını önlerken diğer yandan da ekonomik büyüme ve kalkınmayı sürdürme yolu olarak*” da tanımlanmaktadır¹⁶⁶.

Yeşil büyümenin, sürdürülebilir kalkınmanın üç argümanı olan çevresel sürdürülebilirlik için doğal sermayeye yatırım yapan, ekonomik kalkınmayı sağlayan ve çevreyi koruyarak ekonomiye büyüme konusunda esneklik kazandıran bir yaklaşım¹⁶⁷ olduğu da ifade edilmektedir. Bu yaklaşımda ekonomik kalkınma için çevresel yatırımların öne çıkarılması ya da doğal sermayeye yatırım yapılması konusunda çevrenin rolü/nasıl korunacağı açık değildir.

BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı-New York (2015)

25–27 Eylül 2015 tarihlerinde, BM Genel Kurulunun 70. Oturumu kapsamında, Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı gerçekleştirilmiştir. Konferanstan önce, üye devletler konferansta sunulacak metin üzerinde görüş birliğine varmış, anlaşmanın dünya için tarihi bir dönüm noktası olacağı ve evrensel, dönüştürücü ve bütünlük içerdiği ifade edilmiştir¹⁶⁸. Konferans sonunda, “Dünyamızı Dönüştürmek: 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi” adlı belge ve sonuç bildirgesi 193 üye ülke tarafından kabul edilmiştir. Belgede 2030 yılına kadar, 15 yıl için belirlenen 17 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) üzerinde uzlaşılmıştır¹⁶⁹. 2000 yılında hayata geçen BKH’nin devamı niteliğinde ve bu hedefleri daha da ileri taşıyan bir gündem olarak değerlendirilen belgede, yoksulluğun ortadan kaldırılması sürdürülebilir kalkınmanın ayrılmaz bir parçası olduğu kabul edilmiştir¹⁷⁰. 17 adet küresel SKA ve küresel ortaklık yapısı ile ilgili

¹⁶⁶ OECD, 2010, s.11.

¹⁶⁷ Yılmaz, V., 2018, s.87.

¹⁶⁸ <http://www.unicankara.org.tr/language/tr/surdurulebilir-kalkinma-zirvesi-dunyamiz-icin-insanlari-ve-gezegenimizi-donusturuyoruz-25-27-eylul-2015>.

¹⁶⁹ <https://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/sustainable-development-goals/undp-support-to-the-implementation-of-the-2030-agenda/>

¹⁷⁰ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, **Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Değerlendirme Raporu**, 2019, s.xiv.

169 alt başlığı içermektedir. Belgede, 2015–2030 döneminde, “kimseyi geride bırakmama” temel amacıyla düzenlenen SKA’nın sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik, sosyal ve çevresel olmak üzere üç boyutunu da içerdiğinden, BKH’e göre daha geniş bir kapsam sunmakta ve kalkınmaya yönelik evrensel ihtiyaca değinerek BKH’lerinin ötesine geçmektedir. BKH yalnızca gelişmekte olan ülkeleri kapsarken SKA’nın evrensel bir şekilde tüm ülkeleri benimsediği ifade edilmektedir¹⁷¹. Gündem 2030 kapsamında belirlenen SKA’nın takibi ve gözden geçirilmesi amacıyla BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi (ECOSOC) altında Yüksek Düzeyli Siyasi Forum (High Level Political Forum - HLPF) kurulmuştur. Gelişmiş ülkeler Gündem 30’u SKA içinde ülke politikalarına göre seçilmiş amaçları öncellerken, gelişmekte olan ülkelerde ise sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin kalkınma politikalarına doğrudan entegre edilmesine ve kurumsal yapıların etkinleştirilmesine önem verildiği görülmektedir¹⁷².

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları¹⁷³: Yoksulluğun tüm biçimlerini her yerde sona erdirmek (SKA 1); İklim değişikliği ve etkileri ile mücadele için acilen eyleme geçmek (SKA 13); Sürdürülebilir kalkınma için okyanusları, denizleri ve deniz kaynaklarını korumak ve sürdürülebilir kullanmak (SKA 14); Karasal ekosistemleri korumak, iyileştirmek ve sürdürülebilir kullanımını desteklemek; sürdürülebilir orman yönetimini sağlamak; çölleşme ile mücadele etmek; arazi bozunumunu durdurmak ve tersine çevirmek; biyolojik çeşitlilik kaybını engellemek (SKA 15) olarak 4 ayrı başlık altında doğal alanlara yer verilmiştir. Açlığı bitirmek, gıda güvenliğine ve iyi beslenmeye ulaşmak ve sürdürülebilir tarımı desteklemek (SKA 2) amacının hedeflerinden birisi de Doha Kalkınma Gündemine uygun olarak, her türlü tarımsal ihracat sübvansiyonu ve eşdeğer etkili tüm ihracat önlemlerinin eşzamanlı olarak kaldırılması (Hedef 2.b) olarak belirlenmiştir. İçme suyuna erişim ve sürdürülebilir su yönetimini güvence altına almak

¹⁷¹ a.g.e., 2019, s.xiv.

¹⁷² a.g.e., 2019, s.8.

¹⁷³ a.g.e., s.5.

ile ilgili 6. SKA altında, 2020'ye kadar dağlar, ormanlar, sulak alanlar, nehirler, akiferler ve göller dâhil olmak üzere suyla ilgili ekosistemleri korumak ve restore etmek (Hedef 6) hedefiyle suyla ilgili ekosistemlerin korunmasına yer verilmiştir. Güvenli yerleşim alanları oluşturulması amacı altında (SKA 11) doğal mirasın korunmasına yönelik çabaların güçlendirilmesi (Hedef 4), deniz ve kıyı ekosistemlerini korumak, kıyı ve deniz alanlarının en az %10'unu koruma altına alma (Hedef 14.5) hedefi belirlenmiştir.

Ormanlar, sulak alanlar, kurak alanlar ve dağlar gibi karasal ekosistemlerin korunması, sürdürülebilir kullanımı, çölleşmeyle mücadele, biyolojik çeşitliliğin kaybının önlenmesi amaçlanmakta, doğal yaşam alanlarının korunması, ormansızlaşmanın durdurulması ve biyolojik çeşitlilik kaybının azaltılması (SKA 15) büyük önem taşımaktadır. SKA 15'in odak noktaları, "karasal ekosistemlerin korunması ve arazi tahribatının dengelenmesi", "biyolojik çeşitliliğin, genetik kaynaklarının korunması", "sürdürülebilir karasal ekosistemlerin yönetimi ve finansmanı" olarak sıralanabilir. Ticaret başlığı altında, sürdürülebilir kalkınma için küresel ortaklığı canlandırma (SKA 17) amacının Doha Kalkınma Gündemini de içerecek şekilde çok taraflı ticaret sistemini geliştirmek (Hedef 17.10) hedefine yer verilmiştir¹⁷⁴.

Konferans sonunda kabul edilen kararların küresel sermayenin serbest dolaşımı ve yeni pazarların oluşturulması önündeki tüm engellerin kaldırılması kararı olarak değerlendirilmektedir. Diğer bir ifade ile doğal varlıkları metalaştırma kararıdır. Bu süreçte "ekosistem malları, katılım, sıkı koruma uygulanabilir değil" söylemleri yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu sonuçların diğer bir anlamı da, sosyal adaletin olmadığı bir ortamda, dünyanın küresel düzeyde sürdürülebilir kalkınmayı sağlama hedefine yaklaşamayacağıdır¹⁷⁵. Kırk yıldır sürdürülebilir kalkınma söylemiyle, "yirminci yüzyılın en büyük aldatmacasından başka bir şey olmayan bu anlayışa göre gelecek kuşakların kalkınma gereksinmelerine zarar vermeden kalkınma sağlanacağı ifade ediliyordu.

¹⁷⁴ a.g.e., 2019, s.80.

¹⁷⁵ Ergün, T., Çobanoğlu, N., 2012, s.112.

Kısacası, bir taraftan çevre korumacıların ağızına bir parmak bal sürülürken diğer taraftan büyük sermaye çevrelerine istediğiniz gibi at oynatabilirsiniz mesajı veriliyordu”¹⁷⁶ eleştirilerine de maruz kalınmıştır. 1972 yılında başlayan bu süreçte yaşananların çevre sorunlarının küresel uzlaşma ile çözülmediğini göstermektedir¹⁷⁷.

Çevre ile ilgili BM tarafından düzenlenen uluslararası konferanslar ve DTÖ toplantılarının çıktıları ve bu çıktılarda doğa koruma yaklaşımına ilişkin bilgiler Tablo 1’de özetlenmiştir.

¹⁷⁶ Erdönmez, C., **Gelişme-Kalkınma-Büyüme ve Çevre Koruma İkilemi Üzerine: Formula 1**, Sorgun Ormanları ve Çukuralan Yaylası, 2005, <http://www.yesilce.com/haberoku>., Erişim Tarihi 02.05.2013

¹⁷⁷ Sezer, Ö., **Küresel Konferanslar ve Çevre Sorunları: Çevre Kalkınma ve Etik Açısından Eleştirel Bir Değerlendirme**, Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (ICANAS 38), 2007, s.764.

Tablo 1. Çevre ile İlgili BM Konferansları ve DTÖ Toplantıları

Yıl	BM Konferanslar	Gelişmeler	Konferans Sonrası Çıktılar	Doğa Korumaya İlişkin Yaklaşım
1972	BM İnsan Çevresi Konferansı-Stockholm		BM Çevre Programı (UNEP-1972) BM Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (1983)	• Tür koruma, • Doğal ekosistemlerin korunması, • Çevre hakkı, • Ekonomik Kalkınma olmadan çevrenin korunamayacağı
1987		BM Ortak Geleceğimiz Raporu		• Sürdürülebilir kalkınma, bütüncül yaklaşım • Ekonomik sektörler ile ekoloji politikalarının birlikte düşünülmesi gerektiği
1992	BM Çevre ve Kalkınma Konferansı – Rio de Janeiro		Gündem 21 BMBÇS BMİDÇS Orman Prensipleri	• Ekosistem koruma • Tüm çevresel, ekonomik ve toplumsal unsurlar ile bütün çevresel kaynakların birlikte ele alınması. • Küresel ortaklık, • Doğal kaynakların değerlerinin belirlenmesi/çevresel muhasebe sistemi, • Doğal kaynakların ticari amaçlı kullanımında vekilharçlık
2000	BM Binyıl Genel Kurulu		Bin Yıl Hedefleri	Yeni bir korumacılık ahlakı
2001		DTÖ Bakanlar Toplantısı-Doha		Çevreyle ilişkili mal ve hizmetlere uygulanan tarife ve tarife-dışı engellerin azaltılması, mümkünse kaldırılması,
2002	BM Kalkınmanın Finansmanı Uluslararası Konferansı – Monterrey		Monterrey Mutabakatı	• Uluslararası ticaret kalkınmanın motoru • Ticaretin serbestleştirilmesi önündeki tüm engellerin kaldırılması, • "İyi yönetim"
2002	BM Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı (Rio+10)-Johannesburg		Sürdürülebilir Kalkınma için Johannesburg Bildirgesi	• Çok taraflılık, sermaye şirketleri ortaklardan birisi, • Bütüncül yaklaşım, ekosistem yaklaşımı
2012	BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı (Rio+20)- Rio de Janeiro		"İstedığımız Gelecek" sonuç belgesi BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi (ECOSOC) altında Yüksek Düzeyli Siyasi Forum (HLPF) kuruldu.	• Yeşil büyümenin tüm sektörlerle yaygınlaştırılması, • Ticaretin önündeki çevresel engellerin kaldırılması
2015	BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı New York		Dünyamızı Dönüştürmek: 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi Sonuç Bildirgesi	• Küresel ortaklık • Sürdürülebilir kalkınma üç boyutu: ekonomi merkezde, sosyal ve çevresel

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

2.2. Türkiye’de Çevre Politikalarının Gelişimi

Türkiye’de 1972 yılına kadar olan süreçte çevreye ilişkin konular sağlık politikaları kapsamında değerlendirilmiş ve yerel yönetimler görevlendirilmiştir. Yerleşim birimlerinde ortaya çıkan altyapı sorunlarının çözümü olarak ele alınmış, kentlerin planlanması aynı zamanda “sıhileştirme” aracı olarak görülmüş ve çevre sağlığı hizmetleri kapsamında değerlendirilmiştir. 1580 sayılı Belediyeler Kanunu ve 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile birlikte Gayrı Sıhhi Müesseselere Ait Yönetmelik’in yanı sıra memba ve içme suları, kullanma suları gibi konularda yapılan düzenlemelerle belediyelere çevre sağlığı konusunda çok sayıda görev ve sorumluluklar yüklenmiştir¹⁷⁸. Türkiye’nin uluslararası gelişmelerle uyumlu politikalara yönelmesi 1970’li yıllardan itibaren olmuş, çevre politikalarının oluşturulması da 1973 yılından sonra ortaya konulmaya başlanmıştır¹⁷⁹.

Anayasal düzenleme açısından da çevreye ilişkin konular 1980’lerin başlarına kadar sağlık politikaları kapsamında değerlendirilmiştir. 1961 Anayasası’nda “Sağlık Hakkı” olarak değinilen çevre, ilk kez 1982 Anayasası’nda doğrudan ele alınmıştır. Anayasa’da “Sağlık, Çevre ve Konut” başlıklı bölümünde, “herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir (1982 Anayasası, Madde 56)”¹⁸⁰ ifadesine yer verilerek, çevreyi geliştirmek, korumak ve kirlenmesini önlemenin devletin ve vatandaşların yükümlülüğü olduğu belirtilmiştir¹⁸¹.

Çevreye ilişkin kurumsal yapılanma ve çevreye ilişkin gelişmelerin uluslararası sürece paralel olarak gerçekleştiği söylenebilir. Türkiye’de çevre konusunda kurumsal yapılanma 1972 yılında BM İnsan ve Çevresi Konferansı sonrasında¹⁸².

¹⁷⁸ Tekeli, İ., **Cumhuriyetin Belediyecilik Öyküsü (1923-1990)**, İlhan Tekeli Toplu Eserler-4, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009, s.83-86.

¹⁷⁹ Hamza Çelikyay, H., “Türkiye’de Çevre Politikaları: Kalkınma Planları Üzerinden Bir İnceleme”, **İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi**, C.6, S.15, 2021., s.195.

¹⁸⁰ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Resmi Gazete, (1982, 10 Ekim, Mükerrer), 1982, S. 17863.

¹⁸¹ Keleş, R.; Hamamcı, C., 2005, s. 348.

¹⁸² Hamamcı, C., “Çevre Hakkı Üzerine Düşünceler”, **İnsan Hakları Yıllığı**, (1983-1984), C.5-6, s.171-180.

2.2.1. Kurumsal Yapılanma

Türkiye'nin de katıldığı 1972 yılında düzenlenen BM Stockholm Konferansı ile başlayan “çevre” ile ilgili uluslararası gelişmeler ülkedeki politikalara da yansımıştır. Konferansın önemli çıktılarından birisi olan çevre ile ilgili örgütlenmenin gerekliliğine ilişkin karar, kurumsal yapı ile ilgili adımları hızlandırmıştır. Aynı yıl, ilk olarak Mülga Devlet Planlama Teşkilatına (DPT) Kalkınma Planı Çevre Sorunları Özel İhtisas Komisyonu ve Yıllık Programlar için Çevre Sorunları Daimi Danışma Kurulu kurma ve bakanlıklar arası eşgüdümü sağlama görevi verilmiştir. Bu dönemde, Mülga Orman Bakanlığı (OB) Milli Parklar ve Avcılık Genel Müdürlüğü, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, İmar ve İskân Bakanlığı ile Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı bünyesinde çevre sorunları birimleri bulunmaktadır¹⁸³. BM Stockholm Konferansından bir yıl sonra, 12.02.1973 tarihli ve 7/5836 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile “Çevre Sorunları Koordinasyon Kurulu”nun oluşturulmasıyla çevre alanında ilk bağımsız yapılanma gerçekleştirilmiştir (Tablo 2). Kurul, Çeşitli kurumlar arasında dağılmış olan çevre ile ilgili görevlerde yetkili kamu kuruluşları ile yerel yönetimler arasında koordinasyonun sağlanması amacıyla, 16.04.1974 tarihli ve 7/8329 sayılı Kararname ile “Çevre Koordinasyon Kurulu”na dönüştürülmüştür¹⁸⁴. 1978 yılında, çevrenin korunmasına yönelik temel politikaların belirlenmesi, bunların uygulanmasında ilgili bakanlık ve kuruluşlar arasında koordinasyonun sağlanması amacıyla, 27.7.1978 gün ve 7/16041 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla Yüksek Çevre Kurulu, Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı ve Teknik İnceleme Komisyonu’ndan oluşan “Başbakanlık Çevre Örgütü¹⁸⁵” kurulmuştur.

¹⁸³ Arat, Z., 2000, s.166-175.

¹⁸⁴ Anonim, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’nın Tarihçesi, <https://csb.gov.tr/tarihcemiz-i-7012>.

¹⁸⁵ Başbakanlık Çevre Örgütünün Kurulması Hakkında Kanun, Resmi Gazete, (1978, 12 Ağustos), S.16375.

Tablo 2. Çevre ile İlgili Kurumsal Yapılanma Değişimi

Yıl	Kurum	Kurumsal Teşkilatlanma
1973	Çevre Sorunları Koordinasyon Kurulu	
1974	Çevre Koordinasyon Kurulu	
1978	Başbakanlık Çevre Örgütü	• Yüksek Çevre Kurulu • Eğitim, Mevzuat, Finansman • Çevresel Standartlar D Bşk Teknoloji D Bşk • Uluslararası İlişkiler D Bşk
1984	Çevre Genel Müdürlüğü (Başbakanlığa bağlı)	• Düzenleme ve Finansman D Bşk • Çevre Standartları D Bşk, • Teknoloji D Bşk, Mahalli Çevre Kuralları
1989	Çevre Müsteşarlığı (Başbakanlığa bağlı)	• Çevre Sorunları DBşk • Plânlama ve Kaynak Yönetimi D Bşk • Koordinasyon D Bşk Bağlı kuruluşları: • Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, • Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı (ÖÇKKB)
1991	Çevre Bakanlığı (ÇB)	• Çevre Kirliliğini Önleme ve Kontrol Gen Müd, • Çevre Koruma Gen Müd, • Çevresel Etki Değerlendirmesi ve Planlama Gen Müd, • Çevre Eğitimi ve Yayın Dairesi Başkanlığı. Sürekli Kurullar • Yüksek Çevre Kurulu. • Çevre Şurası, • Mahalli Çevre Kurulları
2003	Çevre ve Orman Bakanlığı	• Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü. • Çevresel Etki Değerlendirmesi ve Plânlama Genel Müdürlüğü. • Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğü. • Doğa Koruma ve Millî Parklar Genel Müdürlüğü. • Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Dairesi Başkanlığı. Bağlı kuruluşlar • Orman Genel Müdürlüğü. • Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü. • ÖÇKKB Sürekli Kurullar • Yüksek Çevre Kurulu. • Mahalli Çevre Kurulları. • Çevre ve Ormancılık Şurası. • Merkez Av Komisyonu
2011	Çevre, Orman ve Şehircilik Bakanlığı (8.6.2011 / 4.7.2011)	Çevre ve Orman Bakanlığı ile Bayındırlık ve İskân Bakanlığı birleştirilmiştir.
2011	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	• Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü. • Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü. • Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı. • Avrupa Birliği Yatırımları Dairesi Başkanlığı.
2021	Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı	• Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler GM • Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü • Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü • Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü • Türkiye Çevre Ajansı Başkanlığı, • İklim Değişikliği Başkanlığı • Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü (TVKGM) Bağlı Kuruluşlar • Meteoroloji Genel Müdürlüğü • İklim Değişikliği Başkanlığı

Kaynak: Arat, Zeynep (2000)'den yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Başbakanlık Çevre Örgütü, 1984 yılında, ÇK'yla uygulama görevi verilen Başbakanlığa bağlı Çevre Genel Müdürlüğünün¹⁸⁶ kurulmasına kadar devam etmiştir. ÇK'nda, Bakanlık ülke genelinde çevre kaynaklarının korunması, geliştirilmesi, ortaya çıkan veya çıkacak kirliliğe karşı gerekli önlemlerin alınması konusunda sorumlu

¹⁸⁶ Çevre Genel Müdürlüğünün Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Resmi Gazete, (1984, 18 Haziran), S.18435.

tutulmuştur. Kanunda Çevre Şurası, Yüksek Çevre Kurulu ve Mahalli Çevre Kurulları olmak üzere üç danışma organı oluşturulmuştur. ÇB, çevre ile ilgili uluslararası süreçlerde ve bakanlıkların yürüttüğü çevre projelerinde ülke genelinde koordinasyon görevini üstlenmiş, yerel teşkilatı için 30 ilde, daha sonra 35 ilde "İl Çevre Müdürlükleri" kurulmuştur¹⁸⁷.

1989 yılında, 383 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameyle¹⁸⁸, ÇK'nun 9. maddesinde belirtildiği şekilde, Özel Çevre koruma Bölgesi (ÖÇKB) olarak ilan edilen ve edilecek yerlerin idaresi için, çevre koruma ile ilgili diğer bir kurum olarak Başbakanlığa bağlı, tüzel kişiliğe sahip Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı (ÖÇKKB) kurulmuştur. Aynı yıl, Çevre Müsteşarlığının kurulmasıyla Çevre Genel Müdürlüğü kapatılmış, beş yıl sonra çevre örgütlenmesi tekrar Müsteşarlık düzeyine çıkarılmıştır¹⁸⁹. Çevre Müsteşarlığı, 1991 yılında daha etkili bir kurumsal yapı oluşturmak amacıyla, 09.08.1991 tarihli ve 443 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameyle, ÖÇKKB'nı da bünyesine alan ÇB olarak yeniden yapılandırılmıştır¹⁹⁰.

Çevre ve doğa koruma sektörlerinin 2003 yılında birleştirilmesiyle birlikte yeni bir dönem başlamıştır. Bu birleşik kurumsal yapılanma 2011 yılına kadar sürmüştür. 2011 yılında iki sektörün kurumsal yapılanması ayrılrsa da, bu sefer doğa korumaya ilişkin iş ve işlemler iki bakanlık arasında paylaştırılması nedeniyle bu bölümde sadece çevre ile ilgili bakanlık değişikliklerine ilişkin bilgi verilmekle yetinilmiş, 2011 sonrası kurumsal değişikliğe, görev ve sorumluluklara ilişkin gelişmeler 3.2. Türkiye'de Doğa Korumanın Gelişimi bölümünde aktarılmıştır

¹⁸⁷ TC Çevre ve Orman Bakanlığı, **Çevre ve Orman Bakanlığı Stratejik Plan (2010-2014)**, 2009, s.4. <https://www.tarimorman.gov.tr/SGB/Belgeler/OrmanSu/İdareyi/Gelistirme/StratejikPlan/StratejikP2010-2014.pdf>.

¹⁸⁸ Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığının Kurulmasına Dair 383 sayılı Kanun Hükmünde Kararname Resmi Gazete, (1989, 13 Kasım), S. 20341. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/4.5.383.pdf>.

¹⁸⁹ Çevre Müsteşarlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında 389 Kanun Hükmünde Kararname, Resmi Gazete, (1989, 9 Kasım), S.20337.

¹⁹⁰ Çevre Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında 443 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, Resmi Gazete, (1991,21 Ağustos), S.20967.

2003 yılında ÇB ile OB birleştirilerek Çevre ve Orman Bakanlığı (ÇOB) kurulmuştur¹⁹¹. 2011 yılında ÇOB'nın çevre kanadı ile Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'nın (BİB) tek çatı altında bir araya getirilmesiyle ÇŞB kurulmuştur. Bakanlık teşkilatlanmasında Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü ile Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü ana hizmet birimleri olarak yer almıştır¹⁹². ÇŞB yerleşmelere, yapılaşmaya ve çevreye dair mevzuat hazırlamak, uygulamaları denetlemek, mesleki hizmetlerin gelişmesini sağlamak, çevre kirliliğini önlemek ve çevre ve doğanın korunmasını sağlamak üzere görevlendirilmiştir. Bu yeni örgütlenmede bağlı kuruluş statüsündeki ÖÇKKB müstakil idari kurum niteliğini kaybetmiş, Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü (TVKGM) olarak Bakanlığın ana hizmet birimine dönüştürülmüştür.

ÇŞB'nın teşkilat, görev ve yetkileri 10.07.2018 tarihinde yayımlanan 1 nolu Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile yeniden düzenlenmiş olup Bakanlık merkez ve taşra teşkilatı ile bağlı, ilgili ve ilişkili kuruluşlardan meydana gelmektedir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmesiyle birlikte TOKİ Başkanlığı, Emlak Katılım Bankası, Milli Emlak Genel Müdürlüğü ve yeni kurulan Yerel Yönetimler Genel Müdürlüğü ÇŞB'na bağlanmıştır.

2021 yılında, 85 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle, Bakanlığın görevleri arasına “çölleşme ve erozyonla mücadele” konusu da eklenmiş, bakanlığın adı Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (ÇŞİDB)¹⁹³ olarak değiştirilmiştir. Ayrıca, İklim Değişikliği Başkanlığı bağlı kuruluş olarak oluşturulmuş, TOB'nın bünyesinde olan Meteoroloji Genel Müdürlüğü bağlı kuruluş, Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü de ana hizmet birimi olarak Bakanlık teşkilatı içine dâhil edilerek yeniden

¹⁹¹ Çevre ve Orman Bakanlığının Teşkilât ve Görevleri Hakkında 4856 sayılı Kanun, Resmi Gazete, (2003, 8 Mayıs), S.25102.

¹⁹² Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 644 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, Resmi Gazete, (Mükerrer), (2011, 4 Temmuz), S.27934.

¹⁹³ Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Değişik Yapılması Hakkında 85 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Resmi Gazete, (2021, 29 Ekim), S.31643.

teşkilatlandırılmıştır. ÇK'nun uygulanması görevi ile kurulan ÇB'nın, zaman içinde hem isim hem de görev alanı değişmiş, en son çevrenin korunması, çevre yönetimi/denetimi, çölleşme ve erozyonla mücadele, iklim değişikliği ile birlikte tabiat varlıklarını koruma görevini de yüklenmiştir.

Bu sık değişen karmaşık örgütlenme ve kurumsal değişim sürecine paralel olarak da Türkiye'nin çevre politikaları belirlenmiştir. İlk kez çevre sektörüne, 1973–1977 dönemini kapsayan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında yer verilmiştir¹⁹⁴. 1982 yılında kabul edilen Anayasa'da çevre hakkına yer verilmesinden bir yıl sonra, 1983 yılında 2872 sayılı ÇK'nun yürürlüğe girmesiyle çevre için temel kanuna sahip olunmuş, bu çevre konusunda en önemli gelişme olarak kabul edilmiştir. Kanunun amacı, *“bütün vatandaşların ortak varlığı olan çevrenin korunması, iyileştirilmesi; kırsal ve kentsel alanda arazinin ve doğal kaynakların en uygun şekilde kullanılması ve korunması; su, toprak ve hava kirlenmesinin önlenmesi; ülkenin bitki ve hayvan varlığı ile doğal ve tarihsel zenginliklerinin korunarak, bugünkü ve gelecek kuşakların sağlık, uygarlık ve yaşam düzeyinin geliştirilmesi ve güvence altına alınması için yapılacak düzenlemeleri ve alınacak önlemleri, ekonomik ve sosyal kalkınma hedefleriyle uyumlu olarak belirli hukukî ve teknik esaslara göre düzenlemek”* olarak belirlenmiştir¹⁹⁵.

Çevre sektörünün temel kanunu olan ÇK'nda 1983 yılında yürürlüğe girmesinden sonra yirmi kez değişiklik yapılmıştır. En kapsamlı değişiklik 2006 yılında yapılmış olup Kanunun ana maddelerinin 24'ünde, geçici ve ek maddelerde de 10 değişiklik olmak üzere toplam 34 madde değişikliği yapılmıştır. Çevre sektörünün önemli düzenlemelerinden olan Çevresel Etki Değerlendirme Yönetmeliği (ÇEDY) 1983 yılında yürürlüğe giren ÇK'nun 10. maddesi ile yasal bir temele kavuşmakla birlikte, ilk ÇEDY

¹⁹⁴ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973–1977), 1972, s. 866-867.

¹⁹⁵ Çevre Kanunu, Resmi Gazete, (1983, 11 Ağustos), S. 18132.

1993 yılında yürürlüğe konulmuştur. 1993 yılından bugüne ÇEDY 8 defa ana değişiklik olmak üzere 18 defa değiştirilmiş, son değişiklik 2022 yılında yapılmıştır¹⁹⁶.

Ülkenin tüm sektörler açısından temel soyoekonomik politikalarının belirlendiği beş yıllık kalkınma planları çevre politikalarının da temel dokümanlarından birisidir. 1963 yılından başlayarak yürürlüğe giren beş yıllık kalkınma planları Türkiye’de izlenecek kısa, orta ve uzun vadeli sosyal ve ekonomik stratejileri belirlemek amacıyla hazırlanmaktadır. Kalkınma planlarının yapılış amacı “*Türk toplumunun seçtiği yaşayış şekli olan demokrasi düzeni içinde en yüksek kalkınma hızını sağlayacak, devam ettirecek ve sosyal adaleti gerçekleştirmek*”¹⁹⁷ olarak tanımlanmıştır. İlki 1963–1967 dönemini kapsayan kalkınma planlarının 2023 yılı itibarıyla on birincisi yürürlüktedir.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963–1967): Planın ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı gerçekleştirmek üzere hazırlandığı ifade edilmektedir. Planda doğrudan çevre ile ilgili herhangi bir tanımlama yapılmamıştır. “İktisadî ve Sosyal Hedefler” başlığı altında, ülkenin sağlık seviyesinin yükseltilmesi ve çevre sağlık şartlarının iyileştirilmesinin hedeflendiği belirtilmektedir. Planda, “millî parkların kurulması” turizm sektörünün önemli projeleri içinde sayılmış, “turistik amaçlar için geliştirilmeğe uygun tabiat değerlerinin kullanılmasını belirlemek” hedefler içinde sayılmıştır¹⁹⁸.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planının (1968–1972): Planın temel hedefi demokrasi ve karma ekonomi düzeni içinde nitelikli bir yaşamı sağlamaktır. Birinci planda olduğu gibi çevreye sağlık politikaları içinde yer verilmiştir. “Çevre sağlığı şartlarının düzeltilmesi” sağlık ile ilgili ilkeler arasındadır. Planda, çevre sağlığı koşullarının iyileştirilmesi, tarımsal faaliyetlerde çevre unsurlarının gözetilmesi,

¹⁹⁶ Karakaş Ulusoy, C., “Çevresel Etki Değerlendirme Sürecinde Çevre – Ekonomi İkilemi”, **Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi**, C.1, S.1, Aralık, 2019, s. 60 ; Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği, Resmi Gazete, (2022, 29 Temmuz), S.31907.

¹⁹⁷ Yüksek Plânlama Kurulu Kararı, **Plân Hedefleri ve Stratejisi**, Resmi Gazete, (1961, 5 Temmuz), S.10846.

¹⁹⁸ Hamza Çelikyay, H., 2021, s.194.

kentleşmenin çevre ilişkileri içinde bütünsel olarak ele alınması gerektiği belirtilmektedir¹⁹⁹. Bu planda milli parklara ilişkin doğrudan bir atıf bulunmamaktadır.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında (1973–1977): Çevre sektörüne ilk kez yer verilmiş, “Çevre Sorunları” başlıklı bir bölüm ayrılmıştır. Çevre konusunda koordinasyon ve görev dağılımının düzenlenmesi görevi DPT’na verilmiştir. Planda çevre insan ilişkisinin rasyonel dengede sürdürülmesinin sosyal ve ekonomik kalkınma ile olacağı; uluslararası düzeyde sürdürülecek çalışma ya da yasal düzenlemelerde Türkiye’nin sanayileşerek kalkınma hedefinden saptıracak hiçbir yükümlülüğün kabul edilmeyeceği ifade edilmiştir²⁰⁰.

Bu planda da milli parklar turizm sektörü yatırımları içinde ele alınmıştır. Milli parkların korunması ve toplumsal faydalanmasını sağlamak üzere mevzuat hazırlanmasına, bu sahaların kullanıma açılmadan önce fiziki planlarının yapılması gerektiğine yer verilmiştir.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında (1979–1983): Planın ana politikası, çevre sorunlarının sanayileşme ve kalkınmadan vazgeçmeksizin çözülmesi olarak belirlenmiştir. Çevre sorunlarına kentleşme başlığı altında da yer verilerek, kentleşme nedeniyle doğal çevrenin yıkıntıya uğradığı, çevre sorunlarının sanayileşme ve kalkınmadan ayrı düşünülerek çözülemeyeceği belirtilmektedir²⁰¹. Ekolojik dengenin bozulması çevre sorunları içinde sayılmıştır. Türkiye, bu dönemde Akdeniz’in korunması ile ilgili “Akdeniz’in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi”ni (Barselona Sözleşmesi) kabul etmiştir²⁰². Bu planda milli parklar, “çevre sorunları” başlığı altında “uluslararası düzeyde önemli olan doğal, kültürel ve dinlence kaynaklarının korunması ve halkın faydalandığı alanlar” olarak tanımlanmaktadır.

¹⁹⁹ a.g.e., s.194.

²⁰⁰ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 1972, s. 867-868.

²⁰¹ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, **Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı** (1979-1983), Yayın No:1664, 1978, s.76-81.

²⁰² a.g.e., s.83-85.

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1985–1989): Palanda, çevre hemen her sektöre yaygınlaştırılmıştır. Ekonomik Sektörlerde Gelişme Hedef ve Politikaları başlığı altında “Üretimden tüketime kadar her aşamada rasyonalizasyon ve çevrenin korunması” ana ilkelerden birisi olarak belirlenmiştir. Sorunların çözümünde temel yaklaşım olarak, sadece kirliliğin ortadan kaldırılması değil, esas olarak doğal kaynakların gelecek nesillere aktarılacak şekilde korunması ve geliştirilmesinin amaçlandığı belirtilmiştir²⁰³. Doğal ve kültürel çevre değerlerinin turizm sektörüne entegre edilmesi hedeflenmiştir²⁰⁴. İlk kez “Çevresel Etki İrdelemesi” raporuna yer verilmiştir²⁰⁵.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında (1990–1994): Planda, “*İnsan sağlığı ve doğal dengeyi koruyarak, sürekli bir ekonomik kalkınmaya imkân verecek şekilde doğal kaynakların yönetimini sağlamak ve gelecek nesillere insana yakışır bir doğal, fiziki ve sosyal çevre bırakmak*” temel ilke olarak belirlenmiştir. “Ekonomik ve sosyal faaliyetlerin yürütülmesinde, insan sağlığı ve doğal kaynakların korunması”²⁰⁶ ile “doğal dengeyi korumak ve geliştirmek”²⁰⁷ temel politikalar içinde sayılmıştır. Planda, sosyal ve ekonomik sektörlerin tamamı çevre etkileşimi açısından değerlendirilmiştir. Çevre başlığı altında “bütün ekonomik politikalarda, bütün planlama aşamalarında çevre boyutunun dikkate alınması esası” getirilmiş, “insan sağlığı ve doğal dengeyi koruyarak, sürekli bir ekonomik kalkınmaya imkân verecek şekilde doğal kaynakların yönetimini sağlamak ve gelecek nesillere insana yakışır bir doğal, fiziki ve sosyal çevre bırakmak” temel ilke olarak belirlenmiştir. Çevre sorunlarının oluşmadan önce önlenmesi hedeflenmiştir. AB çevre politikalarına uyum için başlatılan çalışmalara devam edileceği belirtilmiş, Çevre Genel Müdürlüğüne koordinasyon görevi verilmiştir²⁰⁸. Ayrıca, İmar Kanunu’nun çevre

²⁰³ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, **Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı** (1985-1989), Yayın No:1974, 1984, s.105.

²⁰⁴ a.g.e., s.120.

²⁰⁵ a.g.e., s 163.

²⁰⁶ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, **Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı** (1990-1995), Yayın No: 2174, 1989, s.3.

²⁰⁷ a.g.e., s.343.

²⁰⁸ a.g.e., s.312-313.

boyutu açısından gözden geçirilmesi, madencilik faaliyetleri sonrasında çevrenin geri kazanılabilmesi için gerekli mevzuat düzenlemelerinin yapılması hedeflenmiştir.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1996–2000): Altıncı planda benimsenen sürdürülebilir kalkınma yaklaşımına rağmen, bir yandan tüm ekonomik ve sosyal kararlarda çevre boyutunun dikkate alınmasında, işlevsel ve dinamik bir çevre yönetimini oluşturacak kurumsal ve hukuksal düzenlemeleri konusunda yetersiz kalındığı²⁰⁹ tespiti yapılmıştır. Planın amaç bölümünde, küreselleşmenin avantajlarından en üst düzeyde yararlanma, sürdürülebilir hızlı bir büyümenin gerçekleştirilmesi ve çevrenin korunması amaçlar içinde sayılmıştır. Sürdürülebilir kalkınma anlayışına uygun olarak çevre ve ekonominin entegrasyonuna öncelik verilmesi çevre politikası olarak belirlenmiştir. Planda uluslararası mevzuata atıfta bulunularak, Gündem 21 Eylem Planı'nın bağlayıcı nitelikte olduğu, yükümlülüklerin ülkenin kalkınma politikalarını engellemeyecek şekilde yerine getirilmesinin gerekliliği ifade edilmiştir²¹⁰. Planda, Türkiye'nin, küreselleşen ticaret sistemi içinde ticari ilişkilerini sürdürdüğü ve AB'ne tam katılma, Türkiye'nin DTÖ'nün üyeler için öngördüğü tüm yükümlülükleri üstlenmiş bulunduğu, bu doğrultuda DTÖ anlaşmalarında gelişme yolundaki ülkelerin de dış ticaret rejimlerinde serbestleştirme öngördüğü²¹¹ ifade edilmektedir. Bu kapsamda, uluslararası düzeyde çevre - ticaret için alınan kararların Türkiye'ye getirdiği yükümlülüklerle, ÇTÇA'ndan kaynaklanan taahhütlerinin değerlendirilmesi; çevrenin korunması amacıyla ticarete getirilen tedbirlerden etkilenilmemesi için, çevre politikalarına ticaret unsurlarının, ticaret politikalarına da çevresel unsurların dâhil edilmesi hedeflenmiştir. Çevre politikalarının AB normları ve uluslararası standartlara uyumlu hale getirilmesi, Ulusal Çevre Stratejisi'nin hazırlanması ve çevre mevzuatında düzenlemeler öngörülmesi

²⁰⁹ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı** (1996-2000), 1995, s.189.

²¹⁰ a.g.e., s.190.

²¹¹ a.g.e., s.78.

çevre ile ilgili diğer hedeflerdendir ²¹². Turizm, kıyı, kültür ve tabiat varlıklarını koruma, imar mevzuatlarına doğal çevrenin entegre edilmesi, turizm yatırımları nedeniyle doğal değerlerin tahribinin önlenmesi için mevzuat değişikliği hedefi²¹³ devam etmektedir. Milli parklar orman sektörü altında, ormanın bir fonksiyonu olarak değerlendirilmiş, ve doğal ve kültürel değerleri korumak amacı doğrultusunda, milli park ve benzeri korunan alanların genişletilmesi ve yaygınlaştırılması hedefine yer verilmiştir.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001–2005): Bu plan Uzun Vadeli Strateji ve Kalkınma Planı olarak adlandırılmıştır. Küreselleşmenin getirdiği fırsatlardan yararlanabilmek için “Uzun Vadeli Gelişmenin Temel Amaçları ve Stratejisi (2001–2023)” başlığı altında, üniter yapı korunarak devletin yeniden yapılandırılması, çevreyi koruyarak ekonomik ve sosyal yapıda dönüşümün gerçekleştirilmesi”²¹⁴ gerektiği belirtilmektedir. Planın temel hedefleri içinde, rekabetçi ekonomik yapının geliştirilmesiyle sürdürülebilir kalkınma ve ekolojik dengenin korunması hedeflerine yer verilmiştir. Planda, çevre için “insan sağlığını, ekolojik dengeyi, kültürel, tarihi ve estetik değerleri korumak suretiyle ekonomik ve sosyal gelişmeyi sağlamak” temel ilke olarak belirlenmiştir. Çevre dostu teknolojilerden, biyoteknolojik risklerden, iklim değişikliği başlığında sera gazı emisyonlarından bahsedilmektedir²¹⁵. Plana göre: sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı devam etmekte ancak, yeterli gelişme kaydedilememiş olup, çevre politikalarının ekonomik ve sosyal politikalara entegrasyonu sağlanamamıştır; ÇED Yönetmeliğinin uygulama sürecinde de istenen başarı elde edilememiştir.

Çevre politikalarının ekonomik ve sosyal politikalarla entegrasyonunda ekonomik araçlardan yararlanılması hedefinde; tüm ekonomik sektörler için çevreye dost, çevre normlarına uygun, sürdürülebilir olma yaklaşımı hedeflenmiş olmakla birlikte,

²¹² a.g.e., s.193-197.

²¹³ a.g.e., s.189-194.

²¹⁴ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı** (2001–2005), 2000, s.219.

²¹⁵ a.g.e., s. 188-219.

madencilik bu kapsam dışında tutulmuştur. Planda, Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planının (UÇEP) güncellenmesi ve yasal bir zemine oturtulması hedeflenmiştir. Önceki planda da olduğu gibi, ticaretin serbestleşmesi ile hızlanan ve ekonominin diğer alanlarını da etkisi altına alan küreselleşme sürecinin belirleyici olduğu tespiti yapılarak, ikili ekonomik ilişkileri belirleyen başlıca faktörler içinde DTÖ Anlaşması da sayılmıştır. Küreselleşme sürecinde uluslararası kuruluşların etkinliğinin artmasıyla dış ticaret, fıkri haklar ve çevre gibi alanlarda geliştirilen yeni norm ve standartları ile AB'ye uyum, DTÖ anlaşmalarında, çevre koruma kapsamında yasak olmayan sübvansiyonların etkin bir şekilde kullanımının sağlanmasına ilişkin hedeflere yer verilmiştir²¹⁶. Korunan alanlar için yönetim planlarının hazırlanması diğer hedefler içinde sayılmıştır. Milli parklar ormanın bir fonksiyonu olarak değerlendirilmiş ve doğal ve kültürel değerleri korumak amacı doğrultusunda, milli park ve benzeri. korunan alanların genişletilmesi ve yaygınlaştırılması hedefine tekrar yer verilmiştir. Milli parklara, ayrıca turizm sektörü içinde de yer verilmiş, ekolojik yönden aşırı duyarlı yöreler olarak tanımlanarak, bu alanlarda sürdürülebilir turizm gelişimi için gerekli düzenlemelerin yapılması hedeflenmiştir.

Bu plan döneminde, 1996 yılında BMBÇS'ne, 1998 yılında da Özellikle Afrika'da Ciddi Kuraklık ve/veya Çölleşmeye Maruz Ülkelerde Çölleşme ile Mücadele için BM Sözleşmesine taraf olunmuştur. BMİDÇS taraf olunması konusunda çalışmalar devam ettirilmiştir. Önceki planlarda olduğu gibi, çevreyi etkileyen orman, imar, kıyı, kültür ve tabiat varlıklarını koruma, turizm mevzuatları ile çevre mevzuatında gerekli düzenlemelerin yapılması hedefi devam etmektedir. Ayrıca, Biyogüvenlik Yasası'nın çıkarılması, Ulusal Biyogüvenlik Kurulu'nun oluşturulması hedeflenmiştir²¹⁷.

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007–2013): Bu plan, Türkiye'nin tüm planlama çalışmalarını yönlendirici ve uyumlaştırıcı temel politika dokümanı olarak

²¹⁶ a.g.e., s. 1-55.

²¹⁷ a.g.e., 2000, s.187-189.

tanımlanmıştır. Diğer planlardan ayırıcı özelliği, AB'ye üyelik sürecinde temel strateji dokümanı olarak tasarlanmasıdır. AB mali takvimi dikkate alınarak 2007–2013 yıllarını kapsayacak şekilde 7 yıllık olarak hazırlanmıştır. Planın temel ilkeleri arasında “*doğal ve kültürel varlıklar ile çevrenin gelecek nesilleri de dikkate alan bir anlayış içinde korunması*” sayılmıştır²¹⁸. Küreselleşme sürecinde uluslararası kuruluşların etkinliğinin artmasıyla dış ticaret, fikri haklar ve çevre gibi alanlarda geliştirilen yeni norm ve standartlara uyum ve AB norm ve standartlarına ulaşılması hedeflenmektedir²¹⁹.

Çevreye, “Çevrenin Korunması ve Kentsel Altyapının Geliştirilmesi” başlığı altında yer verilmiştir. Bu planda da çevre sorunlarının kaynağı ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımının sağlanamamasında hızlı nüfus artışı ve sanayileşme en önemli unsurlar olarak görülmektedir. Çevrenin korunması, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı konusunda kurumsal görev ve yetki dağılımındaki belirsizliklerin devam ettiği, ÇED uygulamalarında gelişmenin yetersiz olduğu, çevre ile ilgili hala mevzuat uyumunda eksiklikler olduğu belirtilmektedir²²⁰. Sera gazı azaltımına ilişkin bir Ulusal Eylem Planının hazırlanması, BMİDÇS’ne ilişkin yükümlülüklerin yerine getirilmesi ayrı bir hedef olarak belirtilmiştir. Madencilik, turizm, sanayi, ulaştırma, enerji sektörü başta olmak üzere çevre mevzuatına uyumun geliştirilmesi, çevreye duyarlı hemen her ekonomik sektör için ekolojik potansiyelin değerlendirilmesi ve koruma-kullanma dengesinin, çevre dostu yaklaşımların gözetilmesi, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı konusunda kurumsal sorumluluk ile ilgili belirsizliklerin giderilmesi hedefleri devam etmektedir. AB’ye uyum düzenlemelerinin güncellenmesi hedeflenmiştir. Kirleten öder ilkesi dikkate alınarak, çevre dostu tekniklerin uygulanması, sera gazı azaltımı, su kaynaklarının korunması, evsel nitelikli katı atıkların dönüşümü

²¹⁸ T.C. Kalkınma Bakanlığı, **Dokuzuncu Kalkınma Planı** (2007-2013), 2006, s.3.

²¹⁹ a.g.e., s.11.

²²⁰ a.g.e., s.28.

hedeflenmiştir²²¹. Korunan alanlara ilişkin herhangi bir atıf bulunulmamakta, sadece tarım sektörü altında milli park ve benzeri korunan alanların azlığına işaret edilmektedir.

Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014–2018): Planda “*kalkınmanın sürdürülebilirliğini merkeze alan bir yaklaşımla*” hazırlandığı belirtilmektedir²²². Önceki planlarda olduğu gibi, küreselleşme sürecine ve ekonomik güç dengelerine dikkat çekilmekte, bu süreçte, ekonomik ve ticari ilişkilerin artacağı öngörülmektedir²²³. Çevre, “Yaşanabilir Mekânlar, Sürdürülebilir Çevre” başlığı altında ele alınmıştır. Planda, yeşil büyüme, yeşil üretim, yeşil teknoloji, yeşil ürün kavramlarına yer verilmiştir. Biyolojik çeşitlilik ve doğal kaynakların korunabilmesi için sürdürülebilir kullanımına öncelik verilmesi, yeşil teknolojinin tüm ekonomik sektörlerle entegre edilmesiyle ekonomik büyümenin sosyal ve çevresel unsurlarla uyumunun sağlanması hedeflenmektedir. Çevre mevzuatının, kurumsal yapısının iyileştirildiği, İklim Değişikliği Strateji Belgesi ve Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı gibi temel strateji belgelerinin hazırlandığı, doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi konusunda önemli ilerlemeler kaydedildiği belirtilmektedir. Bu gelişmelere rağmen, çevre yönetiminde görev, yetki ve sorumluluklardaki yetersizliklerin giderilmesi; özel sektörün, yerel yönetimlerin ve STK’ların rolünün artırılması²²⁴ ile madencilik sektörünün çevre mevzuatına uyumunun geliştirilmesi hedefi devam etmektedir²²⁵. Önceki planlardan farklı olarak, “*doğal kaynakların ve ekosistem hizmetlerinin değerinin ölçülerek*” politika ve uygulama süreçlerinde dikkate alınması hedeflenmektedir. Ayrıca, doğal kaynakların ekonomik değerlerinin belirlenmesi, üretimin yeşil büyüme anlayışıyla geliştirilmesi, iklim değişikliğiyle mücadelenin ve biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilir kullanımının da gözetilmesi gereklidir²²⁶. Bu planda, sadece, millî parklar gibi koruma alanların içinde

²²¹ a.g.e., s. 72-74.

²²² T.C. Kalkınma Bakanlığı, **Onuncu Kalkınma Planı** (2014-2018), 2013, s.2.

²²³ a.g.e., s.2-9.

²²⁴ a.g.e., s.136-137.

²²⁵ a.g.e., s.107.

²²⁶ a.g.e., s.118.

kalan köylerin kalkınma sorunlarını azaltmaya yönelik araçların geliştirilmesi, hedefler içinde sayılmış.

On Birinci Kalkınma Planında (2019–2023): Çevre ve biyolojik çeşitliliğin korunması, çevre sorunlarına yönelik eylemlerin sürdürülebilir gelişme ilkeleri çerçevesinde yürütülmesi benimsenmiştir²²⁷. “Yaşanabilir Mekânlar, Sürdürülebilir Çevre” başlığı altında, çevre ve doğal kaynakların korunması, kalitesinin iyileştirilmesi, etkin, entegre ve sürdürülebilir şekilde yönetiminin sağlanması, her alanda çevre ve iklim dostu uygulamaların gerçekleştirilmesi temel amaçlar içinde sayılmıştır²²⁸. Çevre alanında kurumsal yapı, mevzuat ve standartların geliştirilmesinde yetersiz kaldığı, yetki karmaşasının devam ettiği ifade edilmektedir. Planda tüm ekonomik sektörlerde, iklim değişikliğine uyum, yeşil büyüme politikalarının izlenmesi, madencilik sektörünün çevre mevzuatına uyumunun sağlanması hedefleri de önceki planlarda olduğu gibi tekrar edilmiştir²²⁹. ÇED’in önemine vurgu yapılırken ilk kez “Stratejik Çevresel Etki Değerlendirmesi”ne (SÇD) yer verilmiştir. Biyolojik çeşitliliğin ve genetik kaynakların tespiti, tescili, korunması, sürdürülebilir kullanımı; ulusal biyolojik çeşitlilik envanterinin düzenli olarak güncellenmesi; ekosistemler ve ekosistem hizmetlerinin korunması, onarımı ve sürdürülebilir kullanımının sağlanması; doğa koruma alan miktarının artırılması ve etkin yönetiminin gerçekleştirilmesi çevre hedefleri içinde sayılmıştır²³⁰.

On İkinci Kalkınma Planında (2024–2028): Planın vizyonunda “yeşil ve dijital dönüşümün” odağa alındığı belirtilerek, çevreye duyarlı kalkınmaya da yer verilmiştir. Afetlere Dirençli Yaşam Alanları, Sürdürülebilir Çevre başlığı altında çevrenin korunmasına yer verilmiştir. Çevrenin korunmasında, “SKA) doğrultusunda iklim değişikliğinin etkilerine karşı dirençli ve düşük karbonlu bir ekonomiye geçişin

²²⁷ T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, **On Birinci Kalkınma Planı** (2019-2023), 2019, s. 11-26.

²²⁸ a.g.e., s.182.

²²⁹ a.g.e., s.122.

²³⁰ a.g.e., s.184.

sağlanması, sosyal adalet anlayışıyla çevre ile doğal kaynakların korunması ve yönetilmesi, toplumun çevreye karşı duyarlılığı ve bilincinin artırılması”²³¹ temel amaç olarak belirlenmiştir. Çevre ve doğal kaynaklar üzerindeki baskının artarak devam ettiği tespiti yapılmıştır. Planın tümünde çevre ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımının esas alınacağına, tüm sektörlerde yeşil teknolojiye vurgu yapılmaktadır. Yeşil ekonomi ile doğal kaynakların sürdürülebilir yönetiminin sağlanacağı belirtilmektedir. Buna karşılık, planın temel amaçları arasında “Enerji ve madencilik sektöründe doğal kaynaklardan azami ölçüde faydalanılmasını sağlayacak yatırımlar, doğal zenginliklerimizin ve enerji kaynaklarımızın atıl bırakılmayarak ekonomiye kazandırılmasına”²³² da yer verilmiştir.

Bu süreçte Türkiye’nin taraf olduğu ÇTÇA ve anlaşmaları Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Türkiye’nin Doğa Koruma ile İlgili Taraf Olduğu Çok Taraflı Çevre Anlaşmaları

Sözleşmeler/Anlaşmalar	İmzaya Açılma (Yıl)	Kabul (Yıl)
Kuşların Korunması Hakkında Uluslararası Sözleşme (Paris)	1950	1966
Özellikle Su Kuşları Yaşama Alanı Olarak Uluslararası Öne Sahip Sulak Alanlar Sözleşmesi (RAMSAR)	1971	1994
Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına ilişkin Sözleşme	1972	1983
Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme (CITES)	1973	1996
Akdeniz’in Kirlenmeye Karşı Korunmasına Ait Barselona Sözleşmesi ve Protokoller	1976	1981/ 2002
Avrupa’nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarının Korunması Sözleşmesi (Bern)	1979	1988
Akdeniz’de Özel Koruma Alanları ve Biyolojik Çeşitliliğe İlişkin Protokol	1982	1988/200 2
Karadeniz’in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi ve Protokolleri (Bükreş)	1992	1994
BM Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi	1992	1997
BM Özellikle Afrika’da Ciddi Kuraklık ve/veya Çölleşmeye Maruz Ülkelerde Çölleşmeyle Mücadele Sözleşmesi	1992	1998
BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi	1992	2003
Akdeniz’de Tehlikeli Atıkların Sınır Ötesi Hareketleri ve Bertarafından Kaynaklanan Kirliliğin Önlenmesi Protokolü (İzmir)	1996	2004
BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine Dair Kyoto Protokolü	1997	2009
Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesinin Biyogüvenlik Cartagena Protokolü (CBP)	2000	2003
Avrupa Peyzaj Sözleşmesi	2000	2003

²³¹ TC. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, **On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028)**, 2023, s.210. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/On-Ikinci-Kalkinma-Plani_2024-2028_11122023.pdf. Erişim Tarihi: 15.2.2024.

²³² a. g. e., s.53.

3. DOĞA KORUMANIN GELİŞİMİ

3.1. Dünyada Doğa Korumanın Gelişimi

Doğal alanların korunması fikrinin, inanç, mistik duygular, tapınma, tabular gibi gerekçelerle bazı alanların korunması nedeniyle insanlık tarihi kadar eski olduğu kabul edilebilir²³³. Dünya Doğayı Koruma Vakfı'nın (WWF) 2005 tarihli Beyond Belief adlı raporlarında da belirttiği gibi: "Kutsal mekânlar muhtemelen gezegendeki en eski habitat koruma yöntemidir"²³⁴. Eski bir gelenek olarak Hindistan'da ağaçların ruhlarının olduğu inancıyla tanrıların evi olarak görülmesi nedeniyle kutsal sayılan bahçelerin halen korunması²³⁵, Roma'da meyve ağaçların korunması²³⁶ örnek olarak verilebilir. MÖ. 252 yılında Hindistan İmparatoru Asoka tarafından hayvanların, balıkların ve ormanların korunması için bir ferman çıkarılması kararının, tarihte bilinen ilk koruma kararı olduğu belirtilmektedir. 1084 yılında, İngiltere Kralı I. William'ın emriyle, ormanların, tarım alanlarının ve av rezervlerinin korunması amacıyla, arazi etüdüne dayalı, ülkenin gelişmesi için gerçekçi planlamaya temel oluşturan "Domesday Book" isimli bir kitap yayınlanmıştır²³⁷. "Bir alanın sahip olduğu peyzaj güzelliği, florası, faunası ve halkın belirli bir süre için de olsa yararlanması" amacıyla koruma altına alınma fikri Hollanda'da doğmuş, 1576 yılında Orange Prensi ve Lahey Valisi, Lahey Ormanı'nın (Haagse Bos)

²³³ Eroğlu, S., "Uluslararası Uygulamalar Işığında Türkiye'de Milli Park Yönetiminin Değerlendirilmesi: Karşılaştırmalı Bir Analiz", **Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi**, 2022, C.9, S.1, s.8-23.

²³⁴ Wild, R.; McLeod, C. (Editors), **Sacred Natural Site: Guidelines for Protected Area Managers**, IUCN, Gland, Switzerland, 2008, s.11.

²³⁵ Swam, P.; Kumar, M.; Sundarapandian, S., Spirituality and ecology of sacred groves in Tamil Nadu, India. *Unaslavya* 2003, S.54, s. 213.

https://www.researchgate.net/publication/264357347_Spirituality_and_ecology_of_sacred_groves_in_Tamil_Nadu_India/link/00b4953a010ec3ee84000000/download.

²³⁶ Yücel, M., 2010, s.13.

²³⁷ Ant ve Stipproweit'ten aktaran Yeşil, M., "Doğa Koruma Yaklaşımlarındaki Değişimlerin Dünyada ve Türkiye'deki Tarihsel Süreci", **Türk Tarım - Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi**, C.4, S.10, 2016, s. 869.

değiştirilmeden korunması konusunda anlaşılmışlardır”²³⁸. 16. yüzyılda İngiltere’de VIII. Heinrich tarafından “New Forest” “Yaban Hayatı Rezervi” olarak belirlenmiştir²³⁹. Diğer bir gelişme de 18. yüzyılın ilk yarısında Almanya’da yaşanmış, 1829 yılında Drachenfels Ormanı, 1838 yılında Bohemya’da Kubeny Ormanı’nın bir kısmı ve 1852 yılında da Harz Bölgesi’nde Teufelsmauer bölümü koruma altına alınmıştır. 1885 yılında Kanada’da, Baunff Tabiatı Koruma Alanı oluşturulmuştur²⁴⁰.

İlk milli park alanının tescillendiği ABD’de doğa koruma fikrinin öncülerinin alansal doğa koruma çalışmalarının başlamasına, yaygınlaşmasına ve kurumsallaşmasına önemli katkıları olmuştur. Doğa koruma düşüncesinin öncülerinden George Perkins Marsh, 1864 yılında, ekolojik görüşü birçok farklı açıdan ele aldığı “İnsan ve Doğa” (Man And Nature) kitabında, insanların doğayı tüketsin diye değil yararlansınlar diye verildiğini, insanların doğayı dengede tutan ilişkileri bilmediklerini, doğanın dengesinin yeniden kurulabilmesi için doğaya ilişkin daha çok bilgi edinilmesi gerektiğini belirtmektedir²⁴¹. ABD Orman Hizmetleri’nde Genel Müdür olarak görev yapan (1905-1910) ve doğal kaynak korumacılığı hareketinin öncülerinden, doğal kaynakların ve ormanların halkın uzun dönemli yararlanmaları için nasıl işletilmesi gerektiğini formüle eden Giffort Pinchot’a göre korumacılık “doğal kaynakların bilgece ve bilimsel dayanaklara göre korunmasıdır”²⁴². Pinchot, doğal kaynak korumayı, “kaynakları birkaç kişinin değil çoğunluğun yararına kullanılması ve geliştirilmesi” olarak görmektedir. Doğal alanları korumanın önemli temsilcilerinden Hanry David Thoreau’ya göre, “doğanın korunması vahşiliğin korunmasıdır, insan sağlığı toplumda değil doğada ulaşabilir, el değmemiş bakir doğanın uygarlığa karşı uygarlık için korunmalıdır”. Milli

²³⁸ Yeşil, M., 2016, s. 869.

²³⁹ Çolak, A.,H., 2001, s.291.

²⁴⁰ Koşdemir, Z., **Uluslararası Ulusal Park Politikası İçinde Türkiye Ulusal Park Politikasının Yeri**, Yüksek Lisans Tezi, T.C. İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1994, s.4.

²⁴¹ Ünder, H., 1996, s.88-89.

²⁴² Güneş, Y., “Amerika Birleşik Devletleri Çevre Hukukunun Gelişimi ve Türk Çevre Hukuku İle Karşılaştırılması”, **Journal of Istanbul University Law Faculty**, 2004, C.62, S.1-2, s.90.

park fikrinin babası sayılan John Muir, insan eli değmemiş insansız doğayı insandan bağımsız olarak savunur. Ona göre “doğa, kutsal tapınak, tanrının gücünün göstergesidir”²⁴³. Muir’e göre “doğal alanların bozulmadan korunmasını sağlayabilmek ve bu alanları materyalizmin yıkıcı etkilerinden koruyabilmek önemli bir husustur”. Muir, bundan dolayı aslında doğayı korumanın ruhsal sağlığımız için bir gereklilik olduğunu belirtmektedir: “korunmuş doğal yaşam alanları ve parklar, insanları endüstrileşmenin ve lüks düşkünlüğünün aptallaştırma etkisinden kurtaracak yegane araçlardır”. Muir’in şiirsel dili ve güçlü inancı ABD’de doğal alanları koruma konusunda çok ciddi bir bilincin yeşermesini sağlamıştır²⁴⁴. Ormanların hammadde için işletilmesine şiddetle karşı çıkan Muir, doğal kaynakların manzara bütünlüğü, rekreasyon, estetik olarak da korunması ve bu amaçlarla kontrollü bir şekilde kullanılması gerektiğini savunmaktadır²⁴⁵.

Milli park fikrinin doğmasına zemin hazırlayan ilk koruma kararı, ABD’de, insanın faydalanması açısından tehlike altında olduğu görülen iki bölgede, "Yo-Semite Vadisi" ve "Mariposa Dev Sekoya Ormanı"nın “Doğal Rezerv” olarak Kaliforniya Eyaletine Tahsisine İlişkin Kanunun 1864 yılında onaylanmasıdır. Kanunun amacı: tahsisi yapılan yerlerin “hiçbir amaç için devredilmeme koşuluyla, halkın rekreasyon amaçlı kullanımına ayrılmasıdır”²⁴⁶. Bu kanun ile ABD tarihinde ilk defa koruma amacıyla bir alan bir eyalete tahsis edilmiş, aynı zamanda da alansal koruma için yasal bir adım atılmıştır²⁴⁷. Muiri ile birlikte hem doğa savunucuları, hem de demiryolu şirketlerinin baskısıyla, 1 Mart 1872 tarihinde ABD’nde kabul edilen Kanun (Yellowstone Act,1872) ile Idaho, Montana ve Wyoming Eyaletleri sınırları içinde kalan Yellowstone bölgesi, doğal güzelliğin/av hayvanlarının korunması ve halkın yararı için "Milli Park” olarak

²⁴³ Ünder, H., 1996, s.89.

²⁴⁴ Çelik, C., “Doğal Alanları Koruma: Amerika Birleşik Devletlerinde Milli Parkların Oluşum Süreci ve İdaresi”, **Türk İdare Dergisi**, 2015, s. 406.

²⁴⁵ Güneş, Y., 2004, s.93.

²⁴⁶ Anonim, Yosemite Act, America's National Park System:The Critical Documents, 1864, https://www.nps.gov/parkhistory/online_books/anps/anps_1a.htm. Erişim Tarihi: 8.2.2024.; Kurdoğlu, O., “Dünyada Doğayı Koruma Hareketinin Tarihsel Gelişimi ve Güncel Boyutu”, **Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, 2007, C.8, S. 1, s.70.

²⁴⁷ Çelik, C., 2015, s. 406.

tescil edilmiştir²⁴⁸. Bu dönüm noktası niteliğindeki yasa ilk milli parkı oluşturmuştur. Daha sonra, yine Muir'in çabalarıyla ve yazdığı makalelerin etkisiyle 1890 yılında Kongre'nin çıkardığı bir kanunla Yosemite Milli Park olarak tescil edilmiştir. Muir (1901), yeni oluşturulan Yosemite Ulusal Parkı'nı, milli parkların tescil edilmesine ve sınırlarını daraltmak isteyen kesimlere karşı, 1892 yılında, kendi sözleriyle “yabanıllık için bir şeyler yapmak ve dağları sevindirmek” amacıyla Sierra Kulübü'nü kurmuştur. Sierra Kulübünün kuruluş amacı; habitatın, ormanların, yaban hayatı olmak üzere doğanın korunması ve endüstriyel kirliliğin önlenmesidir. Özellikle bu kulüp, çevreci hareketlerin siyasallaşmasında, biyolojik çeşitliliğin ve doğayı korumanın öneminin vurgulanmasında ve bu konuda lobi faaliyetlerinin yürütülmesinde önemli rol oynamıştır²⁴⁹. Muir, 1901 yılında Our National Parks'ı kitabını yayınlanmasından sonra, Başkan Theodore Roosevelt'in 1903 yılında Muir'i Yosemite'de ziyaretindeki görüşmeleri sonucunda, koruma programlarının ve milli parkların kurumsallaşmasının temeli atılmıştır. Muir, daha sonrada birçok milli parkın tescil edilmesinde de etkin olmuştur²⁵⁰. Modern korunan alan hareketinin başlangıcı olarak değerlendirilen, halkın kullanımına kapatılarak, büyük ölçüde “vahşi doğa alanları” olarak kurulan bu korunan alanların tescilindeki yaklaşım “Yellowstone Modeli” olarak adlandırılmaktadır²⁵¹. Bu süreçte ABD'nde, Doğa Anıtlarının korumaya alınması yönünde çalışmalar da yapılmıştır. Tarihi simge yapılar, tarihi ve tarih öncesi yapılar ve diğer tarihi veya bilimsel ilgiye sahip nesnelerin korunması için 1906 yılında Eski Eserler Yasası “Antiquities Act”²⁵² Kongre tarafından onaylanmıştır. İlk olarak da 300 m boyundaki volkan kayaları korunmuştur. 1916 yılında da milli park ve anıtın korunmasından sorumlu ABD Ulusal

²⁴⁸ National Park Service, **Quick History of the National Park Service**, <https://www.nps.gov/aboutus/history.htm>. (Erişim Tarihi: 19.04.2018)

²⁴⁹ Bozkır, Ö., “Çevreci Anlayışın Siyasallaşması: Yeşil Siyaset ve Türkiye”, **USOBED Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, 2018, C.2, S.1, s.59.

²⁵⁰ Çelik, C., 2015, s.408.

²⁵¹ Wild, R.; McLeod, C. (Editors), 2008, s.11.

²⁵² Anonim, **American Antiquities Act**, America's National Park System: The Critical Documents, 16 USC 431-433, 1906. <https://www.nps.gov/articles/lee-story-appa.htm>.

Park Birimi kurulmuştur. İlk milli park ilanından, sonra milli park fikri/kavramı dünyaya yayılmaya başlamıştır²⁵³. 1916 yılında ABD 16 adet milli park ile 21 doğa anıtı koruma altına almıştır. Bu sayı 1957 yılına kadar 28 milli park ve 86 doğa anıtına ulaşmıştır²⁵⁴.

ABD’de ilk milli park ilanını diğer devletler izlemiş, Avustralya’da Royal Milli Parkı 1879’da, Kanada’da Banff Milli Parkı 1885’de, Yeni Zelanda’da Tongariro Milli Parkı 1897’de ve Meksika’da El Chico Milli Parkı 1898’de ilan edilmiştir. 1909 yılında da Avrupa’da ilk milli park İsveç’te, 1914 yılında da İsviçre’de ilan edilmiştir. 1945 yılına gelindiğinde milli park sayısı dünyada yaklaşık 40’a; İkinci Dünya Savaşı’na kadar da 300’e ulaşmıştır. 19. yüzyılın sonlarında birçok ülkede korunan alanlarla ilgili kanuni düzenlemeler yapılmış, doğa korumaya ilişkin olarak milli park kavramı dışında başka kavramlar da ortaya çıkmıştır²⁵⁵.

Doğa koruma konusunda ilk defa Lüttich’deki Uluslararası Sanat Kongresi’nde (1905) her ülkeye özgü bitki ve minerallerin korunması fikri ele alınmıştır²⁵⁶. Uluslararası nitelikte ilk toplantı 1913 yılında 13 ülkenin katıldığı “Uluslararası Doğa Koruma Konferansı” Bern’de yapılmış ve konferansta ilk kez “Uluslararası Doğa Koruma Komisyonu” oluşturulmuştur. Uluslararası nitelikte ikinci toplantı, 10 yıl sonra 1923 yılında Paris’te, “Uluslararası Doğa Koruma Kongresi” olarak gerçekleştirilmiştir²⁵⁷. 1933 yılında, Londra’da yapılan Afrika’nın Flora ve Faunasının Korunması Kongresinde milli park düşüncesi kabul görmüş, “*Flora ve faunanın korunmasının yanında, kamunun yararlanması, dinlenmesi, eğlenmesi yönünden estetik, jeolojik, prehistorik, arkeolojik ve bilimsel değer taşıyan doğal varlıkların korunması için ayrılan alandır*” şeklinde tanımlanmıştır²⁵⁸. Bu konferansta doğal alanlar “doğa koruma alanları (milli parklar)” ve

²⁵³ National Park Service, “**Chapter 1: The Early Years, 1864-1918**”, America's National Park System: The Critical Documents, Edited by Lary M. Dilsaver, Rowman & Littlefield Publishers, 1994. https://www.nps.gov/parkhistory/online_books/anps/anps_1c.htm.

²⁵⁴ M. Yücel; D. Babuş, 2005, s.5.

²⁵⁵ M. Yücel; D. Babuş, 2005, s.6.

²⁵⁶ Koşdemir, Z., 1994, s.4.

²⁵⁷ M. Yücel; D. Babuş, 2005, s.7-8.

²⁵⁸ Yeşil, M., 2016, s.869.

“mutlak doğa koruma alanları” olmak üzere iki kategoriye ayrılmıştır²⁵⁹. 1942'de toplanan 3. Uluslararası Doğa Koruma Konferansında ilk defa doğa abideleri sınıflandırılmış, 1- Dünya çapında doğal varlıklar 2- Ülke çapında doğal varlıklar 3- Bölge çapında doğal varlıklar olarak ayrılmıştır²⁶⁰.

Günümüzde doğa korumacılığının temel politika ve sistemlerinin belirleyicisi olan Dünya Doğa Koruma Birliği (IUCN), Fransa'nın Fontainebleau kentinde düzenlenen uluslararası bir konferansın ardından, 1948 yılında, Uluslararası Doğayı Koruma Birliği (IUPN) olarak kurulmuş, adını 1956 yılında Doğa ve Doğal Kaynakların Korunması Uluslararası Birliği (IUCN) olarak değiştirmiştir. Bu değişiklik ile birlikte “Doğayı Koruma Birliği” adı kullanılmaya başlanmıştır²⁶¹. IUCN'in 1958 yılında Atina'da yapılan ilk toplantısında Uluslararası Milli Parklar Komitesi kurulması kararı alınmış, dört yıl sonra 1962 yılında Seattle'da (ABD) “1. Milli Parklar Kongresi” yapılmıştır. Bu gelişmeleri yakından izleyen ve 1958 yılında ilk milli parkını (Yozgat Çamlığı Milli Parkı) ilan eden Türkiye, Kongreye iki delegeyle katılmıştır²⁶². Türkiye, IUCN'e Devlet Temsilcisi statüsü ile 1 Ocak 1993 yılında üye olmuş, temsilcilik görevi T.C. Tarım ve Orman Bakanlığına verilmiştir. Devlet temsilciliğinin yanı sıra üye olan sivil toplum kuruluşları; Doğal Hayatı Koruma Vakfı (Dünya Doğayı Koruma Vakfı (WWF) - Türkiye), Türkiye Tabiatını Koruma Vakfı, Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA), Doğa Derneği ve Kuzey Doğa Derneği ile Kaz Dağı ve Madra Dağı Belediyeler Birliği IUCN'e üye kurum ve kuruluşlardır²⁶³.

²⁵⁹ M. Yücel; D. Babuş, 2005, s.15.

²⁶⁰ Koşdemir, Z., 1994, s.4.

²⁶¹ <https://www.iucn.org/about/iucn-brief-history>.

²⁶² National Park Service United States Department of the Interior, **First World National Park Congress**, June 30-July 7, Edited by Alexander B. Adams Seattle, Washington, USA, 1962, s.201.

²⁶³ T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, IUCN (Uluslararası Doğa Koruma Birliği) ve IUCN Ulusal Komitesi Bilgi Notu, <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/MEVZUAT/DogaKoruma/IUCN>

Doğa koruma ve milli park kavramı ülkelere göre farklılıklar gösterse de ana düşünce doğal varlıkların korunması ve kamu yararına geliştirilmesi ilkelerine dayanmaktadır²⁶⁴.

ABD’nde, 1962 yılında, toplanan Milli Parklar ve Korunan Alanlar Komisyonu (Commission on National Parks and Protected Areas-CNPPA), bugünkü adıyla Dünya Korunan Alanlar Komisyonu (World Commission on Protected Areas-WCPA), yaptığı çalışmada milli park ve benzeri sahaları kapsayan beş sınıfın tarifi yapılmıştır. Bunlar: Milli Parklar (National Parks), Ulusal Koruma Sahaları (National Reserves), Tabiat Abideleri (Nature Monuments), Mutlak Yaban Hayatı Koruma Sahaları (Strict Wilderness Reserves) ve Muhacir (Göçmen) Kuşlar (Migratory Birds) şeklinde oluşturulmuştur²⁶⁵.

IUCN, Kasım 1969’da Yenidelhi’de gerçekleştirdiği 10’uncu Kongresinde alan kategorileri belirlemiştir²⁶⁶. Bunlar;

- Sıkı (Tam) Koruma,
- Tam Doğal Rezerv (Katı Doğa Koruma Alanları),
- Kırsal Alan (El değmemiş-Bakir),
- Ekosistem Koruma ve Rekreasyon (Milli Park),
- Doğal Özelliklerin Korunması (Doğa Anıtı-Tabiat Anıtı),
- Aktif Yönetim Yoluyla Koruma (Habitat/Tür Koruma Sahası),
- Peyzaj/Deniz Peyzaj Koruma ve Rekreasyon (Peyzaj/Deniz Koruma),
- Doğal Ekosistemlerin Sürdürülebilir Kullanımı (İşletilen Kaynaklar için Koruma Alanı).

²⁶⁴ Tanrıverdi, F., **Peyzaj Mimarlığı “Bahçe Sanatının Temel İlkeleri ve Uygulama Metotları”**, Atatürk Üniversitesi Bahçe Bitkileri Bölümü, Peyzaj Mimarlığı Bilim Dalı, Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 643, Erzurum, 1987, s.25.

²⁶⁵ Kurdoğlu, O., 2007, s. 63.

²⁶⁶ Bhavan, V., “IUCN Publications New Series, Supplementary Paper” No 27, New Delhi, 24 November-1 December 1969, **International Union for Conservation of Nature and Natural Resources**, Morges, Switzerland, 1970, s.22-25. <https://portals.iucn.org/library/efiles/documents/ns-sp-027.pdf>.

Ayrıca, Kongrede milli parklar, “ziyaretçilerinin özel koşullar altında ve rekreasyon amaçlı ziyaretlerine izin verilen alanlar” olarak tanımlanmıştır. 1972 yılında düzenlenen İkinci Dünya Parklar Konferansında, IUCN’e “korunan alanların ayrılmasına ilişkin amaçları tanımlaması ve bu tür alanlar için uygun standartlar ve terminoloji geliştirmesi” çağrısıyla²⁶⁷, CNPPA, 1978 yılında, uluslararası anlamda önerilerden oluşan korunan alanlar için bir kategori sistemi geliştirmiş ve IUCN tarafından “Korunan Alanlar İçin, Sınıflandırma, Amaçlar ve Kriterler” adı altında yayımlanmıştır. Bu çalışmada 10 kategori oluşturulmuştur. Ancak, 1990 yılında, Avustralya toplantısında yapılan revizyonla bu 10 kategorinin son beşi iptal edilmiştir. 1992 yılında Caracas (Venezuela)’da yapılan IV. Dünya Kongresi’nde yeniden düzenlenen ve 1994’te Buenos Aires’teki (Arjantin) IUCN Genel Kurul toplantısında kabul edilen kategori sistemi bugün de geçerlidir²⁶⁸. IUCN, korunan alan yönetimi kategorileri, korunan alanların planlanması, kurulması ve yönetimi için önemli bir küresel standart olarak kabul edilmektedir. IUCN Korunan Alan kategorileri Tablo 4’te verilmiştir. IUCN korunan alanları, “büyük ölçekli ekolojik süreçlerin yanı sıra, bölgeye özgü türlerin ve ekosistemlerin tamamının korunması için ayrılmış, aynı zamanda çevresel ve kültürel açıdan uyumlu manevi, bilimsel, eğitimsel, eğlence için temel sağlayan büyük doğal veya doğala yakın alanlar” olarak tanımlamaktadır²⁶⁹.

²⁶⁷ Dudley, N. (Ed.), s.1-5,

²⁶⁸ IUCN, **Guidelines for Protected Areas Management Categories**, Cambridge, UK and Gland, Switzerland, 1994, s. 261.

²⁶⁹ IUCN, **Categories, Objectives and Criteria for Protected Areas: A Final Report prepared by Committee on Criteria and Nomenclature Commission on National Parks and Protected Areas**, 1978.

Tablo 4. IUCN Korunan Alan Kategori Listesi²⁷⁰

Kategori	Tanım	Amaç ve Koruma Kullanma İlkeleri
Kategori 1(A)	Tabiatı Mutlak Koruma Rezervi (Strict Nature Reserve) Biyolojik çeşitliliği, jeolojik ve jeomorfolojik değerleri korumak için ayrılmış, kaynak değerlerinin korunması için ziyaretlerin, kullanım ve etkilerinin sıkı bir biçimde kontrol edildiği ve sınırlandırıldığı, sıkı korunan alanlardır. Bu tür korunan alanlar bilimsel araştırma ve izleme faaliyetleri için vazgeçilmez alanlardır.	• Alanı insan müdahalesinden mutlak şekilde korumak, • Bölgesel, ulusal ya da küresel ölçekteki ekosistemleri, türleri ve jeolojik özellikleri korumak, bozulmasını engellemek. • Doğa ile ilişkili kültürel değerleri korumak, • Sadece doğal çevre ile ilgili bilimsel çalışmalar, çevresel izleme ve eğitim amaçlı ziyaretler.
Kategori 1(B)	Yabani Saha (Wilderness Area) Değişime uğramamış ya da çok az değişime uğramış, üstün doğal karakterini ve etkisini sürdürün, kalıcı insan yerleşimlerinin olmadığı; az değişmiş veya değişmemiş doğal durumlarının muhafazası için korunan ve yönetilen büyük alanlardır.	• Yerel yaşam biçimlerinin sürdürülebilmesi için, koruma hedefleriyle uyumlu olacak şekilde, mevcut kaynakların sınırlı/düşük yoğunlukta kullanılmasını sağlamak, • Yerel halka/ziyaretçilere ıssızlık, gizlilik, atalara saygı gibi manevi yararlar sağlanması için ilgili kültürel ve manevi değerleri korumak, • Doğal alanlara ilişkin eğitim ve bilimsel araştırmalara izin vermek.
Kategori 2	Milli Park (National Park) Büyük ölçekli ekolojik süreçlerin yanı sıra bölgeye özgü türlerin ve ekosistemlerin, çevresel ve kültürel değerlerin tamamının bulunduğu; bilimsel araştırmalara, eğitim çalışmalarına, rekreasyon ve ziyaretçi faaliyetlerine olanak sağlanan büyük oranda doğal veya doğala yakın alanlardır.	• Fizyocoğrafi bölgeleri temsil eden örneklerin bulunduğu, biyotik topluluklar, genetik kaynaklar ve bozulmamış doğal süreçleri içeren alanların mümkün olduğunca doğal bir halde kalmasını sağlamak, • Bölgesel ve daha büyük ölçekte türlerin, ekolojik süreçlerin ve göç yollarının korunmasına katkı sağlamak, • Doğal değerlerin biyolojik ve ekolojik açıdan bozulmalarına yol açmadan kültürel, eğitim, rekreasyonel amaçlı ziyaretçi yönetimini gerçekleştirmek. • Yerel halkın ihtiyaçlarını koruma amaçlarına uygun şekilde düzenlemek, • Turizm aracılığı ile yerel ekonomiye katkı sağlamak.
Kategori 3	Tabiat Anıtı (Nature Monument or Feature) Bir arazi biçimi, denizel bir dağ, deniz altı mağarası, mağara ya da tarihi ağaçlık gibi özel tabiat anıtlarını korumak için ayrılan alanlardır. Genellikle bu kategorideki alanların büyüklüğü oldukça küçük, ancak yüksek ziyaretçi değerine sahiptirler.	• Temsili, eşsiz, çarpıcı doğal, manevi ve geleneksel değerlerin, sonsuza dek korunmasını sağlamak • Önemli değişikliğe uğramış karasal ve denizel peyzajlarda biyolojik çeşitliliğin korunmasını sağlamak, • Biyolojik çeşitlilik ve kültürel değerlere sahip özel doğal alanları korumak.
Kategori 4	Habitat/Tür Yönetim Alanı (Habitat/ Species Management Area) Belirli türleri veya habitatları korumak amacıyla yönetilen alanlardır. Çoğu alanda, kategorinin gereği olmamakla birlikte, belirli türlerin gereksinimlerini karşılamak veya yaşam alanlarını korumak için düzenli, etkin yönetim müdahalelerine ihtiyaç duyar.	• Türleri ve habitatları koruyarak devamlılığını sağlamak, • Geleneksel yaklaşımlarla biyolojik özellikleri korumak, • Karasal ya da denizel peyzaj koruma stratejisinin bir parçası olarak habitat parçalarını korumak, • Tür ve habitatlara yönelik eğitim geliştirmek, • Doğayla düzenli etkileşim sağlayan şehir yerleşimleri oluşturmak.
Kategori 5	Peyzaj Koruma Alanı (Protected Landscape/Seascape Area) İnsan ve doğa etkileşiminin olduğu, bu etkileşim ile karakter kazanan önemli ekolojik, biyolojik, kültürel ve manzara değerine sahip alanlardır. Alanın ve bununla bağlantılı doğanın ve diğer değerlerin korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından bu etkileşimin bütünlüğünün korunması hayati öneme sahip alanlardır.	• Karasal ve denizel peyzajlarla ilgili geleneksel yaklaşımları, kültürel değerleri koruyarak doğal ve kültürel değerler arasında dengeli bir etkileşim sağlamak ve halkın aktif katılımını destekleyecek bir sistem oluşturmak, • Türlerin ve ilgili kültürel peyzajların geniş ölçekli korunmasını sağlamak, • Rekreasyon ve turizm gibi eğlence ve sosyo-ekonomik faaliyetler konusunda imkânlar yaratmak, • Doğal ürünler ve ekosistem hizmetleri sağlamak, • Tarımsal ve sucul biyolojik çeşitliliğin korunmasına destek olmak.
Kategori 6	Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Kullanımına Yönelik Alanlar (Protected Area With Sustainable Use of Natural Resources) Genellikle büyük boyutlu, ekosistemleri ve habitatları ilişkili olduğu kültürel değerlerle birlikte, geleneksel doğal kaynak yönetim sistemleriyle yönetilen korunan alanlardır. Alanın büyük bir kısmı doğal durumdadır, diğer bölümü, doğa koruma ile uyumlu, endüstriyel olmayan, düşük seviyede doğal kaynak kullanımlarının olduğu, sürdürülebilir doğal kaynak yönetimi altındadır	• Ekonomik, sosyal ve ekolojik boyutları da göz önünde bulundurarak sürdürülebilir kullanımı desteklemek, • Doğa koruma ile bağlantılı olan sosyal ve kültürel yaklaşımlarla diğer kültürel yaklaşımları, inanç sistemlerini ve dünya görüşlerinin bütünleştirilmesini sağlamak, • Ulusal, bölgesel ve yerel ölçekte sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlamak (özellikle korunan alandaki doğal kaynaklara bağlı olan yerel halk açısından), • Doğal kaynakların korunması ve sürdürülebilir kullanımı ile ilgili olarak bilimsel araştırma ve çevresel izleme olanakları yaratmak, • Küçük ölçekli turizm ve rekreasyon imkanları yaratılmasına olanak tanımak.

Kaynak: Thomas, J., (2006); Dudley, N. (Ed.), (2013); Sertel, G., (2020)'den yararlanılarak hazırlanmıştır

²⁷⁰ Thomas, J., (2006); Dudley, N. (Ed.), 2013 ; Sertel, G., "2002 Sonrası Milli Parklar Kanunu Kapsamında İlan Edilen Doğa Koruma Alanlarına Eleştirel Bir Bakış", **Planlama, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını**, 2020, C.30, S.2, s.247.

Devletlerin kendi mevzuatları doğrultusunda, korunan alan tanımları ve koruma kriterleri de değişiklik göstermektedir. Korunan alan politikaları da bu doğrultuda birbiriyle aynı olmamaktadır. Bu durum, IUCN tarafından temelde bir olumsuzluk olarak değerlendirilmemekte, aksine, devletlerin kendi koşullarına göre mevzuatlarını oluşturmada bağımsız davranmalarına engel getirilmemektedir²⁷¹.

Çevre politikalarının gelişiminin aktarıldığı bölümde yer verilen gelişmeler dışında kalan belli başlı gelişmeler ve belgeler aşağıda verilmiştir.

Doğal Kaynaklar Üzerinde Egemenlik Kararı (BM-1962): BM Genel Kurulunun 1962 yılında, 1803 sayılı “Doğal Kaynaklar üzerinde Egemenlik kararı” kabul edilmiş, bu Kararda “*bütün Devletlerin doğal zenginlik ve kaynaklarını kendi menfaatlerine uygun şekilde serbestçe tasarruf etme konusundaki devredilmez haklarının tanınması*”²⁷² maddesine yer verilmiştir.

UNESCO İnsan ve Biyosfer Programı (Man and the Biosphere (MAB) Programı-1970): Bu program, 1970 yılında, BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü’nün (United Nations Educational Scientific and Cultural Organization-UNESCO) Genel Konferansının 16. Oturumunda, UNESCO tarafından başlatılan hükümetler arası bilimsel bir programdır. Amacı, insan ve çevre/doğal kaynak arasındaki ilişkilerin sürdürülebilir ve dengeli olması için bilimsel bir temel oluşturmaktır. Bu programın temel uygulama araçları Biyosfer Rezervleri ve Biyosfer Rezervleri Ağıdır. UNESCO, UNEP, BM Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agriculture Organization-FAO) ve IUCN’nin işbirliği ile 1983 yılında Minsk’te (Belarus) ilk Uluslararası Biyosfer Rezervleri Kongresi yapılmıştır. 1984 yılında UNESCO Genel Konferansı ve UNEP İdare Konseyince onaylanan “Biyosfer Rezervleri İçin Eylem Planı” geliştirilmiştir. Bu eylem planı yürürlükte olmakla birlikte UNCED ve BMBÇS içerisinde kısmen değiştirilmiştir. Minsk

²⁷¹ Yıldız, B.; Aydın, C.C., “Türkiye’de Korunan Alanların IUCN Politikaları Kapsamında Değerlendirilmesi”, **Türkiye Arazi Yönetimi Dergisi**, 2023, C.5, S.1, s.25.

²⁷² http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/1803.pdf. Erişim Tarihi: 24.5.2019

Kongresine kadar korunan alanlar bir bütün olarak değerlendirilmekte ve biyosfer rezervleri buna bağlı olarak geliştirilmektedir. Biyolojik çeşitliliğin korunması ile artan insan ihtiyaçları arasında en önemli bağlantıyı milli park, tabiatı koruma alanı gibi benzer statülerin ağırlık merkezinin biyosfer rezerviyle karşılandığı görüşünün kabul gördüğü belirtilmektedir. 1992 yılında yapılan IV. Milli Parklar Kongresinde de biyosfer rezervlerinin ana konusu olan katılımcılık, koruma ve kalkınma arasında dengenin tesis edilmesi ve uluslararası işbirliğinin önemi konularında görüş birliğine varılmıştır²⁷³. Program, insan geçim kaynaklarını iyileştirmek ve ekosistemleri korumak amacıyla doğa bilimlerini ve sosyal bilimleri bir araya getirir. Böylece sosyal ve kültürel olarak uygun ve çevresel olarak sürdürülebilir yenilikçi ekonomik kalkınma yaklaşımlarını teşvik eder²⁷⁴.

Sulak Alanlar Sözleşmesi (RAMSAR Sözleşmesi-IUCN-1971): Uluslararası Su Kuşları ve Sulak Alanlar Araştırma Bürosu (IWRB-Wetlands International), IUCN ve Uluslararası Kuş Koruma Konseyi (ICBP-BirdLife International) katılımı ile 1962 yılında düzenlenen MAR (The Conservation And Management Of Temperate Marshes, Bogs And Other Wetlands)²⁷⁵ Konferansında yapılan çağrı ile başlayan ve sonrasında yapılan bir dizi toplantı sonunda, 1971 yılında, İran'ın Ramsar kentinde Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme imzalanmış, 1975 yılında yürürlüğe girmiştir²⁷⁶. Sözleşmenin Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü'nde (World Intellectual Property Organization - WIPO) kayıtlı tam adı “Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında

²⁷³ UNESCO, MAB, **Biyosfer Rezervleri, Sevilla Stratejisi ve Küresel Ağın Yasal Çerçevesi**, Çeviri, Gül, S.; Zal, N., İnsan ve Biyosfer Programı, 1996, s.5-8.

²⁷⁴ UNESCO, **Dünya Biyosfer Rezervleri Ağı**, <https://www.unesco.org.tr/Pages/128/125/UNESCO-Dunya-Biyosfer-Rezervleri-Agi->, Erişim Tarihi: 27.2.2024.

²⁷⁵ MAR Projesi: 12-16 Kasım 1962 tarihinde Fransa'nın Camargue şehrinde IUCN/ICBP/IWRB birlikte düzenlediği Ilıman Bataklıklar, Bataklıklar ve Diğer Sulak Alanların Korunması ve Yönetimi Konferansı sonucunda başlamış projedir. <https://portals.iucn.org/library/node/6207>. Erişim Tarihi: 23.1.2024.

²⁷⁶ Anonim, History of the Convention, <http://archive.ramsar.org/cda/en/ramsar-about-history/main/ramsar/1-36-6240000>.

Sözleşme” olup resmi olarak kayıtlı kısa adı ise Sulak Alanlar Sözleşmesi'dir²⁷⁷. Antlaşmanın resmi adı, sulak alanların öncelikle su kuşları için yaşam alanı olarak korunması ve akıllıca kullanılmasına yapılan orijinal vurguyu yansıtmaktadır. Ancak, yıllar geçtikçe, sulak alanların biyolojik çeşitliliğin korunmasının yanı sıra sürdürülebilir kalkınma için de hayati önem taşıyan ekosistemler olarak kabul edilmesi, Sözleşmenin uygulama kapsamını, sulak alanların korunması ve akıllıca kullanımının tüm yönlerini kapsayacak şekilde genişletmiştir. Bu nedenle, sözleşmenin geniş kapsamını yansıtan, antlaşmanın kısa adı olarak "Sulak Alanlar Sözleşmesi" kullanımı kabul görmüş ve giderek yaygınlaşmıştır. Diğer taraftan, Sözleşmenin adının değiştirilmesi uzun bir süreci gerektirmesi nedeniyle, bu konuda herhangi bir girişim düşünülmemektedir²⁷⁸. Türkiye sözleşmeye 1994 yılında taraf olmuştur²⁷⁹.

Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşmesi (UNESCO-1972):

1972 yılında UNESCO öncülüğünde, olağanüstü evrensel değerlere sahip alanların “Dünya Miras Alanları” olarak belirlenmesine yönelik Uluslararası Sözleşme yürürlüğe girmiştir. UNESCO’nun Paris’te (Fransa-1972) yapılan 16. Genel Konferansının 17. Oturumunda alınan kararla, “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme” kabul edilmiştir²⁸⁰. Sözleşmede, bulundukları ülke tarafından korunması garanti edilen ve “üstün evrensel değere” sahip olan bütün kültürel ve doğal varlıklara “dünya mirası”, bu varlıkların yer aldığı liste de Dünya Miras Listesi olarak adlandırılmaktadır²⁸¹.

²⁷⁷ <https://www.ramsar.org/logo-name-convention-wetlands>. Erişim Tarihi: 22.2.2024.

²⁷⁸ Ramsar Convention Secretariat, “**An Introduction to the Convention on Wetlands (previously The Ramsar Convention Manual)**”, 2016, Gland, Switzerland, s.7.
https://www.ramsar.org/sites/default/files/documents/library/handbook1_5ed_introductiontoconvention_e.pdf, Erişim Tarihi: 27.2.2024.

²⁷⁹ Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme, Resmi Gazete, (1994, 17 Mayıs), S. 21937.

²⁸⁰ İstanbul Tarihi Alan Başkanlığı, Dünya Mirası Kavramı
http://www.alanbaskanligi.gov.tr/dunya_miras_kavrami.html.

²⁸¹ Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi, Resmî Gazete, (1983, 14 Şubat), S.17959.

Dünya Koruma Stratejisi (The World Conservation Strategy-WCS-IUCN-1980):

Dünya Koruma Stratejisi, IUCN, UNEP ve WWF işbirliğiyle hazırlanmış, 1980 yılında yayınlanmıştır. Strateji, canlı kaynakların korunmasına yönelik bir yaklaşımı teşvik etmeyi ve bunun nasıl gerçekleştirilebileceğine ilişkin politika rehberliği sağlamayı amaçlamaktadır²⁸². Stratejide özellikle, hem koruma etkinliğini artırmak hem de koruma ve kalkınmayı entegre etmek için ihtiyaç duyulan eylemler tanımlanmıştır. Çünkü kalkınmanın amacı sosyal ve ekonomik refahı sağlamaksa, korumanın amacı da Dünya'nın kalkınmayı sürdürebilme ve tüm yaşamı destekleme kapasitesinin sağlanmasıdır²⁸³. Ayrıca, sürdürülebilir bir topluma ulaşmak için kalkınma ve korumanın birlikte ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır. İlk kez sürdürülebilir kalkınma kavramının kullanıldığı belgede, sürdürülebilirliğin tanımı daha çok ekolojik bir yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre, kalkınma politikalarının, ekolojik süreçlerin korunması; genetik çeşitliliğin korunması ve kaynakların sürdürülebilir kullanımı olmak üzere üç önceliği bulunmalıdır. Stratejide sürdürülebilirlik için, temel ihtiyaçların karşılanması, ekokalkınma ile birlikte sürdürülebilir yararlanmanın gerekliliğine işaret edilmektedir. Stratejide, çevresel bozulma, mevcut kalkınma politikalarının bir sonucu olarak değil, sürdürülemeyen kalkınmanın ana nedeni olarak görülmektedir. Daha çok fiziksel çevre üzerinde durulduğu, kalkınma ve çevre ilişkisi ile insan ve çevre ilişkisinin statik bir durum olarak görülmesi, çevre üzerinde insan etkisinin her şekilde olumsuz sonuçlanacağı eğilimi olduğu, bu nedenle de kalkınma karşıtı olduğu yönünde eleştirilmiştir²⁸⁴.

²⁸² IUCN, World Conservation Strategy, Living Resource Conservation for Sustainable Development, 1980. <https://portals.iucn.org/library/efiles/documents/wcs-004.pdf>.

²⁸³ Yıldırım, O.; Nuri, F., İ., “Tarihsel Gelişim Süreci Çerçevesinde Sürdürülebilir Kalkınma”, EconWorld, 2018, **The Seventh International Conference in Economics** 23-25 January 2018, Lisbon, Portugal, s.8-9.

²⁸⁴ Bozdoğan, R., “Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı, Sosyal Siyaset Konferansları”, **Journal of Social Policy Conference Dergisi**, 2005, C. 0, S. 50, s.1017-1018.

Dünya Doğa Şartı (BM-IUCN-1982): IUCN'nin, 1975 yılında gerçekleştirilen BM'in 12. Genel Kurulunda oluşan görüş doğrultusunda, IUCN uzmanlar panelinin hazırladığı Dünya Doğa Şartı 1982 yılında BM Genel Kurulunda kabul edilmiştir. Önemli kavramlara işaret eden Dünya Doğa Şartı'nın ilkeleri bağlayıcı bir yasal belge durumuna getirilmemiştir. İlan edilen ilkelerin, doğayı etkileyen bütün insan davranışları için rehber ve denetleyici olması beklenmektedir. Dünya Doğa Şartı'nın temel kavramların açıklandığı başlangıç bölümünde, insanın doğanın bir parçası olduğu, kaynakları tüketebileceği, tüm canlı yaşamı için gerekli temel ekolojik süreçlerin korunması gerektiği belirtilmektedir. Uygarlığın ekonomik, sosyal ve politik yapılarının devamının ve barışın korunmasının, doğanın ve kaynaklarının korunmasına bağlı olduğu vurgulanmaktadır. Bütün yaşam formlarının, en azından türlerini devam ettirecek düzeyde korunması, ayrıca hem kara hem de denizlerde bulunan eşsiz alanların özel koruma altına alınması gerektiği belirtilmektedir²⁸⁵.

3.2. Türkiye’de Doğa Korumanın Gelişimi

Ülkemizde cumhuriyet öncesinde, 15. yüzyıl ortalarında, Fatih Sultan Mehmet'in bazı derelerin Haliç'i çamurla doldurmaması için akarsuyun havzalarında hayvan otlatılması, tarım yapılması ve inşaatı yasaklaması kararı, doğa korumaya ilişkin ilk bilinçli koruma kararı olarak değerlendirilebilir²⁸⁶. Ormanları korumak için, 1727 yılında İstanbul'da kaçak kesimlerle mücadele, 1767 yılında odun ve su kıtlığından dolayı bir hamam inşaatının durdurulması gibi önlemler, önleyici tedbirler alınması açısından önemli sayılabilir. Tanzimat'tan sonra yürürlüğe giren yasal düzenlemelerde çevre ile ilgili konulara yer verilmesi doğa koruma ile ilgili ilk gelişmeler olarak

²⁸⁵ Öztunç, Ö., **Uluslararası Çevre Politikalarında Birleşmiş Milletlerin Rolü**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Çevre Bilimleri Anabilim Dalı, 2006, Ankara, s.71-74.

²⁸⁶ Kurdoğlu, O., 2007, s. 61

değerlendirilebilir. Bunların en önemlileri Arazi Kanunnamesi (1858), Orman Nizamnamesi (1870) ve Mecelle-i Ahkam-ı Adliye (Medeni Hukuk-1876) düzenlemeleridir. Özellikle Mecelle’de, çevre ile ilgili birçok konunun ele alındığı ve düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir²⁸⁷. Türkiye’deki doğa korumanın tarihsel gelişimi başlangıçta gerek kurumsal yapılanması gerekse mevzuat düzenlemeleri ormancılık faaliyetleri içinde başlamış ve gelişmiştir²⁸⁸.

3.2.1. Kurumsal Yapı

Türkiye’de bugünkü anlamda doğa koruma ile ilgili kurumsal yapılanma, 1956 yılında yürürlüğe giren OK’nun 4. Maddesinde milli park statüsüne yer verilmesini takiben oluşturulmuştur. Kurumsal yapı içindeki bu ilk oluşum, Tarım Bakanlığı (TB)’nın bağlı kuruluşu olan Orman Genel Müdürlüğü (OGM) bünyesinde 6. Şube’nin (Neşriyat Şubesi) kurulması olup bu şube milli park tesisleri görevini üstlenmiştir²⁸⁹. 1956 yılından 1983 yılına kadar genel olarak ormanlar ve mili parklara ilişkin tespit, teklif, tescil ve bu alanlarda yapılan planlara ilişkin yetki ve sorumluluk Orman Bakanlığı; tabii sitler ve tabiat varlıklarıyla ilgili iş ve işlemler Kültür Bakanlığı (KB) sorumluluğunda olup doğa koruma alanlarından sorumlu iki farklı kurum bulunmaktadır. 1968 yılından 1991 yılına kadar muhafaza ormanları ve milli parklar ile ilgili kurumsal yapılanma, müstakil OB ile OB’nın TB ile birleştirilmesi şeklinde birkaç kez değiştirilmiştir.

1968 yılında OGM bünyesinde ana hizmet birimi olarak Millî Parklar ve Eğitim Dairesi Başkanlığı kurulmuştur²⁹⁰. 1969 yılında ilk kez OB’nın kurulmasıyla²⁹¹

²⁸⁷ Yeşil, M., 2016, s. 871.

²⁸⁸ Eroğlu, Semih, 2022, s. 10.

²⁸⁹ Bayer, M.Z., “Mili Parklar ve Türkiye Açısından Önemi, Alınması Gereken Önlemler (II)”, **Anatolia, Turizm Araştırmaları Dergisi**, Ocak-Haziran, 1994, C.5, S.1, s.53.

²⁹⁰ Orman Genel Müdürlüğü Teşkilat Kanununa ve Bu Kanuna Ek 3818, 3904, 4777, 6223, 6752 ve 7453 sayılı Kanunlara Bağlı Cetvellerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, Resmi Gazete, (1968, 9 Mart), S.12847.

²⁹¹ T. C. Başbakanlık, Orman Bakanlığının Kuruluş Kararı, Resmi Gazete, (1969, 11 Ağustos), S.13272,.

ormancılığın ülke yönetiminde bakanlık düzeyinde temsil edilmesiyle başlayan bu süreç, ormancılık anlayışının giderek büyük lde değişmesine yol açan kurumsal düzenlemeleri de beraberinde getirmiştir. Bakanlık yapılanmasında, aynı yıl 1969 yılında, Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğü (AGM) gibi farklı genel müdürlükler kurulmasına karşın bu dönemde de Milli Parklar Dairesi OGM bünyesinde daire başkanlığı birimi olarak kalmıřtır²⁹². Doğa koruma ile ilgili kurumsal yapılanma, tespit, teklif, tescil ve bu alanlarda yapılan planlara ilişkin yetki ve sorumluluk değişiminin tarihsel süreci Tablo 5’de verilmiştir.

²⁹² Coşkun, A.K.; ztrk, A.; Türker, M.F., “Türkiye’de Hükümetlerin Orman Kaynakları Yönetimi ve İşletmeciliğine Yönelik Bazı Uygulamalarının İrdelenmesi (1961-2012 Dönemi)”, Kastamonu Üniversitesi, **Orman Fakültesi Dergisi**, 2016, C.16, S.1, s.99

Tablo 5. Türkiye’de Korunan Alan Statüleri ve Sorumlu Kurumların Yıllar İtibarıyla Değişimi

Sorumlu Kurum	Korunan Alan Statüsü	Yasal Düzenleme	Tespit/Teklif/Tescil-UDGP Onayı
1956-1968			
Tarım Bakanlığı (TB) -Orman Genel Müdürlüğü (OGM)	- Muhafaza Ormanları (MO) - Milli Park (MP) - Avlanmaya Yasak Alanlar (AYA)	- 6831 s. Orman Kanunu(OK) - 3167 s. Kara Avcılığı Kanunu (KAK)	TB/Bakanlar Kurulu (BK)
Milli Eğitim Bakanlığı (1971) Kültür Bakanlığı	- Tabii Sit (TS)	- 1710 s. Eski Eserler Kanunu (EEK)	
1969-1981			
Orman Bakanlığı (OB)	- MO - MP - AYA - Avrupa Diploması (AD)	- 3204 s. Orman Genel Müdürlüğü Teşkilat Kanunu - 6831 s. OK - 3167 s. KAK	OB/BK
Kültür Bakanlığı(KB)	- TS	- 1710 s. EEK	-
1981-1983			
Tarım Bakanlığı(TB)	- MO - MP - AYA - AD	- 6831 s. OK - 3167 s. KAK	- TB/BK
KB	- TS	- 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu	- KB
1983-1991			
Tarım, Orman ve Köyişleri Bakanlığı (TOKB)	- MO - MP, Tabiat Parkı (TP), Tabiatı Koruma Alanı (TKA), Tabiat Anıtı (TA) - AYA - AD	- 6831 s. OK - 3167 s. KAK - 2873 s. MPK	- TOKB/BK
Kültür ve Turizm Bakanlığı (KTB)	- TS - Tabiat Varlıkları (TV)	- 2863 s. Kültür Varlıklarını Koruma Kanunu (KVKK)	-
Başbakanlık Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı (ÖÇKKB)	- Özel Çevre Koruma Bölgesi (ÖÇKB)	- Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Kurulmasına Dair 383 s. KHK - 2872 s. ÇK	- BK
1991 - 2003			
OB	- MO, - MP, TP, TKA, TA - AD - Yaban Hayatı Geliştirme Sahası (YGS)	- 6831 s. OK - 2873 s. MPK - 3167 s. KAK	- OB/BK
KB	- TS - TV	- 2863 s. KVKK	- KB
ÇB - ÖÇKKB	- Ramsar Alanları (RA) - Ulusal ve Mahalli Öneme Sahip Sulak Alanlar (SA) - ÖÇKB	- Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme (RAMSAR) - 2872 s. ÇK	- ÇB
2003 - 8 Haziran 2011			
Çevre ve Orman Bakanlığı(ÇOB) - OGM - ÖÇKKB	- MO - MP, TP, TKA, TA - AD - YGS - RA - SA - ÖÇKB - Peyzaj Koruma Alanları (PKA)	- 6831 s. OK - 2873 s. MPK - 3167 s. KAK - 2872 s. ÇK - RAMSAR Sözleşmesi - 4881 s. Avrupa Peyzaj Sözleşmesinin Onaylanmasını Uygun Bulduğuna Dair Kanun (APS)	- ÇOB/BK

Sorumlu Kurum	Korunan Alan Statüsü	Yasal Düzenleme	Tespit/Teklif/Tescil-UDGP Onayı
KTB	- Doğal (Tabii) Sit (DS) - TV	- 2863 s. KVKK	- KTB
8 Haziran 2011 / 4 Temmuz 2011			
Çevre, Orman ve Şehircilik Bakanlığı - OGM - ÖÇKKB	- MO - MP, TP, TKA, TA - AD - YGS - PKA - RA - SA - ÖÇKKB	- 6831 s. OK - 2873 s. MPK - 3167 s. KAK - 2872 s. ÇK - RAMSAR Sözleşmesi - APS - Çevre, Orman ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 636 s.KHK	- ÇOŞB
KTB	- DS - TV	- 2863 s. KVKK	- KTB
4 Temmuz 2011 –2018			
Orman ve Su İşleri Bakanlığı -OGM	- MO, - MP, TP, TKA, TA - AD - YGS - PKA - RA - SA	- 6831 s. OK - 2873 s. MPK - 3167 s. KAK - RAMSAR Sözleşmesi - APS - Orman ve Su İşleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 645 s. KHK,	- MP tespiti, - Orman ve Orman Rejimi İçinde: TP, TKA, TA ve SA Tespit, Tescil ve İlan, - MP, TP, TKA ve TA Korunması, Yönetimi, İşletilmesi.
Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	- DS - TV - ÖÇKKB - Doğa Koruma Alanlarında 3194 s. İmar Kanunu Kapsamında Yapılacak Planlar	- 2872 s. ÇK - Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 648 s KHK	- MP Teklif, Tescil, - Orman ve Orman Rejimi Dışında: TP, TKA, TA Tescili. - UDGP Onayı.
2018 – 2021			
Tarım ve Orman Bakanlığı - OGM	- MO, - MP, TP, TKA, TA - AD - YGS - PKA - RA - SA	- 6831 s. OK - 2873 s. MPK - 3167 s. KAK - RAMSAR Sözleşmesi - APS - Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Karamamesi,	- MP Tespiti, - Orman ve Orman Rejimi İçinde: TP, TKA, TA ve SA Tespit, Tescil ve İlan, - MP, TP, TKA ve TA Korunması, Yönetimi, İşletilmesi.
Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	- DS - TV - ÖÇKKB	- 2872 s. ÇK - 648 s. KHK	- MP Teklif, Tescil, - Orman ve Orman Rejimi Dışında: TP, TKA, TA Tescili. - Cumhurbaşkanı Onayına Sunulması - UDGP Onayı. - Tüm Doğa Koruma Alanlarında 3194 Sayılı İmar Kanunu Kapsamında Yapılacak Planlar
29 Ekim 2021- halen			
Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı(ÇŞİDB)	- DS - TV - ÖÇKKB	- Bazı Cumhurbaşkanlığı Karamamelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında 85 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Karamamesi.	- MP Teklif, Tescil, - Orman ve Orman Rejimi Dışında: TP, TKA, TA Tescili. - Cumhurbaşkanı Onayına Sunulması - UDGP Onayı. - Tüm Doğa Koruma Alanlarında 3194 Sayılı İmar Kanunu Kapsamında Yapılacak Planlar.

Kaynak: Yazar Tarafından Hazırlanmıştır.

1972 yılında 1595 sayılı OB Teşkilat Kanunu çıkarılmış, Milli Parklar Dairesi Bakanlık ana hizmet birimleri içinde sayılarak müstakil birim haline gelmiştir. Bakanlığın görevleri arasında, Kanunun 25. Maddesinde, orman ve orman rejimine girecek yerlerde,

tabiatı koruma sahaları ve millî parkları özel mevzuatına göre plânlamak, bu plâna göre kurulmasını ve işletilmesini düzenlemek görevi sayılmıştır²⁹³. Kanunun yürürlüğe girmesinden 4 yıl sonra, 1595 sayılı Kanuna (Madde 3-12) dayanılarak, 1976 yılında, Milli Parklar ve Avcılık Genel Müdürlüğü kurulmuş, milli parklar avcılık faaliyeti ile birleştirilerek ilk kez genel müdürlük düzeyinde teşkilatlanmıştır. Milli parklara ilişkin tespit, teklif ve tescil görevleri ile birlikte bu sahaların planlarının yapılması görevini de üstlenmiştir. Taşrada ise, bölge müdürlükleri vasıtasıyla hizmet üretilmiştir. Genel Müdürlüğün kuruluş amacı, biyolojik, jeolojik, morfolojik özellik ve doğal güzellik taşıyan tabiat alanlarında, ilmi araştırmalara imkân vermek, dinlenme ve eğlenme ihtiyaçlarını karşılamak, av kaynaklarından (yaban hayatı) verimli faydalanma, turizm gelirlerini arttırmak olarak tanımlanmıştır²⁹⁴.

Bu yapılanma, OB'nın, 1981 yılında, TB'na devredilmesine ilişkin Kanun²⁹⁵ ile TOB'nın kurulmasına kadar devam etmiştir. 1983 yılında bakanlığın adı 183 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı (TOKB) olarak değiştirilmiş, bakanlığın görevleri arasında *“ormanların korunmasını, yönetilmesini, işletilmesini, geliştirilmesini, genişletilmesini, milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı, tabiatı koruma alanları ile av sahalarının ayrılmasını, korunması, geliştirilmesini, yönetilmesini sağlamak”*²⁹⁶ sayılmıştır. OB'nın, 1991 yılında, tekrar müstakil bakanlık olarak kuruluşuna kadar, 1981–1991 yılları arasında milli parklara ilişkin tüm hizmet ve görevler TOKB bünyesinde yer alan OGM tarafından yürütülmüştür²⁹⁷.

²⁹³ Orman Bakanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında 1595 sayılı Kanun, Resmi Gazete, (1972, 16 Haziran) S.14217.

²⁹⁴ Bayer, M.Z., “Ülkemizde Milli Parklar”, **Arkitekt**, 1978, C.1978, S.1978-02 (370), s.66.

²⁹⁵ Orman Bakanlığının Tarım Bakanlığına Devri Hakkında 2384 sayılı Kanun, Resmi gazete, (1981, 17 Şubat), S.17254.

²⁹⁶ Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde 183 sayılı Kararname, Resmi Gazete (Mükerrer), (1983, 14 Aralık), S.18251.

²⁹⁷ Daşdemir, İ., “Türkiye Ormancılığı İçin Alternatif Yönetim Anlayışı ve Örgütlenme Modeli”, **Ormancılıkta Yönetim ve Örgütlenme**, Türkiye Ormancılar Derneği, TOD Yayın No: 52, Kuban Matbaacılık Yayıncılık, 2020, s.12.

Doğa koruma ile ilgili sorumlu kurum sayısı 1989 yılında Başbakanlık ÖÇKKB'nın kurulmasıyla üçe, 1991 yılında sulak alanlar ile ÖÇKB'nden sorumlu ÇB'nın kurulmasıyla da dörde çıkmıştır. OB'nın ikinci kez, 1991 yılında, müstakil bakanlık olmasıyla Milli Parklar ve Av-Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü (MPAYGM) ana hizmet birimi olarak teşkilatlanmıştır. Genel Müdürlüğün görevleri içinde, MPK ile verilen hizmetleri yapmak ve yaptırmak; milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları ve mesire yerlerinin ayrılması, korunması, planlanması, düzenlenmesi, geliştirilmesi, tanıtılması, yönetilmesi ve işletilmesi ile ilgili işleri yürütmek; Yaban hayatı ve kara av kaynakları ile orman içi su kaynakları, dere, göl, gölet ve sulak sahaların korunması, geliştirilmesi, kara avcılığının düzenlenmesi, av kaynaklarının işletilmesi ve kontrolü ile ilgili her türlü etüt, envanter, planlama, projelendirme, uygulama ve izlemeye ilişkin iş ve işlemleri yapmak ve yaptırmak, bu hizmetlerle ilgili tesisleri kurmak ve kurdurmak olarak tanımlanmıştır²⁹⁸. MPAYGM'nün faaliyet konularıyla ilgili taşra örgütlenmesi, Bakanlık Bölge Müdürlükleri ve bunlara bağlı baş mühendislik ve mühendislikler şeklinde gerçekleştirilmiştir²⁹⁹.

Milli parklara ilişkin ilk düzenlemeye, 1956 yılında, OK içinde yer verilmesiyle birlikte, gerek kurumsal yapılanma gerekse milli parklar ve benzeri doğa koruma alanlarına ilişkin tüm iş ve işlemler OGM bünyesinde ya da orman teşkilatı içinde bakanlık ana hizmet birimi olarak (genel müdürlük ya da daire başkanlığı) yürütülmüştür. Bu kurumsal yapılanma 2003 yılında OB'nın ÇB ile birleştirilmesine kadar devam etmiştir.

²⁹⁸ Orman Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında 442 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, Resmi Gazete (Mükerrer), (1991, 9 Ağustos), S.20955.

²⁹⁹ Gümüş, C., "Osmanlıdan Günümüze Ormancılık Politikalarının Ormancılık Örgütlenmesi Üzerine Etkileri ve Güncel Sorunlar", **II. Ulusal Akdeniz Orman ve Çevre Sempozyumu**, Akdeniz Ormanlarının Geleceği: Sürdürülebilir Toplum ve Çevre, 22-24 Ekim, Isparta, 2014, s. 485.

2003 yılında ÇB ile OB'nın birleştirilmesiyle kurulan ÇOB³⁰⁰ bünyesinde, doğa koruma, su, sulak alanlar ve çevre konuları tek bakanlık altında teşkilatlanmış, 8 yıllık süreçte hem çevre hem de doğa koruma ile ilgili politikaları belirlemiştir. Bu kurumsal yapı içinde, Doğa Koruma ve Millî Parklar Genel Müdürlüğü (DKMPGM), Çevresel Etki Değerlendirmesi ve Planlama Genel Müdürlüğü, Ağaçlandırma ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü bakanlık ana hizmet birimleri olarak yer almıştır. Ayrıca Bakanlık bünyesinde OGM, Devlet Su İşleri (DSİ), ÖÇKKB bağlı kuruluşlar olarak düzenlenmiştir³⁰¹. Böylelikle doğal sit ve tabiat varlığı dışında, tüm doğa koruma alanlarından tek bakanlık sorumlu hale gelmiştir. Bu dönemde, Avrupa Peyzaj Sözleşmesi'ne³⁰² taraf olunmasıyla yeni bir doğa koruma statüsü “peyzaj koruma alanları” da mevzuata eklenmiştir. Peyzaj Koruma Şubesi kurularak, kurumsal yapılanma da gerçekleştirilmiştir. Bu bakanlık yapılanması, 2011 yılına kadar sekiz yıl sürmüştür.

Çevre ve doğa korumadan sorumlu ÇOB, 8 Haziran 2011 tarihinde, ülkenin her türlü yapılaşma ve planlama/imar işlerinden sorumlu, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı (BİB) ile birleştirilerek Çevre, Orman ve Şehircilik Bakanlığı (ÇOŞB) kurulmuştur³⁰³. Kuruluş Kararnamesinin genel gerekçesinde, *“sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir çevre ilişkileri çerçevesinde çevre koruma ile kalkınmanın aynı anda gerçekleştirilmesinin zorunlu olduğu belirtilmektedir. Ayrıca, çevre, doğa, orman ve su kaynaklarının birbirinden ayrılmaz parçalar olarak bütünlük içinde korunmasının önemli olduğu, yerleşim, sanayi, orman gibi alanların üst ölçekte planlanarak çevre altyapılarının birlikte planlanması çevre, orman ve şehirciliğin bir arada yürütülmesinin*

³⁰⁰ Çevre ve Orman Bakanlığının Teşkilât ve Görevleri Hakkında 4856 sayılı Kanun, Resmi Gazete, (2003, 8 Mayıs), S.25102.

³⁰¹ Çevre ve Orman Bakanlığının Teşkilât ve Görevleri Hakkında 4856 sayılı Kanun, Resmi Gazete, (2003, 8 Mayıs), S.25102.

³⁰² Avrupa Peyzaj Sözleşmesinin Uygun Bulunduğuna Dair 4881 sayılı Kanun, Resmi Gazete, (2003, 6 Haziran), S. 25141

³⁰³ Çevre, Orman ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 636 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, Resmî Gazete, (Mükerrer), (2011, 8 Haziran), S. 27958

faydalı olacağı” da gerekçelerden birisi olarak sayılmıştır³⁰⁴. Bu gerekçe, asli görevi çevre ve doğanın korunmasından sorumlu olan ve bu kapsamda diğer tüm yatırım kararlarını değerlendirmesi gereken bir bakanlığın, yatırımdan sorumlu bir bakanlık ile birleştirilmesini yeterince açıklamaktan uzaktır.

ÇOŞB’nın ömrü sadece 26 gün sürmüştü, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (ÇŞB) ve Orman ve Su İşleri Bakanlığı (OSİB)³⁰⁵ olmak üzere iki bakanlığa ayrılmıştır. Bu yeni kurumsal yapılanma ile, çevre sektörü imar ve yapılaşma sektörü ile birleştirilmiştir. OSİB, milli parklar vb koruma alanları, peyzaj koruma alanları, sulak alanlar ile su konularında ana hizmet birimlerinden DKMPGM, Su Yönetimi Genel Müdürlüğü ve Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü olarak teşkilatlanmıştır. OGM, Devlet Meteoroloji Genel Müdürlüğü ve DSİ Bakanlığın bağlı kuruluşları olarak yer almıştır ³⁰⁶.

Aynı yıl, ÇŞB’nın ve OSİB’nın görev ve sorumlulukları değiştirilmiştir³⁰⁷. Yeni düzenlemede doğa koruma ile ilgili kurumsal yapılanmada köklü değişiklikler yapılmıştır. 648 sayılı KHK ile gerçekleştirilen değişikliklerin genel gerekçesinde *“görev ve yetkileri arasında yerleşme ve yapılaşmaya ilişkin genel strateji, ilke ve politikaların tespitini sağlamak, bu hususta genel düzenleyici normlar koymak, uygulamanın bu normlara uygun gerçekleşmesini takip etmek görevlerinin ekoloji boyutunun da dâhil olduğu gerekçesiyle milli parklar hariç olmak üzere, korunan sit alanları ile ilgili tespit, tescil, onay ve değişikliklerine”³⁰⁸ ilişkin görevler ÇŞB Bakanlığına verilmiştir.*

³⁰⁴ Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü, **Çevre, Orman ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 636 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Gerekçesi**, 2011a, <https://www2.tbmm.gov.tr/d26/1/1-0267.pdf>.

³⁰⁵ Orman ve Su İşleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 645 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, Resmi Gazete, (2011, 4 Temmuz-Mükerrer), S.27934.

³⁰⁶ Bazı Kuruluşların Bağlı ve İlgili Oldukları Bakanlıkların Değiştirilmesine Dair Tezkere, Resmi Gazete, (2011, 8 Temmuz), S. 27988.

³⁰⁷ Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair 648 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, Resmi Gazete, (2011, 17 Ağustos), S. 28028.

³⁰⁸ TC Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü, **Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin gerekçesi**, 2011b, s.3. <https://www2.tbmm.gov.tr/d26/1/1-0278.pdf>.

ÇÖŞB'nın kuruluşunda, bakanlıkların birleştirilmesinin gerekçesi olarak “çevre, doğa, orman ve su kaynaklarının birbirinden ayrılmaz parçalar olarak bütünlük içinde korunmasının önemli olduğu” açık olarak belirtilmesine karşın, ileri sürülen gerekçeye de aykırı olarak, bugüne kadar ilk kez doğa korumaya ilişkin görevler yerleşme ve yapılaşmadan sorumlu bir Bakanlık ile paylaştırılmıştır.

Bu düzenleme ile ÇŞB'nın bakanlık ana hizmet birimine dönüştürülen TVKGM, sadece ÖÇKB'nin değil, milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, doğal sit alanları, sulak alanlar ve benzeri koruma statüsü bulunan diğer tüm doğa koruma alanlarının tescil, onay ve ilanına ilişkin usul ve esaslarının; bunların sınırlarının tescilinin; kullanma ve yapılaşmaya ilişkin ilke kararlarının belirlenmesi, bu alanlarda her ölçekteki çevre düzeni ve imar planlarının yapılması, yaptırılması; koruma statülerinin çakıştığı yerlerde, ilgili bakanlıkların görüşünü alarak, kullanma ve yapılaşmaya ilişkin ilke kararlarının belirlenmesi; bu alanda hangi idarenin yöneteceğine karar verilmesine ilişkin geniş yetkiler verilmiştir. MPK'nda yapılan değişikliklerle, milli parklar ile orman ve orman rejimi dışında kalan yerlerde tabiat parkları, tabiat anıtı, tabiatı koruma alanlarının tescil yetkisi ÇŞB'nın görevleri arasında sayılmıştır. Bu yeni görevlendirme ile birlikte OSİB'nın MPK'nda belirtilen görevlerinin bir kısmı ÇŞB'na devredilmiştir³⁰⁹.

OSİB, MPK ile verilen görevlerin ÇŞB'na devredilenler dışında kalan; orman ve orman rejimine tabi yerlerde tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanları ile sulak alanlar ve benzeri koruma alanlarının tescil ve ilanını yapmak; milli park UDGP, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları ve sulak alanların yönetim planlarını yapmak; yaban hayatı ve kara av kaynakları ile orman içi su kaynakları, dere, göl, gölet ve sulak alanların ve hassas bölgelerin korunması, geliştirilmesi, tanıtılması, yönetilmesi,

³⁰⁹ Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair 648 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, Resmi Gazete, (2011, 17 Ağustos), S. 28028.

işletilmesi ve işlettirilmesi ile ilgili işleri yürütmek ve denetlemek; uluslararası koruma sözleşmeleri ile belirlenen yörelerdeki koruma ve kullanma esaslarını belirlemek; koruma altına alınan bitki ve hayvan türleri ile alanların korunması konusunda tedbirleri almak ve ilgili kuruluşlarla işbirliği yapmak; görev alanıyla ilgili olarak bitki ve hayvan türü genetik kaynaklarının muhafazası ve iyileştirilmesi ile ilgili iş ve işlemleri yürütmek, konularında yetkilendirilmiştir.

Yapılan bu düzenleme ile, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurullarında (KTVKK) “sadece tarihi ve kültürel varlıklar konusunda uzman meslek mensuplarının görev aldığı” gerekçesiyle, 2863 sayılı Kanunun tabiat varlıkları bakımından uygulanması ÇŞB’na bırakılmış, KTVKK ikiye ayrılarak ÇŞB bünyesinde Tabiat Varlıkları Koruma Komisyonları kurulmuştur³¹⁰.

Bu yapılanma, 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçişe kadar devam etmiştir. 1 Nolu Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle, orman rejimine tabi olmayan yerlerde bütün koruma alanlarının tescil ve ilanına ilişkin bakanlar kurulu yetkisi, Cumhurbaşkanı onayı olarak değiştirilmiştir³¹¹. 2021 yılında ÇŞB, yeniden yapılandırılarak bakanlığın adı ÇŞİDB olarak değiştirilmiş, iklim ve çölleşme ile mücadele konuları da Bakanlık sorumluluğuna verilmiştir. Bu yeni yapılanmayla TOB’nın bünyesinde olan Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü Bakanlık ana hizmet birimi, Meteoroloji Genel Müdürlüğü de bağlı kuruluş olarak ÇŞİDB’na bağlanmıştır³¹².

³¹⁰ Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair 648 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, (2011, 17 Ağustos), Resmi Gazete, S. 28028.

³¹¹ TC. Cumhurbaşkanlığı, Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Resmî Gazete, (2018, 10, Temmuz), 2018a, S.30474.

³¹² Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Değişik Yapılması Hakkında 85 No’lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Resmi Gazete, 2021, S.31643,

3.2.2. Ulusal Mevzuat

Ülkemizde doğa korumaya ilişkin ilk gelişme olarak sayılabilecek düzenleme, 1870 yılında çıkarılan Orman Nizamnamesidir³¹³. Orman Nizamnamesinin özelliği, o zamana kadar “cibal-i mübaha”, “kimsenin mülkiyetinde olmayan dağlar” olarak kabul edilen ormanlar için Türkiye ormancılık tarihinin ilk yasal düzenlemesi olması, Devlet eliyle ormanları korumanın ilk adımının atılması ve ormanlardan yapılan gelişigüzel faydalanmaya son veren bir yasa olmasıdır³¹⁴. 1937 yılında yürürlüğe giren OK’unda; orman alanlarında her çeşit bitki ile bu bitkilerin ürünlerini toplamak ve avlanmak izne bağlanmış ve muhafaza ormanlarının ayrılma şekil ve esasları hüküm altına alınmıştır. Bu kanunda muhafaza ormanlarının tanımının yapılması ve bir koruma statüsünün getirilmesi önemli bir yenilik olarak ortaya çıkmaktadır³¹⁵. Aynı yıl yürürlüğe giren Kara Avcılığı Kanunu’yla da, amaç maddesinde yer verildiği şekilde “*Türkiye’de yabani olarak yaşayan faydalı ve zararlı hayvanların memeliler, kuşlar, yerde sürünenleri her türlü vasıta ile avlanmasını düzenlemek*”³¹⁶ amacı ile ilk kez avlanması yasak olan hayvanlar tanımlanarak, hayvanların korunması açısından kısıtlar getirilmiştir

Türkiye’de milli park kavramı ilk kez 1948 yılında, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesinden Prof. Selahattin İnal’ın “Tabiatı Koruma Karşısında Biz ve Ormancılığımız” adlı eserinde kullanılmıştır. Eserde, doğayı korumak için ayrılacak yerlerin öncelikle doğayı mutlak koruma ve milli park niteliği taşıması, ayrıca estetik güzellik ile turizm potansiyeline sahip olması gerektiği belirtilmektedir³¹⁷.

³¹³ Gümüş, C., 2014, s.479.

³¹⁴ Atbaşoğlu, F., “Geçmişten Günümüze Oluşan Orman Mevzuatı ve Değerlendirilmesi”, Türkiye Ormancılar Derneği, **IV. Ulusal Ormancılık Kongresi**, İnsan-Doğa Etkileşiminde Orman ve Ormancılık, C.1, 15-16 Kasım 2017, Antalya, s. 249.

³¹⁵ Sakarya, Y., **Milli Parklar ve Korunan alanlar / Biyolojik çeşitlilik Durum Raporu**, The World Bank, Forest Sector Review, Global Overlays Environment Program, Yayınlanmamış Rapor,1998, Ankara, s.22.

³¹⁶ Kara Avcılığı Kanunu, Resmi Gazete, (1937, 5 Mayıs), S.3603.

³¹⁷ Karadeniz, N., **Koruma ve Kullanma Kriterleri Açısından Uludağ Milli Parkının İrdelenmesi ve Değerlendirilmesi Üzerine Bir İnceleme**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, 1989, s.37.

1950 yılında çıkarılan bir Kanunla, Abant Gölü'nün ormanlarının turizm amaçlarına uygun olarak bakım ve işletilmesinin Bolu Valiliğine koruma amacıyla verilmesi³¹⁸, ülkemizdeki milli parklar konusundaki ilk hareket olarak değerlendirilebilir. Diğer önemli adım, 1952 yılında, Uludağ'ın milli park olarak ayrılması amacıyla Uludağ'ı Sevenler Cemiyetinin yaptığı çalışmalardır. Bu çalışmalarda koruma kavramının belirli bir ad altında şekillendirilmiş ve Uludağ'ın milli park olarak ayrılması ilk kez önerilmiştir. Ayrıca, 1956 yılında, ilk kez OK'nunda milli parklara yer verilmesinden sonra, Uludağ Milli Park Ormanı Kuruluş Kanunu tasarısı hazırlanmışsa da yasalaşamamıştır³¹⁹.

1961 yılında yürürlüğe giren Anayasada çevre ya da doğa koruma ile ilgili doğrudan bir düzenleme getirilmemiş, “Devlet, herkesin beden ve ruh sağlığı içinde yaşayabilmesini ve tıbbi bakım görmesini sağlamakla ödevlidir.” hükmünü ve sağlık hakkını içeren 49. Madde çevre korumasını da kapsayacak şekilde yorumlanmıştır³²⁰. Bu dönem, çevre hakkının henüz kimliğini kazanmadığı, sağlık hakkının bir uzantısı olarak görüldüğü dönem olduğundan çevre ile ilgili yaklaşım anayasalarda dolaylı olarak düzenlenmiştir. Çevrenin ve doğanın anayasalarda doğrudan düzenlenmesi 1970 yılından sonra yaygınlık kazanmıştır³²¹.

1982 Anayasasında çevreye doğrudan yer verilmiş, ancak, doğa koruma alanlarına doğrudan yer verilmese de, ormanların korunması ve geliştirilmesi (Madde 169), kıyılardan yararlanma (Madde 43) topraklar (Madde 44), çevre ve konut (Madde 56) ile ilgili düzenlemelerde sağlıklı çevrenin sağlanması, kamu yararının gözetilmesi, toprağın, kıyıların, ormanların korunması Devlete ödev olarak verilmiştir³²². Ülkemizde bulunan,

³¹⁸ Abant Gölü Çevresinin Bolu Özel İdaresine Temlikine Dair Kanun, Resmi Gazete, (1950, 25 Mart), S. 7466.

³¹⁹ Karadeniz, N., 1989, s.5.

³²⁰ Gürseler, İ. Güneş, “İnsan Hakları, Çevre, Anayasa”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, 2008, S.75, s. 202.

³²¹ Hamamcı, C., (1983-1984), s.177.

³²² Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Resmi Gazete, 1982, (10 Ekim, Mükerrer), S. 17863.

ulusal yasalarla ya da taraf olunan uluslararası sözleşmelerde belirlenmiş, alansal doğa koruma statüleri: muhafaza ormanı, milli park, tabiat parkı, tabiatı koruma alanı, tabiat anıtı, doğal sit, Ramsar alanı, ulusal öneme haiz sulak alan, mahalli öneme sahip sulak alan, peyzaj koruma alanı, ÖÇKB, yaban hayatı geliştirme sahası ile uluslararası program/kuruluşlar tarafından belirlenmiş biyosfer rezervi, biyogenetik rezerv alanı, dünya miras alanı bulunmaktadır (Tablo 6).

Tablo 6. Türkiye’de Korunan Alan Statüleri

Mevzuat	Korunan Alan Türü-statü	Korunan Alan Değeri	2015 ³²³ (Adet)	2023 ³²⁴ (Adet)
Orman K.	Muhafaza Ormanı	Ulusal	58	54
Milli Parklar K.	Milli Park	Ulusal/ Uluslararası	43	48
	Tabiatı Koruma Alanı	Ulusal	31	31
	Tabiat Parkı	Ulusal	225	261
	Tabiat Anıtı	Ulusal	112	113
Kara Avcılığı K.	Yaban Hayatı Geliştirme Sahası	Ulusal	81	85
Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma K.	Doğal Sit	Ulusal	1273	3965
Çevre K.	ÖÇKB	Bölgesel	16	19
Ramsar Sözleşmesinin Uygun Bulunduğuna Dair K.	Ramsar Alanı	Küresel	14	14
Sulak Alanlar Yönetmeliği	Ulusal Öneme Haiz	Ulusal		59
	Mahalli Öneme Haiz	Mahalli		32
Avrupa Peyzaj Sözleşmesi	Peyzaj Koruma Alanı	Ulusal	-	-
UNESCO İnsan ve Biyosfer (MAB) Programı	Biyosfer Rezervi	Küresel	1	1
Avrupa Bankalar Komitesi’nin 76/17 Nolu Tavsiye Kararı	Biyogenetik Rezerv Alanı	Küresel	9	9
Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme	Dünya Miras Alanı (UNESCO)	Küresel	13	11

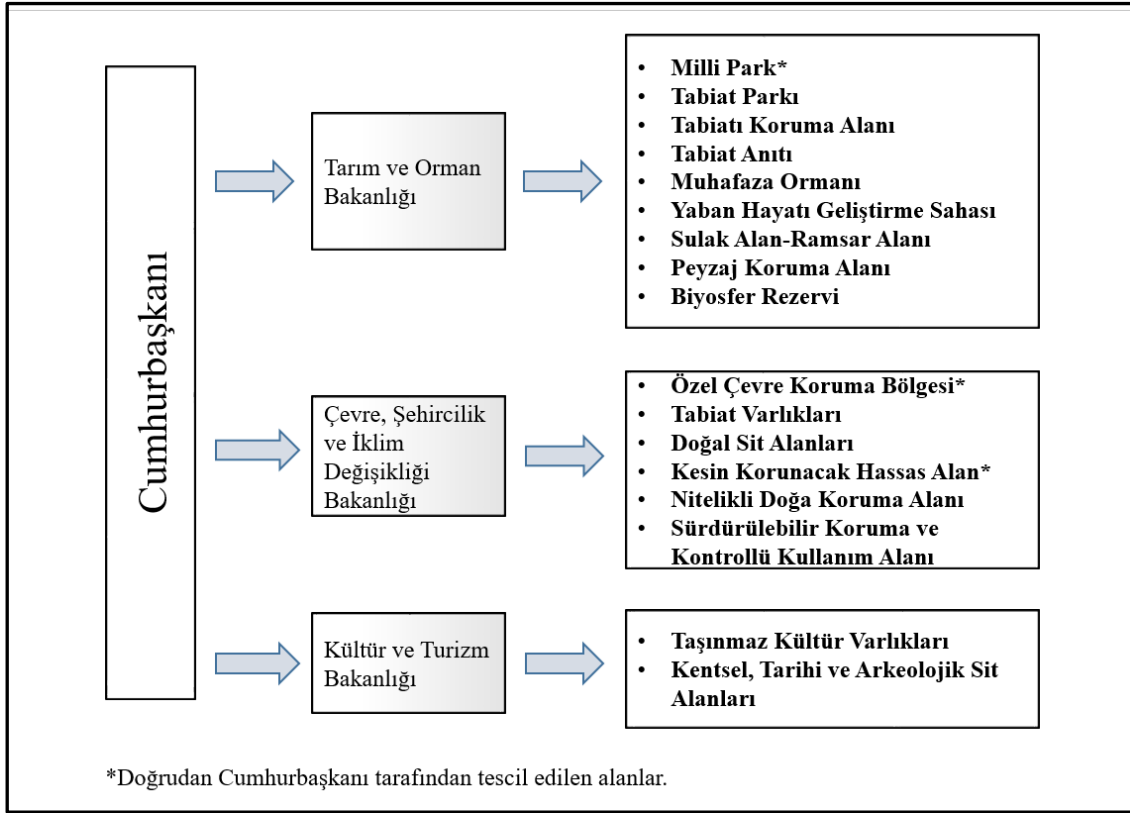
(Kaynak: <http://www.milliparklar.gov.tr/korunan-alanlar> - <https://says.csb.gov.tr/istatistik>. Erişim Tarihi: 12.09.2023)

Ulusal yasalarla belirlenen doğa koruma alanlarından sorumlu kurumlar ve doğrudan Cumhurbaşkanı tarafından tescil edilenler Şekil 4’de verilmiştir. Orman alanı dışında ya da yapı yasağı önerilen korunan alanlarda tescil yetkisi Cumhurbaşkanı’ndadır.

³²³ <http://www.milliparklar.gov.tr/korunanalanlar/korunanalan1.htm/> (Erişim Tarihi: 12.09.2023)

³²⁴ <http://www.milliparklar.gov.tr/korunan-alanlar> (Erişim Tarihi 07.06.2018);

<https://says.csb.gov.tr/istatistik> (Erişim Tarihi: 12.09.2023)

Şekil 4. Korunan Alanlarda Sorumlu Kurumlar³²⁵

Türkiye’de doğa korumaya ilişkin tarihsel süreç, kronolojik olarak alansal doğa koruma statülerinin dayanağı yasalar başlığı altında, aşağıda verilmiştir.

6831 sayılı Orman Kanunu kapsamında:

Muhafaza Ormanı

Türkiye’de alansal doğa korumanın ilk adımı Belgrat Ormanının 1953 yılında 5653 Sayılı Orman Kanunu’nun 43. Maddesi kapsamında, 2 Kasım 1953 tarih ve 12073 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile “Muhafaza Ormanı” ilan edilmesi sayılabilir³²⁶. 1937 yılında yürürlüğe giren Kanunun 43. Maddesi gereğince, İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu) kararı ile “ormansızlık yüzünden arazi kayma ve yağmurlarla yıkanma tehlikesine maruz olan yerlerdeki ormanlarla meskûn mahallerin havasını, demiryollarını, şoseleri, ziraat edilen mahalleri çığ, sel gibi zararlardan koruyan ve

³²⁵ Körbalta, H., “Türkiye’de Milli Parklar ve Uzun Devreli Gelişme Planlarının Arazi Kullanımı ve Yapılaşmaya Yönelik Mevzuat Kapsamında İncelemesi”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2022, C.5, S.3, s.703-715.

³²⁶ Türkiye Ormancılar Derneği, *İstanbul Ormanlarının Sorunları ve Çözüm Önerileri*, Marmara Şubesi Yayınları No: 03, Ed: Prof. Dr. Ünal Akkemik, İ.Ü.Orman Fakültesi Orman Botanığı Anabilim Dalı, I. Basım, 2014, İstanbul, s.18.

buraları toz fırtınalarına karşı muhafaza eden, nehir dolmalarının önüne geçen, memleket müdafaası için muhafazası zarurî olan ormanların” muhafaza ormanı olarak ayırılabilmesine yer verilmiştir³²⁷. Muhafaza ormanlarının korunması, ne kadar üretim yapılabileceği ve faydalanma biçimleri Orman Umum Müdürlüğü (Orman Genel Müdürlüğü) tarafından belirlenip Ziraat Vekilliğince (Tarım Bakanlığı) onaylanacak özel usul ve şartlara bağlanmıştır³²⁸. Muhafaza ormanı kavramının dar ve geniş kapsamda olmak üzere iki ayrı anlamı bulunmaktadır. Kavram geniş kapsamda ele alınacak olursa, söz konusu ormanın iklim, halkın yaşamı ve sağlığı üzerindeki etkilerini de hesaba katmak gerekir. Dar kapsamda ele alındığında ülkeyi sellerden, toprak erozyonundan ve çığlardan koruyan ormanlar kastedilmektedir. Orman varlığımız genel olarak muhafaza ormanı karakteri taşımaktadır. Zira hem kendileri harap durumdadır, hem de genellikle kıyı şeritlerindeki yüksek yamaçlarda bulunduklarından, aşağıdaki yerleşim alanları, yol, ziraat arazisi gibi objeleri korumaktadırlar³²⁹.

6831 sayılı Kanuna dayanılarak çıkarılan, 24.8.1959 tarihli "Muhafaza Ormanlarının Ayrılma Şart ve Esasları ve Müddetleriyle Sureti İdare, İmar ve Islahı ve Bunlardan Faydalanma Şekilleri Hakkında Talimatname”nin "muhafaza ormanlarının idare-imar ıslah ve bunlardan faydalanma şekilleri" başlığı altında, muhafaza ormanları devamlı ve geçici olarak iki şekilde sınıflandırılmış (Madde 17), amenajman planı düzenleneceğine (Madde 18), bu planların Orman Umum Müdürlüğünce onaylanıp yürürlüğe konulacağına (Madde 21), muhafaza ormanlarının büyüklüğü uygun olanların bölge şefliği halinde idare edileceğine (Madde 27) ve hazırlanacak harita, plan ve raporlar ile idare, imar ve korunmasına ilişkin bütçenin OGM döner Sermayesindeki orman bakım masrafları tahsisatından karşılanacağına ilişkin hükümlere yer verilmiştir (Madde 31). Bu

³²⁷ Duman, B., **Türkiye’de Muhafaza Ormanlarının Güncel Durumunun Araştırılması**, Bartın Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Orman Mühendisliği Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019, Bartın, s.17.

³²⁸ Orman Kanunu, Resmi Gazete, (1956, 31 Ağustos), S. 9402.

³²⁹ Ayanoğlu, S., “Hukuksal Açıdan Muhafaza Ormanı ve Milli Park Kavramları”, **İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, C.45, S.3 - 4, 1995, s.30-32.

talimatnameden sonra, muhafaza ormanları ile milli parkların birlikte ele alındığı 22.11.1978 tarihli "Muhafaza Ormanları Milli Parklar ve Doğayı Koruma Alanlarının Ayrımında Kullanılacak Kriter ve Karar Esasları Teknik Kılavuzu" OGM'ce yürürlüğe konulmuştur. Bu kılavuz, uygulanacak teknik kriterleri göstermesi açısından önemlidir³³⁰. Kılavuzda yer verilen esaslara göre doğa koruma alanları “milli parklar” ve “doğa koruma alanları” olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Doğa koruma alanları da kendi içinde “doğayı mutlak koruma alanı”, “doğa parkları” ve “doğa anıtları” olmak üzere üçe ayrılmıştır³³¹.

Milli Park

1956 yılında yürürlüğe giren 6831 sayılı Orman Kanunu'nda açık olarak milli park kavramına yer verilmesiyle, uluslararası kabul görmüş alansal doğa koruma kavramı ilk kez yasal bir düzenlemeye dâhil edilmiştir. Kanunda ormanlar; vasıf ve karakter bakımından, üretim ormanları, muhafaza ormanları ve millî parklar olmak üzere üçe ayrılmıştır (Madde 4). Kanunun Millî Parklar başlıklı 25. Maddesinde ormanların ve orman rejimine giren sahaların millî park olarak ayrılmasına ilişkin düzenlemeye yer verilmiştir. Buna göre, bir yerin milli park olarak ayrılması için orman rejimine girmesi, jeomorfolojik yapısı, florası ve faunası gibi özellikleriyle ülkenin bilimsel hayatına katkıda bulunabilecek niteliklerde olması, toplumun dinlenme ihtiyaçlarını karşılaması, turistik potansiyeli olması gerekmektedir. Orman rejimi dışında olup milli park olarak ayrılması uygun görülen devletin veya gerçek kişilerin özel mülkiyetinde bulunan yerlerin orman rejimine alınması, mümkün olmaması halinde de, Bakanlar Kurulu kararıyla kamulaştırılarak orman rejimine alınması koşulu getirilmiştir (Madde 3-23). Kanunda, milli park ilanı muhafaza ormanları için belirlenen aynı koşullara tabidir. Buna göre, milli parkların sınırları belirlenerek, mahallinde (civar köy ve kasabalarda) ilân edilir, ayrılma koşul ve esasları, idare, imar ve bunlardan faydalanma şekilleri Ziraat

³³⁰ Ayanoğlu, S., 1995, s. 30-31.

³³¹ Karadeniz, N., 1989, s.41.

Vekâletince (Tarım Bakanlığı) tespit edilir³³². Milli Park uygulamalarının bir yönetmeliğe bağlanması lüzumunun ortaya çıkması üzerine, 28.07.1959 tarihinde, 6885 sayılı “Milli Parkların Ayrılma, Tesis, İdare ve İşletilmelerine ait Yönetmelik” çıkarılmıştır. Bu Yönetmelik’te bir yerin MP olarak ayrılması için aranacak kriterlerden (doğayı koruma, estetik değerler, rekreasyon, bilimsel vb) herhangi birisinin tek başına varlığı, o yerin MP olarak tescili için yeterli görülerek, MP’ların çok yönlü niteliği göz ardı edilmiş, tek fonksiyonlu olmaları benimsenmiştir. Ayrıca, Yönetmelikte MP’ların kaynak değerlerinin etkin korunmasına yönelik tedbirlere de yer verilmemiştir. Bu süreçte iki ayrı müstakil Milli Parklar Kanunu tasarısı hazırlanmıştır. İlki Bakanlıkça görevlendirilen OGM’nün hazırladığı kanun tasarısı 9.2.1965 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne (TBMM) sunulmuş, Ziraat Mühendisleri Odası ve Peyzaj Mimarisi Derneği tarafından hazırlanan kanun tasarısı da TBMM Tarım Komisyonu’na sunulmuştur. Her iki tasarı birlikte değerlendirilmiş, 1966 ve 1969 yıllarında olmak üzere iki kez TBMM’ne sunulmasına karşın yasalaşamamıştır³³³.

Daha sonra bu Yönetmeliğin kapsamı genişletilerek 22.02.1973 tarihinde “Milli Parkların Ayrılma, Planlama, Uygulama ve Yönetimine Ait Yönetmelik” çıkarılmıştır. Orman Bakanlığı Olur’u (1977) ile de, Türkiye’de Biyogenetik ve Biyosfer Rezervlerinin ayrılması ve kurulması mümkün olmuştur³³⁴. Yönetmeliğin Bakanlık Makam Olur’unda, Kanunun 25. Maddesi; Milli park gibi sahaların ayrılma esaslarının muhafaza ormanları hükümlerine göre tatbik olunacağını âmir bulunduğu; buna göre muhafazaya ayrılan ormanların ayrılma şart ve esaslarıyla müddetlerinin, yönetimi, imar ve ıslahı ve bunlardan yararlanma şekillerinin Ziraat Vekâletince tespit olunacağı gerekçelerine yer verilmiştir³³⁵. Ayrıca muhafaza ormanları ile milli parkların birlikte ele alındığı

³³² Orman Kanunu, Resmi Gazete, (1956, 31 Ağustos), S. 9402.

³³³ Karadeniz, N., 1989, s.38-40.

³³⁴ Sakarya, Y., 1998, s.22.

³³⁵ TC. Orman Bakanlığı, Orman Genel Müdürlüğü, **Milli Parkların Ayrılma, Planlama, Uygulama ve Yönetimine Ait yönetmelik**, Orman Genel Müdürlüğü, Milli Park ve Orman İçi Mesire Yerleri Şb., 1973, S.586, Seri No: 9, Ankara, s.i.

22.11.1978 tarihli "Muhafaza Ormanları Milli Parklar ve Doğayı Koruma Alanlarının Ayrımında Kullanılacak Kriter ve Karar Esasları Teknik Kılavuzu" OGM'ce yürürlüğe konulmuştur. Bu düzenlemeler, 1986 yılında çıkarılan Milli Parklar Yönetmeliğine kadar yürürlükte kalmıştır.

Bu dönemde milli park kavramı ormanlar ile özdeşleştirilmiştir. Milli parklar toplumun sosyal yaşamı üzerinde olumlu etkiler yaratarak ülke ekonomisinin diğer bölümlerinde verimliliği arttıran ormanlar olarak tanımlanmış, ayrıca milli ekonomiye dolaylı katkıda bulunan ormanlar içinde sayılmıştır³³⁶. OK, 1956 yılından Milli Parklar Kanununun yürürlüğe girdiği 1983 yılına kadar geçen 21 yıllık süreçte, milli parklara ilişkin ilan, tescil ve planlama usul ve esaslarını belirlemiş ve yön vermiştir.

4915 Sayılı Kara Avcılığı Kanunu kapsamında:

Yaban Hayatı Geliştirme Sahası

2003 yılında yürürlüğe giren Kara Avcılığı Kanunu'nun 2. Maddesinde Yaban Hayatı Koruma Sahası ve Yaban Hayatı Geliştirme Sahası tanımlarına yer verilmiştir. Yaban Hayatı Koruma Sahası "*Yaban hayatı değerlerine sahip, korunması gerekli yaşam ortamlarının bitki ve hayvan türleri ile birlikte mutlak olarak korunduğu ve devamlılığının sağlandığı sahalar*"; Yaban Hayatı Geliştirme Sahası "*Av ve yaban hayvanlarının ve yaban hayatının korunduğu, geliştirildiği, av hayvanlarının yerleştirildiği, yaşama ortamını iyileştirici tedbirlerin alındığı ve gerektiğinde özel avlanma plânı çerçevesinde avlanmanın yapılabildiği sahalar*" olarak tanımlanmıştır³³⁷.

TOB'nın web sayfasında "Korunan Alanlar" başlığı altında sadece 85 adet Yaban Hayatı Geliştirme Sahasına yer verilmiş³³⁸ olup Yaban Hayatı Koruma Sahası olarak belirlenmiş bir alan bulunmamaktadır.

³³⁶ Ayanoğlu, S., 1995, s. 30-32.

³³⁷ Kara Avcılığı Kanunu, Resmi Gazete, (2003, 7 Kasım), S. 25165.

³³⁸ <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/32/Yaban-Hayati-Gelistirme-Sahalari>. Erişim Tarihi: 12.09.2023.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında:

Doğal Sit

Doğal Sit kavramına, ilk kez 1973 yılında yürürlüğü giren 1710 sayılı Eski Eserler Yasasında yer verilmiştir. Eski Eserler Kanununda, *“Homojen oluşları ve özellikleri tarihî, estetik, artistik, bilimsel, ekolojik, etnografik, ebedi veya efsanev  önemleri bakımından korunmaları ve değerlendirilmeleri gereken, tabiatın veya tabiatla insanların müşterek eseri olan topografik bölgelere SÜT”, “Korunması gerekli tabiat güzellik ve gariplikleri ile tabi  ve jeolojik olayların meydana getirdiği güzel görünüşlere, asırlık ağaç ve koruluklara Tabii Sit (Tabii Anıt) denir, bunların tümü ile değerlendirilerek korunması esastır”*³³⁹ (Madde1) tanımlarına yer verilmiştir. Bu düzenlemenin ardından, sit'lere ilişkin kararlar 1951 yılında kurulan Gayrimenkul Eski Eserler, Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK) kararlarına da girmiřtir³⁴⁰. 1978 yılının sonlarında otuz kadar kentte GEEAYK tarafından sit koruma kararı alınmış, geçici yapılanma koşulları belirlenmiştir. Bu kararlar KTVKK'nun da temelini oluşturmuştur. 1983 yılında 2863 sayılı Kültür Varlıklarını Koruma Kanunu yürürlüğü girmiş, 1710 sayılı yasa yürürlükten kaldırılmıştır. Bu Kanun kapsamında GEEAYK yerine KTB'na bağlı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Yüksek Kurulu (KTVKYK) kurulmuştur. KTVKK'nun³⁴¹ 6. maddesi uyarınca GEEAYK'nun 1983 yılına kadar almış olduğu korumaya yönelik kararları yeniden düzenlenerek, sit alanlarının sınırları daraltılmış, tescilli kültür varlıklarının k llyatlı miktarı korumadan çıkarılmıştır. 2011 yılında da doğal sit alanlarıyla ilgili karar alma yetkisi çşB bünyesinde kurulan TVKGM'ne

³³⁹ Eski Eserler Kanunu, Resmi Gazete, (1973, 6 Mayıs), S.14527.

³⁴⁰  R: Balıkesir İli, Ayvalık İlçesinin doğal ve tarihi güzellikleri ile bir bütün halinde korunması gerektiği Kentsel Sit sahası olduğu, bu Sit sahalarının yoğunluk açısından Yoğun Tarihi (Kentsel) Sit Alanı, Yeşil Karakterli Kentsel Sit Alanı, Doğal Sit Alanı alanları Tarihi (Kentsel) ve Doğal Koruma Alanları olarak ayrı ayrı ele alınması gerektiği vurgulanmış ve Ayvalık Sit Alanı Geçiş Dönemi Koruma Yapılanma şartları belirlenmiştir (Dişli, G.; Günel, G., “Türkiye’de Gayrimenkul Eski Eserler Anıtlar Yüksek Kurulunun Oluşumu, Gelişimi ve Kararlarının Günümüz İlke Kararlarıyla Kıyaslanması”, **GRID Mimarlık, Planlama ve Tasarım Dergisi**, C.3, S.1, 2020)

³⁴¹ İmar ve Gecekondü Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler ve 8785 Sayılı İmar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun, Resmi Gazete, (1984, 8 Mart), S.18335.

bırakıldıktan sonra³⁴², KTVKYK tabiat kısmından sorumlu Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu, kültür kısmından sorumlu Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu olarak ikiye bölünmüştür. Aynı şekilde Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları da ikiye ayrılarak ÇŞB’na bağlı Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonları ile KTB’na bağlı Koruma Bölge Kurulları oluşturulmuştur.

Bu yeni düzenlemeyle, koruma komisyonları ve koruma kurlarının kültür ve tabiat varlıklarını birbirinden bağımsız olarak değerlendirilmesinin hem kültür varlıkları hem de tabiat varlıkları açısından olumsuz etkilere yol açacağı belirtilmektedir. Özellikle karma sit alanlarında kültür ve tabiat varlıklarının farklı katmanlarla üst üste yer alması halinde ne olacağı, nasıl değerlendirileceği belirsizdir. Bu gibi sahalarda, yapılan düzenlemenin aksine, bütünlüklü değerlendirmenin yapılmasına olanak verecek şekilde ilgili uzmanları bir araya getiren bir yapılanmanın oluşturulması gerektiği ifade edilmektedir. Kültür ve tabiat varlıkları, insan ve doğa ilişkisinin binyıllardır “iç içe” ortaya çıkardığı kültürle, doğanın birbirlerini tamamlayan ve geçmişten geleceğe “bütünleşmiş” bir kavramdır. Kültürün doğadan beslenerek uygarlıkların temelini yaratması nedeniyle, hemen tüm ülkelerde olduğu gibi, koruma kurullarının kültür ve tabiatı “birlikte” gözetmeleri, asla rastlantı ya da bilinçsizlik değil, aksine evrensel koruma ilkelerinin temel koşulu olduğu belirtilmektedir. Birçok doğal sit, sadece “tabiat” değerlerinden ötürü değil, insanın doğayla içi içe ve onunla uyumlu yaşamasının geleneksel birikimlerini ve bundan doğan kültür değerlerini içerdiği için, koruma altına alınmıştır³⁴³.

Daha önce GEEAYK tarafından 1., 2. ve 3. Derece olarak sınıflandırılan doğal sitler, Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik ile “kesin korunacak hassas alanlar, nitelikli doğal koruma alanları ve

³⁴² Dişli, G.; Günel, G., 2020, s.7.

³⁴³ Anonim, “Koruma Alanı Yeniden Tarifleniyor: Gelişmeler Üzerine Uzman Görüşleri”, **Mimarlık Dergisi**, 2011, Kasım-Aralık, S. 362. <http://www.mimarlikdergisi.com/> Erişim Tarih: 28.2.2024.

sürdürülebilir koruma ve kontrollü kullanım alanları” olarak üç kategoriye ayrılmıştır³⁴⁴. Bakanlık, tescili daha önce yapılmış doğal sit alanlarının yeni kategorilere göre tanımlanması amacıyla, 2014 yılında, “Alanlarının Ekolojik Temelli Bilimsel Araştırma Projesi”ni başlatmış, proje kapsamında, Türkiye genelinde 86 adet alanın yeniden değerlendirme çalışmaları tamamlamıştır³⁴⁵.

2872 sayılı Çevre Kanunu kapsamında:

Özel Çevre Koruma Bölgesi

ÖÇKB, 1982 yılında yürürlüğe giren ÇK’nda, “Ülke ve dünya ölçeğinde ekolojik önemi olan, çevre kirlenmeleri ve bozulmalarına duyarlı toprak ve su alanlarını, biyolojik çeşitliliğin, doğal kaynakların ve bunlarla ilgili kültürel kaynakların gelecek kuşaklara ulaşmasını emniyet altına almak üzere gerekli düzenlemelerin yapılabilmesi ve bu alanlarda uygulanacak koruma ve kullanma esasları ile plan ve projelerin tek elden hazırlanması amacıyla, Bakanlar Kurulu kararı ile ilan edilen bölgeler” olarak tanımlanmıştır (Madde 9)³⁴⁶. İlk ÖÇKB olarak, “Gökova, Köyceğiz-Dalyan, Fethiye-Göcek ÖÇKB” (1988) ilan edilmiştir (Tablo 7). 1981 yılında taraf olunan “Akdeniz’in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi (Barselona)” eki protokolü olan “Akdeniz’de Özel Koruma Alanları ve Biyolojik Çeşitlilik Protokolü” kapsamında ve ÇK’nun 9. Maddesine dayanılarak, 383 sayılı Başbakanlık Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Kurulmasına Dair KHK ile kurumsal yapılanması 1989 yılında gerçekleşmiştir. ÖÇKB, Akdeniz’in Önemli Özel Koruma Alanları (Specially Protected Areas of Mediterranean Importance-SPAMI), Akdeniz’in Kirliliğe Karşı Korunması (Barselona) Sözleşmesinin ek protokolü olan “Akdeniz’de Özel Koruma Alanları ve Biyolojik Çeşitlilik Protokolü” kapsamında, sözleşmenin taraf ülkelere getirdiği bir yükümlülük gereği ülkemiz ve dünya

³⁴⁴ Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik, Resmi Gazete, (2012,19 Temmuz), S. 28358,

³⁴⁵ T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, **Doğal Sit Alanları Projeleri**, <https://tvk.csb.gov.tr/dogal-sit-alanlari-projeleri-i-89201>.

³⁴⁶ Çevre Kanunu, Resmi Gazete, (1982, 11 Ağustos), S. 18132.

ölçeğinde ekolojik öneme haiz, ancak sanayi, turizm ve yapılaşma gibi baskılar nedeniyle bozulma veya yok olma riski altında oldukları için özel koruma altına alınan alanlardır.

Tablo 7. Özel Çevre Koruma Bölgeleri (2023)³⁴⁷

Sıra No	ÖÇKB	Alan (km ²)	İlan Yılı
1	Gökova	1092,79	1988
2	Köyceğiz-Dalyan	461,46	1988
3	Fethiye-Göcek	805,37	1988
4	Belek	111,79	1990
5	Datça-Bozburun	1443,89	1990
6	Göksu Deltası	228,5	1990
7	Kaş-Kekova	257,83	1990
8	Patara	197,1	1990
9	Foça	71,44	1990
10	Gölbaşı	273,94	1990
11	Ihlara	54,64	1990
12	Pamukkale	66,56	1990
13	Tuzgölü	7414	2000
14	Uzungöl	149,12	2003
15	Saros Körfezi	730,21	2010
16	Finike Denizaltı Dağları	11228,85	2013
17	Salda Gölü	295,63	2019
18	Karaburun-Ildır Körfezi	945,867	2019
19	Marmara Denizi ve Adalar	12236,9444	2021
Toplam Alan		3806593,14 km ²	

(Kaynak: TC. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Doğal Sit Alanları Projeleri, <https://tvk.csb.gov.tr/dogal-sit-alanlari-projeleri-i-89201>.)

Avrupa Peyzaj Sözleşmesi kapsamında:

Peyzaj Koruma Alanı

Peyzajın korunmasını, yönetimini ve planlamasını geliştirmek ve peyzaj konuları hakkında Avrupa’da iş birliğini organize etmek amacıyla imzalanan sözleşmeye 2003 yılında taraf olunmuştur. Sözleşme, Avrupa’da, peyzajları bütün özellikleri ile ele alan ilk uluslararası antlaşmadır. Sözleşme kapsamında, “ilgili peyzaj alanlarının sürdürülebilir korunması, yönetilmesi ve/veya planlamasını sağlamaya yönelik en büyük teşvik olarak Avrupa Konseyi Peyzaj Ödülü”ne (Madde 4) yer verilmiştir³⁴⁸. IUCN korunan alan kategori listesi içinde Kategori 5 olarak, Peyzaj Koruma Alanı (Protected

³⁴⁷ T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Özel Çevre Koruma Bölgeleri, <https://tvk.csb.gov.tr/ock-bolgeleri-harita-i-55>. Erişim Tarihi: 02.06.2022.

³⁴⁸ Avrupa Peyzaj Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, Resmi Gazete, (2003, 6 Haziran), S. 25181.

Landscape/Seascape Area), insan ve doğa etkileşiminin olduğu, önemli ekolojik, biyolojik, kültürel ve manzara değeri taşıyan alanlardır. Doğa koruma ve diğer değerlerle ilişkili olan unsurların korunarak, ile insan ve doğa etkileşiminin bütünlüğü ile alanın sürdürülebilirliğinin sağlanması bakımından önemli alanlar³⁴⁹ olarak tanımlanmıştır. Ancak, henüz Türkiye’de peyzaj koruma alanı statüsü verilmiş bir alan bulunmamaktadır.

BM veya bölgesel anlaşmalar kapsamında önemli doğa alanlarını korumaya yönelik bir dizi paralel girişim bulunmaktadır. BMBÇS, UNESCO Doğal Dünya Mirası Alanları, UNESCO İnsan ve Biyosfer Rezervleri ve Ramsar Alanları özellikle önemlidir. Ancak, Dünya Miras Alanı, Biyosfer Rezervi, Ramsar Alanı, Biyogenetik Rezerv Alanı gibi uluslararası unvanların uygulandığı koruma alanları, kendi başlarına yönetim kategorisi oluşturmazlar³⁵⁰. Her ne kadar bir yönetim kategorisi olmasa da, biyolojik ve kültürel gerekçelere göre ayrılan ve evrensel düzeyde olağanüstü öneme sahip alanlar “biyosfer rezervler ve dünya miras alanları” olarak kabul edilmektedir. Söz konusu alanların ayrılmasında tek başına doğa koruma bir boyut olmayıp, bu alanlar doğa korumaya destek anlamında büyük önem taşımaktadır³⁵¹.

Sulak Alanlar Sözleşmesi (RAMSAR Sözleşmesi) kapsamında:

Ramsar Alanı

Önemli sulak alanların korunmasına yönelik ilk uluslararası anlaşma olan Ramsar Sözleşmesi, tüm sulak alanları, dünya çapında sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasına bir katkı olarak yerel ve ulusal eylemler ve uluslararası iş birliği yoluyla korumak ve akıllıca kullanmak amacı ile imzalanmıştır. Sözleşmeye giden süreçte, IUCN 1960 yılında MAR Projesini başlatmış; bu kapsamda 1967 yılında, farklı ülkelerde yapılan 12 toplantının üçü, “A Technical Meeting on Wetland Conservation” (Sulak Alanların Korunması için Teknik Bir Toplantı) başlığı ile Ankara, İstanbul ve Bursa olmak üzere

³⁴⁹ Sertel, G., 2020, s.247.

³⁵⁰ Dudley, N. (Ed.), 2013, s.69.

³⁵¹ Kurdoğlu, O., 2007, s.70.

Türkiye’de gerçekleştirilmiştir. Ülkelerin Sözleşmeye taraf olabilmesi için en az bir sulak alanını Uluslararası Önele Sahip Sulak Alanlar Listesine (Ramsar Listesi) eklemek zorundadır³⁵². Türkiye 1994 yılında, Ramsar Listesi’ne 5 sulak alan ekleyerek sözleşmeye dâhil olmuştur. Bunlar Sultan Sazlığı, Göksu Deltası, Seyfe Gölü ile Manyas ve Burdur göllerinin bir kısmıdır. Daha sonra 1998’de Manyas ve Burdur Gölleri Ramsar Alanları genişletilerek bütün göl alanlarını kaplamış ve 4 yeni alan (Kızılırmak Deltası, Akyatan Lagünü, Uluabat Gölü Gediz Deltası) daha eklenmiştir. 2023 yılı itibarıyla 14 Ramsar alanı bulunmaktadır. Halen TOB’nda DKMPGM’ne bağlı Sulak Alanlar Şubesi uygulayıcı kurumdur.

Avrupa Bankalar Komitesi’nin 76/17 nolu tavsiye kararı kapsamında:

Biyogenetik Rezerv Alanı

Biyogenetik Rezerv Alanlarının bir statü olarak belirlenmesi Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesince gündeme getirilmiş, 1976 yılında “biyogenetik rezerv alanları” tanımı yapılmıştır³⁵³. Biyogenetik rezervler; yasal bir statü ile korunması garanti altına alınmış, bir veya birden fazla tipik, eşsiz, nadir veya tehlike altında bulunan habitat, biyosönez (yaşam birliği) ve ekosistem ile karakterize olunan alanlardır³⁵⁴. Türkiye’de, Mülga TB ile Mülga OB ortaklığında 1977 yılında uluslararası proje çalışması başlatılmış, 1977 tarihli Orman Bakanlığı Olur’u ile de, ülkede Biyogenetik ve Biyosfer Rezervlerinin ayrılması ve kurulması mümkün olmuştur³⁵⁵. 1978 yılında, dokuz alan biyogenetik rezerv alanı olarak belirlenmiştir. Bu proje kapsamında belirlenen sahalar Tablo 8’de verilmiştir. Biyogenetik Rezerv Alanlarına ilişkin iş ve işlemler 1972 yılında yürürlüğe giren 1595 sayılı Orman Bakanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun çerçevesinde

³⁵² Arı, Y., “RAMSAR Sözleşmesi’nin Doğa Koruma Yaklaşımına Eleştirel Bir Bakış”, **Doğu Coğrafya Dergisi**, 2006, C.11, S.15, s.283. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunidcd/issue/>. Erişim tarihi: 3.12.2023.

³⁵³ Yılmaz, E., “Ülkemizdeki Orman İşlevleri ve Tahsis Kriterleri”, **Doğu Akdeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü Doa Dergisi** (Journal of DOA), 2004, S.10, s.1-25, <https://doa.ogm.gov.tr/Documents/dergiler/doa10/d106.pdf>. Erişim Tarihi: 2.15.2024.

³⁵⁴ Kurdoğlu, O., 2007, s.70.

³⁵⁵ Sakarya, Y., 1998, s.22.

gerçekleştirilmeye başlanmıştır³⁵⁶. Ayrıca, ÇED Yönetmeliğinin Ek 5. Duyarlı Yörelere başlığı altında da Korunması Gereken Alanlar içinde sayılmıştır³⁵⁷.

Tablo 8. Biyogenetik ve Biyosfer Rezervleri

Adı	Karakteristiği	Alanı (ha)
Kuş Cenneti (Balıkesir)	Biyosfer Rezervi	64
Sultan Sazlığı (Kayseri)	Biyosfer Rezervi	14.000
Köprülü Kanyon (Antalya)	Ballı Servi Ormanı Biyogenetik Rezervi	440
Termessos (Antalya)	Maki Florası Biyogenetik Rezervi	6.702
Dilek Yarımadası (Aydın)	Flora Biyogenetik Rezervi	10.895
Kasnak ormanı (Isparta)	Kasnak Meşesi Biyogenetik Rezervi	8.378
Hacer Ormanı (Kayseri)	Karaçam Biyogenetik Rezervi	3.799
Köyceğiz (Muğla)	Sığla Ormanı Biyogenetik Rezervi	30
Urfa Birecik (Urfa)	Kelaynak Biyogenetik Rezervi	3.200
Toplam		47.508

(Kaynak: TC. Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı, 1988); Ormancılık Ana Planı (1990–2009).)

UNESCO İnsan ve Biyosfer (MAB) Programı kapsamında:

Biyosfer Rezervi

Biyosfer Rezervleri, 1970 yılında UNESCO İnsan ve Biyosfer MAB Programı kapsamında tanımlanan korunan alanlardır. Buna göre; karasal ve/veya kıyı ekosistemlerinin veya bunların birleşimlerinin uluslararası düzeyde UNESCO tarafından İnsan ve Biyosfer (MAB) Programı (Biyosfer Rezervleri Küresel Ağının Yasal çerçevesi) kapsamında kabul edilen alanlardır³⁵⁸. Biyosfer Rezervleri, daha geniş bir tanımla, dünya üzerindeki özel bir iklim ve yaban hayatı ile belirlenmiş belli başlı coğrafi yayılma alanlarını (biyomları) temsil eden türler ile yaşama ortamları, çeşitli ekosistem veya doğal peyzaj örneklerini içeren alanlar olarak da tanımlanmaktadır³⁵⁹. Türkiye UNESCO MAB Programının bir üyesidir. Türkiye'nin ilk ve tek Biyosfer Rezervi, 2005 yılında ilan edilen, Artvin İli Borçka İlçesi sınırları içerisinde yer alan Camili Biyosfer Rezervidir. Alandan, TOB, DKMPGM, OGM ve UNESCO Türkiye Milli Komisyonu MAB İzleme

³⁵⁶ Koşdemir, Z.,1994, s.18-21.

³⁵⁷ Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği, Resmî Gazete (2022, 29 Temmuz), S.31907.

³⁵⁸ UNESCO, MAB, 1996, s.6.

³⁵⁹ Koşdemir, Z, 1994, s. 21.

Grubu sorumludur³⁶⁰. Biyosfer Rezervine ilişkin doğrudan bir mevzuat bulunmamaktadır. Ancak bazı düzenlemelerde yer verilmiş ve tanımı yapılmıştır. Serbest Ormancılık faaliyetlerini düzenleyen Yönetmelikte Biyosfer rezervi: *“İnsanla doğa arasında, insan kullanımlarından kaynaklanan çatışmaları önlemek, insanın sosyal ve ekonomik aktiviteleriyle doğal yapının uyumlu bir şekilde varlığını devam ettirmelerini sağlamak, insan ve aktiviteleri sonucu kültürel, biyotik ve abiyotik süreçlerle ortaya çıkan doğal oluşumların seçkin örnekleri korumak için yasal koruma statüsü altına alınmış büyük alanlar”*³⁶¹ olarak tanımlanmıştır. Ayrıca, ÇED Yönetmeliğinin ek 5. Duyarlı Yörelere içinde korunması gereken alanlar içinde sayılmıştır³⁶².

Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme kapsamında:

Dünya Miras Alanı

Dünya miras alanları Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme kapsamında ilan edilmektedir. Sözleşme kapsamında, insanlığın ortak mirası olarak kabul edilen, üstün evrensel değerlere sahip kültürel ve doğal mirasları dünyaya tanıtmak, toplumda söz konusu evrensel mirasa sahip çıkacak bilinci oluşturmak ve çeşitli sebeplerle tahrip olan veya yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalan, kültürel ve doğal miraslar için gerekli işbirliğini sağlamak amacıyla, 1972 yılında, kabul edilmiştir. Kültürel ve doğal miras alanlarının sürdürülebilir korunmasına ilişkin düzenlemeleri tek bir yasal belgede bir araya getirmesinden dolayı da, Sözleşme uluslararası anlamda önem taşımaktadır³⁶³. Türkiye 1983 yılında taraf olduğu Sözleşme kapsamında, “Göreme Tarihi Milli Parkı ve Kapadokya (Nevşehir)” ve “Pamukkale-Hierapolis (Denizli)” miras

³⁶⁰ UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, <https://www.unesco.org.tr/Pages/142/62/MAB-İhtisas-Komitesi>.

³⁶¹ Orman Mühendisliği, Orman Endüstri Mühendisliği ve Ağaç İşleri Endüstri Mühendisliği Hakkında Kanunun Uygulanma Usul ve Esasları İle Serbest Ormancılık ve Orman Ürünleri Büro Çalışma Alanlarına Dair Yönetmelik, Resmi Gazete, (2007, 27 Şubat), S. 26447.

³⁶² Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği, Resmî Gazete (2022, 29 Temmuz), S.31907.

³⁶³ <https://www.unesco.org.tr/Home/AnnouncementDetail/73>. Erişim Tarihi: 12.5.2022.

alanları karma (doğal ve kültürel) miraslar olarak listeye alınmıştır³⁶⁴. Tablo 9 incelendiğinde, listede yer alan Dünya Miras Alanı olarak tescillenen 4 alan aynı zamanda Milli Park statüsündedir. Bunlardan Göreme Tarihi Milli Parkının milli park statüsü 22 Ekim 2019 tarihinde iptal edilmiştir³⁶⁵. Geçici listede bulunan dört miras alanının, aynı zamanda tabiat parkı, Ramsar alanı, ÖÇKB ve milli park statüsünde olduğu görülmektedir.

Tablo 9. Dünya Miras Alanları Listesi³⁶⁶

Dünya Miras Alanları Listesi	Nitelik	Diğer Koruma Statüsü
• Göreme Milli Parkı ve Kapadokya (Nevşehir) (1985)	Karma (Doğal ve Kültürel)	Göreme TMP
• Hattuşa (Boğazköy) - Hitit Başkenti (Çorum) (1986)	Kültürel	Boğazköy-Alacahöyük TMP
• Nemrut Dağı (Adıyaman-Kahta) (1987)	Kültürel	Nemrut Dağı MP
Pamukkale-Hierapolis (Denizli) (1988)	Karma (Doğal ve Kültürel)	
• Troya Antik Kenti (Çanakkale) (1998)	Kültürel	Troya TMP
Geçici Liste		
• Harşena Dağı ve Pontus Kralları Kaya Mezarları (Amasya) 2015	Karma (Doğal ve Kültürel)	
• Güllük Dağı-Termessos Milli Parkı (Antalya) 2000	Karma (Doğal ve Kültürel)	Milli Park
• Kekova (Antalya) 2000	Karma (Doğal ve Kültürel)	
• Kemaliye Tarihi Kenti (Erzincan) 2021	Karma (Doğal ve Kültürel)	
• Tuz Gölü Özel Doğa Koruma Alanı (Ankara-Konya-Aksaray) 2013	Doğal Miras	ÖÇKB
• Kızılırmak Deltası Kuş Cenneti (Samsun) 2016	Doğal Miras	Ramsar
• Balıca Mağarası Tabiat Parkı (Tokat) 2019	Doğal Miras	Tabiat Parkı

³⁶⁴ UNESCO, Dünya Mirası Listesi, <https://www.unesco.org.tr/Pages/125/122/UNESCO-Dünya-Miras-Listesi>.

³⁶⁵ TC. Cumhurbaşkanlığı, 1673 sayılı Kararı, Resmi Gazete, (2019, 22 Ekim), S. 30926.

³⁶⁶ UNESCO, Dünya Mirası Listesi, <https://www.unesco.org.tr/Pages/125/122/UNESCO-Dünya-Miras-Listesi>.

Avrupa Diploması

"Avrupa Diploması" uygulaması, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 1965 yılında, özellikle Avrupa'nın doğal mirası açısından önemli, bilimsel, kültürel, estetik ve/veya rekreasyonel özelliği sebebiyle korunması gerekli uluslararası değere sahip alanların veya sitlerin, bir Avrupa Diploması ile ödüllendirilerek, korunmalarına katkıda bulunmak ve uluslararası düzeyde tabiatın korunması çalışmalarını teşvik etmek amacıyla başlatılmıştır. Diploma, beş yıllık bir periyotlarda, yapılan yerinde inceleme sonucunda yenilenebilir, şartlı olarak yenilenebilir veya iptal edilebilir olarak değerlendirilmektedir. Manyas Kuş Cenneti Milli Parkı, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 1976 yılında (A) sınıfı Avrupa Diploması ile ödüllendirilmiştir. (A) Sınıfı Diploma ile, alanın mutlak koruma altında olduğu, bütün insan etkinliklerinden arındırıldığı ve ancak özel izinle, bilimsel amaçlı araştırmalar yapılan alanlar olduğu tescil edilmektedir³⁶⁷. Manyas Kuş Cenneti Milli Parkı diploması 1981, 1986, 1991, 1996 yıllarında yenilenmiştir. Diploma 1996 yılındaki yenilemenin ardından, 2011 yılına kadar askıya alınmıştır. Mevcut diplomanın geçerlilik süresi 14 Mart 2024 tarihidir. Avrupa Konseyince görevlendirilen uzmanların alanda yaptıkları inceleme, gözlem ve görüşmelere göre düzenlenecek rapora doğrultusunda Kuşcenneti Milli Parkı'nın "A Sınıfı Diploma" süresinin 10 yıl daha uzatılıp uzatılmayacağına Avrupa Konseyi'nce süreç bitiminde karar verileceği belirtilmektedir³⁶⁸.

2873 sayılı MPK kapsamında:

OK'nda yapılan düzenleme, sadece orman ve orman rejimine giren sahalarda milli parkların ayrılmasına imkân vermektedir. Bu düzenleme ile orman ve orman rejimi dışında kalan, ancak, milli park olabilirliği yönünden üstün kaynak değerlerine sahip yörelerin milli park olarak ayrılmasının son derece güç olmasının yanı sıra, farklı

³⁶⁷ Koşdemir, Z, 1994, s.20.

³⁶⁸ Anonim, Kuşcenneti Milli-Parkında A Sınıfı Diploma İncelemesi, 2023, <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Haber/317/Kuscenneti-Milli-Parkinda-A-Sinifi-Diploma-Inceleme>, Erişim Tarihi: 27.2.2024.

niteliklerde tanımlanan diğer alansal doğa koruma statülerinin tesciline de olanak vermemesi, bu konuda özel bir yasanın çıkarılmasını gündeme getirmiştir. Sadece OK'nun bir maddesine dayanılarak, istenilen düzeyde milli park çalışmalarının yapılamayacağı Yüksek Planlama Kurulu tarafından da kabul edilerek, birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının İcra Programında (1963), Orman teşkilatına MPK tasarısının hazırlanması görevi verilmiştir. İlk olarak 09.02.1965 tarihinde ve takip eden üç yasal dönemde hazırlanan MPK tasarıları Türkiye Büyük Millet Meclisin'e sunulmuş ise de, bu dönemler içerisinde tasarı kanunlaşmamıştır³⁶⁹.

MPK tasarısını genel gerekçesinde de belirtildiği üzere “Ülkemiz, doğal özellikler ve estetik bütünlük gösteren ve bunların yanında tarihî devirlerde insan zekâsı ve hüneriyle şekillenmiş farklı kültürlerin müstesna izlerini taşıyan, ulusal hatta uluslararası düzeyde önemli ve özel koruma ve kullanma statüsü içinde kıymetlendirilmesi gerekli, millî park, doğa parkı, doğa anıtı ve doğayı koruma alanı olarak değerlendirilmesi kaçınılmaz üstün kaynak verilerine sahip bulunmaktadır... Orman Kanununun bir maddesine dayanılarak ülke çapında özlenen düzeyde Millî Park ve benzeri uygulama çalışmaları yapılamamaktadır. Ülkemizde 1940'larda ormancılık literatürüne giren Millî park deyimi 8.9.1956 tarih ve 6831 sayılı Orman Kanunu hükümleri uyarınca yasak çalışmalara dönüşmüştür... Çıkarılması düşünülen bu kanunun, sadece orman alanlarında değil, ülke sathında, orman rejimi dışında kalan Göreme - Pamukkale - Nemrut Krateri - İhlara Vadisi – Efes ve Troya gibi yerlerin de Millî Park, Tabiat Parkı, Tabiat Anıtı ve Tabiatı Koruma Sahası olarak ayrılma ve planlanmasına ilişkin esasların belirlenmesi amaçlanmaktadır... Tüm ülke sathına yaygınlaştırılması gereken, planlı hizmet arzının uygulamada etkinliğini ve geçerliliğini sağlamak için yeniden yasal bir

³⁶⁹ Sakarya, Y.,1998, s.22-23.

düzenlemeye büyük zorunluluk vardır”³⁷⁰ gerekçeleriyle, ülke genelinde planlı bir uygulama için müstakil bir kanun ihtiyacı açık olarak belirtilmektedir.

Türkiye’de alansal doğa korumaya ilişkin en geniş düzenlemeleri getiren ilk müstakil kanun olan MPK, Anayasa’nın (1982) 63. Maddesindeki “*Devletin, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlayacağı, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alacağı*” hükümlerine dayanılarak hazırlanmış, 1983 yılında yürürlüğe girmiştir. Kanun’un amacı “*yurdumuzdaki milli ve milletlerarası düzeyde değerlere sahip milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanlarının seçilip belirlenmesine, özellik ve karakterleri bozulmadan korunmasına, geliştirilmesine ve yönetilmesine ilişkin esasları düzenlemektir*”³⁷¹ şeklinde tanımlanarak (Madde 1), amaç maddesinde geniş kapsamlı bir hedef olarak “koruma”ya yer verilmiştir.

Kanunda, milli park statüsü ile birlikte tabiatı koruma alanı, tabiat anıtı ve tabiat parkı olmak üzere dört doğa koruma statüsünün özellik ve niteliklerine, tespit, teklif, tescil ve ilanına ilişkin iş ve işlemler ile bu sahalarda yapılacak planlara, koruma kullanma kriterlerine yer verilmiş, planları onaylayacak kurumlar açıkça belirtilmiştir. Kanunda yasaklanan faaliyetler başlığı altında; tabii ve ekolojik dengenin ve tabii ekosistem değerinin bozulması; yaban hayatının tahrip edilmesi; sahaların özelliklerinin bozulmasına, çevre kirliliği oluşmasına yol açacak iş ve işlemler; tabii dengeyi bozacak, orman üretimi, avlanma ve otlatma faaliyetleri; planlarında belirtilenler ile savunma sistemi için gerekenler hariç olmak üzere hangi amaç için olursa olsun her türlü yapı ve tesisin yapılması yasaklanmıştır.

Kanunun Amaç maddesinde geniş kapsamlı bir hedef olarak “koruma”ya yer verilmiş olmasına karşın, 7. ve 8.maddelerinde “Kamu Kurum ve Kuruluşları ile gerçek ve özel hukuk tüzel kişiliklerine verilecek izinlere” ilişkin istisnalar da düzenlenmiştir.

³⁷⁰ TBMM, “Millî Parklar Kanunu Gerekçesi”, **Danışma Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem II, Toplantı 2, 1983, C. 14, s.2-3.

³⁷¹ Milli Parklar Kanunu, (1983, 11 Ağustos), Resmi Gazete, S.18132.

Buna göre millî park veya tabiat parklarında, kamu kurum ve kuruluşları tarafından yapılacak her türlü plan, proje ve yatırımlar için “planlarına uygun olması koşulu” getirilmiş ve uygulamanın MPK’na göre denetlenmesi hükme bağlanmıştır. Bu maddelerin gerekçesinde, *“Bu alanlarda müstesna turistik potansiyel nedeniyle yoğunlaşacak turistik ve ticarî yatırımların kaynak değerleri aleyhine işlemesini önlemek amacıyla gerekli önlemler getirilmesi”*³⁷² amacıyla düzenlendiği belirtilmektedir.

MPK’nun II. Bölümü, “Belirleme, Planlama ve Kamulaştırma” başlığı altında, milli park statüsünün tespiti ve tescili OK’nda tanımlanan şekliyle aynı kalmış, ancak Milli Savunma, İmar ve İskân Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlıklarının olumlu görüşünün alınması zorunlu hale getirilmiştir. Tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanlarının belirlenmesinde orman ve orman rejimi dışında kalan yer ayrımı getirilmiş, orman ve orman rejiminde olan yerlerde TOB’nın onayı ile, orman ve orman rejimi dışında kalan yerlerde de ilgili bakanlık görüşleri alındıktan sonra TOB’nın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararıyla belirlenmesi hükme bağlanmıştır (Madde 3)³⁷³. Kanunda tanımlanan tüm doğa koruma statülerinin tespit, teklif ve tescil süreci TOB’nın sorumluluğuna verilmiştir. Ayrıca, Kanunun 12. Maddesinde açıkça belirtildiği üzere, kamu kurum ve kuruluşları ile özel ve tüzel kişilere verilecek izinler hariç, tüm koruma alanları için, yapılacak planların gerektirdiği “her türlü hizmet ve faaliyetler ile koruma, yönetim, işletme, tanıtım, rekreasyon hizmetleri için gerekli her türlü altyapı, üstyapı ve diğer tesisler, TOB’nca yapılır veya yaptırılır, yönetilir veya işletilir” hükmü ile söz konusu yerlerle ilgili tüm hizmet ve görevler TOB’na verilmiştir.

Kanunda yer verilen milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı, tabiatı koruma alanı statülerinin tanımları Tablo 10’da aktarılmıştır.

³⁷² TBMM, 1983, s.4.

³⁷³ Milli Parklar Kanunu, Resmi Gazete, (1983, 11 Ağustos), S.18132.

Tablo 10. 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu Kapsamında Tanımlanan Statüler

Statü	Tanım	IUCN Kategorisi
Tabiatı Koruma Alanı	Bilim ve eğitim bakımından önem taşıyan nadir, tehlikeye maruz veya kaybolmaya yüz tutmuş ekosistemler, türler ve tabii olayların meydana getirdiği seçkin örnekleri ihtiva eden ve mutlak korunması gerekli olup sadece bilim ve eğitim amaçlarıyla kullanılmak üzere ayrılmış tabiat parçaları.	Kategori 1(A) Tabiatı Mutlak Koruma Rezervi (Strict Nature Reserve)
Milli Park	Bilimsel ve estetik bakımından, milli ve milletlerarası ender bulunan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçaları.	Kategori 2 Milli Park (National Park)
Tabiat Anıtı	Tabiat ve tabiat olaylarının meydana getirdiği özelliklere ve bilimsel değere sahip ve milli park esasları dâhilinde korunan tabiat parçaları.	Kategori 3 Tabiat Anıtı (Nature Monumet or Feature)
Tabiat Parkı	Bitki örtüsü ve yaban hayatı özelliğine sahip, manzara bütünlüğü içinde halkın dinlenme ve eğlenmesine uygun tabiat parçaları.	Kategori 5 Peyzaj Koruma Alanı (Protected Landscape/Seascape Area)

(Kaynak: 2873 sayılı MPK (Madde 2).)

Kanunda yer verilen doğa koruma statüleri, uluslararası yaygın olarak kabul görmüş, IUCN'in belirlediği korunan alan kategorileri açısından değerlendirildiğinde Milli Park statüsü, Kategori 2'de tanımlanan Milli Park (National Park) kategorisiyle aynı ad ile tanımlanmıştır. Milli parklar, milli ve milletlerarası düzeyde enderlik ve nadirliği barındıran kaynak değerlerine sahip, aynı zamanda da “dinlenme ve turizm” gibi rekreatif kullanımlara olanak sağlayan alanlar olarak, IUCN Kategori sistemi içerisinde ekolojik süreçlerle birlikte tür ve ekosistemlerin korunduğu, bilimsel çalışmalarla birlikte ziyaretçilerin rekreasyonel kullanımlarına olanak sağlayan Kategori 2 içerisinde yer almaktadır. Tabiat Anıtı statüsü de, Kategori 3 olarak belirlenen Tabiat Anıtı (Nature Monumet or Feature) ile aynı şekilde adlandırılmıştır. IUCN korunan alan sınıflandırma sistemi içinde “*özel tabiat anıtlarını korumak için ayrılan yüksek ziyaretçi değerine sahip*” doğa parçalarını tanımlamak için kullanılan Kategori 3 olarak belirtilen Tabiat Anıtı (Nature Monumet or Feature) içerisinde yer almaktadır.

Tabiatı Koruma Alanları MPK'nda en üst düzeyde/mutlak koruma öngörülen, kullanımın en fazla kısıtlandığı statü olarak IUCN 1(A) Tabiatı Mutlak Koruma Rezervi (Strict Nature Reserve) kategorisini karşılamaktadır. Tabiat Parkı statüsünün manzara

bütünlüğüne sahip rekreatif faaliyetlere olanak sağlama özelliğinin öne çıkması açısından, IUCN kategorileri içinde Kategori 5 olarak tanımlanan Peyzaj Koruma Alanı (Protected Landscape/Seascape Area) içinde değerlendirilebilir³⁷⁴.

Milli park statüsünün mevzuatta yer aldığı 1956 yılından bugüne kadar korunan alanların tespit, teklif, tescil, ilan ve planların onaylanmasına ilişkin değişiklikler Tablo 11’de verilmiştir. Kurumsal yapı bölümünde ayrıntılı olarak açıklandığı üzere, 1956 yılından 2011 yılına kadar, süreç içinde adı değişse de tek bir bakanlık sorumluluğunda olan bu iş ve işlemlere ilişkin yetki ve sorumluluk, 2011 yılında iki bakanlığa bölünmüştür. 2011 yılından 2018 yılına kadar milli park olarak belirlenecek yerler için tespit sorumluluğu TOB’lığında bırakılmış, tescil ve ilan yetkisi ÇŞİDB’na devredilmiştir. MPK gereği ilgili bakanlıkların olumlu görüşünün alınması sorumluluğu da TOB’na bırakılmıştır. Tabiat parkı, tabiatı koruma alanı ve tabiat anıtı olarak belirlenecek yerler için orman ve orman rejimi içinde kalan yerler ayrımı getirilmiştir. Buna göre, orman ve orman rejimi dışındaki yerler için milli park statüsünün tescil süreci geçerliyken, orman ve orman rejimi içinde kalan yerlerde tespit ve tescil yetki ve sorumluluğu TOB’na bırakılmıştır. 2018 yılında, ÇŞİDB’lığının tescil ve ilan yetkisi Cumhurbaşkanı onayı olarak değişmiştir. Bu değişiklik ile birlikte ilgili bakanlıkların olumlu görüşünün alınması düzenlemesi de kaldırılmıştır.

³⁷⁴ Sertel, G.,2020, s. 245-247.

Tablo 11. Milli Park, Tabiat Parkı, Tabiatı Koruma Alanı ve Tabiat Anıtlarının Tespit, Teklif, Tescil, İlan ve Planlama Yetkilerinin Değişimi

KANUN	Tespit/ Teklif/ Tescil/İlan								Planlama					
	MİLLÎ PARK				TABİAT PARKI-TABİAT ANITI TABİATİ KORUMA ALANI				MİLLÎ PARK Uzun Devreli Gelişme Planı (UDGP)	İmar planı		TP-TKA UDGP/Gelişim planı		
	Tespit	Bakanlık Görüşü	Teklif	Tescil/İlan	Orman ve Orman Rejimi İçinde		Orman ve Orman Rejimi Dışında		Hazırlama	Onay	Hazırlama	Onay	Hazırlama	Onay
					Teklif	Tescil/ilan	Teklif	Onay/Tescil						
Orman Kanunu (1956–1983)	TB	Gerektiğinde	TB	TB/ Bakanlar Kurulu	-		-		TB	TB	-	-	-	-
MPK (1983–2011)	TOB	Milli Savunma B. İmar ve İskân B. Kültür ve Turizm B. Olumlu görüş	TOB	Bakanlar Kurulu	TOB	TOB	TOB	Bakanlar Kurulu/OB	OB	OB (İlgili bakanlıkların olumlu görüşleri)	OB	İmar ve İskân Bakanlığı	OB	Kültür ve Turizm Bakanlığının görüşü – TOB
648 sayılı KHK (2011–2018)	OSİB	Milli Savunma B (olumlu görüş), Enerji ve Tabii Kaynaklar B. Kültür ve Turizm B.	ÇŞB	Bakanlar Kurulu	OSİB	OSİB	ÇŞB	Bakanlar Kurulu /ÇŞB	OSİB	TOB (İlgili bakanlıkların olumlu görüşleri)	OSİB	ÇŞB	TOB	Kültür ve Turizm Bakanlığının görüşü – TOB
1 sayılı CBK (10.7.2018–2021)	TOB	-	ÇŞB	Cumhurbaşkanı	TOB	TOB	ÇŞB	Cumhurbaşkanı /ÇŞB	TOB	TOB (İlgili bakanlıkların olumlu görüşleri)	TOB	ÇŞB	TOB	Kültür ve Turizm Bakanlığının görüşü – TOB
700 sayılı KHK (29.10.2021–Halen)	TOB	-	ÇŞİDB	Cumhurbaşkanı	TOB	TOB	ÇŞİDB	Cumhurbaşkanı/ ÇŞİDB	TOB	TOB (İlgili bakanlıkların olumlu görüşleri)	TOB	ÇŞİDB	TOB	Kültür ve Turizm Bakanlığının görüşü – TOB

Kaynak: İlgili kanunlardan yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

MPK’nda, yürürlüğe girdiği 1983 yılından 2023 yılına kadar yapılan değişikliklerin birisi hariç, tamamı genel kanunlarda yapılan değişikliklerle gerçekleşmiştir (Tablo 12). Tabloda Kanunda tanımlanan dört koruma statüsüne sahip alanların yönetimini dolaylı ya da doğrudan etkileyen değişikliklere yer verilmiştir.

Tablo 12. Milli Parklar Kanunu’nda Yapılan Değişiklikler

	Değiştiren Kanunun/KHK	MPK’nun Değişen veya İptal Edilen Maddeleri	Yürürlüğe Giriş Tarihi	Kapsamı
1)	“3996 sayılı Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yaptırılması Hakkında Kanun”	MP Kanunda değişiklik yok	1994	Yap-işlet-devret modeli uygulama olanağı.
2)	“4629 sayılı Bazı Fonların Tasfiyesi Hakkında Kanun”	6/d, 17, 18, 19	1/1/2002 tarihinden geçerli olmak üzere	MP Fonu kaldırıldı.
3)	“4999 sayılı Orman Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”	MP Kanunda değişiklik yok	5.11.2003	Ağaçlandırma koşuluyla 29 yıla kadar kiralama olanağı sağlandı.
4)	“5177 sayılı Maden Kanununda ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun”	10. Maddeye aykırılık. 3.	5.6.2004	Görüş alınacak bakanlıklara Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı eklendi. MPK kapsamında kalan alanlar madencilik faaliyetlerine açıldı.
5)	“6094 sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”	MP Kanunda değişiklik yok	18.5.2005	MPK kapsamında kalan alanlar yenilenebilir enerji tesislerinin yapılmasına olanak sağlandı.
6)	“5400 sayılı MPK’nda Değişiklik Yapılmasına Kanun”	16	15.7.2005	Alan kılavuzluğu getirildi.
7)	“648 sayılı KHK-ÇSB’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında”	3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 15, 16, 22	17.8.2011	- MPK’nda verilen görevlerin bir kısmı ÇSB’na devredildi. -İmar mevzuatı ile ilişki kuruldu -“Planlama” başlığı “işletme” olarak değişti. -UDGP hariç diğer planlar proje olarak tanımlandı.
8)	“6527 sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”	17	1.3.2014	Döner sermaye kuruldu.
9)	“6552 sayılı İş Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Karamamelerde Değişiklik Yapılması ile Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılmasına Dair Kanun”	MP Kanunda değişiklik yok	11.9.2014	Korunan alanlarda 250m ² ‘ye kadar 2 katlı yapılar imar planı kapsamı dışına çıkarıldı. Orman Kanunu ek madde 8
10)	“7139 sayılı DSİ Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında 7139 sayılı Kanun ile Bazı Kanunlarda ve Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK’de Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”	17, Ek Madde 1	28.4.2018	MPK’nda tanımlanan alanlara giriş ücreti ile ilgili düzenleme yapıldı.
11)	“700 sayılı Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı KHK’lerde Değişiklik Yapılması Hakkında KHK”	3, 11	7/7/2018	-MP ve orman ve orman rejimi dışında kalan yerlerde ilan, statü değişiklik veya iptali - Petrol ve madenlerin aranması ve işletilmesi izni “Bakanlar Kurulu” kararı kaldırıldı. Cumhurbaşkanı onayına bırakıldı.
12)	“7334 ve 7464 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”	MP Kanununda değişiklik yok	28/7/2023 2 /11/2023	Üzerinde konaklama tesisi bulunan veya yapılacak alanların yatırımcılara, planlarına uygun olarak tahsis yetkisi KTB’na verildi.

Kaynak: İlgili kanun metinlerinden yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 12’de yer alan değişiklikler içinde 1., 3., 5., 9. ve 12. Maddelerde yer verilen MP ve TP alanlarında yap - işlet - devret modelinin, ağaçlandırma koşulu ile 29 yıllığına kiralama, yenilenebilir enerji tesisi yapılması, 250 m²’ye kadar imar planı aranmaksızın yapılaşma olanağı, konaklama tesislerinin KTB’na tahsisi konularına ilişkin beş düzenleme MPK’nda herhangi bir değişiklik yapılmadan uygulamaya konulmuştur. Aşağıda, mevzuatlarda yapılan düzenlemelerin getirdiği değişiklikler aktarılmıştır.

1. 3996 sayılı Kanunun 2. Maddesiyle, özel kanunu olanlar hariç olmak üzere milli park vb tüm doğa koruma alanlarında planlarda öngörölen yapı ve tesislerin “yap-işlet-devret” yöntemiyle yapılmasına olanak sağlanmıştır. Düzenleme ile ayrıca, yerli veya yabancı sermaye şirketlerinin kiralamasına ve işletmesine ilişkin usul ve esaslar da belirlenmiştir. Bu düzenlemelerin, özel kanun niteliğindeki MPK’nda değişiklik yapmadan, özellikle 2. ve 10. maddelerine göre bilimsel araştırma ve eğitim dışında hiçbir etkinliğe izin verilmeyen “tabiatı koruma alanları”nda nasıl uygulanacağı açıklanmamıřtır³⁷⁵.

2. 4629 sayılı Kanun (2002) ile, korunan alanları belirleme, koruma, onarım, bakım, tanıtım ve işletme harcamaları için Bakanlığın yetkisinde olan “Millî Parklar Fonu” kaldırılarak, korunan alanlar için ayrılan bütçenin önemli bir kısmı kaybedilmiştir.

3. 4999 sayılı Kanunla (2003), OK’na eklenen madde ile (Ek Madde-8), MPK’na tabi alanların ve bu alanlardaki yapı ve tesislerin Bakanlığın belirlediği yerlerde; kiralanan alan miktarının 5 (beş) katı kadar ağaçlandırma koşuluyla yirmi dokuz yıla kadar kiralınmasına olanak sağlanmıřtır³⁷⁶. Doğal nitelikleri nedeniyle doğa koruma alanı statüsü verilen alanların kiralınması, Kanunda tanımlanan alan yönetimi anlayışının dışına çıkılmasının yanı sıra, bu alanlardaki biyolojik çeşitliliğin tahrip edilmesinin

³⁷⁵ Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yaptırılması Hakkında 3996 sayılı Kanun, Resmi Gazete (1994, 13 Haziran), S.21959.

³⁷⁶ Orman Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair 4999 sayılı Kanun, Resmi Gazete, (2003, 5, Kasım), S. 25293.

yolunu da açmaktadır. Doğal alanlarda ortaya çıkacak kaybın, sonradan nerede yapılacağı belli olmayan ağaçlandırma alanları ile karşılanması mümkün değildir.

4. 5177 sayılı Kanun (2004) ile, MPK'nun 3. Maddesi değiştirilerek, milli park ilanını için görüş alınacak bakanlıklar içine Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı eklenmiştir. Maden Kanunu'nun 7. Maddesinde yapılan değişiklikle, milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtı, tabiatı koruma alanı ile birlikte tüm doğa koruma alanlarında (muhafaza ormanlarında, yaban hayatı geliştirme sahalarında, ÖÇKB vd.), madencilik faaliyetlerinin ÇET, gayri sıhhi müesseseler ile ilgili hususlar dâhil hangi esaslara göre yürütüleceği Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak bir yönetmeliğe bırakılmıştır³⁷⁷.

MPK'nda tabiat anıtları ve tabiatı koruma alanlarında herhangi bir kullanım izni verilemeyeceğine ilişkin (Madde 10) açık hüküm bulunmasına karşın, milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtı, tabiatı koruma alanlarının da dâhil edildiği, doğal alanlarda madencilik faaliyetlerinin yapılmasına olanak sağlanmıştır. Doğa koruma alanlarının maden ve petrol aramaya ilişkin araştırma ve işletme faaliyetlerinden korunması için uyulması gereken koşulların Bakanlık tarafından belirleneceği MPK'nun 11. Maddesinde hükme bağlanmıştır. Ayrıca, ÇK'nun 10 uncu maddesine yapılan ekleme (Madde-28) ile tüm maden arama faaliyetleri ÇED kapsamı dışına çıkarılmıştır. Bu düzenlemelerin tamamı, özel kanun niteliğindeki MPK'nda herhangi bir değişiklik yapılmadan uygulamaya geçirilmiştir. Kanun 7. Maddesindeki bu düzenleme, “Devletin hüküm ve tasarrufu altında olan doğal servetler ve kaynaklara ilişkin kullanım esaslarının yasayla düzenlenmesi gerekirken Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak yönetmeliğe bırakılmasının Anayasa'nın 168. Maddesine aykırı olduğu” gerekçesiyle, Anayasa Mahkemesinin 2004/70 Esas, 2009/7 sayılı kararıyla iptal edilmiştir³⁷⁸. İptal kararından sonra yapılan düzenleme ile Milli Park gibi yerlerin koordinatları Enerji ve Tabi

³⁷⁷ Maden Kanununda ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin 5177 sayılı Kanun, Resmi Gazete, (2004, 5 Haziran), S.25483.

³⁷⁸ Anayasa Mahkemesi Kararı, Resmi Gazete, (2009, 11 Haziran), S.27255.

Kaynaklar Bakanlığı'na (ETKB) bildirilecek, bunlar veri tabanına işlenecek ve bu alanlardaki madencilik faaliyetleri için ilgili yerlerden izin alınması gerekecektir. Kanunun 7. Maddesini dayanak alan ve 2005 yılında çıkarılan Madencilik Faaliyetleri İzin Yönetmeliği halen yürürlükte'dir. Yönetmelikler ile ilgili bölümde açıklanmıştır.

5. 6094 Sayılı Kanunla (2011) yapılan düzenlemeyle, MPK kapsamında belirlenmiş doğa koruma alanları dâhil olmak üzere mevzuatlarda tanımlanan tüm doğa koruma alanlarında (muhafaza ormanlarında, yaban hayatı geliştirme sahalarında, ÖÇKB'lerinde) sadece ilgili Bakanlığın, doğal sit alanlarında da sadece Koruma Bölge Kurulunun olumlu görüşünün alınması koşulu ile yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı elektrik üretim tesislerinin kurulmasına³⁷⁹ olanak sağlanmıştır.

6. 5400 sayılı Kanun (2005) ile, MPK'nda yapılan değişiklikle, UDGP'na uygun olarak yapılan ziyaretçi yönetim plânlarının etkin bir şekilde uygulanması amacıyla alan kılavuzlarının yetiştirilmesine ilişkin düzenleme yapılmıştır (Madde 16)³⁸⁰.

7. ÇŞB'nin kuruluş kararnamesi olan 648 sayılı KHK (2011) ile ilk kez MPK'nda köklü değişiklikler yapılmıştır. Yapılan değişiklikle, Kanunda tanımlanan dört koruma statüsüne ilişkin iş ve işlemler iki bakanlık arasında paylaştırılmış, DKMPGM'ne ait olan yetkilerin bir kısmı, müstakil teşkilatlanan ÖÇKKB'nın kapatılmasıyla kurulan TVKGM'ne (Madde 10-33) devredilmiştir. Buna göre;

- Milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanlarının; tescil, onay ve ilanına dair usul ve esasların belirlenmesi, sınırlarının tescili, kullanma ve yapılaşmaya yönelik ilke kararlarının belirlenmesi,
- Milli park ve benzeri doğa koruma alanları ile tarihi, arkeolojik ve kentsel sit alanlarının çakıştığı yerlerde, bu alanların kısmen veya tamamen hangi idarelerce yönetileceğine karar verilmesi,

³⁷⁹ Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair 6094 Sayılı Kanun, Resmi Gazete, (2011, 8 Ocak), S. 27809.

³⁸⁰ Milli Parklar Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Resmi Gazete, (2005, 15, Temmuz), S. 25876.

- Bu alanlarda her tür ve ölçekte çevre düzeni, nazım ve uygulama imar planlarının yapılması, yaptırılması, değiştirilmesi, uygulanması veya uygulanmasının sağlanması

görevleri OSİB’liğinden ÇŞB’na devredilmiştir (Madde 10).

Doğa koruma alanları için “kullanma ve yapılaşmaya” yönelik ilke kararlarının belirlenmesi görevinin kentsel standartlardan ve imardan sorumlu ÇŞB’na verilmesi, MPK kapsamında tescil edilen alanlar için yapılan yönetim planları ile UDGP’lerinin yapımında MP Yönetmeliği dışında bir başka yönetmeliğe uyum zorunluluğu getirilmiş, ilk kez doğa koruma alanlarında kentsel standartlara uyum riski ortaya çıkmıştır.

Farklı statülerin çakışması halinde, doğal sit statüsünün de olduğu durumlarda, bu alanların hangi idarelerce yönetileceği konusunda, ÇŞB’nın web sayfasında yer alan bilgilere göre, MPK kapsamında tescil edilen yerlerin doğal sit alanları ile çakışması halinde planlama yetkisinin ÇŞB’nda olduğu; ÖÇKB, MP ve doğal sit alanı statülerinin çakışması halinde de, bu alanlardaki çalışmaların, doğal sitler yönünden “Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik” çerçevesinde, Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonlarının Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik uyarınca değerlendirildiği belirtilmektedir³⁸¹.

OSİB’nın yetkisi, orman ve orman rejimine tabi olan yerlerde tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanlarının tescil ve ilanı ile sınırlandırılmış, bu alanlarla birlikte ÇŞB’nca tescil edilen doğa koruma alanlarının (milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları) korunması, geliştirilmesi, tanıtılması, yönetilmesi, işletilmesi ve işlettirilmesi ile ilgili işleri yürütmek ve denetlemek görevleri bırakılmıştır (Madde 13/A-2). MPK’nda yer verilen “Planlama” başlığı (Madde 4) “*işletme*” olarak; maddenin 3. fıkrasındaki “*tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanı olarak belirlenen yerler için gerekli planlar*” tümcesinde geçen “planlar” sözcüğü “*projeler*”

³⁸¹ Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Sık Sorulan Sorular, <https://csb.gov.tr/ssd/dogal-sit>. Erişim Tarihi: 28.2.2024.

olarak; “hazırlanacak planın” ibaresi (Madde 5) “*onaylı uygulama imar planına göre hazırlanacak projelerin*” şeklinde değiştirilmiştir. Hukuksal olarak ne anlaşılması gerektiğine açıklık getirilmeyen “*benzeri koruma statüsü bulunan diğer alanlar*”, “*orman ve orman rejimindeki yerler*” terim ve kavramlarına yer verilmiştir. Bu düzenlemelerle “milli park”, “tabiat parkı”, “tabiatı koruma alanı” ve “tabiat anıtı” olarak ayrılmış yaklaşık 10 milyon dekar genişliğinde iki yüzü aşkın yerin yönetiminde “planlama” yerine “projecilik” öne çıkmış, kavramsal bir karmaşa yaratılmıştır³⁸².

Kamulaştırma başlığı altında, bu alanlarda kamulaştırma için gelişme planının (milli parklar için UDGP) gerçekleşmesi açısından gerekli görülmesi yeterliyken, yapılan değişiklikle, kamulaştırma için uygulama imar planı zorunluluğu getirilmiştir. Bu düzenlemeyle, Kanunda imar planı yapılması zorunlu olmayan, gelişme planı kararlarında hiçbir şekilde iskân ve yapılaşmaya konu olmayacak, ancak kamulaştırılması gereken yerler için imar planı yapılması gerekecektir. Çünkü gelişme planı sadece iskân ve yapılaşmaya konu yerleri değil, koruma veya kullanma amaçları yanında kuruluş, geliştirme ve işletmelerini de kapsamaktadır. Bu kapsamda gelişme planı içinde kalan gerçek veya tüzel kişilere ait yerlerin koruma ya da kullanma veya geliştirme ve işletme amaçlarından hangisi içinde yer alacağı ve nasıl değerlendirileceği gelişme planı hazırlanmadan belirsizdir. Oysa bu düzenlemeye göre, “Onaylı uygulama imar planına göre hazırlanacak proje” ile alanın korunması için kamulaştırılmasına gerek duyulan gerçek ve tüzel kişilere ait arazilerin kullanma ve işletme amacına yönelik karar getirilmesi gerekmektedir³⁸³.

KHK’nın yürürlüğe girmesinden önce ilan edilmiş olan milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanlarına ilişkin iş ve işlemler, ÇŞB’nca onaylanan her tür ve ölçekteki çevre düzeni planı ile nazım ve uygulama imar planı

³⁸² Çağlar, Y., **Hukuksal Kısaçtaki Ormanlar ve Ormancılık (Seçme Tartışmalar)**, Türkiye Barolar Birliği, Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 209, 2014, Ankara, s.290.

³⁸³ Anayasa Mahkemesi Kararı, Resmi Gazete(Mükerrer), (2013, 2 Nisan), S. 28606.

kararlarına uygun olması kaydıyla geçici madde ile Mülga OSİB’na bırakılmıştır (Geçici Madde 1/4). Yapılan bu değişikliklerle MPK’nda tanımlanan ve imar mevzuatında doğrudan yer verilmeyen “UDGP” kavramının yanına çevre düzeni planı ve imar planı kavramları eklenmiştir. Bu yaklaşım, ülkemizde ilk milli parkın ilan edilmesinden hemen sonra başlatılan planlı gelişme anlayışında köklü değişime karşılık gelmektedir (KHK Madde 33-34-35-36)³⁸⁴.

Oysa, İmar Kanunu’nun İstisnalar başlıklı 4. Maddesinde yer alan “...*kanun ile diğer özel kanunlar ile belirlenen veya belirlenecek olan yerlerde, bu kanunun özel kanunlara aykırı olmayan hükümleri uygulanır*”³⁸⁵ hükmü ile diğer özel kanunlar ile birlikte MPK’na da atıfta bulunmaktadır. Özel kanunla belirlenen ya da belirlenecek olan yerlerde, bu kanunun özel kanuna aykırı olmayan hükümlerinin uygulanacağı esası getirilmiştir. Özel kanunlarda imara ilişkin hüküm bulunması ve bu hükmün imar kanunu hükümleri ile çelişmesi halinde, bu hüküm uygulanır. Bu kapsamda, MPK’nun 4. Maddesinde “*gelişme planı (uzun devreli gelişme planı) uyarınca iskan ve yapılaşmaya konu yerler için, imar mevzuatına göre imar uygulama planları milli park gelişme planı hüküm ve kararlarına uygun olarak hazırlanır veya hazırlattırılarak Bayındırlık ve İskan Bakanlığının onayı ile yürürlüğe konur*” hükmüyle planlama mevzuatı ile ilişkisi kurulmuştur. Bu düzenleme ile, “iskan ve yapılaşmaya konu yerler için, imar mevzuatına göre imar uygulama planlarının yapılması” düzenlemesi Uzun Devreli Gelişme Planına da üst ölçekli fiziki plan özelliği kazandırılmıştır³⁸⁶. Ancak bu yeni düzenleme ile, her iki kanun arasında kurulan bu “istisnai” ilişki belirsizleştirilmiştir. MPK kapsamında tanımlanan özellikli alanlar için yapılan, başta UDGP olmak üzere, planlar yok sayılmış,

³⁸⁴ Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair 648 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, Resmi Gazete, (2011, 17 Ağustos), S. 28028.

³⁸⁵ İmar Kanunu, Resmi Gazete, (1985, 9 Mayıs), S.18749

³⁸⁶ Karavelioğlu, C., **İmar Kanunu ve Mevzuatı**, Karavelioğlu Hukuk Yayınevi, Ankara, 2002, C.2, s.94-96.

bu planlar, kentsel standartlarda yapılan planlar için, üretilmiş bilgi formuna dönüştürülmüştür.

8. 6527 sayılı Kanun (2014) ile, 2001 yılında kaldırılan milli parklar fonu yerine döner sermaye gelirleri (Madde 17) düzenlenmiştir. Döner sermaye gelirlerinin MPK gereği ihtiyaç duyulan mal, hizmet ve yatırımların finansmanında kullanılması hükmüne bağlanmıştır³⁸⁷.

9. 6552 sayılı Kanun (2014) ile, OK'nda (Ek Madde 14) yapılan düzenleme ile;

- Orman veya orman rejimine tabi kısımlarında, kıyı ve sahil şeritlerinde kalan alanlarda ve kesin yapı yasağı getirilen kısımlar hariç, millî park, tabiat parkı, tabiat anıtı statüsündeki alanlarda UDGP'larına uygun olarak, orman koruma ve yangınla mücadele için yapılacak yapı ve tesisler ile idarenin ve ziyaretçilerin zaruri ihtiyaçlarını karşılayacak toplam 250 m²'yi ve kat adedi bir bodrum kat ve çatı arası hariç iki katı geçmeyen yapıların imar planı aranmaksızın yapılmasına olanak sağlanmıştır³⁸⁸. Bu düzenleme MPK'nun, iskân ve yapılaşmaya konu olan yerlerde imar planı yapılmasını zorunlu kılan 4. Maddesine, izin ve irtifak hakları ile üçüncü kişilere yer tahsisi için planlarına uygunluk koşulu hükmüne bağlanan 7. ve 8. Maddeleri ile çelişmektedir.

10. 7139 sayılı Kanun (2018) ile, MPK'na, gelen ziyaretçilerden alınacak ücretlere ilişkin usul ve esasların TOB'nca belirlenmesine ilişkin düzenleme eklenmiştir³⁸⁹.

11. 700 sayılı KHK'nın (2018) 79 uncu maddesinde yapılan düzenleme ile MPK'nun 3. ve 11. Maddeleri değiştirilmiş, millî park ilanında ilgili bakanlıkların olumlu görüşleri alınarak onaylama, değişiklik yapma ya da iptal etme (Madde 3) ile petrol ve

³⁸⁷ Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında 6527 sayılı Kanun, Resmi Gazete, (2014, 1 Mart), S. 28928.

³⁸⁸ İş Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması ile Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılmasına Dair 6552 sayılı Kanun, Resmi Gazete, (Mükerrer), (2014, 11 Eylül), S. 29116.

³⁸⁹ Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda ve Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK'de Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Resmi Gazete, (2018, 28 Nisan), S.30405.

madenlerin aranması ve işletilmesiyle ilgili izinlere ilişkin Bakanlar Kurulunun yetkisi (Madde 11) Cumhurbaşkanı'na devredilmiştir³⁹⁰.

12. 7334 sayılı Kanun (2021) ile yapılan değişiklikle, MPK gereğince tespit ve ilân edilen yerlerde dâhil olmak üzere, ilgili Bakanlıkça belirlenen ve üzerinde konaklama tesisi bulunan veya konaklama tesisi yapılması uygun görülen alanları tahsis etmeye sadece Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkili kılınmıştır. Sadece lüks çadır, çadır ve karavan alanı yapılması ve işletilmesi amacıyla yapılacak kiralamalar TOB'nın yetkisine bırakılmıştır³⁹¹. Bu düzenleme ile MPK gereğince tespit ve ilan edilen yerlerde yapılan planlara ve bu alanlardaki TOB'nın yönetim yetkisi Kültür ve Turizm Bakanlığı ile paylaşılmıştır³⁹².

Tablo 12'de yer verilen mevzuat değişikliklerinden üçü milli park ve benzeri korunan alanlar açısından olumlu düzenlemeler olarak değerlendirilmiştir. Bunlar; 6. sırada yer alan düzenlemede milli park ve benzeri koruma alanlarının sahip oldukları kaynak değerlerinin korunarak kullanılması, ziyaretçilerin bilgilendirilmesi ve ziyaretçi yönetiminin sağlanması amacıyla Alan Kılavuzluğu getirilmiş; 8. sırada yer alan düzenlemeyle, MPK kapsamında ilan edilen alanlardan elde edilecek gelirlerin bu Kanun gereği ihtiyaç duyulan yatırım ve hizmetlerde kullanılmak üzere döner sermaye işletmesi kurulmuş; 10. sırada yer verilen düzenlemede de bu sahalara girişte alınacak ücretlerin TOB tarafından belirleneceği hükme bağlanmıştır.

Bu değişiklikler, koruma açısından genel olarak değerlendirildiğinde, alan yönetimini zayıflatan, madencilik faaliyetlerinin, enerji yatırımlarının, plansız yapılaşmanın kolaylaşmasına yönelik olumsuz düzenlemelerdir.

³⁹⁰ TC. Cumhurbaşkanlığı, Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında 700 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, Resmî Gazete, (2.Mükerrer), (2018b, 7 Temmuz), S.3047.

³⁹¹ Turizmi Teşvik Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Resmî Gazete, (2021, 28 Temmuz) S. 31551.

³⁹² Konutların Turizm Amaçlı Kiralanmasına ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Resmî Gazete, (2023, 2 Kasım), S. 32357.

MPK'nun uygulama yönetmeliği Milli Parklar Yönetmeliğidir. Bu yönetmelik 2011 yılına kadar bu alanlardaki uygulamayı belirlemiştir. 2011 yılında, 648 sayılı KHK ile yapılan değişikliklerle sadece MPK kapsamında tescil edilen yerler değil, ulusal mevzuatta yer verilen tüm doğa koruma alanlarının tespit ve tescillerine ilişkin usul ve esasların ve bu alanların planlama esaslarının belirlendiği iki ayrı yönetmelik yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmeliklere ilişkin açıklamalar Tablo 13'te verilmiştir.

Tablo 13. Milli Parklar Kanunu Kapsamında Tescil Edilen Korunan Alanların Tabi Olduğu Yönetmelikler

	Yönetmelik Adı	Yetkili Kurum	İlgili Düzenleme
1	Milli Parklar Yönetmeliği	TOB	Tespit, tescil, korunan alan tanımları, kriterleri, verilecek izinler, yapılacak plan ve projeler, UDGP-gelişim planı-yönetim planı, yönetilmesi.
2	Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik	ÇŞİDB	Tespit, tescil, onay, değişiklik ve ilanına dair usul ve esaslar belirlenmiştir.
3	Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelik	ÇŞİDB	Milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları planlarının hazırlanması, yapım esasları, gösterimi, onaylanması, uygulaması, denetimi ve bu planları hazırlayacak müelliflerin nitelikleri ile görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin usul ve esaslar belirlenmiştir.
4	Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği	ÇŞİDB	UDGP tanımı yapılmıştır.
5	Kamu Taşınmazlarının Turizm Yatırımlarına Tahsisi Hakkında Yönetmelik	KTB	OK, MPK kapsamında kalan yerlerde, üzerinde hâlihazırda konaklama tesisi olanlar ile yapılması uygun görülen alanlarda tahsis ve kiralama yetkisi KTB'na bırakılmış.
6	Kamu Taşınmazları Üzerindeki Turizm Yatırımlarının Sürelerinin Uzatılması İle Satışına İlişkin Yönetmelik	KTB	TOB'nca milli park ve tabiat parklarında konaklama amaçlı turizm yatırımı gerçekleştirilmek amacıyla yirmi dokuz yıla kadar yapılan kira sözleşmelerinin yirmi dokuz yıla ya da irtifak hakkına dönüştürülmek suretiyle kırk dokuz yıla uzatılmasına ilişkin düzenleme.
7	6831 Sayılı Orman Kanununun 2. Maddesinin (A) Bendine Göre Orman Sınırları Dışına Çıkarılacak Yerler Hakkında Yönetmelik	TOB	Milli park, tabiat parkları, tabiatı koruma alanları, yanan orman sınırları dışına çıkarılmayacak yerler içinde sayılmış.
8	Hazineye, Katma Bütçeli Kuruluşlara, Belediyelere veya İl Özel İdarelerine Ait Arazi veya Arsaların Gerçek veya Tüzel Kişilere Bedelsiz Devrine İlişkin Yönetmelik	Valilik	2873 sayılı MPK kapsamında kalan yerlerin devredilemeyecek arazi veya arsalar dışında bırakılmış.
9	Maden Yönetmeliği	ETKB	2873 sayılı Kanun kapsamında tescil edilen koruma alanlarında maden arama yapılabileceğine ilişkin düzenleme.
10	Madencilik Faaliyetleri İzin Yönetmeliği	ETKB	Milli Parklar, Tabiat Parkları, Tabiat Anıtları, Tabiatı Koruma Alanlarında Arama, sondaj, yarma, galeri gibi maden arama ve Üretim faaliyetlerine ilişkin izinler düzenlenmiştir.
11.	Lüks Çadır Yönetmeliği	KTB	MPK kapsamında tescil edilen alanlarındaki konaklamalı tesislerin KTB'na devri.

(Kaynak: İlgili mevzuatlardan yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.)

Tabloda 13'te yer verilen, yönetmeliklerden 4. sıradaki Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliğinde³⁹³ sadece UDGP tanımına yer verilmiştir. Milli park ve benzeri alanlar 7. sıradaki yönetmelikte yanan orman dışına çıkarılma işleminde kapsam dışı bırakılmış, 8. sırada yer alan yönetmelikte de devredilemeyecek alanlar içinde sayılmıştır. Uygulamayı doğrudan etkileyen Yönetmeliklerdeki değişikliklere ilişkin açıklamalar aşağıda verilmiştir.

1. “Milli Parklar Yönetmeliği”: Milli parkların belirlenmesi, tescili ve diğer işlemler için ilk yönetmelik, 1973 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelik, MPK'nun uygulanmasına yönelik ayrıntılı düzenlemeleri içeren Milli Parklar Yönetmeliği ile 1986 yılında yürürlükten kaldırılmıştır³⁹⁴. Yönetmelikte 2014 yılında yapılan değişiklik ile *“Ancak; içme suyu temini açısından yapımı aciliyet gösteren ve kamu yararı açısından vazgeçilmez ve kesin bir zorunluluk arzeden tesisler için uzun devreli gelişme planı/gelişme planı şartı aranmaz. İlgili kurumların görüşleri alındıktan sonra yapılan bu tesisler uzun devreli gelişme planlarına/gelişme planlarına işlenir.”* ifadesi eklenmiştir (Madde 5). Yönetmelik hükümlerine göre, UDGP'nda yer verilmeyen hiçbir yatırım yapılamazken, yapılan değişiklikle kamu yararı açısından vazgeçilmez bulunan enerji, madencilik, içme suyu temini işleri için plan aranmayacaktır. Düzenlemede belirtilen tesislerin, ya da su tahsisinin UDGP yapılmadan gerçekleştirilmesi halinde milli parkın kaynak değerlerine etkisi de tespit edilmemiş olacaktır³⁹⁵.

2. “Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik”: 648 sayılı KHK dayanağında çıkarılan Yönetmeliğin amacı; MPK ile tescil edilenler dâhil olmak üzere sulak alanların, ÖÇKB, tabiat varlığı, doğal sit alanının tespit, tescil, onay, değişiklik ve ilanına dair usul ve esasların belirlenmesi olarak tanımlanmıştır. MPK kapsamında tespit ve tescil edilen alanların tesciline ilişkin iş ve

³⁹³ Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği, Resmi Gazete, (2014, 14 Haziran), S.29030.

³⁹⁴ Burada sadece yönetmelik değişikliğine yer verilmiştir.

³⁹⁵ TC. Orman Bakanlığı, 1973, s.5.

işlemler ilk kez bu Kanun kapsamı dışına çıkarılmıştır. Yönetmelikte “Korunan alan”, *“doğal ve bununla ilişkili kültürel kaynakların biyolojik çeşitliliğin korunması ve devamlılığının sağlanması amacıyla ve ilgili mevzuata göre yönetilen; milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, doğal sit alanları, sulak alanlar, özel çevre koruma bölgeleri ve benzeri koruma statüsü bulunan kara, su ya da deniz alanları”³⁹⁶* olarak tanımlanmıştır. Yönetmelikte, MPK’nda yer verilen koruma statülerinin tescil, onay ve ilanına ilişkin usul ve esaslar belirlenmiş, tescil işlemi, milli park ile orman alanı dışında yer alan; tabiat parkı, tabiat anıtı, tabiatı koruma alanlarının Cumhurbaşkanlığı kararı ile belirlendikten sonra, bu alanların kadastral parsellere işlenmesi ve tapu siciline şerh konulması olarak tanımlanmıştır. Buna göre; ilk olarak TOB’nca, Millî Parklar Yönetmeliğinde yer verilen ilkeler doğrultusunda tespit edilen milli parklar ile orman ve orman rejimi dışındaki yerlerde, tabiat parkları, tabiat anıtları ve tabiatı koruma alanlarına ilişkin raporun ÇŞİDB’na iletilmesi gerekmektedir. Tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanları için ilgili Bakanlıkların görüşlerinin eklenmesi gerekmektedir. Bu raporlar, ÇŞİDB’nca Cumhurbaşkanlığı’nın onayına sunulacak, Cumhurbaşkanlığı’nca tescil ve ilan edilmektedir. Kararın Resmî Gazete’de ilan edilmesiyle tescil işlemi tamamlanmaktadır. Orman ve orman rejimi içerisinde bulunan alanlarda tabiat parkları, tabiat anıtları ve tabiatı koruma alanlarına ilişkin tespit ve tescil işlemi TOB’nca yapılmaktadır (Madde 4)³⁹⁷.

3. “Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelik”: Yine 648 sayılı KHK dayanağında çıkarılan bu Yönetmelikle de, MPK kapsamında tespit edilen alanlarda yapılacak planlarının hazırlanması, yapım esasları, gösterimi, onaylanması, uygulaması, denetimi ve bu planları hazırlayacak müelliflerin nitelikleri ile görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin usul ve esaslar belirlenmiştir. Yönetmeliğe milli park, tabiat

³⁹⁶ Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik, Resmî Gazete (2012, 19 Temmuz), S.28358.

³⁹⁷ Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik, Resmi Gazete, (2012, 9 Temmuz), S.28358.

parkı, tabiatı koruma alanı ve tabiat anıtı tanımları, MPK’unda yer verildiği şekliyle aktarılmıştır. Ayrıca, korunan alanlarda yapılacak planlar ile UDGP tanımına da yer verilmiştir. Buna göre, korunan alanlarda yapılacak planlar, koruma alanlarının, doğal ve çevresel değerlerin etkileşim-geçiş sahası da gözetilerek mutlak korunmasını ve devamlılığını sağlayacak şekilde, mülkiyet verilerine dayalı, alanın büyüklüğüne bağlı olarak belirlenecek ölçekte halihazır harita üzerine hazırlanan, plan kararları plan notları ve açıklama raporu ile bir bütün olan, her tür ve ölçekteki plan olarak tanımlanmaktadır. Bu plan, hedefler, araçlar ve stratejileri de kapsamalıdır (Madde 3). Yönetmelikte UDGP tanımı da MPK’ndan aynen aktarılmıştır. Ancak, İmar Kanunu kapsamı dışındaki gelişme planları (Madde 3/s) olduğu ifade edilmesine karşın, korunan alanlarda yapılacak tüm planların Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliğine uygun olması esası (Madde 4) getirilmiştir. “Milli Park Gibi Alanlarda Yapılacak Planlar” başlığı altında yer verilen planlarda uyulması gereken ilkeler içinde de; milli park alanlarında öncelikle UDGP’nın yapılması, bu planda da kaynak değerlerinin devamlılığını, etkin korunmasını sağlamak üzere koruma-kullanma dengesini gözeterek arazi kullanım kararlarının; etkileşim halinde olan yerleşimlerin olumsuz etkilerini azaltacak şekilde sosyo-ekonomik faaliyetlerin belirlenmesi gerektiğine yer verilmiştir (Madde 6). UDGP’nın, TOB’lığınca hazırlanılacağı, ÇŞİDB’nin olumlu görüşü alındıktan sonra TOB’nca yürürlüğe konulacağı hükme bağlanmıştır. Gerektiğinde UDGP’nın ilke ve hedefleri doğrultusunda çevre düzeni planı, gelişme planında iskân ve yapılaşmaya konu olacak yerler içinde 1/5000 ölçekli nazım ve 1/1000 ölçekli uygulama imar planlarının yapılacağı belirtilmiştir (Madde 6)³⁹⁸. Halihazırda MPK’nda iskan ve yapılaşma gerektiren alanlar için 1/1000 uygulama imar planının yapılması zorunlu tutulmuştur. çevre düzeni planının veya 1/5000 ölçekli nazım imar planının hangi hallerde “gerekeceği”, hangi büyüklükteki

³⁹⁸ Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelik, Resmi Gazete, (2012, 23 Mart), S. 28242.

alanlarda yapılacağı, ya da alanın öneminin nasıl belirleneceğine ilişkin ölçütler açıklanmamıştır.

5. “Kamu Taşınmazlarının Turizm Yatırımlarına Tahsisi Hakkında Yönetmelik”: 2006 yılında yürürlüğe giren Yönetmelikte yer verilen kamu taşınmazları tanımı, yapılan değişiklikle, turizm bölge ve merkezi içinde olduğuna bakılmazsınız MPK kapsamında tespit ve ilân edilen yerleri de kapsayacak şekilde genişletilmiştir (Madde 4). Buna göre, tüm bu alanlarda yatırımcıya tahsis ve kiralama yetkisi KTB yetkili kılınmıştır (Madde 30/A). TOB sadece lüks çadır, çadır ve karavan alanı yapılması ve işletilmesi amacıyla kiralama veya tahsis yapabilecektir. MPK kapsamında tespit ve ilân edilen yerlerde, TOB’nın uygun görüşünün alınması koşuluyla, turizm yatırımı için arazi tahsisi KTB’nın yetkisine bırakılmıştır. Yapılan diğer bir değişiklikte, tahsise ve kiralamaya konu tesislerin ihtiyacını karşılamak üzere, MP UDGP’nda “*personel lojmanı kullanımına olanak sağlanacak şekilde karar getirilmesi*”nin talep edilebileceğine ilişkin düzenlemedir³⁹⁹. Bu düzenleme tesislerde çalışanlar için ilave alan ayrılmasına; MP’larda konut alanlarının oluşmasına; zaman içinde turizm tahsisi yapılmış alanlara dâhil edilmesi halinde de yeni lojman taleplerine yol açabilir. Ayrıca, MPK kapsamında tespit ve tescil edilen yerlerde iki bakanlığın yetkilendirilmesi sonucunda, alan yönetiminin zafiyete uğraması da muhtemeldir.

6. “Kamu Taşınmazları Üzerindeki Turizm Yatırımlarının Sürelerinin Uzatılması İle Satışına İlişkin Yönetmelik”: Yönetmelikle OSİB’nca milli park ve tabiat parklarında konaklama amaçlı turizm yatırımları için 29 yıla kadar, daha önce bu amaçla yapılan kiralamaların irtifak hakkına dönüştürülmesi halinde de 49 yıla kadar uzatılmasına olanak veren düzenleme yapılmıştır⁴⁰⁰.

³⁹⁹ Kamu Taşınmazlarının Turizm Yatırımlarına Tahsisi Hakkında Yönetmelik, Resmi Gazete, 2006, S.26235.

⁴⁰⁰ Kamu Taşınmazları Üzerindeki Turizm Yatırımlarının Sürelerinin Uzatılması ile Satışına İlişkin Yönetmelik, Resmi Gazete, (2018, 4, Mayıs), S.30411.

7. “6831 Sayılı Orman Kanununun 2. Maddesinin (A) Bendine Göre Orman Sınırları Dışına Çıkarılacak Yerler Hakkında Yönetmelik”: Yönetmelikte, milli park alanları da muhafaza ormanı, tabiat parkları, tabiatı koruma alanları ile birlikte hiçbir suretle orman sınırları dışına çıkarılmayacak yerler olarak tanımlanmıştır⁴⁰¹.

10. “Madencilik Faaliyetleri İzin Yönetmeliği”: Yönetmelikte, milli parklar ve tabiat parkı alanlarında, maden arama faaliyetleri yapılabilmesi için herhangi bir kazı faaliyeti gerekmediğinde valilik veya DKMPGM’nden herhangi birisinin bilgilendirilmesi yeterli görülmüştür. Maden arama faaliyetlerinde sondaj, yarma, galeri gibi işlemler gerektiğinde de, başvuru tarihinden itibaren onbeş gün içinde DKMPGM’ce uyulması gereken esasların belirlenmesi ve izin verilmesi hükme bağlanmıştır (Madde 31). Üretim faaliyetleri ile ilgili izinler MPK’nun 11.maddesine dayandırılmış ve Cumhurbaşkanı’nın iznine bırakılmıştır (Madde 32). Aynı düzenlemede tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanlarında madencilik faaliyetlerine, milli parklar ve tabiat parklarında da mıcır, taşocağı vb. üretimine izin verilmeyeceği belirtilmiştir. Üretim izni verilenler için, doğrudan üretimle ilgili ve zorunlu olan alt yapı tesisleri ile şantiye, bakım-onarım ünitesi gibi geçici tesisler dışında herhangi bir yapılaşmaya gidilemez, düzenlemelerine yer verilmiştir (Madde 32)⁴⁰². Yapılan düzenlemelerle milli park ve tabiat parklarında maden arama faaliyetinin önünde her türlü sınırlama ortadan kaldırılmıştır. Maden üretimine ilişkin izinler sadece Cumhurbaşkanı yetkisindedir.

11. “Lüks Çadır Yönetmeliği”: Yönetmeliğin Planlama başlıklı 7. Maddesinde Lüks çadır tesislerinin milli park, tabiat parkı içerisinde yer alması durumunda, ilgili mevzuatı kapsamında imar planı yapılması zorunluluğu getirilmiştir⁴⁰³. Bu düzenleme daimi iskân ve yapılaşmaya ayrılmayan ve imar planı zorunluluğu olmayan, ancak açık

⁴⁰¹ Orman Kanununun 2. Maddesinin (A) Bendine Göre Orman Sınırları Dışına Çıkarılacak Yerler Hakkında Yönetmelik, Resmi Gazete, (2007, 16 Mart), S. 26464.

⁴⁰² Madencilik Faaliyetleri İzin Yönetmeliği, Resmi Gazete, (2005, 21 Haziran), S.2585.

⁴⁰³ Lüks Çadır Yönetmeliği, Resmi Gazete, (2022, 23 Eylül), S. 31962.

alan faaliyeti öngörülen yerlerin de İmar Kanunu standartlarında düzenlenmesine yol açacaktır.

3.2.2.1. Milli Park, Tabiatı Koruma Alanı ve Tabiat Parkı Alanlarında Planlama, Uygulama ve Yönetimi Etkileyen Yasal Düzenlemeler

Önceki bölümde belirtilen yasal düzenlemeler MPK kapsamında tescil edilen alanlarda yürütülen planlama, uygulama ve yönetim süreçleri açısından değerlendirilmiştir. Bu bölümde, yasa ve yönetmelikler doğrultusunda çıkarılan şartname ve genelgelere de yer verilmiştir.

Milli park alanlarında yapılan planların yaklaşımını ve içeriğini dayanağı olan kanun, yönetmelik ve bunlara dayalı çıkarılan teknik şartnameler, genelgeler ve bakan Olur'ları belirlemektedir. Bu kapsamda, genel hatlarıyla planlama yaklaşımını değiştiren temel mevzuat değişiklikleri bir sonraki değişikliğe kadar belirleyici olmuştur. Bunlar; MP kavramının ilk yasal dayanağı olan OK, 1983 yılı sonrasında MPK ve ilgili yönetmeliği, 2011 yılından sonra MPK ile ilgili yönetmeliğinin yanı sıra ÇŞB'nca çıkarılan korunan alanlar ile ilgili yönetmelikler, 2012 yılında yürürlüğe giren “Korunan Alanlarda Koruma Bölgelerinin Belirlenmesi” konulu Bakanlık Olur'u temel düzenlemelerdir. Bu mevzuatlar ile birlikte, MP alanlarındaki uygulamalar açısından dolaylı olarak etkileyen düzenlemeler de bulunmaktadır. Bu düzenlemelerin yer verildiği mevzuatlar ve planlama yaklaşımına etkisi Tablo 14'te verilmiştir. Korunan alanlara ilişkin tescil, tespit, planlama, uygulama ve yönetimine ilişkin esasların düzenlendiği ilk müstakil kanun olması sebebiyle MPK öncesi ve MPK sonrası olmak üzere iki alt başlıkta aktarılmıştır.

1. Milli Parklar Kanunu Öncesi

MP kavramına ilk kez yer verilen OK kapsamında, milli parklar orman fonksiyonlarından birisi olarak değerlendirilmiş, muhafaza ormanı ile özdeşleştirilmiştir. Muhafaza ormanından farkı, aynı zamanda MP sahalarında halkın faydalanmasına imkân

tanınmasıdır. Bu süreçte çıkarılan henüz MP planlaması ve yönetimine ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak, herhangi bir düzenleme olmamasına karşın, ABD Uluslararası Kalkınma Dairesinin (US Agency for International Development-USAID) teknik yardımıyla 11 sahaya ait UDGP hazırlanması süreci (1967-1972)⁴⁰⁴ önemli bir deneyim sağlamış, sonrasında, 1973 yılında, ilk uygulama yönetmeliği yürürlüğe girmiştir.

İlk uygulama yönetmeliği “Milli Parkların Ayrılma, Planlama, Uygulama ve Yönetimine Ait Yönetmelik”tir (1973). Daha sonra da, muhafaza ormanları ile milli parkların birlikte ele alındığı "Muhafaza Ormanları Milli Parklar ve Doğayı Koruma Alanlarının Ayrımında Kullanılacak Kriter ve Karar Esasları Teknik Kılavuzu"⁴⁰⁵ (1978) yürürlüğe girmiştir. MP Yönetmeliğinde kaynak değerlerinin korunması, planlanma esasları ile nasıl kullanılabileceğine ilişkin hususlara açıklık getirilmiştir. Bu düzenlemeler planlama yönteminin de geliştirilmesini sağlamıştır. Buna göre, “kaynakların mutlak olarak korunacağı; içindeki “tabiatı koruma sahaları”nın kullanıma açılmayacağı; bu sahalarda sadece afetler için teknik müdahalelerin yapılabileceği; sosyokültürel, rekreatif veya sportif kullanımların planlamasının doğal değerlere zarar vermeyecek şekilde yapılabileceği; kaynak bütünlüğünü bozacak otlatma, avlanma, madencilik, enerji vb hatlar, yollar, ticari trafik tabelaların izin verilmeyeceği açıklanmıştır. Ayrıca, planın uygulama programı/iş programının yapılması, topografik harita kullanılması gerektiği; MP sahasında her türlü uygulamanın UDGP kararlarına göre yapılabileceği; plan değişikliklerinin, “planın hazırlanmasındaki esaslar dâhilinde” ve ilgili kurumların görüşü alınarak yapılabileceği belirtilmiştir”⁴⁰⁶.

MPK’ndan bir yıl önce çıkarılan, TTK ile orman alanlarının turizme tahsisine imkân veren düzenleme ileriki yıllarda özellikle Turizm Alan veya Merkezleri ile çakışan

⁴⁰⁴ Bayer, M.Z., 1994, s.57.

⁴⁰⁵ Ayanoğlu, S., “Hukuksal Açıdan Muhafaza Ormanı ve Milli Park Kavramları”, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 1995, C.45, S.3 - 4, s.32.

⁴⁰⁶ TC. Orman Bakanlığı, 1973, s.5-8.

MP alanlarında alan yönetiminin parçalanmasına, hem MP alanlarında hem de turizm alanlarında planlama konusunda yetki çatışmasına yol açmıştır.

Tablo 14. Milli Park Alanlarında Planlama, Uygulama ve Yönetimi Etkileyen/Belirleyen Düzenlemeler ve Planlama Yaklaşımına Etkisi

	Mevzuat	Yetkili Kurum	Statü / Düzenleme	Amaç	Planlama Yaklaşımına Etkisi
1.	OK 1956-1982	OB	Milli Park	Koruma- Turizm -rekreasyon	Muhafaza ormanı Gelişim bölgeleri ve özel mülkiyet alanlarının ayrıldığı Bölgeleme yaklaşımı.
	Milli Parkların Ayrılma, Planlama, Uygulama ve Yönetimine Ait Yönetmelik	OB	Uygulama kurallarının belirlenmesi	Tabiatı koruma, eğlenme, dinlenme, sağlık ve spor, turistik hareketlere imkân vermek	Uzun Devreli Gelişim planı İlgili bakanlıklarla işbirliği O yerin özelliklerine göre altyapı ve üstyapı tesislerin yerlerinin belirlenmesi
	TTK 1982	KTB	Orman ve MP alanlarının turizm amaçlı tahsisi.	Turizm gelirlerini arttırmak	Alan yönetiminde bölünme, Yapılaşma Kaynak değerlerinde kayıp
2	MPK 1983	TOB	Milli Park Tabiat Parkı Tabiatı Koruma Alanı Tabiat Anıtı	Tespit, teklif, tescil, planlama, uygulama, yönetme, verilecek izinler, işletme hak. ayrıntılı düzenleme.	UDGP yasal dayanak Kaynak değerlerinin korunması temel amaç, ziyaretçilerin ihtiyacına yönelik tesisler ile sınırlı yapılaşma, Bütüncül yaklaşım Koruma-rekreasyon
	Milli Parklar Yönetmeliği 1986	TOB	Uygulama kurallarının belirlenmesi	Tespit, tescil, korunan alan tanımları, kriterleri, verilecek izinler, yapılacak plan ve projeler, UDGP-gelişim planı-yönetim planı, yönetilmesi.	Planlamada uyulacak esaslar, Koruma öncelikli planlama, doğadan faydalanma düzeyinde rekreatif faaliyetler
	3996 sayılı Kanun 1994			Yap işlet devret modeli.	Alan yönetiminde parçalanma,
	4999 sayılı Kanun 2003		Ağaçlandırma koşuluyla 29 yıla kadar kiralanma olanağı	Turizm amaçlı kiralama olanağı	Alan yönetiminde bölünme, biyolojik çeşitlilik kaybı
	Maden Kanunu 2004	ETKB	Görüş alınacak bakanlıklara Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı eklendi.	Madencilik faaliyetleri yapılması.	Çeşitli istisnalar ile korunan alanlarda madencilik faaliyeti, kaynak değerlerinde kayıp
	5346 sayılı Kanun 2005	ETKB	Yenilenebilir enerji tesislerinin yapılmasına olanak sağlandı.	Enerji tesislerinin yapılması.	Kaynak değerlerinde kayıp
	MPK değişikliklik 2005		Alan kılavuzluğu getirildi	Etkin yönetim.	Etkin koruma
	648 sayılı KHK 2011	TOB ÇŞİDB	2873 s. MPK'nda verilen görevlerin bir kısmı ÇŞB'na devri. İlk kez imar mevzuatı ile doğrudan ilişki kuruldu. "Planlama" başlığı "işletme" olarak değişti. UDGP hariç diğer planlar proje olarak tanımlandı.	Ülkenin planlama ve imarından sorumlu bakanlığın Korunan alanlarda da söz sahibi olması.	Korunana alanlarda Planlamanın proje olarak görülmesi, planın yasal gücünde zayıflama- kiralama, tahsis ve yönetim yetki devrinde kolaylık

	Mevzuat	Yetkili Kurum	Statü / Düzenleme	Amaç	Planlama Yaklaşımına Etkisi
	Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik 2012	ÇŞİDB	Tespit, tescil, onay, değişiklik ve ilanına dair usul ve esaslar belirlenmesi	Dil birliği sağlama.	Kentsel standartlara uyma zorunluluğu
	Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelik 2012	ÇŞİDB	MP, TP, TKA planlarının hazırlanması, yapım esasları, gösterimi, onaylanması, uygulaması, denetimi ve bu planları hazırlayacak müelliflerin nitelikleri ilişkin usul ve esaslar belirlenmiş.	Dil birliği sağlama	İmar mevzuatı içine alma. Dil birliği sağlamakla birlikte korunan alanlarda kentsel standartların uygulanması riski.
	Bakanlık Olur'u "Korunana alanlarda Koruma Bölgelerinin Belirlenmesi" 2012	TOB	Mutlak koruma bölgesi, Hassas koruma bölgesi, Sürdürülebilir kullanım bölgesi Kontrollü kullanım bölgesi	TOB sorumluluğundaki alanlarda bölgeleme yönteminde dil birliği sağlama	Mutlak koruma bölgesi, Hassas koruma bölgesi, Sürdürülebilir kullanım bölgesi Kontrollü kullanım bölgesi
	OGM işbirliği Protokolü 2013	TOB	Ekosistem tabanlı amenajman planı,	Silvikültürel müdahale, yangın mücadelesi	Doğal süreçlerin bozulması.
	Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği 2014	ÇŞİDB	UDGP tanımına MPK tanımı dışında, imar planı kararlarına veri oluşturan strateji planı veya proje olarak tanımlanmıştır.	Dil birliği sağlama	Ülke fiziki plan kademelenmesi dışında bırakma Fiziki planlar için veri olarak tarif
	Milli Parklar Yönetmeliği Değişiklik - 2014	TOB	Kamu Yararı açısından vazgeçilmez tesisler için UDGP aranmaz	Enerji, madencilik vb tesislerin yapımı	Plansız yapılaşma- kaynak kullanımı
	OK Ek Madde 8-2014	TOB	Korunan alanlarda 250m ² 'ye kadar 2 katlı yapılar imar planı kapsamı dışına çıkarıldı.	Yapılaşmanın kolaylaştırılması	Korunana alanlarda yapılaşmanın kolaylaşması
	700 sayılı KHK-2018	ÇŞİDB TOB	MP ve orman ve orman rejimi dışında kalan yerlerde korunan alanların ilan, statü değişiklik veya iptali ile Petrol ve madenlerin aranması ve işletilmesi izni için "Bakanlar Kurulu" onayı, sadece Cumhurbaşkanı onayına bırakıldı.	Hükümet sistemi değişikliği	Bakanlar kurulu ve diğer bakanlık görüşlerinin devre dışı bırakılması, Statü iptalinin kolaylaşması
	TTK -2022	KTB	Üzerinde konaklama tesisi bulunan veya konaklama tesisi yapılacak alanların yatırımcılara, uzun devreli gelişme planları ve gelişme planlarına uygun olarak tahsis yetkisi KTB'na verildi	Turizm gelirlerinde artış	Kaynak değerlerinden doğa içinde faydalanma yerine turizm sektör standartlarında daha fazla alan kullanımı ve alan yönetiminde parçalanma

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

2. Milli Parklar Kanunu Sonrası

1983 yılında MPK'nun, 1986 yılında da uygulama Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir. Böylelikle MP olarak tescil edilecek yerlerin planlanması, yönetilmesi ve denetimine ilişkin ayrıntılı düzenlemeler oluşturulmuştur. Kanunun Planlama başlıklı 4. Maddesinde, Gelişme Planı *“milli park olarak belirlenen yerlerin özellik ve nitelikleri göz önünde tutularak, koruma ve kullanma amaçlarını gerçekleştirmek üzere, kuruluş, geliştirme ve işletilmelerini kapsayan plan”* olarak tanımlanmıştır. Ancak Yönetmeliğin 11. maddesinde de “Uzun Devreli Gelişme Planı” olarak adlandırılmıştır. Planlarda ilgili bakanlıkların olumlu görüşünün alınması hükme bağlanmıştır. UDGP uyarınca “iskân ve yapılaşmaya konu olacak yerler için, imar mevzuatına göre imar uygulama planları”nın “millî park gelişme planı hüküm ve kararlarına uygun olarak hazırlanması” ve bu planların İmar ve İskân Bakanlığınca onaylanacağı açık olarak düzenlenmiştir. Bu düzenleme ile UDGP'na fiziki plan karakteri ile üst ölçekli plan niteliği kazandırılmıştır⁴⁰⁷. Aynı madde içinde, Kanun kapsamında tescil edilecek ve turizm merkezi veya bölgeleri ile çakışan yerlerde turizm yatırımlarının TOB'nın görüşü alınmadan sonuçlandırılmayacağına da yer verilmiştir (Madde 4). MP alanlarının planlanması, yönetilmesi ve denetiminde önemli hususlardan olan “izin işleri” için “kamu yararı” ve UDGP'nına uygun olma koşulları getirilmiştir (Madde 8). Maden ve petrol aranmasına ilişkin izinler konusunda bakanlar kurulu yetkilendirilmiştir (Madde 11) .

Yönetmelikte Temel İlkeler başlığı altında, planlama ile ilgili hususlara açıklık getirilerek tescil gerekçesini oluşturan kaynak değerlerinin koruma esaslarının bilimsel ve teknik esaslara göre ayrıntılı olarak belirlenmesi, kaynak değerlerinin mutlak devamlılığının sağlanması temel ilkeler içinde sayılmıştır. Ayrıca, kaynak değerlerin işletilmeleri ile ekolojik dengeyi ve peyzaj bütünlüğünün bozulmasına yol açacak her türlü faaliyet yasaklanmıştır. Kullanma ve yararlanma kararları için “taşıma

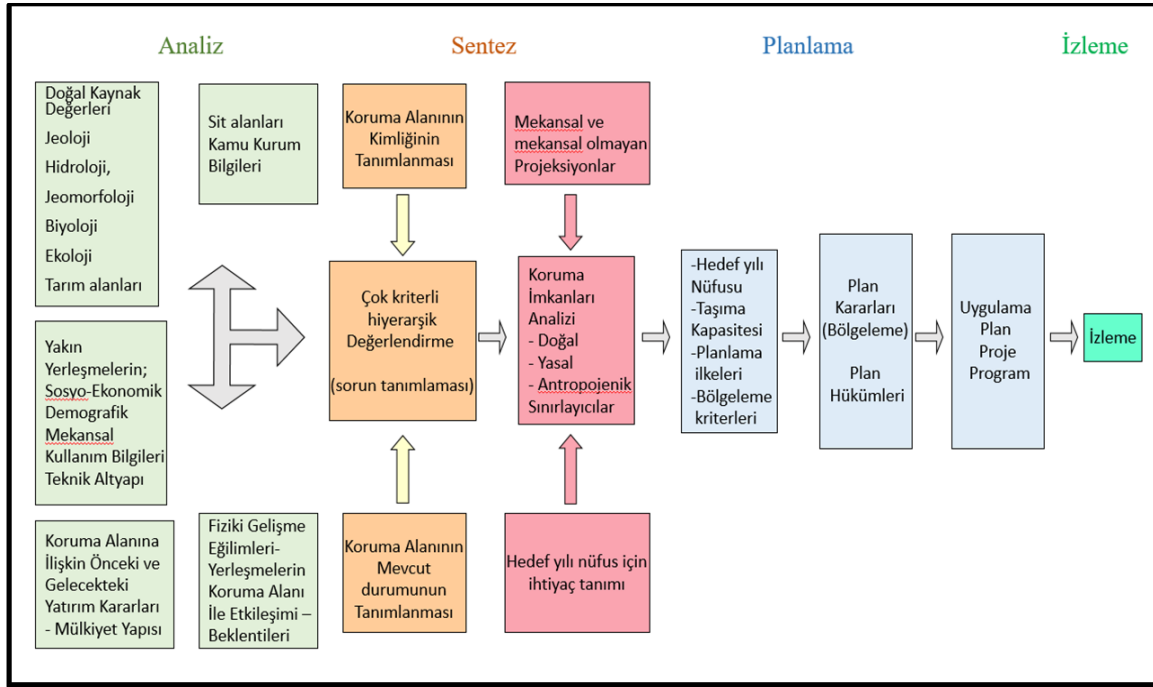
⁴⁰⁷ Karavelioğlu, C., 2002, C.2, s.94-96.

kapasitesi"nin belirlenmesi ve aşılmaması gerekmektedir. Mutlak koruma bölgeleri olarak ayrılan yerlerde hiçbir faaliyete izin verilmeyeceği, doğal haliyle bırakılacağı da hükme bağlanmıştır. Bu temel ilkeler doğrultusunda tescil edilen yerlerde sadece koruma, yönetim, bilimsel araştırma, tanıtım faaliyetleri amacıyla ve ziyaretçilerin temel ihtiyaçlarına yönelik tesislere yer verileceği belirtilmektedir. Bu tesislerin yapımı ve yönetilip işletilmesi görevi sadece TOB'na verilmiştir. Kaynak değerlerine aykırılık oluşturmadığı takdirde, tarım, otlatma, iskân gibi arazi kullanımların devamlılığının sağlanması için, mutlak koruma bölgesi dışında, planlarında gerekli hükümler getirilir ve bu hükümlere göre özel mülkiyet tasarruflarına izin verilebilir. Herhangi bir yatırımın kamu yararı açısından vazgeçilmez ve kesin bir zorunluluk arz eden yatırımlara ilişkin olarak getirilen düzenlemede; UDGP'na uygun olması, aksi takdirde UDGP revizyonunun yapılabilmesi için, tescile konu kaynak değerlerine olumsuz etkisinin olmadığı ve koruma politikalarına da aykırılık oluşturmaması koşulu getirilmiştir (Madde 5) .

Bu düzenlemeler temelinde UDGP'nında izlenecek yöneme ilişkin Genel Teknik Şartname hazırlanmıştır. Genel Teknik Şartnamede yer verilen planlama yöntemi 4.1. Milli Park Alanlarında Planlama Yaklaşımı ve Plan Kararları bölümünde aktarılmıştır. 1990'lı yıllarda kurum dışına yaptırılan UDGP'larında izlenen yöntemde, Milli Parklar Yönetmeliğinde belirtildiği üzere, "kaynak değerlerinin ve koruma ve kullanma esaslarının bilimsel ve teknik gerekliliklere göre belirlenmesi ve ayrıntılı olarak yer verilmesi" düzenlemesi kapsamında gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalardan teknik şartnamelere aktarılan hususlar aşağıda açıklanmıştır.

1990 yıllarda kurum dışına yaptırılan planlarda, plan süreci analiz, sentez ve planlama olmak üzere üç aşama olarak tanımlanmıştır. Biyolojik ve ekolojik çalışmalar kapsamında bir yıllık periyotta olmasa da, planlama sürecinde flora ve fauna tespiti, türlerin uluslararası tehlike sınıflarına göre tanımlanmış, "koruma imkanları analizi"

başlığı altında “yasal, fiziki sınırlayıcılar ve antropojenik baskı” başlıklarına, bölgeleme kriterlerine, planlama kriterlerine yer verilmiş, plan karar ve hükümlerinin imar mevzuatındaki fiziki planlarda kullanılan teknik standartta hazırlanmıştır. Bu planlardaki kapsam ve yaklaşım teknik şartnamelere aktarılmıştır. Plan kararları ile birlikte genel hükümler ve özel hükümler düzenlenerek diğer planlarla dil birliği sağlanmıştır (Şekil 5).

Şekil 5. Uzun Devreli Gelişme Planı Akış Süreci

(Kaynak: Ezer, A., “Korunan Alanların Ayrılma, Planlama ve Uygulama Esasları”, **Hizmet İçi Eğitim Semineri**, Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Yayınlanmamış Ders Notları”, Antalya, 2003, s.6.)

Bölgeleme kriterlerine açık olarak yer verilen planlarda kullanılan bölgeleme isimleri “mutlak koruma alanı”, “sınırlı kullanım alanı” ve “kontrollü kullanım alanı” olarak ilk kez Dilek Yarımadası-Menderes Deltası MP UDGP’nda kullanılmış⁴⁰⁸ ve bu tanımlamalar, 2012 yılında çıkarılan “Korunan Alanlarda Koruma Bölgelerinin Belirlenmesi” konulu Bakan Olur’una kadar uygulanmıştır.

⁴⁰⁸ TÜSTAŞ, Türkiye Sınai Tesisler AŞ., **Dilek Yarımadası-B. Menderes Deltası Milli Parkı UDGP Raporu**, TC. Orman Bakanlığı Milli Parklar Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1997, s.5.

Bu çalışmalarda, üst ölçekli plan niteliğindeki UDGP’nda revizyon yapılmasının koşulları da tanımlanmıştır. Üst ölçekli plan niteliğindeki UDGP’nda revizyon çalışması yapılması için aşağıdaki koşulların biri ya da birden fazlasının gerçekleşmesi gereklidir⁴⁰⁹.

- Uygulama projelerinin ve programlarının sonuçlarına,
- Değişen özelliklerin (doğal veya dış etkiler) tespit edilmesine,
- Uzun dönemde yapılacak biyolojik çalışmalara,
- İzleme (her konu da) çalışmalarının sonuçlarına,

bağlı olarak, tespit edilen sorunlar gerekçelendirildikten sonra revize edilecektir.

Diğer önemli Teknik Şartname Değişikliği de, planlama yöntemine Stratejik Yaklaşımın eklenmesidir (2006)⁴¹⁰. Bu değişiklik, mevcut genel teknik şartnamede belirtilen hususlara ek olarak, stratejik yaklaşımın getirilerek, planlama aşamasına, UDG’nın Yönetim Amacı, Hedefleri, Stratejiler ve Faaliyetler başlığı eklenmiştir. Ayrıca, alanın ana kaynak değerlerinin hassasiyeti, nadirliği ve endemiklik durumu ve çeşitliliğinin yanı sıra mülkiyet durumu da Bölgeleme Kriterleri içinde sayılarak, bölge sınırlarını belirleyici hale gelmiştir⁴¹¹. Bu değişiklik mülkiyet durumu ilk kez bölgeleme kriterleri içinde sayılmış, Bakanlık Olur’u (2012) ile koruma bölgeleri tanımlarının yayınlanmasından sonra son şeklini almıştır.

Bu süreçte, kaynak değerlerinde kayıplara, ekosistem parçalanmalarına ve alan yönetiminde zafiyete yol açacak madencilik faaliyetleri ile enerji tesislerinin yapılmasına olanak veren mevzuat değişiklikleri yapılmıştır. Bu değişikliklerin sonrasında, milli parklarda koruma ve kullanma kriterlerini belirleme yetkisi ÇŞİDB’na verilmiş olmasına rağmen, henüz, 2023 yılı itibarıyla belirlenmemiştir. İlgili Yönetmelik hükümlerinde,

⁴⁰⁹ Ezer, A., 2003, s.10; Ezer, A., 2005a, s.10.;

⁴¹⁰ T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, **Milli Park Uzun Devreli Gelişme Planı Yapımı Hizmet Alımı İşi Genel Teknik Şartnamesi**, 2006, s.28-31.

⁴¹¹ T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, **Milli Park Uzun Devreli Gelişme Planı Yapımı Hizmet Alımı İşi Genel Teknik Şartnamesi**, 2006, s.28-31.

UDGP yapılırken alan özelinde bilimsel ve teknik esaslara göre belirlenmesi zorunlu olan koruma ve kullanma esaslari, fark göz etmeksizin tüm MP alanlari için genel olarak belirlenmiş olacaktır. Bu değişikliklerin ardından Korunan Alanlarda Koruma Bölgelerinin Belirlenmesine ilişkin Genelge (2012) yürürlüğe girmiştir.

3-Korunan Alanlarda Koruma Bölgelerinin Belirlenmesine ilişkin Genelge

(2012): Genelge gerekçesi, TOB tarafından yapılan planlarda kullanılan metodolojilerde uygulama birliğinin sağlanması, koruma yaklaşımlarının arasındaki farklılıkların giderilmesi olarak belirtilmektedir.

DKMPG'nün sorumluluk alanında bulunan, kaynak değerleri ve statüleri farklı olmakla birlikte, yönetim ve koruma amaçlarının benzerlik göstermesine rağmen, planlarında kullanılan bölgelerin içeriği ve belirleme kriterlerinin farklılık gösterdiği, koruma amaçlarına ulaşmak için, koruma bölgeleri kriterlerinde dil ve uygulama birliğinin sağlanması gerektiği ifade edilmektedir.

Genelgede “Mutlak Koruma Bölgesi, Hassas Koruma Bölgesi, Sürdürülebilir Kullanım Bölgesi ve Kontrollü Kullanım Bölgesi” olmak üzere 4 temel bölge tanımlanmıştır⁴¹² (Tablo 15). Ayrıca, öncelikle UDGP süreci devam eden alanlarda bu koruma bölgeleri sisteminin kullanılması, UDGP onaylanan sahalarda da revizyon planlarının yapılması, koruma bölgelerine göre izin verilecek faaliyetlerin belirlenmesi de karara bağlanmıştır.

Genelge sonrasında Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelik (2012) yayınlanmıştır. Bu yönetmelik “ÇŞB'nın tüm milli parkları da diğer korunan alanlar içinde saymasına neden olmuş, böylece UDGP da imar mevzuatı ile ilişkilendirilmeye başlanmıştır.

⁴¹² TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, **Korunan Alanlarda Koruma Bölgelerinin Belirlenmesi**, Genelge, 2012, S.9. <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/41/2873-Sayili-Milli-Parklar-Kanunu-Ve-Ilgili-Mevzuati>.

Tablo 15. Korunan Alanlarda Koruma Bölgeleri

Bölge adı	Tanımı	Yönetim amacı	Belirleme Kriterleri;	Genel Teknik Şartname
Mutlak Koruma Bölgesi	Küresel ölçekte korunması gereken ve ülkemizin taraf olduğu sözleşmelerde korunması taahhüt edilen türlerin bağımlı oldukları yegâne alanlar ile günümüze kadar hiç insan müdahalesi görmeden doğallığı muhafaza edilmiş izole alanlardır.	İnsan müdahalesi olmaksızın kaynak değerlerinin doğal süreçlerde varlıklarını sürdürmesini sağlamak.	. Doğal olmak, . Her hangi bir insan müdahalesi görmemiş olmak, . Milli ve Milletler arası düzeyde tipik, emsalsiz ve nadir olmak, . Tehlikeye maruz veya kaybolmaya yüz tutmuş olmak, . Devlet mülkiyetinde olmak*.	Sadece bilimsel araştırmalar yapılabilir.
Hassas Koruma Bölgesi;	Her bir alanın kaynak değeri ya da çekirdek zonunu oluşturan ancak geleneksel kullanımla iç içe günümüze kadar gelebilmiş alanlar ile hedef türlerin habitatlarının bozulmadan gelecek nesillere intikalini sağlayacak şekilde kullanımı zaman, faaliyet ve süreye göre kısıtlandığı alanlar.	Müdahale görmüş kaynak değerlerini koruyarak ve/veya iyileştirme çalışmaları ile doğal süreçlere yaklaşmasını sağlayarak habitatların geleceğini teminat altına almak.	. Doğal veya yarı doğal olmak, . Herhangi bir sebeple insan müdahalesine maruz kalmış ancak iyileştirile nitelikte olmak, . Milli ve Milletler arası düzeyde tipik, emsalsiz ve nadir olmak, . Tehlikeye maruz veya kaybolmaya yüz tutmuş olmak, . Devlet mülkiyetinde olmak*.	Doğa yürüyüşü, yaban hayatı gözlemi, manzara seyri gibi aktivitelere yer verilen alanları kapsar.
Sürdürülebilir Kullanım Bölgesi	Ekonomik faaliyetlerin sürdürülmesine izin verildiği, çekirdek bölge ile yapılaşmaya açık bölgeler arasında kalan alanlar.	Ekolojik ortam ile uyumlu sürdürülebilir doğal kaynak kullanımını sağlamak	. Doğal veya yarı doğal olmak, . Geleneksel kullanımı olmak, . Ekonomik gelir yaratmak.	Geleneksel insan faaliyetlerinin gerçekleştirildiği alanlar, Kaynak değerlerine insan etkilerinin azaltılması belirlenmiş alanlardır.
Kontrollü Kullanım Bölgesi	Korunan alanlar içinde yer alan turizm ve rekreasyon alanları, yerleşim alanları.	. Turizm ve rekreasyon hizmetinden ziyaretçilerin faydalanmasını sağlamak, . Mevcut yerleşim alanlarında planlı gelişimi sağlamak.	. İskân ve yapılaşmaya konu olmak, . Turizm ve rekreasyon potansiyeline sahip olmak.	

(Kaynak: T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Milli Park Uzun Devreli Gelişme Planı Yapımı Hizmet Alımı İşi Genel Teknik şartnamesi, 2006, s.28-31; TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, Korunan Alanlarda Koruma Bölgelerinin Belirlenmesi, Genelge, 2012, S.9.)

* Bu alanlarda özel mülkiyet olması halinde: muvafakat, korunması gereken habitatlar için de istimlak veya intifa hakkı koşulu getirilmiştir.

Mekânsal Planlar Yönetmeliğinde, fiziki planlarda kullanılacak veriler içinde sayılan UDGP'nin fiziki plan niteliği yok sayılmıştır. Aynı yıl, UDGP'ni etkisizleştiren iki düzenleme daha yürürlüğe girmiştir. Bunlardan ilki, MP alanlarında kamu yararı görülen kaynak kullanımlarının tahsisi için UDGP'nde olma koşulunun, ikincisi de büyüklüğü 250m²'ye kadar olan yapılar için uygulama imar planları zorunluluğunun kaldırılmasıdır.

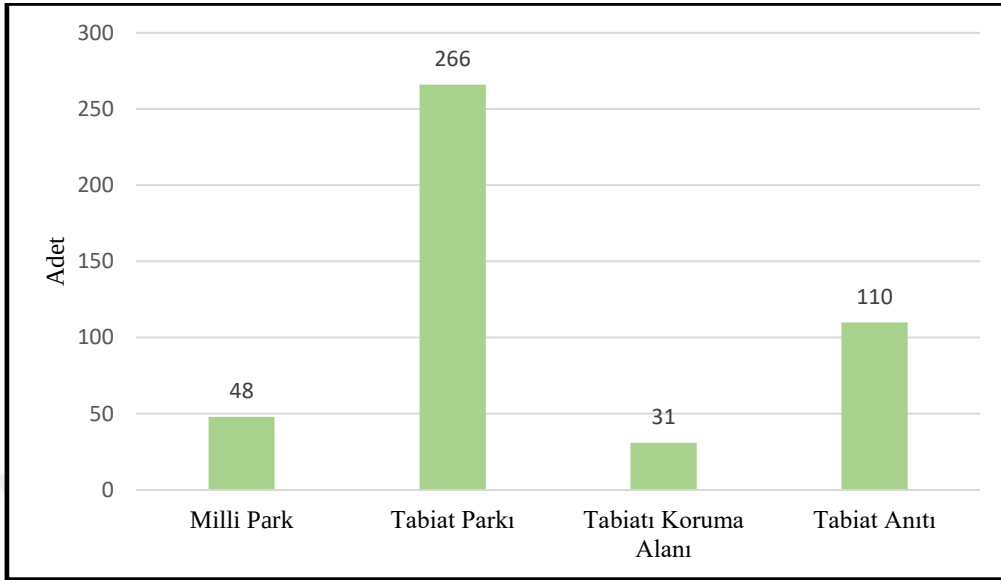
OGM ile DKMPGM Arasında Korunana Alanlardaki Uygulamalara İlişkin Protokol (2013)⁴¹³: MP, TKA, TP, TA statülü alanlarda ekosistem tabanlı fonksiyonel orman amenajman planlarının yapılması, silvikültürel müdahalelerin uygulama esaslarının belirlenmesi, yangın, orman zararlıları ve orman suçlarıyla mücadele konusunda işbirliği yapılması amacıyla imzalanmıştır. Bu protokolde belirtilen çalışmalar sonucunda, ormanlarda devrik çıkarılması, dip temizliği yapılması halinde doğal süreçlerin olumsuz etkilenmesi; yangın mücadelesi adı altında ihtiyaçtan fazla ve standardı yüksek yol açılması ihtimali; yanık sahalarda, ağaçlandırma yapılması, arazi temizliği vb müdahalelerle doğal süreçlerin sekteye uğrama olasılığı ve tüm bu müdahaleler sonrasında orman ürünlerinin sahadan çıkarılmasının doğal süreçlere olumsuz etkisi dikkate alınması gerektiği belirtilmiştir.

3.2.3. Yıllar İtibarıyla Milli Parklar Kanunu Kapsamındaki Korunan Alanların Durumu

2023 yılı itibarıyla MPK kapsamında 48 adet milli park (MP), 266 adet tabiat parkı (TP), 31 adet tabiatı koruma alanı (TKA) ve 110 adet tabiat anıtı (TA) statüsünde alan tescillidir (Şekil 6). MPK'nun yürürlüğe girdiği 1983 yılına kadar sadece milli park tescili

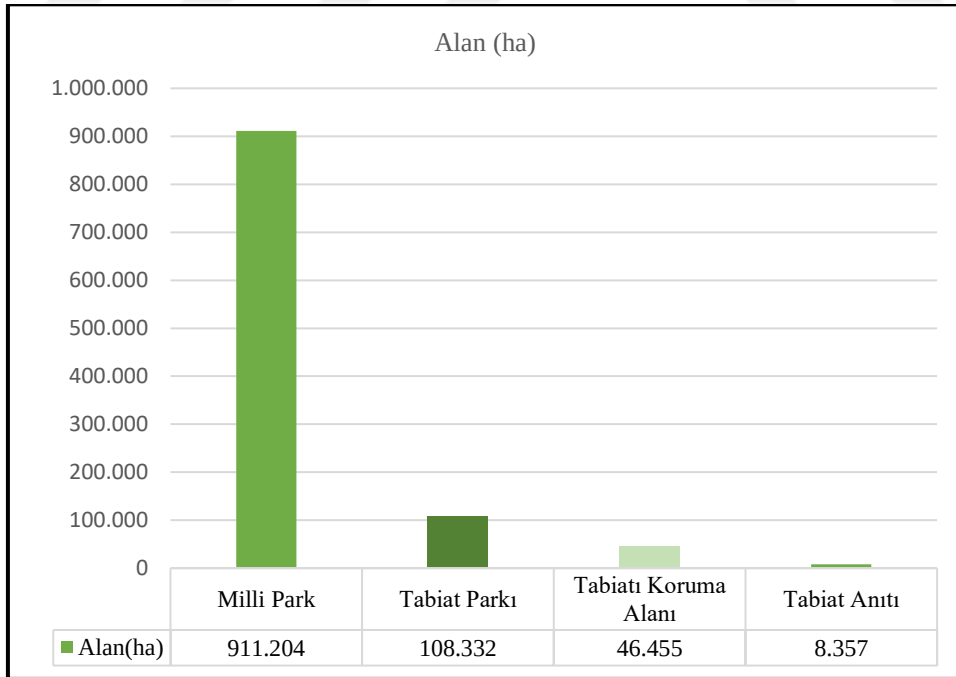
⁴¹³ TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, Orman Genel Müdürlüğü ile Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Arasında Korunan Alanlardaki Uygulamalara İlişkin Protokol, 2013c.

yapılmış, TP, TKA ve TA statülerine ilişkin tescil 1983 yılından sonra başlamıştır. İlgili koruma statülerinin sayıları ve alan büyüklüğü aşağıda verilmiştir (Şekil 6, Şekil 7).

Şekil 6. 2023 Yılı İtibarıyla Milli Parklar Kanunu Kapsamında Tescil Edilen Yerlerin Toplam Sayıları

(Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı, **Korunan Alan İstatistikleri**,
<https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/18/Korunan-Alan-Istatistikleri>)

Şekil 7. 2023 Yılı İtibarıyla Milli Parklar Kanunu Kapsamında Tescil Edilen Yerlerin Toplam Büyüklüğü

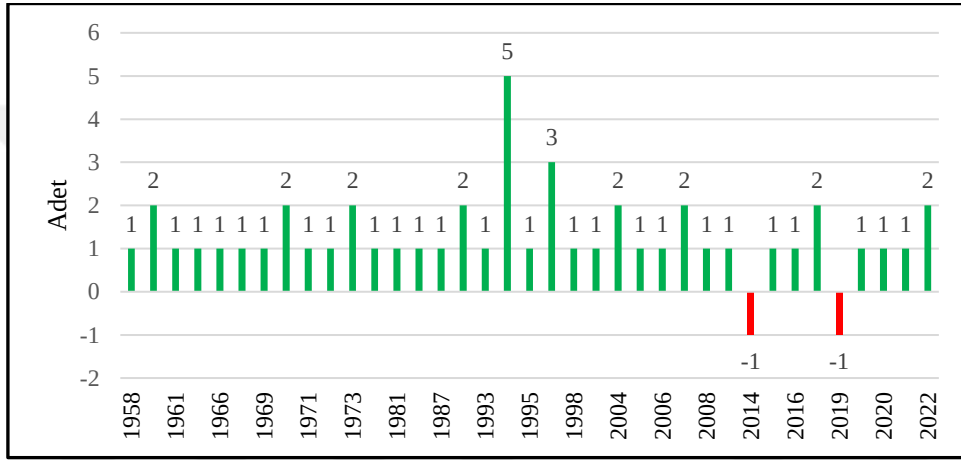
(Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı, **Korunan Alan İstatistikleri**,
<https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/18/Korunan-Alan-Istatistikleri>)

Tescil edilen yerlerden TP'ları olarak en fazla sayıya sahipken sayıca daha az olan MP en fazla alana sahiptir. TA statüsü alansal korumadan ziyade ağaç, şelale vb. tabii bir unsurun tescili olduğundan alansal olarak büyük değildir. İlk milli parkın ilan edildiği 1958 yılından 2023 yılına kadar geçen sürede ilgili korunan alanların sayısal ve alansal değişimi incelemesinde, tabiat anıtı statüsü alansal koruma statüsü olmadığı için dâhil edilmemiştir. Millî park, tabiatı koruma alanı ve tabiat parkı statülerindeki sayısal değişimi ile birlikte, bu sayısal değişimin toplamda koruma hedefi doğrultusunda gerçekten nitelikli bir artışa işaret edip etmediği konusunda, tescil edilen, statüsü iptal edilen, sınır değişikliği yapılan ve statüsü değiştirilen alanlar koruma statüleri alt başlıklarında aşağıda verilmiştir. Bu alanların tescile konu kaynak değeri, ekosistem zenginliği, alan büyüklükleri gibi değişkenler üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır.

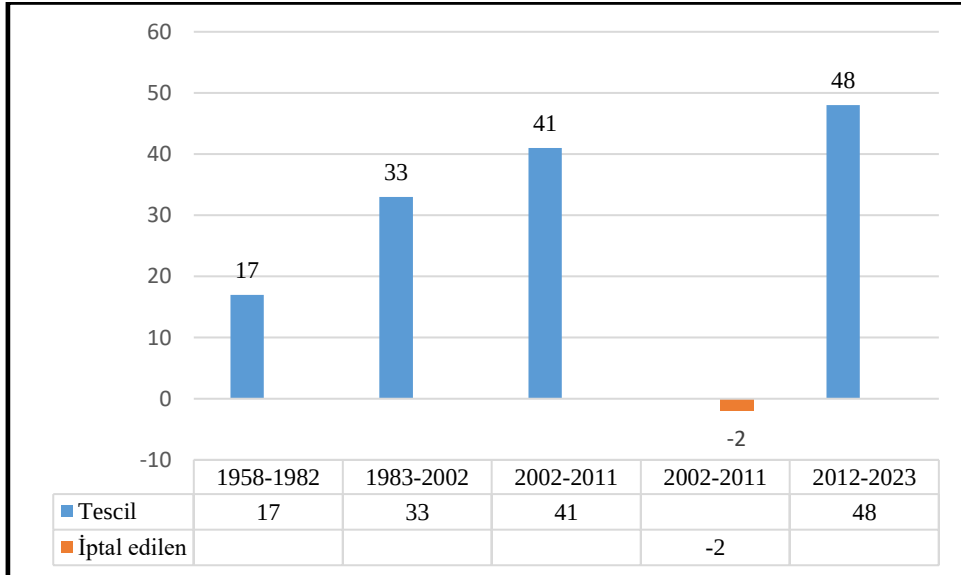
Veriler, MPK'nda yer verilen statüleri doğrudan ilgilendiren mevzuat değişiklikleri ile tespit ve tescile yetkili kurumsal yapılanmadaki değişimin yaşandığı yıllara göre incelenmiştir. Buna göre MP tescilinin OK'na göre yapıldığı 1956 yılı ile 1982 yılları arasında; MPK'nun yürürlüğe girdiği 1983 yılı ile doğa korumanın ilk kez tarım-orman dışında, çevre sektöründen sorumlu bakanlıkla, ÇB ile birleştiği 2002 yılları arasında; 2002 ile ilk kez MPK kapsamındaki iş işlemlerin bir başka bakanlık, ÇŞB ile paylaşıldığı 2011 yılları arasında ve 2012 sonrası olmak üzere dört dönem olarak düzenlenmiştir. Dönemler itibarıyla MP tescili tablolarında ilk tescil tarihinin yanında (R) rumuzu ile yıllar içinde yapılan sınır değişiklikleri de verilmiştir. Alanın koruma statüsünü oluşturan ana kaynak değerleri, tabii bitki ve yaban hayatı, ekolojik yapı, jeolojik jeomorfolojik yapı, biyolojik çeşitlilik (D), arkeolojik değerler (A), tarihi değerler (T) rumuzları ile kısaltılarak gösterilmiştir. Statü iptali ya da statü değişikliği de ayrıca belirtilmiştir.

Milli Park Olarak Tescil Edilen Alanlar

1956 yılında yasal dayanağı tanımlandıktan sonra ülkemizde ilk milli park olarak 1958 yılında Yozgat Çamlığı Milli Parkı tescil edilmiştir. İlk milli park tescilinin yapıldığı 1958 yılından bu güne kadar geçen sürede 50 adet MP ilan edilmiş, bunlardan ikisinin statüsü iptal edilmiş, 2023 yılı itibarıyla 48 MP alanı bulunmaktadır. Yıllar itibarıyla milli park alanı tescili artmış, en fazla 1994 yılında beş saha milli park olarak tescil edilmiştir (Şekil 8 ; Şekil 9).

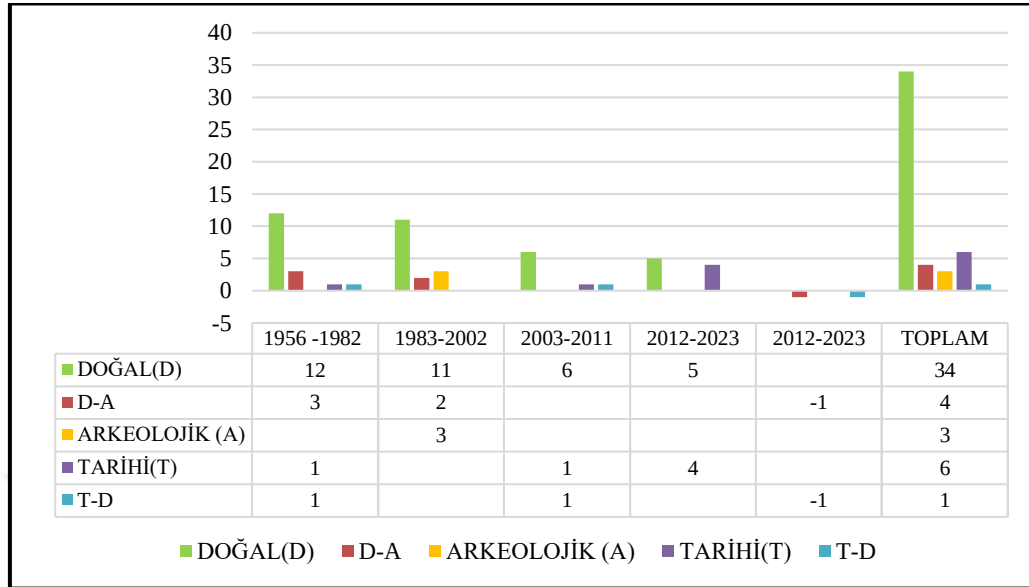
Şekil 8. Yıllar İtibarıyla İlan Edilen ve İptal Edilen Milli Park Sayıları

Şekil 9. Dönemler İtibarıyla Tescil Edilen ve İptal Edilen Milli Park Sayıları

Tescil edilen MP'ların ana kaynak değerleri çeşitlilik göstermektedir. MP tescil edilen yerlerin sahip olduğu doğal, arkeolojik ve tarihi değerleri ulusal olduğu kadar uluslararası niteliktedir. Tescile dayanak oluşturan kaynak değerleri içinde, doğal

değerler her dönem fazla olmasına karşın 2012 yılından sonra tarihi kaynak değerine göre tescil edilen MP sayısında belirgin bir artış görülmektedir (Şekil 10).

Şekil 10. Tescil Edilen Milli Parkların Kaynak Değerlerine Göre Dağılımı

1956 yılından MPK 1983 yılında yürürlüğe girinceye kadar geçen sürede on yedi milli park tescil edilmiştir (Tablo 16). 1983 yılına kadar tescil edilen on yedi MP’ın on ikisi doğal kaynak değerleri, üçü doğal-arkeolojik kaynak değerleri, birisi tarihi kaynak değerlerine sahip olduğu için tescil edilmiştir. Bu sahaların ana kaynak değerleri kış sporları, kuş gözlem gibi rekreasyon ve turizm faaliyetlerine de olanak tanımaktadır.

Bu on yedi milli parkın 1961 yılından sonra ilan edilenlerinin 10 tanesi uzun devreli gelişme planları yapıldıktan sonra tescil edilmiştir. UDGP’ları, milli park etüt çalışmaları ile birlikte yürütülerek Uluslararası Milli Parklar Komisyonu (Danışman Plancı) OGM işbirliği ile hazırlanmıştır. Aynı dönemde Munzur Vadisi MP ve Başkomutan TMP UDGP’ları kurum personeli tarafından hazırlanmıştır. Etüt ve plan çalışması yapılan, ancak orman ve orman rejimi dışında bulunan Göreme Tarihi Milli Parkı, Boğazköy-Alacahöyük (Hattuşas), Troya TMP gibi sahaların MP olarak tescili⁴¹⁴

⁴¹⁴ Orman alanları dışında kalan sahaların milli park olarak ilan edilememesine ilişkin bu durum, Milli parklar kanunu genel gerekçesinde de açıklanmıştır. “...Sadece Orman Kanununun bir maddesine dayanılarak ülke çapında özlenen düzeyde Millî Park ve benzeri uygulama çalışmaları yapılamamaktadır. Çıkarılması düşünülen bu kanunun, sadece orman alanlarında değil, ülke tarihinde, orman rejimi dışında kalan Göreme - Pamukkale - Nemrut Krateri - Ihlara Vadisi – Efes ve Troya gibi

1983 yılından sonra yapılabilmektedir⁴¹⁵. Gelibolu Tarihi Milli Parkı da, Dünya Milli Parklar Komisyonu'nun 1971 yılında Yeni Delhi'de gerçekleştirilen konferansında, milletlerin harp sahalarının da milli parklar kuruluş esaslarına eklenmesinden sonra tescil edilmiştir⁴¹⁶.

Tablo 16. 1956–1982 Yılları Arasında Tescil Edilen Milli Parklar ve Kaynak Değerleri

Adı	İli	Alan (Ha)	Tescil (Yıl)	Kaynak Değeri	Statü İptali
Yozgat Çamlığı MP	Yozgat	266,90	1958	D	
Karatepe –Aslantaş MP	Osmaniye	4.142,91	1958	D-A	
Soğuksu MP	Ankara	1.187,07	1959	D	
Manyas Kuşçenneti MP	Balıkesir	17.058,37	1959	D	
Uludağ MP *	Bursa	13.024,07	1961	D	
Yedigöller MP	Bolu	1.623,07	1965	D	
Dilek Y.-B. Menderes D. MP*	Aydın	27.598,16	1966	D	
Spil Dağı MP*	Manisa	6.867,00	1968	D	
Kızıldağ MP*	Isparta	80.200,40	1969	D	
Kovada Gölü MP*	Isparta	6.550,71	1970	D	
Güllük Dağı –Termessos MP*	Antalya	6.699,98	1970	D-A	
Munzur Vadisi MP	Tunceli	42.674,49	1971	D	
Olympos Beydağları Sahil MP*	Antalya	31.165,88	1972	D-A	
Köprülü Kanyon MP*	Antalya	35.719,16	1973	D	
Gelibolu Yarımadası T.M.P*	Çanakkale	33.000,00	1973	T-D	2014
Ilgaz Dağı MP	Kastamonu - Çankırı	1.117,70	1976	D	
Başkomutan TMP*	Afyon-Kütahya-Uşak	40.947,78	1981	T	

* UDGP yapıldıktan sonra tescilli edilen MP'lar

(Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı, Korunan Alan İstatistikleri, <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/18/Korunan-Alan-Istatistikleri>)

Bu dönemde tescil edilen MP'ların çoğunluğunun biyolojik çeşitlilik, yaban hayatı ya da arkeolojik kaynak değerleri açısından uluslararası nitelikte kaynak değerlerine sahip olduğu görülmektedir. 2014 yılında Gelibolu TMP ile 2019 yılında da Göreme TMP statüleri iptal edilerek KTB'nın sorumluluğunda Alan Başkanlığı olarak belirlenmiştir. MPK'nun yürürlüğe girmesinden sonra da 17 saha MP olarak tescil edilmiştir. Bu sahaların 12'sinin ana kaynak değeri doğal değerlerdir. İnsanlık tarihi açısından önemli olan Boğazköy-Alacahöyük ve Troya TMP'ları olmak üzere ikisi arkeolojik, Sümela manastırının bulunduğu Altındere Vadisi ile Komagene Krallığı

yerlerin de Millî Park, Tabiat Parkı, Tabiat Anıtı ve Tabiatı Koruma Sahası olarak ayrılma ve planlanmasına ilişkin esasların 'belirlenmesi amaçlanmaktadır...' TBMM, 1983, s.3.

⁴¹⁵ Bayer, M. Z., 1994, s.67.

⁴¹⁶ Yenilmez Arpa, N., “Muhsin Zekai Bayer: Milli Parklar ve Turizm Dostu”, **Anatolia, Turizm Araştırmaları Dergisi**, C.28, S.1, Bahar 2017, s.174.

Tümölüs'ünün olduğu Nemrut Dağı MP'ları doğal ve arkeolojik kaynak değlerine sahiptir.

Tablo 17. 1983-2002 Yılları Arasında Tescil Edilen Milli Parklar ve Kaynak Değerleri

Adı	İli	Alanı (Ha)	Tescil (Yıl)	Kaynak Değeri	Statü İptal (Yıl)
Göreme TMP *	Nevşehir	9.613,65	1986	D-A	2019
Altındere Vadisi	Trabzon	4.467,71	1987	D-A	
Boğazköy–Alacahöyük *	Çorum	2.600,44	1988	A	
Nemrut Dağı	Adıyaman, Malatya	13.827,28	1988	A	
Beyşehir Gölü	Konya	86.855,14	1993	D	
Kazdağı	Balıkesir	20.934,83	1994	D	
Altınbeşik Mağarası	Antalya	1.146,65	1994	D	
Hatila Vadisi	Artvin	16.943,78	1994	D	
Karagöl–Sahara	Artvin	3.250,97	1994	D	
Kaçkar Dağları	Rize, Artvin	52.970,08	1994	D	
Aladağlar	Niğde, Adana, Kayseri	55.064,41	1995	D	
Marmaris	Muğla	29.206,02	1996	D	
Saklıkent	Muğla, Antalya	1.643,30	1996	D	
Troya TMP *	Çanakkale	13.517,19	1996	A	
Honaz Dağı	Denizli	9.428,98	1998	D	
Küre Dağları	Kastamonu, Bartın	37.753,38	2000	D	

* UDGp yapıldıktan sonra tescili edilen MP'lar

(Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı, Korunan Alan İstatistikleri,

<https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/18/Korunan-Alan-Istatistikleri.>)

2003 yılından sonra yeni tescil edilen sekiz sahanın sadece dördü yeni tescil edilen sahalardır. Diğer dört saha ise Gala Gölü TKA (2005), Sultan Sazlığı TKA (2006), Saka Gölü Longozu TKA (2007), Yumurtalık Lagünü TKA (2008) milli park statüsüne dönüştürülmüştür (Tablo 18). TKA olarak tescil edilmiş alanlar sadece bilimsel araştırmalar yapılabilecek alanlar olarak belirlenirken, bu alanlar kullanma ve yapılaşmanın mümkün olduğu MP statüsüne dönüştürülmüştür. Bu statü değışiklikleri kaynak değleri açısından değlendirildiğinde, kanunda yer verildiği şekilde biyolojik ve ekolojik değlerin korunmasına hizmet ettiğı söylenemez. IUCN kategorilerine göre en üst düzeyde koruma sağlayan statüye sahip bu sahaların MP statüsüne dönüştürülmesi koruma statüsünün düşürülmesidir.

Tablo 18. 2003–2011 Yılları Arasında Tescil Edilen Milli Parklar ve Kaynak Değerleri

Adı	İli	Alan(ha)	Tescil (Yıl)	Kaynak Değeri	Önceki Statüsü
Sarıkamış-Allahuekber Dağları TMP	Kars-Erzurum	22.519,89	2004	T-D	
Ağrı Dağı MP	Ağrı-Iğdır	88.014,80	2004	D	
Gala Gölü MP	Edirne	6.086,84	2005	D	TKA
Sultan Sazlığı MP	Kayseri	24.357,70	2006	D	TKA
Tek Tek Dağları MP	Şanlıurfa	19.335,24	2007	D	
İğneada Longoz Ormanları MP	Kırklareli	3.155,00	2007	D	TKA
Yumurtalık Lagünleri MP	Adana	16.979,64	2008	D	TKA
Nene Hatun TMP	Erzurum	387,42	2009	T	

(Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı, Korunan Alan İstatistikleri,
<https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/18/Korunan-Alan-Istatistikleri>)

2012 yılından sonra dokuz saha MP olarak tescil edilmiştir (Tablo 19). Bu dönemde tescil edilenlerin yarısına yakını tarihi kaynak değerine sahiptir. Malazgirt Meydan Muharebesi TMP ile İstiklal Yolu TMP alansal olarak oldukça küçüktür. Bu dönemde de bir saha yeni tescil olmayıp, Abant Gölü TP statüsünden MP statüsüne dönüştürülmüştür. Bu statü değişikliği ile Abant Gölü TP'nın IUCN kategorilerine göre bir üst koruma statüsüne geçirildiği düşünülse de, gerek TP olarak bugüne kadar yürütülen turizm ve rekreasyon faaliyetleri, gerekse alan büyüklüğü açısından, MP kategorisini karşıladığı söylenemez.

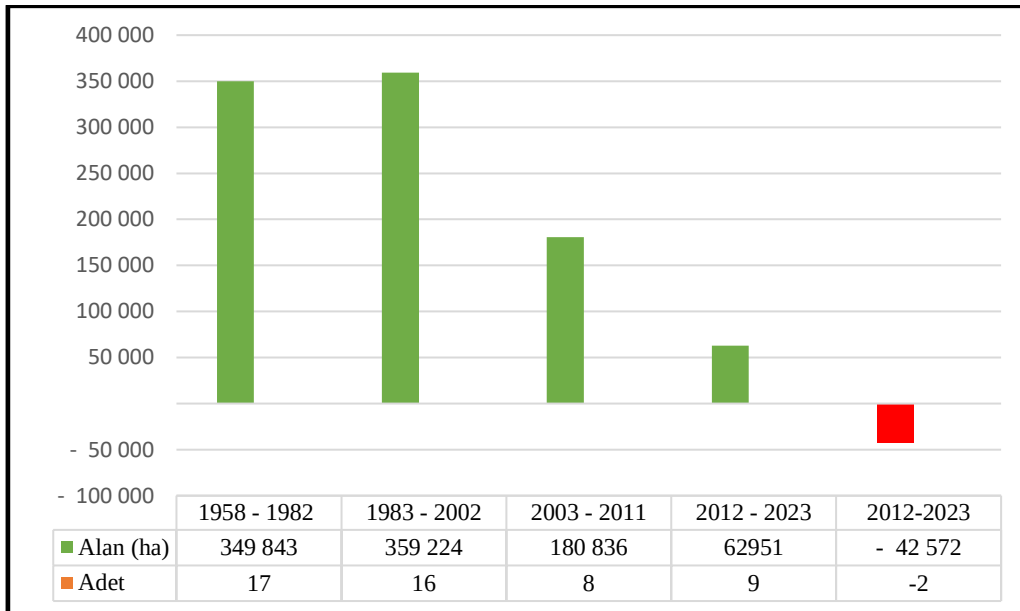
Tablo 19. 2012–2023 Yılları Arasında Tescil Edilen Milli Parklar ve Kaynak Değerleri

Adı	İli	Alan(ha)	Tescil (Yıl)	Kaynak Değeri	Önceki Statüsü
Sakarya Meydan Muharebesi TMP	Ankara	13.850,00	2015	T	
Kop Dağı Müdafası TMP	Erzurum	6.335,00	2016	T	
Malazgirt Meydan Muharebesi TMP	Muş	238,33	2018	T	
İstiklal Yolu TMP	Kastamonu-Çankırı	235,70	2018	T	
Botan Vadisi MP	Siirt	11.358,28	2019	D	
Hakkari Cilo ve Sat Dağları MP	Hakkari	27.500,00	2020	D	
Sarıçalı Dağı MP	Ankara	1.024,00	2021	D	
Derebucak Çamlık Mağaraları MP	Konya	1.147,36	2022	D	
Abant Gölü Milli Parkı	Bolu	1.262,23	2022	D	TP

(Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı, Korunan Alan İstatistikleri,
<https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/18/Korunan-Alan-Istatistikleri>.)

2002 yılından sonra, tescil edilen sahalara genel olarak değerlendirildiğinde, IUCN sistematigi esas alınmış, TKA'lardan sonra ikinci üst düzey koruma statüsü olarak tanımlanabilen milli parkların sayısı, 2002–2023 yıl aralığı sonunda 33'den 48'e çıkmıştır (Şekil 11). Niceliksel olarak bu artış yaklaşık %45'lik bir büyümeye tekabül etmektedir.

Ancak niceliksel olarak milli parklarda yaşanan bu artış, niteliksel olarak değerlendirildiğinde önemli bir artış anlamına gelmemektedir. Bu artışa MP tescil gerekçeleri, diğer ifadeyle ana kaynak değeri açısından bakıldığında (Şekil 11), 2002 yılından sonraki tarihi kaynak değerine göre, tescil edilen alan sayısında önemli artış görülmektedir. Tüm dönemlerde MP tescil gerekçesini en fazla doğal kaynak değeri oluştururken, son dönemde tarihi kaynak değerine göre, tescil edilen alan sayısında artış yaşanmıştır. “2002–2011 yılları arasında tescil edilen MP’lar incelendiğinde, yaşanan hızlı niceliksel artışın büyük oranda TKA’nın MP’a dönüştürülmesinden kaynaklandığı görülmektedir. Bu anlamda milli park sayısında artış olarak görülen bu durum, esas itibari ile IUCN kategorileri düşünüldüğünde koruma niteliğinde ve hedefinde ciddi bir düşüşü işaret etmektedir”⁴¹⁷. 2012 yılından sonra tescil edilen MP sahalarının dördünün tarihi kaynak değeri olduğu görülmektedir. Alansal olarak da uluslararası kabul görmüş büyüklüğe sahip değildir. Dönemler itibarıyla milli parklarda alansal değişim Şekil 11’de verilmiştir.

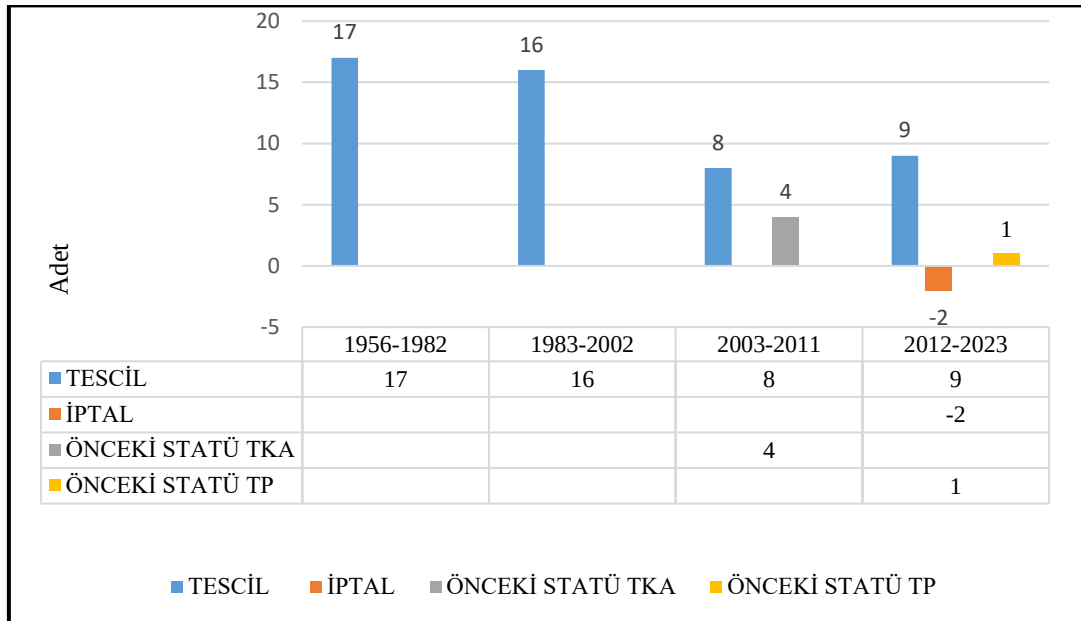

Şekil 11. Dönemler İtibarıyla Milli Park Alanlarının Alansal Değişimi

⁴¹⁷ Sertel, G., 2020, s.248.

Milli Park Alanlarında Statü ve Sınır Değişiklikleri

Dönemlere itibarıyla milli park tescil, iptal ve tabiatı koruma alanı statüsünden dönüşen alan sayıları Şekil 12’de verilmiştir. buna göre dört adet TKA, 1 adette TP statüsü iptal edilerek MP statüsüne dönüştürülmüştür. 1956 yılından itibaren ilk kez MP olarak tescil edilen iki saha, Göreme Tarihi Milli Parkı (2019) ve Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkının (2014) statüsü iptal edilmiştir. Her iki milli parkta da KTB’na bağlı Alan Başkanlığı kurulmuştur. Gelibolu Yarımadası TMP ilan gerekçesinde “*harp tarihi (Çanakkale Savaşı-harp tarihi açık hava müzesi), tabii bitki ve hayvan toplulukları ile özgün jeomorfolojik oluşumlar*”⁴¹⁸ olarak belirtilmiştir. TMP 1972 yılında UDGP yapılarak 1973 yılında tescil edilmiştir. Gelibolu Yarımadası TMP’nı diğer milli parklardan ayıran üç özelliği bulunmaktadır. 1974 yılında etkin alan yönetiminin sağlanması amacıyla yerinde kurumsallaşma açısından önemli olan, ilk milli park müdürlüğünün (Eceabat Milli Park Müdürlüğü) kurulması, ikincisi UDGP uluslararası yarışma ile elde edilmiş tek örnek olması, üçüncüsü de özel kanunu⁴¹⁹ olan tek MP olmasıdır.

Şekil 12. Dönemler İtibarıyla Milli Park Tescil, İptal ve Tabiatı Koruma Alanı Statüsünden Dönüşen Alan Sayıları

⁴¹⁸ TC. Tarım ve Orman Bakanlığı Arşivi, Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Kuruluş Dosyası

⁴¹⁹ Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Kanunu, Resmi Gazete, (2000, 20 Şubat), S.23970.

Gelibolu Yarımadası TMP Kanunu'nun uygulama Yönetmeliği MP'larda yapılan uygulama anlayışı açısından önemli düzenlemeler içermekteydi. Özellikle yapılaşmayı belirleyen "Toplam Yapılaşma Alanı" (Toplam İnşaat Alanı) ile "Kullanım Alanı" tanımları imar mevzuatı kapsamındaki yapılaşma alanı tanımından farklıdır. "Toplam Yapılaşma Alanı" ve "Kullanım Alanı" tanımlarında sadece kapalı ya da yarı açık yapı birimlerini değil "doğal hali ile bırakılan alanlar dışında" kalan, projelerinde öngörülen, tüm açık alan düzenlemelerini de içermesidir⁴²⁰. Diğer bir ifadeyle, alanın doğal haline yapılan her türlü müdahale yapılaşma alanı içinde sayılmaktadır. TMP için özel kanun çıkarılmasının nedeni olarak, kanundan önce Eceabat Belediyesinin, Kültür ve Turizm Bakanlığının, hatta OB'nın bazı birimlerinin MP alanında bağımsız uygulamalar yapması ve Bayındırlık Bakanlığının 1/25.000 ölçekli çevre düzeni planını onaylayarak UDGP yerine kullanması olduğu belirtilmektedir⁴²¹.

Statüsü iptal edilen diğer MP da Göreme TMP'dır. TMP'nın ana kaynak değerini, *"eşi benzeri bulunmayan özgün jeolojik ve jeomorfolojik kaynak değerlerine sahip olması"*⁴²² olarak belirtilmektedir. TMP'nın Kuruluş Dosyasında, 1971 yılında etüt edilen ve planı yapılan sahalardan olmasına karşın yoğun yerleşim alanları nedeniyle MP olarak tefrik edilmediği belirtilmektedir. Dosyanın incelenmesinde, Göreme TMP'nın tescil sürecinin, Kültür ve Turizm Bakanlığının, 1985 yılında, Kapadokya bölgesinin UNESCO Kültür Mirası listesine girebilmesi için Milli Park olarak ilan edilmesi gerektiği konusunda gönderdiği yazı ile başladığı anlaşılmaktadır. Milli Parkın ilan sürecinde Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğünün 23.12.1985 tarihli yazısında Göreme vadisi ve çevresinin korunması, *"Dünya Miras Listesi" içinde yer alabilmesi için yörenin biran önce Milli Park ilan edilmesi..*" gerektiği belirtilmiştir. Mülga Tarım Orman ve Köyişleri

⁴²⁰ Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkındaki Yapıların Denetimi ve Yıkılması ile İzin ve İrtifak Hakkı Uygulamaları Yönetmeliği, Resmi Gazete, (2002, 21 Kasım), S.24943.

⁴²¹ Yaşar, O., Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı (Barış Parkı) Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri, **Türk Coğrafya Dergisi**, S.36, 2001, s.171-173.

⁴²² Tarım ve Orman Bakanlığı Arşivi, Göreme Tarihi Milli Parkı Kuruluş Dosyası.

Bakanlığın ilgili kurum ve kuruluşları toplantıya davet ettiği 31.01.1986 tarihli yazısında, “Göreme’nin dünya kültür mirasına kesin adaylığı sahanın Milli Park olarak resmen ilanı ile sınırlarının bildirilmesini beklediği” ifadesine yer verilmiştir. MP ilanı için ilgili Bakanlık ve kurum temsilcilerinin katıldığı 07.02.1986 tarihli toplantıda düzenlenen tutanakta da belirtildiği üzere; sahanın 1971 yılında yapılan UDGP kararları değerlendirilmiş, plan kararlarında I. Zon sınırlarının genişletilmesi gerektiği, II. Zon sınırlarında değişiklik yapılmasına gerek olmadığı belirtilmiş, ilgili Bakanlıklar, Valilik ve ilgili Belediye Başkanlıklarının da uygun görüşü alınmış, yukarıda bahsi geçen toplantı tutanağı doğrultusunda mutabık kalınan plan kararları haritası Milli Park ilanında da kullanıldığı belirtilmektedir. TMP’nın UDGP milli park tescili ile birlikte, 1986 yılında yürürlüğe girmiştir⁴²³. Bu süreç MP statüsünün uluslararası kabul edilebilirliği ve alansal koruma gücünü göstermesi açısından önemli bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Göreme TMP’nın statüsünün iptali sonrasında Danıştay’da açılan davada da Danıştay Tetkik Hâkiminin “Alan Başkanlığı Kanunu ile mer’i mevzuat çerçevesinde süregelen koruma statülerinden farklı bir yol veya yeni bir koruma statüsü öngörülmediği, alanın MP vasfını kaybettiğine dair herhangi bir bilgi/belge de bulunmadığı, MPK’nun 14. maddesinde MP alanlarında son derece sınırlı istisnaları olan ciddi bir yapılaşma yasağı getirilerek MP’ların korunmasının amaçlandığından, koruma statüsünün ortadan kaldırılmasında Anayasa ve “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme hükümlerine uyarlık görülmemiştir”⁴²⁴ gerekçesine yer vermiştir.

Sınır değişikliği yapılan MP alanları incelendiğinde (Tablo 20) 14 MP alanında sınır değişikliği yapıldığı tespit edilmiştir⁴²⁵. Büyük Menderes Deltasının eklendiği Dilek

⁴²³ A.g.e.

⁴²⁴ TMMOB, Mimarlar Odası Ankara Şubesi Basın açıklaması.

<http://www.mimarlarodasiankara.org/index.php?Did=11553>.

⁴²⁵ TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, Korunan Alan İstatistikleri

<https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/18/Korunan-Alan-Istatistikleri>.

Yarımadası MP, Soğuksu MP, Kuş Cenneti MP, Yozgat Çamlığı MP olmak üzere 4 adet MP alanında yapılan sınır değişikliklerinde herhangi bir kayıp olmadan MP sınırlarının büyütülmesi şeklinde gerçekleşmiştir. 14 MP alanının sınır değişikliği ve iki MP alanının statülerinin iptal edilmesiyle alan kaybı toplamda yaklaşık 63.000 ha'dır (Tablo 20). En fazla alan kaybı sırasıyla Beydağları Sahil MP, Köprülü Kanyon MP ve Saklıkent MP'nda gerçekleşmiştir.

Yapılan sınır değişikliklerinde, OGM yönetiminde olan muhafaza ormanının Karatepe-Aslantaş TMP alanından çıkarılması dışında, genelde yerleşim alanları ile yapılaşma taleplerinin olduğu alanların MP statüsünden çıkarıldığı görülmektedir. Karatepe-Aslantaş TMP'nın, kuruluşu sırasında, sınırları içinde muhafaza ormanı olduğu tespit edilerek tescili yapılmış olmasına karşın, daha sonra, bir yanlışlık yapılmış gibi *“kuruluş evraklarının incelenmesi sonucunda muhafaza karakterli ormanlık alanlarının da milli park dâhilinde gösterildiği tespit edilerek”* gerekçesiyle Mülga Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın 17.09.2012 tarih ve 70 sayılı oluru ile 3572 ha muhafaza ormanı MP dışına çıkarılmıştır⁴²⁶.

Turizm ve diğer kullanım amaçları doğrultusunda MP alanlarının küçülmesiyle sonuçlanan en kapsamlı sınır değişikliklerinin ilki Olympos Beydağları Sahil MP'nda 1988 yılında yapılmıştır. Antalya sınırlarındaki 69.800 ha'lık Kemer sahil bandı ve Beydağları yöresi, 16 Mart 1972 tarihli Olur'la Olimpos Beydağları Sahil Milli Parkı ilan edilmişti. Bakanlar Kurulunca, 1988 yılında, *“milli parkın sahil kesiminde kalan alanlarında turizmin kolay gelişmesi, sosyal problemler ve yerleşim alanlarından kaynaklanan mülkiyet sorunlarının çözümlenebilmesi”*⁴²⁷ gerekçesiyle milli park sınırları daraltılarak, 34.425 hektarlık kısmı milli park alanı olarak yeniden tescil edilmiştir. Bu değişikliğin temel nedeni, tümüyle Olimpos-Beydağları Milli Parkı sınırları içinde kalan, Antalya Limanı'ndan Gelidonya Burnuna kadar uzanan 80 kilometre uzunluğundaki kıyı bandının Güney Antalya

⁴²⁶ Osmaniye Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, **2012 Osmaniye Çevre Durum Raporu**, 2013, s.53.

⁴²⁷ Tarım ve Orman Bakanlığı Arşivi, Olympos Beydağları Sahil Milli Parkı Kuruluş Dosyası.

Turizm Gelişim Projesi alanı olarak tanımlanmasıdır. Bu alana ilişkin 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı 1976 yılında onaylanmıştır. MP'ın UDGP'nda toplam 3000 yatak kapasitesi öngörülmesine karşın, çevre düzeni planında 40 bin yatak kapasiteye yükseltilmiştir⁴²⁸.

Orman alanlarında turizm amaçlı tahsislere olanak tanıyan TTK'nun 1982 yılında yürürlüğe girmesiyle birlikte, yoğunluk artışı ve yeni turizm alanlarının açılması (orman alanlarının tahsisi) yönünde 1/25.000 ölçekli çevre düzeni planında değişiklikler yapılmış, bu süreç Olympos antik kenti de dâhil Kemer, Tekirova, Adrasan gibi yerleşim alanlarının bulunduğu kıyı bandının MP sınırı dışına çıkarılmasıyla, 69.800 hektardan 34.425 ha küçültülen sınır değişikliği ile sonuçlanmıştır⁴²⁹.

MP'da 2005 yılında yapılan ikinci sınır değişikliğiyle 794 ha alanın milli park sınırları dışına çıkarılması kararı yargı yolu ile iptal edilmiştir. Danıştay 10. Dairesinin kararında: *“milli park sahası dışına çıkarılan alanların yönetmelikte belirtilen kriter ve ölçüleri yitirip yitirmediğini saptamaktan uzak bir arazi inceleme raporu ibraz edildiği, turizmi teşvik için başlıca doğal bir kaynak sahası olan milli park alanının, yasal, idari, planlama ve uygulama süreçlerinde karşılaşılan yetki karmaşası niteliğindeki sorunları çözmek amacıyla sınırlarının değiştirilmesinde bu yönüyle de hukuki isabet görülmemektedir.”* gerekçesi ile sınır değişikliği iptal edilmiştir⁴³⁰.

⁴²⁸ Örs, H., “Güney Antalya Turizm Gelişim Projesi”, *Anatolia, Turizm Araştırmaları Dergisi*, C.16, S.2, Güz, 2005, s.204-205.

⁴²⁹ Bakanlar Kurulu Kararı, **Beydağları Sahil Milli Parkının Sınırlarının Değiştirilmesi Hakkında**, Resmi Gazete, (1988, 23 Aralık), S. 20028; Bakanlar Kurulu Kararı, **Beydağları Sahil Milli Parkının Sınırlarının Değiştirilmesine Hakkında**, Resmi Gazete, (2005, 2 Eylül), 2005b, S.25924.

⁴³⁰ Danıştay 10. Daire kararına ilişkin Açıklama, Olympos Milli Parkı'nda Hukuk Savaşı Kazanıldı, 2006. <https://www.tmmob.org.tr/icerik/olimos-milli-parkinda-hukuk-savasi-kazanildi>.

Tablo 20. Sınır Değişikliği Yapılan Milli Park Alanları

	Adı	Tescil Yılı	Kuruluş alanı (Ha)	Değişiklik yılı	Revize alan (Ha)	Güncel alan (Ha)	Gerekçe
1.	Beydağları Sahil MP	1972	69.800	1988– 2005	-34.425,00	31166,00	Tüm yerleşim yerleri Olympos antik kenti çıkarılmış.2005 değ. Mahkeme iptal etmiş.
2.	Dilek Y.–B. Menderes D. MP	1966	27.598	1994	12898,16	27598,00	Delta alanı eklenmiş.
3.	Uludağ MP	1961	12.372	1996– 2006 (2 kez) –2023	-649,07	11024,07	1- Alan büyütülmüş,2006 değişikliğini mahkeme iptal etmiş. 2- Turizm bölgesi Alan Başkanlığı olmuş.
4.	Soğuksu MP	1959	1.050	1997	137,00	1187,00	Alan büyütülmüş.
5.	Honaz Dağı MP	1995	9.429	1998		250,00	Alçı tepe sınır dışında çıkarılmış.
6.	Kuş Cenneti MP ⁴³¹	1959	64	2005	16.994,00	17058,00	Alan büyütülmüş.
7.	Saklıkent MP ⁴³²	1996	12.390	2009	-9382,66	1643,00	Orman alanları ile yerleşim birimleri çıkarılmış.
8.	Karatepe-Aslantaş TMP	1958	7.715	2012	-3.572,00	4143,00	Muhafaza ormanı çıkarılmış.
9.	Gelibolu Yarımadası TMP	1973	33.000	2014	33.000,00	0,00	Statü İptali
10.	Başkomutan TMP	1981	40.948	2016	-6.113,34	34834,00	Karayolu kamulaştırma sınırına daraltıldı. Yerleşim birimleri çıkarılmış.
11.	Kızıldağ MP	1969	55.106	2018	-25.094,09	80200,00	Yerleşim al çıkarılmış, Sarp Dağı eklenmiş.
12.	Beyşehir Gölü MP	1993	86.807	2018	-4.650,34	82157,00	Göl kıyısındaki tüm yerleşme alanları çıkarılmış, orman alanları ilave edilmiş.
13.	Göreme TMP	1986	9.572	2019	9.572,00	0,00	Statü İptali
14.	Köprülü Kanyon MP	1973	35.719	2020	-11.753,84	47473,00	Yerleşim yerleri ile özel mülkiyet çıkarıldı, orman alanları eklenmiş.
15.	Gala Gölü MP	2005	6.087	2020	-163,84	5923,00	Vakıf arazileri çıkarılmış.
16.	Yozgat Çamlığı MP	1958	266,9	2022	250,43	517,00	Alan büyütülmüş.
	TOPLAM		407.924			345173,07	

(Kaynak: TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, Korunan Alan İstatistikleri <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/18/Korunan-Alan-Istatistikleri> ile Resmi Gazetede yayınlanan kararlar incelenerek yazar tarafından hazırlanmıştır)

⁴³¹ Bakanlar Kurulu Kararı, **Kuş Cenneti Milli Parkının Sınırlarının Değiştirilmesine Hakkında**, Resmi Gazete, (2005, 21 Haziran), 2005a, S.25852.

⁴³² Bakanlar Kurulu Kararı, **Saklıkent Millî Parkının Sınırlarının Değiştirilmesine Hakkında**, Resmî Gazete, (2009, 14 Kasım), S.27406.

Doğal ve kültürel kaynak değerleri iç içe olan, MP'larda yapılan sınır değişikliklerinden bir diğeri de, Beyşehir Gölünü çevreleyerek bütünleyen Kızıldağ ve Beyşehir MP'larında yapılan sınır değişikliğidir. Her iki MP'taki tüm yerleşim birimleri ile genel olarak göl kenarı ve çevresinde bulunan tarım alanları sınır dışına çıkarılmış, göl su sınırı milli park sınırı olarak kabul edilmiş, Kızıldağ MP batı yönünde dağlık alanlara doğru büyütülmüştür⁴³³. Yapılan sınır değişikliği ile, Gala Gölü MP'nın içinde kalan vakıf arazileri⁴³⁴, Honaz Dağı MP'nda alçı ocağı olarak kullanılan Alçıtepe⁴³⁵, Başkomutan TMP'nın Dumlupınar kesiminde savaşın geçtiği bölgede yer alan tüm yerleşim birimleri⁴³⁶ sınır dışında çıkarılmıştır.

Köprülü Kanyon MP'nda yapılan sınır değişikliğiyle de, zengin biyolojik çeşitliliğe sahip Sarp Dağının MP sınırlarında dâhil edilmesiyle alan miktarında artış olmakla birlikte, milli parkın orta noktalarına denk gelen Selge antik kentinin ve rafting faaliyetine ilişkin kullanım alanlarının bulunduğu Beşkonak mahallesinin de içinde olduğu yerleşim birimleri ve özel mülkiyet alanları milli park sınırı dışına çıkarılmıştır⁴³⁷. Mülga OSİB'nın "*MPK kapsamında kalan alanlarda 2/B parselleri satışı*" konulu Bakanlık Bölge Müdürlüğü Teşkilatına gönderilen 12.11.2012 tarihli yazısında, Köprülü Kanyon, Marmaris gibi bazı MP'larda 2B parsellerin satışı konusunda görüş istendiği⁴³⁸, belirtilerek, MPK kapsamında kalan alanlarda satış yapılamayacağına ilişkin görüş bildirilmiştir. Turizmin planlı gelişmesi kararının verildiği ilk bölgelerden birisi içinde kalan Beydağları Sahil MP'nda yapılan değişik dışında, 2012 yılından sonra 7 MP

⁴³³ Bakanlar Kurulu Kararı, **Beyşehir Gölü Milli Parkı ve Kızıldağ Milli Parkının Sınırlarının Değiştirilmesi Hakkında**, Resmi Gazete, (1993, 20 Şubat), S.21502; (2018, 27 Kasım), S. 30608.

⁴³⁴ Bakanlar Kurulu Kararı, **Gala Gölü Milli Parkının Sınırlarının Değiştirilmesine Hakkında**, Resmi Gazete, (2020, 11 Nisan), 2020b, S.31096.

⁴³⁵ Bakanlar Kurulu Kararı, **Yozgat Çamlığı Millî Parkının Sınırlarının Değiştirilmesine Hakkında**, Resmi Gazete, (2022, 7 Haziran), 2022c, S. 5709.

⁴³⁶ Bakanlar Kurulu Kararı, **Başkomutan Tarihi Milli Parkının Sınırlarının Değiştirilmesine Hakkında**, Resmi Gazete, (2000, 13 Temmuz), S.24108.

⁴³⁷ Bakanlar Kurulu Kararı, **Köprülü Kanyon Milli Parkının Sınırlarının Değiştirilmesine Hakkında**, Resmi Gazete, (2020; 25 Şubat), 2020a, S.31050.

⁴³⁸ TC Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 12.11.2012 tarihli ve 51026 sayılı 2873 Sayılı Kanun Kapsamında Kalan Alanlarda 2B Parseli Satışı Yazısı, 2012.

alanında yapılan sınır değişikliği gerekçesinin yerleşimler ve özel mülkiyete konu alanlar olduğu, iki MP'nın da statüsünün kaldırıldığı görülmektedir.

Uludağ MP'ında dört kez sınır değişikliği yapılmıştır. Bunların ilkinde 1996 yılında, Alaçam Bölgesi ilave edilerek alan büyütülmüştür. İkinci değişiklik KTB ile Mülga ÇOB arasında 5.09.2005 tarihinde imzalanan protokol doğrultusunda 2006 yılında yapılmış, bu değişiklikte 1. Gelişim Bölgesinin ve Sarıalan bölgesinin büyük bir kısmı MP sınırı dışında çıkarılmış⁴³⁹, Sarıalan bölgesinin tekrar MP alanına dâhil edildiği üçüncü değişiklik de 1 Nisan 2006 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Dördüncü ve son değişiklik 2023 yılında yapılmış⁴⁴⁰, MP içinde yer alan 1. ve 2. Gelişim bölgelerini de kapsayan yaklaşık 2000 ha büyüklüğündeki alan MP statüsünden çıkarılarak Alan Başkanlığı olarak ayrılmıştır. Statüsü iptal edilen alanın büyük bir kısmının, 2007 yılında onaylanan Uludağ MP UDGP'na göre, endemik türleri ihtiva eden Mutlak Koruma Bölgesi içinde yer alması nedeniyle MP'nın ekolojik bütünlüğünü de parçalamıştır. Alan Başkanlığı Kanunu'nun genel gerekçesinde, “MP ve doğal sit statüleri nedeniyle yetki karmaşasına yol açtığı, ziyaretçiler ve yatırımcı açısından çok uzun ve ağır bürokratik süreçlerin yaşanmasına sebep olduğu” ifade edilmişse de kanunun temel gerekçesi olarak alandaki MP ve Doğal Sit statülerinin koruma anlayışının turizmde hedeflenen başarıya ulaşılmasında engel olarak görülmesidir⁴⁴¹.

Tabiatı Koruma Alanı Olarak Tescil Edilen Alanlar

Önceki bölümlerde aktarıldığı üzere, MPK'nda yer alan tanımı ile örtüşür biçimde IUCN kategori sistemi içerisinde koruma önceliği en yüksek olan, bilimsel çalışmaların yapılabileceği ve her türlü kullanımın kısıtlandığı alan tabiatı koruma alanıdır. IUCN kategori sistemi içinde tabiatı mutlak koruma rezervleri olarak tanımlanan kategori 1(A)

⁴³⁹ TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası Bursa Şubesi, Bursa Uludağ Raporu, 2009, s.24-25.

⁴⁴⁰ Bakanlar Kurulu Kararı, **Uludağ Milli Parkının Sınırlarının Değiştirilmesine Hakkında**, Resmi Gazete, (1996, 6 Haziran), S. 22658; Resmi Gazete, (2006, 28 Şubat), 2006a, S.26094; (2006, 1 Nisan), 2006b, Sayı. 26126; (2023, 26 Ocak), S.32085.

⁴⁴¹ Aydın, A., **Uludağ Alanı Hakkında Kanun**, 2023.

https://www.researchgate.net/publication/368469708_Uludag_Alani_Hakkinda_Kanun.

statüsü ile karşılık bulmaktadır. Tabiatı koruma alanı statüsü MPK'nun yürürlüğe girdiği 1983 yılında yasal dayanağı oluşturulduktan sonra tescil edilmeye başlanmıştır. 2023 yılı itibarıyla 31 adet TKA olarak tescillidir. İlk TKA tescilinin yapıldığı 1987 yılından 1998 yılına kadar 36 adet alan tescil edilmiştir (Tablo 21; Şekil 13).

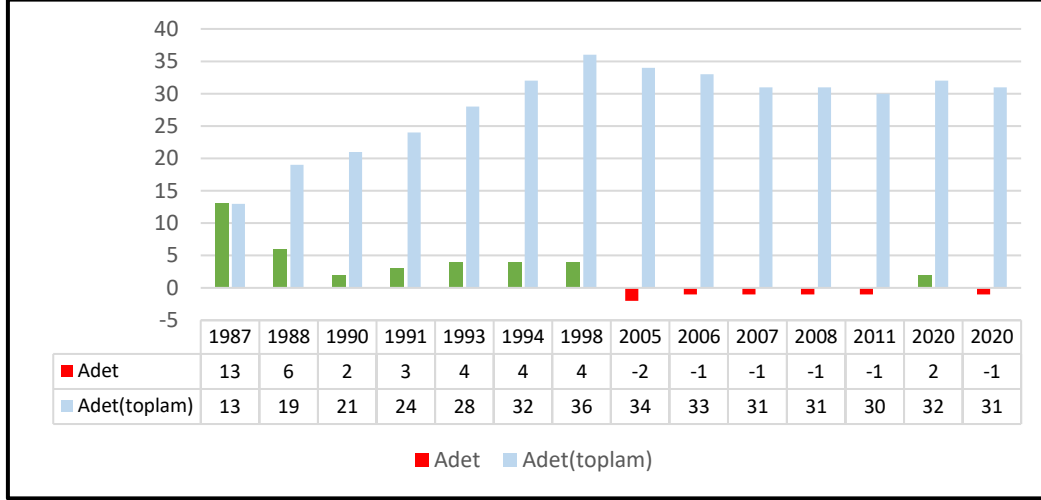
TKA 1988 yılı ile 2000 yılları arasında on iki yıl süresince yeni saha tescili yapılmamıştır. Toplam TKA sayısı 2002 yılına kadar 36 iken, 2005–2011 yılları arasında yedi sahanın iptal ya da statü değişikliği yapılmasıyla bu sayı 29'a düşmüştür. En son 2020 yılında iki adet alan daha tescil edilerek bu sayı 31'e yükselmiştir.

Tablo 21. Yıllar İtibarıyla Tescil Edilen Tabiatı Koruma Alanları

TKA Adı	İli	Alanı (ha)	Tescil (Yıl)	Statü İptali
Bolu Sülüklü Göl	Bolu	809,50	1987	2011
Hacıosman Ormanı	Samsun	131,37	1987	
Kasatura Körfezi	Kırklareli	320,63	1987	
Sultan Sazlığı TKA	Kayseri	17.200,00	1987	2006
Tekkoz –Kengerli Düz	Hatay	182,23	1987	
Sütçüler Sığıla Ormanı	Isparta	88,50	1987	2005
Kargı Köyü Sığıla Ormanı	Burdur	83,82	1987	
Kasnak Meşesi	Isparta	1.310,38	1987	
Sarıkm	Sinop	492,00	1987	
Beykoz Gökarnlık	İstanbul	43,10	1987	
Kavaklı	Karabük	353,06	1987	
Çitdere	Karabük	730,57	1987	
Kökez	Bolu	326,50	1987	
Saka Gölü Longozu	Kırklareli	1.345,00	1988	2007
Vakıf Çamlığı	Kütahya	447,80	1988	
Kazdağı Gökarnı	Balıkesir	254,17	1988	
Akdoğan ve Rüzgarlar Ebe Çamı	Bolu	193,09	1988	
Sırtlandığı Halep Çamı	Muğla	731,40	1988	
Kale – Bolu Fındığı	Bolu	472,77	1988	
Seyfe Gölü	Kırşehir	12.533,05	1990	
Alacadağ	Antalya	423,03	1990	
Domanıç-Kaşalıç	Kütahya	133,87	1991	
Çıgılıkara	Antalya	15.564,00	1991	
Gala Gölü TKA	Edirne	2.369,00	1991	2005
Habibineccar	Hatay	119,26	1993	2020
Körçoban	Kahramanmaraş	480,81	1993	
Dibek	Antalya	560,15	1993	
Çamburnu	Artvin	175	1993	
Demirciönü	Düzce	437,29	1994	
Yumurtalık Lagünü	Adana	16.430,00	1994	2008
Dandindere	Afyon	257,09	1994	
Kartal Gölü	Muğla	1.342,58	1994	

Akgöl (Ereğli Sazlığı)	Konya	6.680,41	1995	
Örümcek Ormanı	Gümüşhane	241,93	1998	
Camili-Efeler Ormanı	Artvin	1.023,49	1998	
Camili-Gorgit	Artvin	499,54	1998	
Çakıroluk	Denizli	91,16	2020	
İtecik Lalesi	Uşak	5,00	2020	

(Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı, Korunan Alan İstatistikleri
<https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/18/Korunan-Alan-Istatistikleri>)

Şekil 13. Yıllar İtibarıyla İlan Edilen ve İptal Edilen Tabiatı Koruma Alan Sayıları

(Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı, Korunan Alan İstatistikleri
<https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/18/Korunan-Alan-Istatistikleri>)

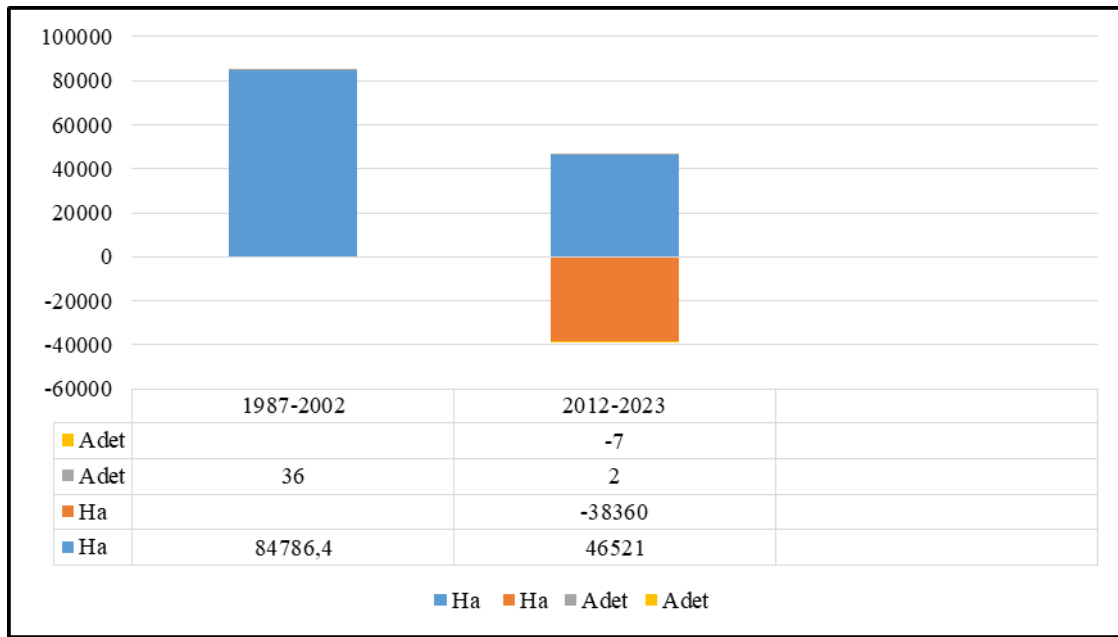
2003 yılından sonra 6 adet TKA'nın statüsünde değişiklik yapıldığı, bir adedinin de statüsünün iptal edildiği görülmektedir. Bu kapsamda 1998–2020 yılları arasında yeni TKA'nın ilan edilmemiş, statü değişikliği yapılan beş adet TKA'nın da statüsü düşürülerek dördü MP, bir tanesi de TP statüsüne dönüştürülmüştür (Tablo 22).

Tablo 22. Statüsü Değiştirilen, İptal Edilen Tabiatı Koruma Alanları

İli	Adı	Tescil Tarihi	Alan(ha)	Yeni Statüsü	Tescil İptali
Edirne	Gala Gölü TKA	16.07.1991	2.369,00	MP	2005
Isparta	Sütçüler Sığla Ormanı TKA	27.07.1987	88,50	Kent ormanı	2005
Kayseri	Sultan Sazlığı TKA	21.04.1987	17.200,00	MP	2006
Kırklareli	Saka Gölü (İğneada) Longozu TKA	29.04.1988	1.345,00	MP	2007
Adana	Yumurtalık Lagünü TKA	08.07.1994	16.430,00	MP	2008
Bolu	Bolu Sülüklü Göl TKA	25.03.1987	809,50	TP	2011
Hatay	Habibineccar TKA	31.12.1993	119,26	Doğal Sit • Nitelikli Doğal Koruma Alanı • Sürdürülebilir Koruma ve Kontrollü Kullanım Alanı	2020

(Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı, Korunan Alan İstatistikleri
<https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/18/Korunan-Alan-Istatistikleri>)

TKA statüsü iptal edilen alanlardan Sütçüler Sığla Ormanı TKA kent ormanına, Habibineccar TKA MPK kapsamından da çıkarılarak Doğal Sit kapsamında “Nitelikli Doğal Koruma Alanı”, “Sürdürülebilir Koruma ve Kontrollü Kullanım Alanı” olarak belirlenmiştir. Bu statü iptali ve değişiklikleri ile TKA alan değişimine bakıldığında toplam alan kaybı yaklaşık % 45 olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 14. Yıllar İtibarıyla Tabiatı Koruma Alanlarında Alan Değişimi

Yumurtalık Lagünü TKA'nın milli parka dönüştürülme kararına karşı açılan davada, Danıştay 10. Dairesinin kararında, “Kanun kapsamındaki koruma statülerinin hangi özellikteki tabiat parçaları için uygulanacağını belirlediği, bu kapsamda, TKA, Yasa kapsamında en üst düzeyde koruma sağlayan statü olup; mutlak korunması gereken ve sadece bilim ve eğitim amaçlarıyla kullanılmak üzere ayrılan tabiat parçalarını kapsamaktadır. MP statüsüne sahip alanlarda ise, turistik amaçlı bina ve tesislerin dahi yapımına izin verilebildiğinden dava konusu Bakanlar Kurulu Kararının, Yumurtalık Lagünü'nün koruma düzeyinin düşürülmesine yönelik olduğunda duraksama bulunmadığı” belirtilmiştir. “Dava kararında 2873 sayılı Yasanın 2. maddesi

incelendiğinde; her bir koruma statüsünün sadece tanımında yer alan özellikleri taşıyan tabiat parçaları için uygulanabileceği; buna paralel olarak, korunduğu statüye has niteliklerini yitirmeyen tabiat parçalarının aynı statüde korunmaya devam edilmesinin zorunlu olduğu; başka bir ifadeyle, anılan Yasa kapsamında herhangi bir statüde korunan tabiat parçasının, bu statüde korunmasını gerektiren niteliğini yitirmedikçe koruma statüsünün değiştirilemeyeceği (başka bir statüde korunamayacağı) sonucuna varılmaktadır. Nitekim Yasanın 3. maddesinin 1. fıkrasında "milli park karakterine sahip olduğu tespit edilen alanların" milli park olarak belirleneceği hükmüne bağlanmış; böylelikle milli park özelliği göstermeyen bir tabiat parçasının milli park olarak korunamayacağı kabul edilmiştir”⁴⁴². En üst seviyede koruma hedefi olan TKA statüsündeki alanların niteliği değişmeden, her türlü açık hava faaliyetinden konaklamalı turizm tesislerine kadar farklı kullanımların yer aldığı MP statüsüne dönüştürülmesi doğa koruma alanlarına ilişkin yaklaşım değişikliği olarak da ifade edilebilir.

Tabiat Parkı Olarak Tescil Edilen Alanlar

TP statüsü de TKA ve tabiat anıtı statülerinde olduğu gibi MPK’nun yürürlüğe girmesinden sonra tescil edilmeye başlayan 3 statüden birisidir. TP statüsü MPK kapsamında kalan dört alansal koruma statüsünden birisidir. İlk TP tescili 1998 yılında yapılmıştır. 2023 yılı itibarıyla toplam 266 adet TP statüsü tescili yapılan alan bulunmaktadır. Kanunda yer verilen tanımı dikkate alındığında TP statüsünün temel hedefinin öncelikli olarak dinlenme ve eğlenme fonksiyonları olduğu söylenebilir. Ancak TP tanımında her ne kadar dinlenme ve eğlenme fonksiyonları öne çıksa da, 1983 yılından ilkinin ilanından 2002 yılına kadar geçen sürede TP ilan edilecek yerler için Milli Parklar Yönetmeliğinde belirtilen “*milli veya bölge seviyesinde üstün tabii fizyocoğrafik yapıya, bitki örtüsü ve yaban hayatı özelliklerine ve manzara güzellikleri ile rekreasyon potansiyeline sahip olma, kaynak ve manzara bütünlüğünü sağlayacak yeterli büyüklükte*

⁴⁴² T.C. Danıştay Onuncu Dairesi Kararı, Esas No:2009/1713.
<https://www.izmirbarosu.org.tr/Upload/files/Sayfalar/komisyonlar/yargi-kararlari/21.pdf>.

olma, mahalli örf ve adetlerin, geleneksel arazi kullanma düzeninin ve kültürel manzaraların ilgi çeken örneklerini de ihtiva edebilme”⁴⁴³ kriterleri esas alınarak ilan edilmiş ve yönetilmiştir. 2002 yılına kadar geçen sürede bu kriterlere uygun tescili yapılan TP’larına, özgün fizyolojik yapıları ile Ölüdeniz Kıdrak, Abant Gölü, Ayvalık Adaları TP’ları, gerek doğal gerekse arkeolojik değerlere sahip olan Bafa Gölü, özgün kültürel yapısı ile Polonezköy TP’ları örnek olarak verilebilir (Tablo 23).

Tablo 23. 1983–2002 Yılları Arasında Tescil Edilen Tabiat Parkları

İli	Adı	Alanı (Ha)	Tescil (yıl)	Kaynak Değeri
Muğla	Ölüdeniz Kıdrak	24,58 (1.020)*	1983	Jeomorfolojik Yapı, Flora ve Fauna, Rekreasyon
Çorum	Çatak	379,16	1984	Doğal Yapı, Manzara
Bolu	Abant Gölü	1.245,53	1988	Flora ve Fauna Manzara Rekreasyon
Isparta	Yazılı Kanyon	545,75	1989	Flora ve Fauna Manzara Rekreasyon
Trabzon	Uzungöl	1.642,01	1989	Flora ve Fauna Manzara
Antalya	Kurşunlu Şelalesi	596,54	1991	Flora ve Fauna Peyzaj
Isparta	Gölcük	5.888 (6.684)	1991	Flora ve Fauna Jeomorfolojik Yapı, Peyzaj, Rekreasyon
Aydın	Bafa Gölü	11.842,07	1994	Menderes Deltasının Ekosistemi, Nesli Tehlike Altında Olan Kuş Türleri
İstanbul	Polonezköy	2.931,32	1994	Kültürel Yapı, Flora ve Fauna Rekreasyon
Balıkesir	Ayvalık Adaları	19.624,27	1995	Jeomorfoloji, Rekreasyon
Kocaeli	Ballıkayalar	1.602,97	1995	Jeomorfolojik Yapı, Peyzaj Rekreasyon
Kocaeli	Beşkayalar	1.099 (1.144)	1998	Jeomorfolojik Yapı, Flora ve Fauna Rekreasyon
İstanbul	Türkmenbaşı	6,40	1998	Bitki Örtüsü Rekreasyon
Konya	Kocakoru Ormanı	330,79	1998	Maki Çeşitliliği ve Manzara Bütünlüğü Rekreasyon
Gümüşhane	Artabel Gölleri	5.819,86	1998	Jeomorfolojik Flora Fauna Peyzaj
Denizli	Akdağ	14.692,33	2000	Flora ve Fauna Manzara Bütünlüğü Rekreasyon
Artvin	Borçka Karagöl	368,20	2002	Jeomorfolojik Özellikleri, Flora ve Fauna, Peyzaj

*Parantez içindeki değerler sınır değişikliği öncesi değerlerdir.

(Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı, Korunan Alan İstatistikleri.

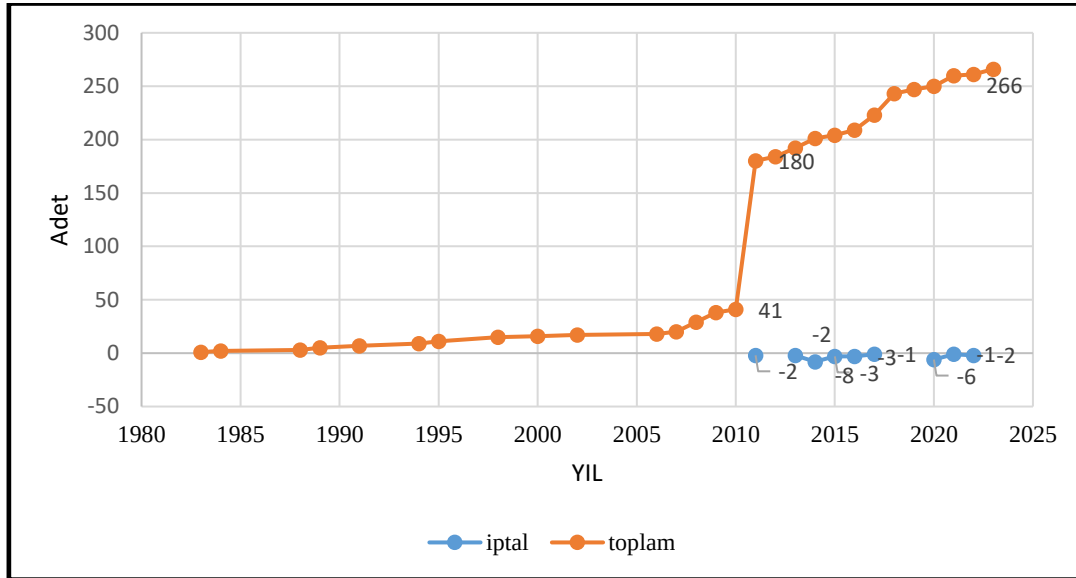
<https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/18/Korunan-Alan-Istatistikleri>)

Korunan Alan İstatistikleri incelendiğinde 2002–2023 yılları arasında TP ilan sayılarında önemli değişiklikler izlenmektedir. 2002 yılına kadar 41 adet TP tescil edildiği görülmektedir (Şekil 15; Şekil 16). Özellikle 2011 yılında 141 adet TP ilanı ile ani bir artış görülmektedir⁴⁴⁴. Bu ani artışın nedeni, 05.07.2011 tarihli Çevre ve Orman

⁴⁴³ Milli Parklar Yönetmeliği, Resmî Gazete, (1986, 12 Aralık), S.19309.

⁴⁴⁴ T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Korunan Alan İstatistikleri, <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/18/Korunan-Alan-Istatistikleri>.

Bakanı Olur’uyla bir günde “mesire yeri” statüsündeki 138 adet alanın TP olarak tescil edilmesidir⁴⁴⁵.

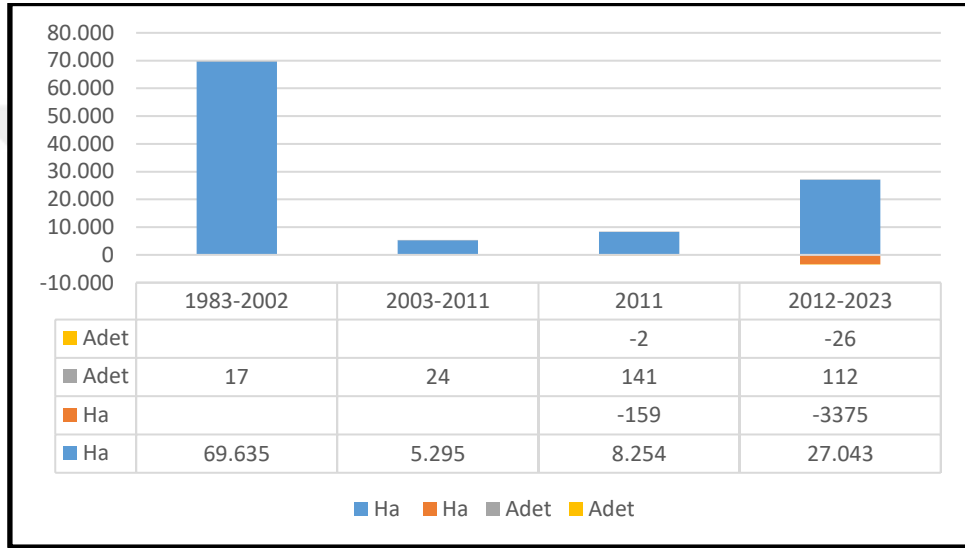
Şekil 15. Yıllar İtibarıyla Tescil Edilen ve İptal Edilen Tabiat Parkı Sayıları

2011 yılında ve sonrasında mesire yerlerinin MPK’nun öngördüğü TP’na dönüştürülmesiyle mevzuatta yeri olmayan, kaynak değerleri açısından herhangi bir etüdü yapılmadan yeni bir TP grubu oluşturulmuştur. TP’larındaki bu sayısal değişime 1983–2002 yılı ve sonrasındaki dönemler itibarıyla alansal olarak bakıldığında da nitelik farkı görülmektedir (Şekil 16). Bu statü değişikliğinin; “TP kriterlerini yerine getirip getirmediğine ilişkin yeterli araştırma ve bilimsel değerlendirmeler yapılmadan, rekreasyonel kullanımı öne çıkaran bir anlayışla, ormancılık örgütündeki reorganizasyona uyum sağlamak için” yapıldığı ifade edilse de⁴⁴⁶, evrensel korunan alan yönetimi açısından olduğu kadar MPK açısından da bir şey ifade etmediği çok açıktır. Bu değişikliğin bir gerekçesinin de, mesire yerlerindeki uygulamalar kapsamında yapılan günübirlik ya da konaklamalı tesislerin yapımına devam etme isteğiyle birlikte, üçüncü şahıslara kiralanma amacı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. MPK’nda yer verilmeyen mesire alanlarına Milli Parklar Yönetmeliğinde yer verilmiş ve bu alanlar

⁴⁴⁵ Atmış, E.; Günşen, H.B.; Yıldız, D., “Tabiat parklarının korunan alan statülerinin değerlendirilmesi: Batı Karadeniz örneği”, **Türkiye Ormancılık Dergisi**, 2020, C.21, S.2,s.149.

⁴⁴⁶ Atmış, E.; Günşen, H.B.; Yıldız, D., 2020, s.150.

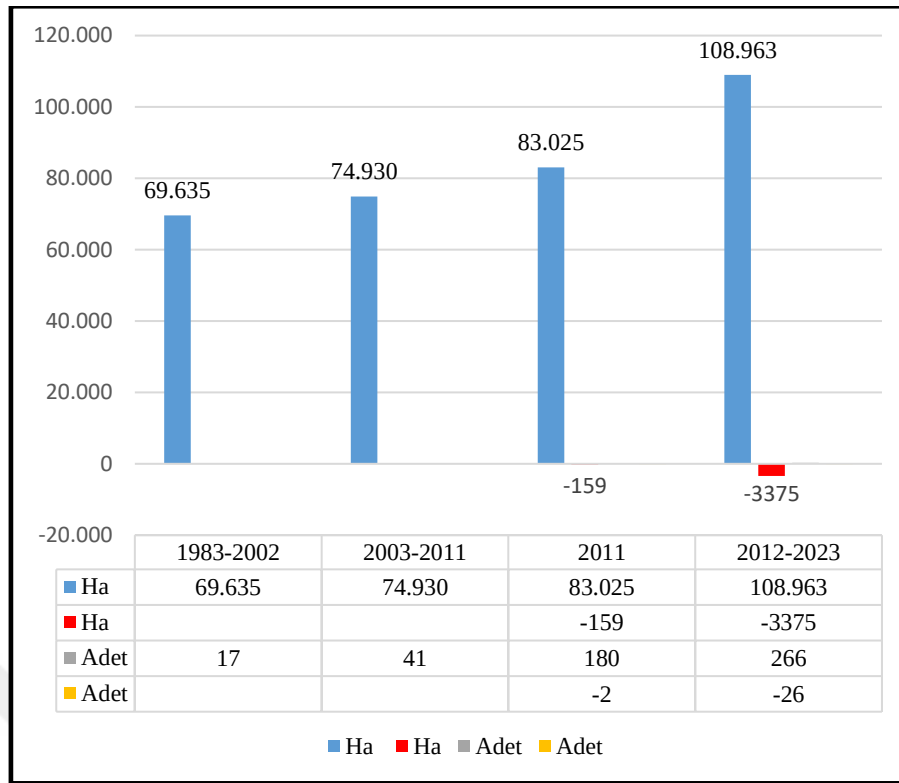
rekreasyonel ve estetik kaynak değerlerine sahip ormanlık alan olarak tanımlandığından bu yerler için yapılacak planların imar mevzuatı ile ilişkisi kurulmamıştır. MP statüsündeki alanlar için yapılması zorunlu olan planlarda iskân ve yapılaşmaya konu olacak yerler için imar uygulama planlarının yapılması da zorunlu tutulmuştur. MPK kapsamında TP statüsündeki alanların MP alanları gibi yönetilmesine olanak tanınmaktadır. Dolayısıyla TP olarak tescil edilen alanların planlarında yapılaşmaya konu olacak yerler için imar uygulama planları yapılabilecektir.

Şekil 16. Yıllar İtibarıyla İlan Edilen ve İptal Edilen Tabiat Parkı Alan Değişimi

TP statüsüne dönüştürülen bu alanların, İstanbul Belgrad Muhafaza Ormanı içinde bulunan dokuz TP ve iki mesire yerinin TP ayırma kriterleri açısından incelendiği bir çalışmada dokuz TP'nın sadece birinin TP potansiyeli taşıdığı sonucuna ulaşıldığı belirtilmektedir⁴⁴⁷. Bu ani sayısal değişik alansal büyüklük açısından da önemli bir değişime yol açmıştır. İlk TP ilanının yapıldığı 1983 yılından 2002 yılına kadar geçen sürede 17 TP'nın toplam alanı yaklaşık 69.635 ha, ortalama alan büyüklüğü de yaklaşık 4.096 ha'dır. Şekil 17'de statü değişikliğinin yapıldığı 2011 yılı verilerinin açık izlenebilmesi amacıyla ayrı sütun olarak verilmiştir.

⁴⁴⁷ Atmış, E.; Günşen, H.B.; Yıldız, D., 2020, s.149.

Şekil 17. Dönemler İtibarıyla İlan Edilen ve İptal Edilen Tabiat Parklarında Alan Değişimi

1983–2011 yılları arasında TP sayısı 24’e, alan büyüklüğü de yaklaşık 74.930 ha’a çıkmıştır. 2011 yılında ilan edilen 141 TP’nın toplam alanı, yaklaşık 8.254 ha’dır. 2023 yılı itibarıyla 266 TP’nın toplam alanı 180.963 ha’dır. Ortalama alan büyüklüğü 4.096 ha’dan 409.6 ha’a düşmüştür. 2011–2023 yılları arasında 28 adet TP statüsü iptal edilmiştir. İptal edilen alanların ortalama alan büyüklüğü de yaklaşık 120 ha’dır. TP alanlarında yaşanan bu değişikliklerin, korunan alanların sayısal olarak artmasının, biyolojik çeşitliliğinin tam olarak korunması anlamına gelmediğini, kaynak değerlerine bakılmaksızın, bir gecede yüzlerce mesire alanının tabiat parkı olarak ilan edilmesinin, korunan alanların seçim ve yönetiminde koruma hedefi yerine turizmin ve rekreasyon kullanımının ön planda yer aldığını göstermektedir. Bu ve buna benzer uygulamalar biyolojik çeşitlilik başta olmak üzere kaynak değerlerinin korunmasında bir handicap olarak karşımıza çıkmaktadır⁴⁴⁸.

⁴⁴⁸ Özkara, H.; Arda, S., (2017), “Türkiye’de Doğa Koruma Çalışmaları, Sorunlar ve Yönetmelik”, Türkiye Ormancılar Derneği, **IV. Ulusal Ormancılık Kongresi**, İnsan-Doğa Etkileşiminde Orman ve Ormancılık, C.1, 15-16 Kasım, Antalya, s.111.

3.3. Uluslararası Süreç ile Ulusal Sürecin Karşılaştırılması

Çevre ve doğa koruma ile ilgili uluslararası gelişme ve değişimlerin ulusal yansımaları, üyesi olduğumuz BM, OECD, DTÖ gibi küresel ve uluslararası kurumlar içinde alınan kararlara katılma, gerekse ÇTÇA'larına taraf olunması şeklinde gerçekleşmektedir. Hem mevzuat düzenlemeleri hem de kurumsal yapıdaki değişimlerle uygulamaya aktarılmaktadır. Bu kararların bir diğer uygulama alanı da uluslararası projelerdir. Kurumsal yapı ile mevzuat değişikliklerinin zamanı, uluslararası kabulün yanı sıra, ülke koşullarına bağlı olarak da belirlenmektedir. Bu kapsamda, Tablo 24'te, kronolojik olarak, BM sürecinde alansal doğa korumaya ilişkin uluslararası gelişmelere, bu sürece paralel olarak ulusal süreçte gerçekleşen kurumsal ve mevzuat değişikliklerine ve uygulamalara yer verilmiştir.

Tablo 24 incelendiğinde, genel olarak, MP statüsünün OK'nda yer verilmesiyle başlayan doğa koruma sürecinin ilk yıllarında, uluslararası gelişmelerin ulusal sürece yansımada neredeyse başat bir seyir izlendiği söylenebilir. Doğa koruma açısından üç yıl içinde yönetmelik çıkarılarak o günkü koşullarda yasal ve kurumsal yapının oluşturulduğu görülmektedir. Özellikle 1958 yılından 1973 yılına kadar bu durum devam etmiştir. Bu sürede gerçekleştirilen, 1. Milli Parklar Kongresinin devamında UDGP konusunda uluslararası teknik destek projesi ile UNESCO İnsan ve Biyosfer (MAB) Programına yönelik projeler önemli uygulamalar olarak değerlendirilmelidir.

Tablo 24. Uluslararası Çevre Politikalarındaki Gelişmelerin Ulusal Doğa Koruma Sürecine Yansıması/Ulusal Refleks

Yıl	Uluslararası Süreç			Ulusal Süreç		
	BM Süreci	Uluslararası Gelişme	Kapsam	Kurumsal Yapı	Ulusal Mevzuat	Ulusal uygulama
1933		Londra Afrika'nın Flora ve Faunasının Korunması Kongresi	Milli park düşüncesinin kabulü			
1956				TB-OGM 6. Şube-Neşriyat Şubesi (1956-1968)	Orman Kanunu Milli Park düzenlemesi	Milli Park statüsü, tabiatı muhafaza etmek, çeşitli spor ve dinlenme ihtiyacının karşılanması, turistik hareketlere imkân vermek.
1958		IUCN Genel Kurulu	Uluslararası Milli Parklar Komitesinin kurulması		Yozgat Çamlığı MP Tescili	
1959					MP Ayrılma, Tesis ve İşletmelerine İlişkin Yönetmelik	
1962		ABD/Seattle 1. Milli Parklar Kongresi	-5 alan kategorisi belirlendi. -12 numaralı tavsiye kararı, Uluslararası Milli Parklar Komisyonu oluşturuldu		-Kongreye katılım -Uluslararası Milli Parklar Komisyonuna başvuru. -1. İşbirliği - MP Planlama Heyeti oluşturulması	Uludağ Milli Parkının planının yapılması için Uluslararası Milli Parklar Komisyonuna başvuru.
1964					Uludağ Milli Parkı Uzun Vadeli Kalkınma Planının DPT tarafından onaylanması.	Uluslararası Milli Parklar Komisyonu ile üye bir devlet işbirliğiyle hazırlanan ilk plan: Uludağ Milli Parkı Uzun Vadeli Kalkınma Planı
1966			Kuşların korunması		Paris Sözleşmesinin kabulü	
1967					Milli Park Planlama Heyetinin oluşturulması	
1969		IUCN 10. Kongresi	8 alan kategorisi belirlendi	OB Milli Parklar Dairesi Başkanlığı	2. İşbirliği ABD MP Servisi, Uluslararası Milli Parklar (Müşavir) Danışman Plancısı-Orman İdaresi	10 alan için UDGP
1970		UNESCO Genel Konferansı	UNESCO İnsan ve Biyosfer (MAB) Programı		UNESCO İnsan ve Biyosfer (MAB) Programına yönelik proje	
1971		RAMSAR Sözleşmesi	RAMSAR Alanı			
1972	BM İnsan Çevresi Konferansı	Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması S	-Tür koruma -Kalkınma - çevre ilişkisi kuruldu			Milli park planları
1973		CITES Sözleşme	Nesli tehlike altındaki türlerin ihracatı		Milli Parkların Ayrılma, Planlama, Uygulama ve Yönetimine Ait Yönetmelik	
1976		Barselona Sözleşmesi	Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması	Milli Parklar ve Avcılık Genel Müdürlüğü		
1978	IUCN	Koruma Kategorilerinin yeniden düzenlenmesi				
1979		Bern Sözleşmesi	Avrupa'nın yaban hayatı ve yaşama ortamlarının korunması			
1980				TOB		
1981				OGM-MPD (1981-1983)	Barselona Sözleşmesi	17 MP ilanı
1982					2634 Sayılı TTK	Orman ve MP alanlarında turizm tahsisi

Yıl	Uluslararası Süreç			Ulusal Süreç		
	BM Süreci	Uluslararası Gelişme	Kapsam	Kurumsal Yapı	Ulusal Mevzuat	Ulusal uygulama
1983				TOKİB MPD (1983–1991)	-MPK (MP, TP, TKA, TP Statüleri) -Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına ilişkin Sözleşme	Müstakil kanun, orman rejimi dışında kalan alanlarda tescil yetkisi, Tescil, planlama, ilkeler, yasaklanan faaliyetler, izi işleri
1986					Milli Parklar Yönetmeliği Teknik Şartname	
1987		BM Ortak Geleceğimiz Raporu	Sürdürülebilirlik- Ekonomik sektörler ile ekoloji politikalarının birlikte düşünülmesi gerektiği			
1988					Bern Sözleşmesinin kabulü	
1989					İlk ÖÇKB tescili	
1992	BM Çevre ve Kalkınma Konferansı	-BMBÇS -BMÇMS -BMİDÇS -Bükreş Sözleşmesi	-Ekosistem için bütünlük yaklaşım -Ticaret ve çevrenin birbirini desteklemesi - Küresel ortaklık, -Doğal kaynakların değerlerinin belirlenmesi/çevresel muhasebe sistemi	OB MPAYGM (1991–2002)		Hizmet alımı Bütüncül yaklaşım/Kapsamlı planlama Koruma-kullanma dengesi Doğal varlık -Sultan Sazlığı TKA Master Planı (UDGP)
1994					- IUCN üye olunması - RAMSAR Sözleşmesinin kabulü - Bükreş Sözleşmesinin kabulü	5 adet RAMSAR alanı belirlendi
1996					CITES Sözleşmesinin kabulü	
1997		BMİDÇS Dair Kyoto Protokolü	Sera gazı emisyonlarını azaltma taahhüdü		BMBÇS kabulü	
1998					BMÇMS kabulü	
2000		Avrupa Peyzaj Sözleşmesi	Peyzaj koruma		Gelibolu Yarımadası TMP Kanunu	
2001	BM –DTÖ Doha toplantısı		-ÇTÇA ile DTÖ kuralları arasındaki etkileşimin belirlenmesi. -Ticareti engelleyici nitelikteki çevre önlemlerinin yerini serbest ticaret hükümlerinin alması amacıyla girişimin başlatılması.			
2002	BM Kalkınmanın Finansmanı Uluslararası Konferansı		Uluslararası ticaret kalkınmanın motoru, Ticaretin serbestleştirilmesi önündeki tüm engellerin kaldırılması	ÇOB DKPGM Peyzaj Koruma Şubesi (2002–2011)		Dünya Bankası GEF 2, “Koruma Alanları ve Sürdürülebilir kaynak Yönetimi” projesi Katılımcı planlama örnek çalışma (Tüme varım)
	BM Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı Rio+10		-“Uluslararası ve çok taraflı kurumlara” atfı, -Sermaye şirketleri ortaklardan birisi - Uluslararası ticaret ve yatırıma engel oluşturmaktan kaçınılması			

Yıl	Uluslararası Süreç			Ulusal Süreç		
	BM Süreci	Uluslararası Gelişme	Kapsam	Kurumsal Yapı	Ulusal Mevzuat	Ulusal uygulama
2003					-499 sayılı Kanun - Orman Kanunu Ek 14. Madde. - BMİMÇS Kabulü - Avrupa Peyzaj Sözleşmesi Kabulü	MPK'na tâbi alanlardaki yapı ve tesislerin, ağaçlandırma yapılması koşuluyla 29 yıla kadar kiraya verilmesi - ağaçlandırma bedelinin ödenmesi
2004					5177 sayılı Maden Kanunu	MPK'na tâbi alanlar Madencilik faaliyetlerine açıldı
2005		Birleşmiş Milletler Binyıl Ekosistem Değerlendirmesi	Ekosistem hizmetleri/malları Ekosistem yaklaşımı		5346 sayılı Kanun	MPK'na tâbi alanlarda yenilenebilir enerji tesislerinin yapılmasına olanak sağlandı.
2009		OECD, Yeşil Büyüme Bakanlar Deklarasyonu	Sürdürülebilir kalkınma için yeşil büyüme		- Kyoto Protokolü	
2011				OSİB DKMPGM ----- ÇŞB TVKG (2011–2018)	648 sayılı KHK	-İlk kez MPK iki ayrı Bakanlık yetkisi - ÇŞB'na yetki devri –koruma kullanma ilkeleri -“Planlama” başlığı “işletme” olarak değişti. -UDGP hariç diğer planlar proje olarak tanımlandı. -140 adet mesire yeri TP olarak tescil edildi.
2012	RİO+20 BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı		Yeşil büyüme, sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının ekonomik sektörlere uygulanmasının/ yaygınlaştırılmasının bir aracı		-Bakanlık Olur'u -Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik - Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelik	-Korunan Alanlarda Koruma Bölgelerinin Belirlenmesi -Korunan alanlarda kentsel standartlara uyum riski
2014					-Gelibolu Yarımadası TMP Kanunu Yürürlükten Kaldırıldı. -Orman Kanununa ek 14 madde	MPK'na tâbi alanlarda, 250m ² 'ye kadar yapılar için imar planı koşulu kaldırıldı.
2015	BM Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi		Çevre ve doğa korumanın bütüncül olarak ele alınmaması. Doğa koruma, “sudaki yaşam” ve “karasal yaşam” başlıklarında ele alınmıştır			
2018				TOB / DKMPGM ÇŞİDB / TVKGM (2018–Halen)	700 sayılı KHK	Tescil/iptal yetkisi sadece Cumhurbaşkanı Maden arama ve işletilme izni
2003					7334 Sayılı Kanun	MPK'na tâbi alanlarda, konaklama tesislerinin tahsis ve kiralama yetkisinin sadece Kültür ve Turizm Bakanlığı. Bu tesisler için turizm belgesi alma koşulu getirildi

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Stockholm Konferansında (1972) alınan kararların kurumsal olarak yansıma süreci, 1973 yılında Çevre Sorunları Koordinasyon Kurulunun oluşturulmasıyla başlamış, 1991 yılına kadar müsteşarlık olarak devam etmiştir. Çevre hakkının 1982 Anayasası'nda yer alması ile güçlenmiş, 1991 yılında da ÇB'nin kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Aynı şekilde, bu gelişmelerin mevzuatlara yansıması için 1980 sonrası beklemek gerekmiştir. 1980 sonrası Türkiye'nin küresel sermaye ile eklemlenme sürecinin başlaması siyasi ve ekonomik bir dizi değişikliklere yol açmıştır. Yaşanan bu siyasi ve ekonomik dönüşüm 24 Ocak kararları olarak özetlenen, serbestleşme ve özelleştirmeler ile karakterize olan liberal ekonomiye geçiş olarak ifade edilmektedir. Çevre ve doğa koruma sektörü açısından mevzuat yansımaları 1982 yılında ÇK ve TTK'nun, 1983 yılında da MPK'nun yürürlüğe girmesidir. ÇK ve MPK'nun yürürlüğe girmesi her iki sektör açısından olumlu gelişmeler olmakla birlikte, TTK'nunda yer verilen, ormanlar ile MP alanlarının turizm amaçlı tahsisine ilişkin hükümler doğa koruma alanlarına yönelik ilk olumsuz düzenleme olmuştur. Bu süreçte, daha önce imzaya açılan RAMSAR, CITES, Barselona, Bern ve Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşmelerine taraf olunması için 1980 sonrası beklemek gerekecektir.

BM Çevre ve Kalkınma Konferansından (1992) bir yıl önce, ÇK ve MPK'nun yürürlüğe girmesinden dokuz yıl sonra 1991 yılında her iki sektör için müstakil bakanlıklar, ÇB ve OB kurulmuştur. MPK kapsamındaki görevlerin yerine getirilmesi için, OGM içinde daire başkanlığı düzeyinden MPAYGM kurularak bakanlık ana hizmet birimi olarak teşkilatlanmıştır. İki ayrı bakanlık olarak teşkilatlanmış olan bu kurumsal yapı 2002 yılında birleştirilmelerine kadar devam etmiştir. Bu süre içinde IUCN'e üye olunmasının yanı sıra, önemli ÇTÇA olan RAMSAR, Bükreş, CITES, BMBÇS, BMÇMS'ne taraf olunmuştur. Ayrıca ilk kez bir MP alanı için müstakil kanun olan Gelibolu Yarımadası TMP Kanunu çıkarılmıştır. OB tarafından yürütülen çok paydaşlı, Dünya Bankası GEF 2 destekli, "Koruma Alanları ve Sürdürülebilir Kaynak Yönetimi"

projesi önemli uygulama projesi olarak öne çıkmaktadır. Bu kurumsal yapılanma ÇB ile OB'nın birleştirildiği 2002 yılına kadar devam etmiştir Bakanlıkların birleştirilmesi uluslararası süreç açısından, DTÖ Doha toplantısı ve ardından yapılan BM Kalkınmanın Finansmanı Uluslararası Konferansına (2002) ve BM Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Konferansına (Rio+10) denk gelmektedir. ÇB'nin kuruluş gerekçesinde “Ülkemizde çevre konusu ciddi olarak ele alındığı, ekolojik değerlerin korunması amacıyla; ilgili kurumların kuruluş kanunlarında gerekli değişikliklerin yapıldığı ancak merkezi otorite eksikliği olduğu belirtilmektedir. Çevre konusunun merkezi bir otorite tarafından ele alınmaması nedeniyle yetki dağınıklığı ve buna bağlı çevre sorunlarının kronikleşmesi temel gerekçe olarak belirtilmekte, bu nedenle çevre konusunun diğer hizmet bakanlıklarında olduğu gibi tek elden ve en üst seviyede tek elden yürütülmesi amacıyla kurulduğu”⁴⁴⁹ belirtilmektedir. Bakanlıkların birleştirilmesi için ileri sürülen gerekçede bu gerekçenin neden ortadan kalktığı belirtilmemiştir. Bakanlıkların birleştirilmesinde, “Çevre konusunda mevzuatta ve kurumsal yapılanmada ilerlemeler kaydedilmiş olmakla birlikte, yeterli olmadığı, halen doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi ve çevre sorunlarının çözümünde önemli engeller olduğu belirtilerek; ormanların ve ormancılık sektörünün doğal kaynaklarımızın önemli bir unsuru olduğu, ormandan elde edilen mal ve hizmetlere talebin çeşitlenerek artması, ormanların evrensel bazda önem kazanması nedeniyle çevre ve orman sektörlerinin birlikte yürütülmesi gereğinin ortaya çıkması”⁴⁵⁰ gerekçe olarak belirtilmiştir. Bu iki sektörün birleştirilmesiyle çevre sorunlarının çözümüne ya da doğal kaynak olarak nitelenen ormanların korunmasında nasıl bir katkı beklendiğine ilişkin bir gerekçe ortaya konulmamıştır.

Bu dönemdeki mevzuat değişikliklerinin, çevre ile orman sektörünün birleştirilmesinin, çevre şemsiyesi altında doğa korumanın uluslararası politikalar

⁴⁴⁹ T.C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü, “Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı ile Gerekçesi” 28.3. 2003, S.B.02.0.KKG.0.10/101-619/1377, s.5.

⁴⁵⁰ T.C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü, 2003, s.6.

doğrultusunda daha da güçlenmesine katkı sağladığı söylenemez. Aksine, mevzuat değişiklikleri çevre ve doğa korumanın aleyhine gerçekleşmiş, MP alanlarında turizm tahsislerine ilave olarak, madencilik faaliyetlerine, yenilenebilir enerji tesislerinin yapılmasına olanak sağlanmıştır. Tüm bu doğa koruma aleyhine yapılan mevzuat değişiklikleri, 2001 yılında DTÖ Doha toplantısı ve ardından yapılan BM Kalkınmanın Finansmanı Uluslararası Konferansında (2002) *“ticareti engelleyici nitelikteki çevre önlemlerinin yerini serbest ticaret hükümlerinin alması amacıyla girişimin başlatılması”* olarak özetlenebilecek kararlarının uygulanmasının bir parçası olarak da değerlendirilebilir. Diğer bir önemli mevzuat değişikliği OK’nuna eklenen 14. Maddede yapılmış, MP alanlarında bodrum kat ve çatı katı hariç, taban alanı 250 m²’yi geçmeyecek şekilde 2 kata kadar olan yapılar imar planı kapsamı dışına çıkarılarak plansız yapılaşmanın önü açılmıştır. Bu dönemde Kyoto Protokolü, BMİMÇS ve Avrupa Peyzaj Sözleşmesine taraf olunmuştur.

ÇOB yapılanması 2011 yılında ÇŞB ile OSİB’nin kurulmasına kadar devam etmiştir. Bu yeni yapılanma ile çevre ve orman sektörü birbirinden ayrılmış, ayrılırken de doğa koruma ile ilgili görev ve sorumluluklar iki bakanlık arasında paylaştırılmıştır. Çevre sektörü bu kez de ülke imarından/yapılaşmasından sorumlu bakanlık ile birleştirilerek ÇŞB kurulmuştur. Rio+20 (2012) olarak adlandırılan Konferansda “yeşil büyüme” yaklaşımının tüm ekonomik sektörlerle entegrasyonu kararını takiben, tüm çevresel standartları belirleyen bakanlık ile kentsel standartları belirleyen iki bakanlık birleştirilmiştir. ÇŞB’na aynı zamanda da doğa koruma ile ilgili ilkelerin belirlenmesi görevi verilmesi, UDGP’lerinin yapımında MP Yönetmeliği dışında bir başka yönetmeliğe uyum zorunluluğu getirilmiş, böylelikle ilk kez doğa koruma alanlarında kentsel standartlara uyum riski ortaya çıkmıştır.

Yukarıda kısaca açıklanan süreçlere bağlı olarak, alansal doğa koruma açısından kurumsal yapılanma ve mevzuat değişikliklerine bağlı olarak ortaya çıkan farklı uygulama dönemleri olarak,

1. Dönem 1956–1982 yılları arası: MP kavramının mevzuatta yer aldığı 1956 yılı ile MPK’nun yürürlüğe girdiği 1983 yılına kadar olan süre.

2. Dönem 1983–2002 yılları arası: MPK’nun yürürlüğe girdiği 1983 yılı ile orman sektörünün çevre sektörü ile birleşmesine, diğer ifade ile OB ile ÇB’nin birleştirilmesine kadar olan süre.

3. Dönem 2003–2011 yılları arası: ÇB ile OB’nin birleştirilmesiyle başlayan ve yine bu iki bakanlığın ayrılarak, 2011 yılında, çevre sektörünün ülke imarından/yapılaşmasından sorumlu Bayındırlık Bakanlığı ile birleştirilerek ÇŞB ve TOB’nin kurulmasına kadar olan süre.

4. Dönem, 2012- Halen: Bu dönem ÇŞB ile TOB’nin kurulmasıyla başlamış halen devam etmektedir.

4. MİLLÎ PARK UZUN DEVRELİ GELİŞME PLANI ÖRNEĞİNDE PLANLAMA YAKLAŞIMININ İRDELENMESİ

4.1. Milli Park Alanlarında Plan Yaklaşımı ve Plan Kararları

İlk UDGP'nin yapıldığı 1964 yılından itibaren mevzuat değişikliklerine bağlı olarak ortaya çıkan planlama yaklaşımı için genel olarak üç dönemden söz edilebilir. Birincisi OB'lığının ABD Milli Parklar Dairesi işbirliği dönemi, 2.'si MPK ve ilgili yönetmeliğinin yürürlüğe girmesi, 3.'sü de 2012 yılında çıkarılan Bakanlık Genelgesi ile tariflenen yaklaşımlardır. 2. Dönemde genel teknik şartnameye yapılan kısmi değişiklikler nedeniyle alt tanımlamalar yapılmıştır. Her bir dönemde izlenen yaklaşıma bağlı olarak elde edilen şartnameler, genel olarak bir önceki dönemin deneyimleri üzerinden geliştirilmiştir. Bu süreçte, iki dinamiğin etkili olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki, uluslararası yaklaşımları aktarma çabaları, diğeri de turizm, madencilik, tarım, enerji gibi sektör taleplerinin karşılanma çabasıdır. Dönemler itibarıyla uygulanan plan yaklaşımları ve ayırıcı özellikleri de Tablo 25'de verilmiştir.

Tablo 25. Uzun Devreli Gelişme Planı Yaklaşımları ve Ayırıcı Özellikleri

Dönem	Uygulama Zamanı	UDGP Yöntem Dayanağı	UDGP Yaklaşımı	Rumuz	Ayırıcı Özelliği
1	1956-1982	OK	OGM-ABD İşbirliği	1	➤ Kaynakların korunması için “kaynak değerlerinin bütünlüğü” esas alınmıştır. ➤ Kullanım (gelişme) önerilen alanlarda “doğayı anlama” felsefesi temel yaklaşımdır.
2	1983-2002	MPK	Kapsamlı Yaklaşım	2a	➤ Genel hükümler ve özel hükümler düzenlenerek diğer planlarla dil birliği sağlanmıştır. ➤ Bölgeleme kriterlerine açık olarak yer verilmiştir. ➤ Koruma bölgeleri “Mutlak koruma bölgesi”, “sınırlı kullanım bölgesi” ve “kontrollü kullanım bölgesi” olarak isimlendirilmiştir. ➤ İmar mevzuatında kullanılan “tesis” kavramı yerine “günübirlik alan” tanımlamasındaki gibi “alan” terimi kullanılmıştır (doğa koruma alanlarında yapılaşma tanımı farklılaştırılmış).
3	2003-2011	MPK	Stratejik Yaklaşım	2b	➤ Planın yönetim amacı, hedefleri ve bu hedeflere ulaşmak için yapılacak faaliyetler belirlenmiş. ➤ Bölgeleme kriterleri içine mülkiyet durumu eklenmiş. ➤ Her faaliyet için alt plan ve programlar tanımlanmış.
		Yok	Katılımcı Yönetim Planı*	2c	➤ Biyolojik Çeşitlilik Doğal Kaynak Projesi kapsamında ortaya konulan planlama modeli. Katılımcı ➤ Diğer kurum, kuruluş taleplerine yönelik düzenlemeler.
4	2012- Halen	MPK	Genelge (2012-9 sayılı) ile belirlenen yaklaşım	3	➤ “Mutlak Koruma Bölgesi, Hassas Koruma Bölgesi, Sürdürülebilir Kullanım Bölgesi ve Kontrollü Kullanım Bölgesi” tanımlanmış. ➤ Mutlak koruma bölgesi kriterleri içinde “devlet mülkiyetinde olma” koşulunun getirilmesi ile mevcutta bu nitelikteki alanların kapsam dışında kalmasına yol açılmış.

* Bu yöntem ile onaylanmış bir plan bulunmamaktadır.

(Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.)

İlk UDGP'nın yapıldığı 1964 yılından günümüze, dönemler itibarıyla MP sahalarına ait ilk onaylanan UDGP'lerinde izlenen yaklaşımın da belirtildiği tablo hazırlanmıştır (Tablo 27). Buna göre 2022 itibarıyla, 48 MP sahasının, 43'ünün UDGP onaylı olup, UDGP olmayan 5 saha bulunmaktadır.

1. Dönem (1956–1982): MP kavramının mevzuatta yer aldığı 1956 yılı ile MPK'nun yürürlüğe girdiği 1983 yılına kadar olan dönem:

Ülkemizde MP planlama çalışmalarına, MP kavramının 1956 yılında yasal dayanağı oluşmadan önce, 1952 ve 1958 yıllarında Bursa'da Orman Fakültesi öğretim üyeleri ile birlikte Uludağ'ı Sevenler Derneği öncülüğünde Uludağ'ın MP olması için düzenlenen bilimsel toplantılar ile başladığı söylenebilir. Bu toplantıların ardından ilki 1958 yılında, ikincisi de 1963⁴⁵¹ yılında olmak üzere Uludağ Milli Parkı çalışmalarına temel oluşturan araştırma raporları hazırlanmıştır⁴⁵².

MP planlama çalışması için ilk ciddi adım, Türkiye'nin de iki delege ile katıldığı, 1962 yılında düzenlenen 1. Dünya Milli Parklar Konferansından sonradır. Konferansta, IUCN'nin, “... *kendi programlarını geliştirmek isteyen ülkelere milli park planlaması konusunda teknik yardım mübadelesi amacıyla komite kurulması...*” ile MP'ların geliştirilmesi ve faydalanılmasına yönelik etüt ve araştırma programı oluşturulmasına yönelik tavsiye kararı (12 numaralı) alınmıştır. Bu tavsiye kararı doğrultusunda, talep eden ülkelere teknik yardım için Uluslararası Milli Parklar Komisyonu kurulmuştur⁴⁵³. İlk milli park planı olan ve 1964 yılında onaylanan Uludağ Milli Parkı Uzun Vadeli Kalkınma Planının⁴⁵⁴ Başlangıç başlıklı bölümünde de belirtildiği şekilde, 1962 yılında, Türk Hükümetinin, Uluslararası Milli Parklar Komisyonundan talebi doğrultusunda

⁴⁵¹ Bu raporlar: 1958 yılında Milli Parklar Uluslararası Komisyonu Sekreteri Fred M. Packart'ın hazırladığı Türkiye Milli Parklar Raporu; 1963 yılında William J. Hart'ın hazırladığı Uludağ Milli Parkı Planlama Raporudur.

⁴⁵² Bayer, M.Z., “Milli Parklar ve Türkiye Açısından Önemi ve Alınması Gereken Önlemler (I)”, **Anatolia, Turizm Araştırmaları Dergisi**, [1993](#), C.4, S.5, s.22-25.

⁴⁵³ Brooks, L., 1964, s.1.

⁴⁵⁴ UDGP, Uludağ MP plan raporunun üzerinde “uzun vadeli kalkınma planı” olarak yazılmıştır, bazı planlarda “uzun vadeli gelişme planı” olarak da kullanılmıştır.

Kanada Milli Parklar Planlama Dairesi Müdürü Lloyd Brooks Uludağ Milli Parkı planının yapımı için 2 ay süre ile Türkiye’de görevlendirilmiştir. Uludağ Milli Parkı Uzun Vadeli Kalkınma Planı (UDGP) DPT tarafından 1964 yılında onaylanmıştır. Uluslararası Milli Parklar Komisyonu ile üye bir devlet arasında planlama konusunda ortak çalışmayla hazırlanan ilk plan olan Uludağ Milli Parkı UDGP, Dünya Tabiatını Koruma Birliği dâhil 127 ülkeye örnek çalışma olarak gönderilmiştir. Bu planın yanı sıra, 1964 yılında, Park Sistemleri Danışma Heyeti başkanı Joseph L. Fisher başkanlığında Milli Parklar Uluslararası Komisyonu tarafından “Türkiye’de Parklar ve Açık Arazinin İdaresi-Bir Memleket Raporu” da hazırlanmıştır⁴⁵⁵.

Bursa’da Uludağ Milli Parkına yönelik çalışmaların yanı sıra 1966 yılında Türkiye Tabiatını Koruma Derneği tarafından Türkiye’de ilk defa Milli Park Semineri düzenlenmiştir. Bu çalışmaların ardından, 1967 yılında, Nevşehir-Göreme yöresinin Milli Park etüdü ile UDGP’nin, ABD Uluslararası Kalkınma Dairesinin (US Agency for International Development-USAID) teknik yardımıyla hazırlanması işi, DPT tarafından OB Milli Parklar Dairesine verilmiştir⁴⁵⁶. DPT Müsteşarlığı koordinasyonunda, Milli Parklar Dairesi Başkanlığınca, Milli Parklar Dairesi uzmanlarının yanı sıra ilgili bakanlık (Turizm ve Tanıtma, Milli Eğitim, İmar İskân, Bayındırlık vd.) uzmanlarının, 8 Amerikalı uzmanın ve üniversite öğretim elemanlarının da katılımı ile Milli Park Planlama Heyeti (jeomorfolog, arkeolog, peyzaj mimarı, orman mühendisi, biyolog, mimar, jeoloji mühendisi, istatistikçi gibi) oluşturulmuştur⁴⁵⁷. Henüz plan içeriği ve niteliği açısından ulusal yasal ve teknik düzenleme olmadığından, Kanada Milli Parklarında uygulanan usul kabul edilerek yabancı uzmanların yaklaşımı benimsenmiştir. Buna göre 1956 yılından 1983 yılına kadar olan sürede yapılan planlarda izlenen yöntem:

⁴⁵⁵ Lloyd B., 1964, s.i-iv.

⁴⁵⁶ Sakarya, Y.,1998, s.37.

⁴⁵⁷ Bayer, M. Z., 1994, s.54.

- a) Korunan alan statüsüne ilişkin etüt ile plan çalışması eş zamanlı olarak yürütülmüştür.
- b) Plan kararlarında Zonlama (bölgeleme) kullanılmıştır.
- c) Sahalara ilişkin bilimsel araştırmalar daha sonraya bırakılmıştır. Gözlemsel arazi çalışması yapılmıştır. Mevcut veriler kullanılmıştır.
- d) Elde edilen veriler deneyimli uzman tarafından değerlendirilerek plan hazırlanmıştır.
- e) Planlarda “Gelişme” zonu olarak belirlenen alanların ayrıntılı etüdü yapılmış, bu alanlarda koruma, yönetim, ziyaretçilere sunulacak hizmetler ile rekreatif faaliyetler için gereken yapı ve açık alan düzenlemelerine ilişkin ayrıntılı kararlar getirilmiştir.
- f) Topografik haritalar kullanılmış, “Gelişme Zonu” olarak belirlenen alanların ayrıntılı şemaları çizilmiştir.
- g) Bu dönemde henüz biyolojik çeşitlilik kavramı mevzuatta yer almadığı için bu kavrama dair değerlendirmelere yer verilmemiştir. Ekolojik ve biyolojik açıdan farklı alanlar “kaynak değerleri bütünlüğü” olarak ifade edilmektedir. Bu planların hedeflerinin net ve kısa ifade edilmesi, genel koruma ve kullanma kararları içermesi, uygulama plan ve programları için yol gösterici ve yönlendirici olması, planların anlaşılmasını kolaylaştırmakla birlikte, özellikle mevsimsel/periodyik biyolojik (flora ve fauna) çalışmaların kapsam dışında tutulması nedeniyle veri tabanı oluşturulamamıştır⁴⁵⁸.

Uludağ MP UDGP raporunda; Uluslararası Milli Parklar Komisyonu üyeleri tarafından 1958 yılında hazırlanan Uludağ ile ilgili araştırma raporunun ve 1963 yılında hazırlanan “Türkiye’de Milli Parklar” adlı bir raporun verileri, arazi çalışmalarında yapılan gözlemler, Bursa, Ankara ve İstanbul’da ilgili çevrelerle yapılan araştırma ve

⁴⁵⁸ Sakarya, Y.,1998, s.30-31.

görüşmelerden elde edilen bilgiler kullanılarak hazırlandığı belirtilmektedir. Planın, “Özelliği ve Şimdiki Kullanışı” başlıklı ilk bölümünde “Genel Tarif” altında alanın jeolojik, hidrolojik, iklim yapısı ile orman niteliği, peyzaj özellikleri ile mevcut arazi kullanımına ve ekonomik faaliyetlere ve bunlara ilişkin sorunlara yer verilmiştir. “Uludağ’ın Gelecekte Bir Milli Park Olarak Kullanılması” başlığı altında turizm, nüfus artışı, ulaşım, milli gelir açısından MP faaliyetlerinin ilişkisi kurularak sahanın MP potansiyeli ile alınması gereken önlemlere ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır. Planın ikinci bölümünde Uludağ Milli Parkı Uzun Vadeli Kalkınma Planı başlığı altında, planın amacına, plan kararlarına, genel olarak alınacak önlemlere, MP sınırının belirlenmesinde dikkat edilecek hususlara ve planlama yöntemine ilişkin öneriler yapılmıştır. Flora ve fauna açısından korunması gereken alanlar ile kullanıma (faydalanmaya) ayrılacak alanların kuşak bölgeler (zonlama) belirlenerek ayrılması; gelişim bölgeleri olarak ifade edilen kullanım (faydalanma) alanları MP koruma, kontrol ve idari tesisleri, kayak, piknik vb kullanımlar için uygulama planlarının yapılması önerilmektedir⁴⁵⁹.

Uludağ MP UDGP sadece ilk onaylanan plan değil, kayak tesisleri, piknik alanları, idari tesisler gibi kullanım alanlarının önerildiği gelişim bölgeleri, uygulama imar planları yapılarak, uygulamaya geçirilen ilk plandır. Uludağ MP UDGP revizyon planının onaylandığı 2009 yılına kadar da bu plan kararlarına göre uygulama devam etmiştir.

Uludağ MP UDGP’ndan sonra, 1967–1972 yılları arasında, ABD Uluslararası Kalkınma Dairesinin (US Agency for International Development-USAID) teknik yardımıyla 11 sahaya ait UDGP hazırlanmıştır. Bu planlar, milli parkın kaynak değerlerinin korunması ve geliştirilmesi için “kaynak değerlerinin bütünlüğü”nün esas alındığı, yine bu korumaya hizmet etmek üzere halkın yararlanmasına yönelik faaliyetlerin de “*doğanın değerini anlama*”⁴⁶⁰ felsefesine göre önerildiği belirtilmektedir.

⁴⁵⁹ Brooks, L.,1964,s. 5-37.

⁴⁶⁰ Brooks, L.,1964, s. 18.

Genel idare ve milli park hizmetlerinde bir makro plan karakterinde rehber olarak kullanılabilecek, nihai bir plandan çok gelişmeleri tespit eden tavsiye plan niteliğindedir. Ayrıca milli park sınırına ilişkin öneriler de getirilmiştir. Bunun nedeni, bu planların sadece tescili yapılmış sahalar için hazırlanmamasıdır. Bu çalışmalarda planı yapılan alanın (milli park alanından daha büyük bir alan çalışılmış) milli park ilan edilmesi de önerilmektedir.

İkinci işbirliği sürecinde (1969–1973) planı yapılan 15 sahanın 4'ü, Efes, Bergama, Halikarnas (Bodrum) ve Pamukkale sahaları, MP olarak tescil edilmemiştir. MPK'nun yürürlüğe girmesinden sonra, aynı yöntem kullanılarak Bakanlık bünyesinde Başkomutan Tarihi Milli Parkı UDGP yapılmış ve 1991 yılında onaylanmıştır (Tablo 27)⁴⁶¹. Bu yöntemle UDGP yapılan toplam 12 MP bulunmaktadır⁴⁶².

2. Dönem (1983-2011): MPK'nun yürürlüğe girdiği 1983 yılı ile Korunan Alanlarda Koruma Bölgelerinin Belirlenmesine ilişkin Genelge'nin yürürlüğe girdiği 2012 yılına kadar olan dönem:

Bu dönemde, MPK ve ilgili yönetmeliğine göre hazırlanan Genel Teknik Şartname temelinde, planlama yaklaşımına üç ayrı katkı yapılmış, planlama yaklaşımına yapılan katkılara göre alt başlıklarla tanımlanmıştır. Bunlardan birincisi, kaynak değerlerinin ve koruma ve kullanma esaslarının bilimsel ve teknik gerekliliklere göre belirlendiği ve ayrıntılı olarak yer verildiği, çok kriterli hiyerarşik değerlendirmenin yapıldığı Kapsamlı Yaklaşım; ikincisi, bu yaklaşıma SWOT analizinin eklendiği ve stratejik hedeflerin belirlendiği Stratejik Yaklaşım; üçüncüsü de, Biyolojik Çeşitlilik Doğal Kaynak Projesi kapsamında ortaya konulan Katılımcı Yönetim Planıdır. Önce MPK ve ilgili Yönetmeliği doğrultusunda hazırlanan Genel Teknik Şartnamede yer verilen, daha sonra da sırasıyla diğer yaklaşımlar aşağıda aktarılmıştır.

⁴⁶¹ Tarım ve Orman Bakanlığı, **Başkomutan Tarihi Milli Parkı Uzun Vadeli Gelişme Planı**, 1981.

⁴⁶² Göreme TMP ile Gelibolu Yarımadası TMP statüleri iptal edildiği için tabloda yer verilmemiştir.

Tablo 26. Dönemler İtibarıyla Uzun Devreli Gelişme Planı Dağılımı ve Planlama Yaklaşımı

No	İli	MP Adı	Alanı (Ha)	İlan Tarihi	İlk UDGP Tarihi	Planlama Yaklaşımı
1.	Bursa	Uludağ	13.024,07	20.09.1961	1964	1
2.	Tunceli	Munzur Vadisi R	42.674,49	21.12.1970	1970	1
3.	Manisa	Spil Dağı	6.867,00	22.04.1968	1970	1
4.	Antalya	Troya TMP	13.517,19	7.11.1996	1971	1
5.	Çanakkale	Beydağları Sahil	31.165,88	16.03.1972	1971	1
6.	Antalya	Güllük Dağı -Termessos	6.699,98	3.11.1970	1971	1
7.	Çorum, Malatya	Boğazköy-Alacahöyük TMP	2.600,44	21.09.1988	1971	1
8.	Isparta	Köprülü Kanyon	35.719,16	12.12.1973	1972	1
9.	Antalya	Kovada Gölü	6.550,71	3.11.1970	1972	1
10.	Afyon, Kütahya, Uşak	Başkomutan TMP	34.833,60	8.11.1981	1992	1
11.	Balıkesir	Kazdağı	20.934,83	17.04.1993	1995	2a
12.	Aydın	Dilek Y.-B. Menderes D.	27.598,16	19.05.1966	1997	2a
13.	Adıyaman	Nemrut Dağı	13.827,28	7.12.1988	2001	2a
14.	Muğla	Marmaris	29.206,02	8.03.1996	2001	2a
15.	Niğde, Adana, Kayseri	Aladağlar	55.064,41	21.04.1995	2004	2a
16.	Artvin	Karagöl – Sahara	3.250,97	31.08.1994	2008	2b
17.	Kayseri	Sultan Sazlığı	24.357,70	17.03.2006	2008	2c
18.	Isparta	Kızıldağ	80.200,40	9.05.1969	2008	2b
19.	Rize, Artvin	Kaçkar Dağları	52.970,08	31.08.1994	2008	2b
20.	Konya	Beyşehir Gölü	82.156,90	11.01.1993	2008	2b
21.	Ankara	Soğuksu	1.187,07	19.02.1959	2008	2b
22.	Denizli	Honaz Dağı	9.428,98	21.04.1998	2009	2b
23.	Kastamonu, Çankırı	İlgaz Dağı	1.117,70	2.06.1976	2009	2b
24.	Yozgat	Yozgat Çamlığı	266,90	5.02.1958	2011	2a
25.	Erzurum	Nene Hatun TMP	387,42	6.06.2009	2012	3
26.	Şanhurfa	Tek Tek Dağları	19.335,24	29.05.2007	2012	3
27.	Kastamonu,Bartın	Küre Dağları	37.753,38	7.07.2000	2012	3
28.	Kars, Erzurum	Sarıkamış-Allahuekber Dağları	22.519,89	19.10.2004	2012	3
29.	Antalya	Altınbeşik Mağarası	1.146,65	31.08.1994	2013	3
30.	Edirne	Gala Gölü	6.086,84	5.03.2005	2013	3
31.	Trabzon	Altındere Vadisi	4.467,71	9.09.1987	2014	3
32.	Artvin	Hatila Vadisi	16.943,78	31.08.1994	2014	3
33.	Ağrı, Iğdır	Ağrı Dağı	88.014,80	17.11.2004	2015	3
34.	Bolu	Yedigöller	1.623,07	29.04.1965	2016	3
35.	Kırklareli	İğneada Longoz Ormanları	3.155,00	13.11.2007	2016	3
36.	Ankara	Sakarya Meydan Muh. TMP	13.850,00	8.02.2015	2016	3

No	İli	MP Adı	Alanı (Ha)	İlan Tarihi	İlk UDGP Tarihi	Planlama Yaklaşımı
37.	Muş	Malazgirt Meydan Muharebesi TMP	238,33	17.03.2018	2018	3
38.	Erzurum	Kop Dağı Müdafaası TMP	6.335,00	31.10.2016	2018	3
39.	Muğla, Antalya	Saklık Kent	1.643,30	6.06.1996	2018	3
40.	Balıkesir	Kuşçenneti	17.058,37	27.07.1959	2019	3
41.	Kastamonu, Çankırı	İstiklal Yolu TMP	235,70	2.11.2018	2021	3
42.	Osmaniye	Karatepe-Aslantaş	4.142,91	29.05.1958	2021	3
43.	Adana	Yumurtalık Lagünleri	16.979,64	8.07.1994	2021	3
44.	Siirt	Botan Vadisi	11.358,28	15.08.2019	-	-
45.	Hakkâri	Hakkâri Cilo ve Sat Dağları	27.500,00	26.09.2020	-	-
46.	Ankara	Sarıçalı Dağı	1.024,00	28.10.2021	-	-
47.	Konya	Derebucak Çamlık Mağaraları	1.147,36	7.06.2022	-	-
48.	Bolu	Abant Gölü	1.262,23	10.06.2022	-	-

Planlama Yaklaşımı Rumuz: 1:OB-ABD; 2a:Kapsamlı Yaklaşım; 2b: Stratejik Yaklaşım; 2c:UDGP- Katılımcı Yönetim Planı ile Karma Yaklaşım; 3: 2012-9 Bakan Olur'u.

(Kaynak: TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, Korunan Alan İstatistikleri, <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/18/Korunan-Alan-Istatistikleri>; Bayer, M. Z., 1994'den yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.)

MPK'nun (1983) ve uygulama Yönetmeliğinin (1986) yürürlüğe girmesinden sonra hazırlanan ve UDGP'nin kapsamı ve yönteminin belirlendiği Genel Teknik Şartnameye göre:

1. “UDGP’nin amacı: Milli Park kriterlerine, kabul görmüş koruma politikalarına uygun olarak hazırlanması, ana kaynak değerlerinin (doğal, kültürel ve rekreasyonel vd.) korunması, geliştirilmesi ve devamlılığı ile kaynak, manzara ve yönetim bütünlüğünü sağlayacak kararların belirlenmesidir.
2. Planlama ekibi: planlanan sahanın kaynak değerlerinin özelliklerine göre gerekli sayıda ve farklı uzmanlardan oluşmalıdır. İlgili kamu kuruluşları, üniversiteler ve yerel yönetimlerin danışman olarak katılımları sağlanmalıdır.
3. Toplanacak veriler: Milli Parkın kaynak değerleri (doğal, kültürel ve rekreasyonel vd.), mevcut arazi kullanım ve mülkiyet durumu ile sosyo-ekonomik yapı incelenmelidir.
4. Verilerin değerlendirilmesi: Yapılacak arazi çalışmaları, kaynak değerlerinin analizi ile elde edilecek verilerin, planın amacı doğrultusunda değerlendirilerek (sentezi) kaynak değerlerinin bütünlüğü korunacak şekilde bölge (zon) sınırları ile kullanım alanları belirlenir. Her zon’un özelliklerine göre, koruma, kullanma, geliştirme ve yönetim kararları alınarak bu yönde planlanmaları için esaslar tespit edilir ve parkı meydana getirecek sınırlar tespit edilir.
5. Geliştirilmesi öngörülen her türlü hizmet ve tesisin planlanmasında, bölgenin yapı, şekil, renk ve malzemeleriyle uyum, arazi ve genel manzara içinde tahribata/bozulmaya yol açmayan, doğal taşıma kapasite sınırlarını aşmayan oran ve ölçüler kullanılır⁴⁶³.
6. Rapor formatı, çalışmanın kapsamını da belirlemektedir:

⁴⁶³ TC. Orman Bakanlığı, Dilek Yarımadası –Menderes Deltası UDGP Teknik Şartnamesi Milli Parklar ve Av-Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü, 1994.

- a. “Ön bilgiler” başlığı altında mevcut bilgi ve veriler kullanılarak, coğrafi konum, ulaşım, topoğrafik yapı, jeolojik, hidrojeolojik durum, jeomorfolojik yapı, toprak özellikleri, genel iklimik faktörler, kültürel kaynak değerleri, flora ve fauna varlığı, yerleşim yerleri-demografik yapı, mevcut arazi kullanım, mülkiyet yapısı, sosyo-ekonomik yapı, etnoğrafik özellikler, turizm tesisleri vb. konu başlıkları altında açıklanır.
- b. “Sınırlama-Zonlama: MP statüsünün amacı, ilkeleri, politikaları doğrultusunda, kaynak değerinin bütünlüğünü koruyacak ve devamlılığını sağlayacak şekilde sınırların belirlenmesi; bu sınırların dışında manzara ve yönetim bütünlüğü bozulmadan diğer özellikteki alanların sınırlarının belirlenmesi (Zonlama) yapılır. Bu sınırların gerekçeleri açıklanır. Mutlak koruma, tampon ve gelişme zonu olarak adlandırılır. Mutlak Koruma Zonu: kesin koruma altında bulundurulacak alanları içerisine alır. MP’in ana kaynak değerlerini meydana getiren doğal (biyolojik, jeolojik, hidrolojik vd) ve/veya kültürel (arkeolojik, tarihi, etnografik vd.) varlıkların bir bütün olarak bulundukları alanlardır. Bir veya birkaç bölümden de oluşabilir. Bu zonun devlet mülkiyetinde olması gereklidir. Birinci zonda, restorasyon çalışmaları, bilimsel faaliyetler ile zorunlu servis yolları dışında yaya patikalarından meydana gelir. Tampon Zon: Bu zon, mutlak koruma zonu ile gelişme zonunu ayıran geçiş zonudur. Bu zonda mevcut arazi kullanma şekli korunur, koruma amacıyla teknik müdahaleler getirilebilir. Yapılaşmaya ise, minimum ölçülerde izin verilebilir”.Gelişme Zonu: Bu zonda, yönetim ve ziyaretçi hizmetlerini, turizm, iskân vb gelişmeler yer alabilir. Ancak gelişmeler, MP kriterleri, temel ilkeler, politika ve stratejilere uygun olarak ve plan amacıyla açıklanan koruma-kullanma dengesinin gerektirdiği taşıma kapasitesi sınırları içinde yapılır.

7. *Planlar ile uyum: Diğer fiziki planlarda kullanılan planlama tekniği ile uyumlu olmalıdır.*
8. *Revizyon süresi: Milli Park ve çevresinde meydana gelen değişimlere yeni çözümler üretmek, günün sosyal ve ekonomik şartlarına uydurulmak üzere, Milli Park ilkeleri doğrultusunda ve belirli periyotlarda revizyonlara tabi tutulurlar.*
9. *Bayındırlık ve İskân, Turizm ve Kültür Bakanlıklarının olumlu görüşleri ve gerektiğinde fiili katkılarıyla hazırlanmalıdır.*
10. *Planlar, tespit edilen plan kararlarının uygulanması yönünden kesin ve uyulması gereken hükümler taşımalıdır. Ayrıca, kaynak amenajmanı ve gelişmenin değişik özellikleri için imkânlar temin eden detaylı projelerin hazırlanmasını yönlendirici ve yol gösterici olmalıdır”⁴⁶⁴.*

şeklinde, planlamaya ilişkin yaklaşım ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.

Kapsamlı Yaklaşım (2a)

2002 yılına kadar önceki bölümde açıklanan genel teknik şartname esas alınmış olmakla birlikte; 1990’lı yıllarda kurum dışına yaptırılan UDGP’lerinde, Yönetmelikte belirtildiği üzere, “*kaynak değerlerinin ve koruma ve kullanma esaslarının bilimsel ve teknik gerekliliklere göre belirlenmesi ve ayrıntılı olarak yer verilmesi*” kapsamında gerçekleştirilmiştir. Kaynak değerlerinin ayrıntılı çalışmalarının yapıldığı bu yaklaşım Kapsamlı Yaklaşım olarak adlandırılmıştır. UDGP ilk kez, 1992 yılında, kurum dışından hizmet alımı usulüyle yapılan plan Sultan Sazlığı TKA Master Planıdır⁴⁶⁵. Bu yaklaşım ile toplam 6 sahanın planı bu yaklaşım ile hazırlanmıştır.

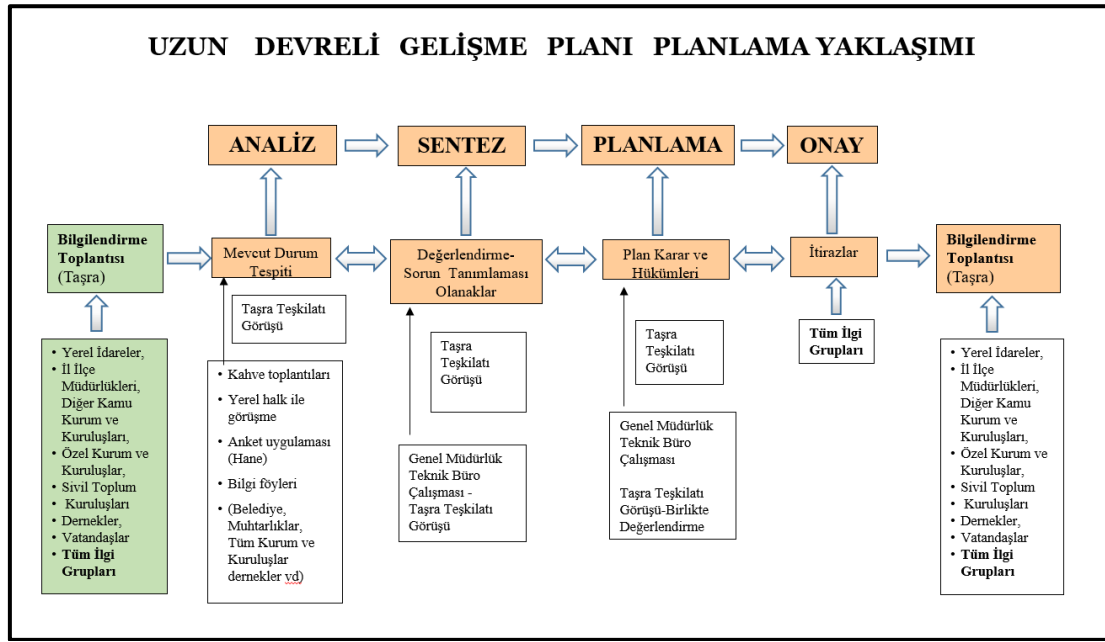
⁴⁶⁴ Sakarya, Y.,1998, s.33-34.

⁴⁶⁵ TÜSTAŞ, Türkiye Sınai Tesisler AŞ., **Sultan Sazlığı Tabiatı Koruma Alanı Master Planı**, TC. Orman Bakanlığı Milli Parklar Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1993.

Bu yaklaşımda UDGP elde etme süreci analiz, sentez ve planlama olarak üç aşama olarak tariflenmektedir. Analiz bölümünde arazi çalışmaları ve daha önce yapılmış olan çalışmalardan elde edilen verilerin değerlendirilmesi yapılarak mevcut durum ortaya konulmakta, halihazır haritalara aktararak her konu başlığında bilgi paftaları oluşturulmaktadır. Biyolojik ve ekolojik çalışmalar” kapsamında bir yıllık periyotta olmasa da, planlama sürecinde flora ve fauna tespiti ile türlerin uluslararası tehlike sınıflarına göre tanımlamaları yapılmaktadır. Planlama çalışmasının temel verilerinin oluşturulduğu bu bölümde, doğal koruma alanlarında yapılan planlama çalışmalarının sağlıklı ve uygulanabilir olması için, doğal (biyolojik, ekolojik, jeolojik, hidrolojik, peyzaj vb) ve kültürel (tarihi, arkeolojik, etnografik, folklorik vb) kaynak değerlerinin saptanması ve bölge halkının sosyo-ekonomik ve demografik özelliklerinin belirlenerek, doğal koruma alanlarından yararlanma biçimi ve beklentilerinin ortaya konulması gerekmektedir. Bu doğrultuda, planlama çalışması birbirine paralel olarak doğal ekosistem ve yerleşim alanları olmak üzere iki başlıkta yürütülmektedir⁴⁶⁶. Şekil 18’de planlama aşamaları ile birlikte, merkezi idarenin, yerel teşkilatın ve diğer ilgi gruplarının süreç içindeki rolü de genel hatları ile ifade edilmektedir⁴⁶⁷.

⁴⁶⁶ Ezer, A., 2003, s.23.

⁴⁶⁷ Ezer, A., “Ekolojik Planlama Yaklaşımında Doğal Kaynakların Ele Alınış Biçimi (Uzun Devreli Gelişme Planı Örneğinde)”, **Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu**, Süleyman Demirel ÜN., Orman Fakültesi, 2005b, s.271-280.

Şekil 18. Uzun Devreli Gelişme Planı Yapım Süreci

(Kaynak: Ezer, A., “2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu Kapsamındaki Alanlarda Planlama Uygulamaları Yerel Teşkilatın Yönetimsel Katılımı”, **Kentsel Biyosfer Rezervleri: İstanbul’un Potansiyel(ler)i Çalıştayı**, Yayınlanmamış Bildiri, 31 Ocak-1 Şubat, 2005a, s.8)

Sentez bölümünde, tüm bu verilerin karşılıklı ilişkilendirilmesi yapılarak sorun tanımlaması ve ön değerlendirme yapılmaktadır. Ön değerlendirme çalışmasında, milli parkın kaynak değerlerine, ekosisteme yapılan müdahalelere ilişkin temel problemler ortaya konulmaktadır. Bu çerçevede, ikinci bölüm, doğal ekosistemin varoluş nedeni olan coğrafi oluşumunun sınırlarının belirlenmesinde ve alanının korunmasına ilişkin çözümlere ulaştırılmasında en önemli aşamayı oluşturmaktadır. Analitik etüt çalışması ile belirlenen niteliksel ve niceliksel özellikler somut verilere dönüştürülerek, koruma alanının ana kaynak değerini oluşturan doğal kaynak değerlerine ilişkin olarak zamansal ve mekânsal sınırlar net olarak belirlenmektedir. Bu aşamada sorun tanımlaması için farklı teknikler (swot analizi gibi) kullanılabilir. Yasal ve fiziki sınırlayıcılar ve antropojenik baskı” değerlendirilerek “koruma imkânları analizi” yapılmaktadır⁴⁶⁸.

Planlama bölümünde ise, Sentez bölümü sonuçlarına göre arazi kullanım kararlarının belirlendiği plan karar ve hükümleri üretilmektedir. Bu bölümde öncelikle

⁴⁶⁸ TÜSTAŞ, Türkiye Sınai Tesisler AŞ., 1997, s.5.

fiziki planlamaya baz oluşturan yasal, fiziki ve antropojenik sınırlayıcılar tanımlanmaktadır. Ayrıca MP sınırlarının, ekosistemlerin devamlılığın sağlanması açısından biyolojik/doğal sınırlarla örtüşüp örtüşmediğine ilişkin değerlendirme yapılmaktadır. Koruma-kullanma dengesi içinde Milli Park alanının da yer alabilecek aktiviteler belirlenmekte ve Uzun Devreli Gelişme Planının hedefleri, amaçları ve planlama kriterleri doğrultusunda fiziki plan kararları (1/25.000 ölçekli) geliştirilmektedir. Plan kararları ile birlikte genel hükümler ve özel hükümler imar mevzuatındaki fiziki planlarda kullanılan teknik standartta düzenlenerek diğer planlarla da dil birliği sağlanmaktadır⁴⁶⁹.

Planlama aşamasında kullanılan Bölgeleme Tekniği ile “*Ortak özelliklere ve sorunlara sahip alanların tanımlanmasına; Plan Kararlarının, tanımlanmış sınırlı alanlara yönelik geliştirilebilmesine; Planın uygulanabilirliğinin artmasına; Etkin bir idari organizasyona uygun zemin hazırlanmasına olanak verdiği, sağlıklı, uygulanabilir etkin bir plan ortaya konulmasında kolaylık sağladığı*” ifade edilmektedir. Bölgeleme sınırları belirlenirken özetle, kaynak bütünlüğünün, diğer ifade ile korunan alanın sahip olduğu farklı ekosistemler (çeşitlilik), bu ekosistemlere yapılan müdahale düzeyi (onarılabilirlik durumu) temel alınmaktadır. Şöyle ki; Mutlak koruma bölgesinin sınırları flora ve fauna için önemli alanlar (endemizm, tehlike durumu, bölge için önemi vb.); yaban hayatı için önemli alanlar (beslenme, üreme, dolaşma vb. alanlar), jeolojik jeomorfolojik açıdan önemli alanlar gibi, kaynak değerlerinin farklılıklarına göre bütünlüğü, temsiliyetin gözetildiği; kullanım düzeyi açısından da antropojenik baskı düzeyi ve kullanıma açılma durumunun göz önüne alındığı⁴⁷⁰ ifade edilmektedir. Ayrıca,

⁴⁶⁹ Ezer, A., “Milli Parklar, Tabiatı Koruma Alanları, Tabiat Parkları, Tabiat Anıtları”, “Dilek Yarımadası B. Menderes Deltası Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı Örneği”, **Doğa Koruma ve Planlama**, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, Ankara, 2008, S.6-12.; Ezer, A., “Milli Parklar, Tabiatı Koruma Alanları, Tabiat Parkları, Tabiat Anıtları”, “Dilek Yarımadası B. Menderes Deltası Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı Örneği”, **Doğa Koruma ve Planlama**, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, Ankara, 2008, S.6-12.

⁴⁷⁰ TÜSTAŞ, Türkiye Sınai Tesisler AŞ., **Marmaris Milli Parkı UDGP Raporu**, TC. Orman Bakanlığı Milli Parklar Dairesi Başkanlığı, 2000, Ankara, s.160-190; TÜSTAŞ, 1997, s.5-67.

plan kararlarının uygulama etkinliğinin sağlanabilmesi için alanın korunması, kullanılması ve yönetilmesine ilişkin organizasyon şeması oluşturulmaktadır.

Bu planlarda, alan yönetiminin TOB'lığında olduğu, genel hükümlerde MPK ve ilgili yönetmelikleri ile UDGP karar ve hükümlerinde yer almayan konularda diğer mevzuatların “aykırı olmayan” hükümlerinin geçerli olduğu; zorunlu karayolu veya enerji nakil hattı geçişi gibi diğer kurumların uygulamalarında uyulacak koşullar da belirlenmiştir. Diğer önemli hususlardan birisi de arazi düzenlemeleri ve yapılaşma konusundaki karar ve hükümlerdir. Sahanın MP tescilinden önce onaylanan her ölçekteki imar planlarına yönelik olarak “UDGP karar ve hükümlerine uygun olarak revize edilmesi”ne yönelik hükümlere yer verilmesidir. İmar ve turizm mevzuatlarında kullanılan “tesis” kavramı yerine “günübirlik alan” tanımlamasındaki gibi “alan” terimi kullanılmıştır. Bu kapsamda bu dönemde yapılan planlarda, alışlagelmiş kentsel alan uygulamalarından farklı olarak “kentsel tasarım” ya da “peyzaj projesi” yerine “açık alan düzenlemesi ve peyzaj projesi” olarak ifade edilmiştir.

Bu dönemde yürürlüğe giren Gelibolu Yarımadası TMP Kanunu'nun uygulama Yönetmeliği MP'larda uygulama açısından önemli düzenlemeler içermektedir. Özellikle yapılaşmayı belirleyen Toplam Yapılaşma Alanı (Toplam İnşaat Alanı) ile Kullanım Alanı tanımları imar mevzuatı kapsamındaki yapılaşma alanı tanımından farklıdır. Toplam Yapılaşma Alanı ve Kullanım Alanı tanımlarında sadece kapalı ya da yarı açık yapı birimlerini değil “doğal hali ile bırakılan alanlar dışında” kalan, projelerinde öngörülen, tüm açık alan düzenlemelerini de içermesidir⁴⁷¹. Diğer bir ifadeyle, alanın doğal haline yapılan her türlü müdahale yapılaşma alanı içinde sayılmaktadır. TMP için özel kanun çıkarılmasının nedeni, diğer ilgili kurumların, Bayındırlık Bakanlığının 1/25.000 ölçekli çevre düzeni planı onaylayarak UDGP yerine kullanması, Eceabat

⁴⁷¹ Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkındaki Yapıların Denetimi ve Yıkılması ile İzin ve İrtifak Hakkı Uygulamaları Yönetmeliği, Resmi Gazete, (2002, 21 Kasım), S.24943.

Belediyesinin, Kültür ve Turizm Bakanlığının hatta OB'nın bazı birimlerinin MP alanında bağımsız uygulamalar yapmasıdır⁴⁷².

3. Dönem (2003–2011):  B ile OB'nın birleştirilmesiyle başlayan ve yine bu iki bakanlığın ayrıldığı, 2011 yılında   B'nin kurulmasına kadar geçen dönem:

Stratejik Yaklaşım (2b)

Bu yaklaşımda temelde verilerin elde ediliş biçimi, bölgeleme tanım ve kriterleri, planlama kriterleri, plan karar ve hükümlerinin elde ediliş yöntemi ve tanımları 2a yaklaşımı ile aynıdır. Bu nedenle, burada sadece farklılıklarına yer verilmiştir. Stratejik yaklaşımda yukarıda açıklanan yaklaşımına ek olarak, planlama bölümü: “1) *Uzun Devreli Gelişme Planının Yönetim Amacı, Hedefleri, Stratejiler ve Faaliyetler*; 2) *Plan Kararları ve plan hükümlerinin hazırlanması*; 3) *Uygulama Plan ve Alt Planlar*; 4) *Planın Uygulanmasına İlişkin Yönetim ve Organizasyon şeması*; 5) *Yıllık, Beş yıllık ve planlama süresine Uygun Faaliyet Eylem Planı*; 6) *İzleme-kontrol ve değerlendirme kriter ve yöntemleri*” olmak üzere altı aşamadan oluşmaktadır. Bölgeleme kriterlerine de ayrıntılı olarak yer verilmektedir. Bölge sınırlarının , “*Alanın ana kaynak değerleri, kaynak değerlerinin hassasiyeti, nadirliği ve endemiklik durumu, ekosistem ve peyzaj çeşitliliği, türler için uygun yaşam alanı genişliği, geleneksel kullanımlar ve sosyo kültürel değerler, mülkiyet durumu, yasal çevresel sınırlayıcılar ve alana özgü diğer unsurlar dikkate alınarak...*” bölgeleme çalışmasının yapılacağı belirtilmektedir⁴⁷³.

Bu yaklaşım, Bakanlık Olur'u (2012) ile bölge isimlerinin yayınlanmasından sonra son şeklini almış ve halen uygulanmaktadır.

Bu yaklaşım ile 7 sahanın planı hazırlanmıştır. Bu yaklaşım da, hem alan yönetiminden sorumlu idarenin, hem de diğer idarelerin hangi faaliyeti ne zaman ve kiminle gerçekleştirileceği tanımlandığı için uygulayıcılar açısından önemli avantajlar

⁴⁷² Yaşar, O., Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı (Barış Parkı) Yaşanan Sorunlar ve çözüm  nerileri, Türk Coğrafya Dergisi, S.36, 2001, s.171-173.

⁴⁷³ T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, **Milli Park Uzun Devreli Gelişme Planı Yapımı Hizmet Alımı İşi Genel Teknik şartnamesi**, 2006, s.28-31.

getirmektedir. İlgili gruplarının beklentilerinin/taleplerinin belirlendiği toplantılar da bu sürecin bir parçasıdır. MP'ın anlaşılması ve yöre insanı tarafından kaynak değerlerinin korunması açısından önemli bir aşama olarak görülmektedir. Ancak bu toplantılarda ortaya çıkan taleplerin kaynak değerlerini tehdit eder hale dönüşmesi de olasıdır.

Diğer önemli husus da bölgeleme kriterleri içinde ilk kez mülkiyet durumunun sayılmasıdır. Bölgeleme kriterlerine doğal sınırları tarif eden kaynak değerlerinin bütünlüğü ve çeşitliliğinin yanı sıra, suni sınırları tarif eden mülkiyet durumunun da dahil edilmesi kaynak bütünlüğünün bozulmasına, çeşitliliğin de temsil edilememesine yol açabilir.

Katılımcı Yönetim Planı (2c)

Bir diğer planlama yaklaşımı, OB'ınca 2002 yılında, dört örnek alanda yürütülen, Biyolojik Çeşitlilik Doğal Kaynak Projesi kapsamında ortaya konulan planlama modelidir. Büyük ölçekli GEF destekli olan bu projenin Türkiye'de yürütülen en kapsamlı biyolojik çeşitlilik projesi olduğu belirtilmektedir. Projenin uygulama alanları olarak belirlenen İğneada, Camili, Köprülü Kanyon ve Sultan Sazlığı üç önemli bitki coğrafyasını temsil etmektedir. Proje ile dokuz adet alana yaygınlaştırılması ve doğa korumanın ve doğal kaynakların etkili, sektörler arası ve katılımcı planlanması ve sürdürülebilir yönetimi amaçlanmıştır. Bu modelde önerilen plan “katılımcı yönetim planı” olarak tanımlanmıştır. Projede, yürürlükteki yasaların ve genel kabul gören uluslararası en iyi uygulamaların temel alındığı “Türkiye’de korunan alan yönetim planı için format” önerildiği belirtilmektedir. Proje ile bu modelde önerilen “katılımcı yönetim planı”nın diğer korunan alanlara da yaygınlaştırılması hedeflenmekle birlikte yaygınlaştırıldığına ilişkin herhangi bir bilgiye ulaşamamıştır Yasal bir altlığa kavuşmadığı için de uygulamaya aktarılamamıştır. Yönetim planı kapsamı aşağıdaki şekilde tarif edilmiştir:

1. Korunan alanın tanımlanması başlığı altında;

Genel Bilgiler başlığı altında: coğrafi konum; yönetim, yasal ve idari çerçeve; arazi mülkiyeti ve kullanım hakları; paydaşlar; yönetim kaynakları ve altyapı; fiziksel özellikler; ekolojik özellikler; sosyo-ekonomik ve kültürel özellikler.

2. Değerlendirme başlığı altında: Korunan alanın sahip olduğu değerler; yönetim gerektiren konular.

3. Yönetim stratejisi başlığı altında korunan alanın vizyonu, programlar, bölgeleme (mutlak koruma bölgesi, hassas kullanım bölgesi ve alt bölgesi, sürdürülebilir kullanım bölgesi ve alt bölgesi, tampon bölge olarak dört bölge tanımlanmaktadır).

4. Uygulama planı başlığı altında: uygulama planı, alt programlar için hazırlanan 5 yıllık faaliyet planları.

5. Uygulama düzenlemeleri başlığı altında; planın onaylanması, yönetişim ve yönetim, idare, paylaşım ve katılım, yıllık iş planları, izleme değerlendirme ve uyarlanabilir yönetim konularına yer verilmiştir⁴⁷⁴.

Planın özellikleri: korunan alanın coğrafi, fiziki yapısını, sosyo-ekonomik durumunu, biyolojik çeşitlilik durumunu tanımlar; biyolojik çeşitliliğe yönelik tehditler ve fırsatlar açısından değerlendirir, izler; biyolojik çeşitliliğin korunması ve rehabilitasyonu için amaç, hedef, eylem ve önerileri kapsar; katılımcılık koşullarını belirler; paydaşlar ile birlikte tarafların rolleri ile birlikte alanın kullanımını belirler, eylem planı ve izleme programı içerir” şeklinde tanımlanmıştır⁴⁷⁵. Katılımcı yönetim planının kaynakların planlı sürdürülebilir kullanımı için bir rehber olduğu, süresinin beş ila yedi yıl olması gerektiği; izlemenin güncel uyumsuzlukların giderilmesinin önemli aracı olduğu; yeterince esnek olması gerektiği; doğrudan ya da dolaylı ilgili kurumların

⁴⁷⁴ T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, **Türkiye Korunan Alanlar Yönetim Planlaması Rehberi**, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi Projesi, 2006, Ankara, s.538-41.

⁴⁷⁵ T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, 2006, s.5.

görev tanımlarını içerdiği belirtilmektedir. Yönetim planı belgesi temel olarak; plan alanının temel bilgilerini, analizlerini, hedefler, tehditler ve fırsatları; planın vizyonu, bölgelemeyi; yönetim stratejisi ve eylem planlarını; izleme değerlendirme ve revizyon süreçlerini kapsamaktadır⁴⁷⁶. Ayrıca önemli kaynak değerleri için ölçütlere yer verilerek; peyzaj, ekolojik, biyolojik, jeolojik vd. göze çarpan örnekler; benzersiz türler; nadir ve endemik türler; hassas ve tehlike altındaki türler; kıyı kumulları ve sulak lanlar; yöre halkı için ekonomik açıdan önemli yerler; kullanıma karşı hassas alanlar; tarihi arkeolojik vb. alanlar olarak tanımlanmıştır. Bölgeleme için geliştirilen ölçütler ise; alanın ekolojisi; alana özgü kaynak değerleri, türler; kaynakları tehdit eden kullanımların kaldırılması; ziyaretçi kullanımı için uzlaşılması; mevcut arazi kullanımı; kamu yararı amaçlı alanların oluşturulması; kullanıma çok kısıtlı bölgelerin oluşturulması olarak ifade edilmektedir. bölgeleme (zon) isimleri: çekirdek doğa koruma bölgesi; yaban hayatı bölgesi; yoğun kullanım bölgesi; yoğun kullanılan çevre ve koridorlar; yapılaşmaya maruz kalmış çevre ve koridorlar ve tampon bölge; ekolojik bölgeler; kültürel bölgeler vd olarak tanımlanmaktadır⁴⁷⁷.

Proje uygulama alanları olan ile Sultan Sazlığı MP, Köprülü Kanyon MP, İğneada Longoz Ormanları, Camili Havzasında bu yöntem ile yönetim planları hazırlanmıştır. Ancak hazırlanan yönetim planları onaylanamamış, bu yöntem ile hazırlanan Sultan Sazlığı MP Yönetim Planı UDGP'na dönüştürüldükten sonra onay süreci tamamlanmıştır⁴⁷⁸. Bu yaklaşım ile elde edilen Sultan Sazlığı MP Katılımcı Yönetim Planı UDGP'na dönüştürülerek onaylanan tek örnektir. Sultan Sazlığı MP'nın aynı zamanda Ramsar Alanı niteliği UDGP birlikte değerlendirilmiş Sulak Alan Yönetim Planı ile birleştirilerek onaylanmıştır

⁴⁷⁶ a.g.e., s.6-12.

⁴⁷⁷ a.g.e., s.25-26.

⁴⁷⁸ TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, **Sultan Sazlığı Milli Parkı ve Ramsar Alanı Uzun Devreli Gelişme Planı**, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, 2008, Ankara.

Bu yaklaşımın en önemli eksiği yasal dayanaktan yoksun olmasıdır. Sorumlu idarelerin uygulama gücünü arttıran en önemli araçlardan birisi yasalarla tanımlanmış fiziki planlardır. Bu kapsamda UDGP yasal dayanağa sahip, hazırlama, onaylama ve revizyon süreçleri tanımlanmıştır..

Bu dönemde yapılan planları bir önceki dönemde yapılan planlardan farklı kılan, diğer kurum, kuruluş taleplerine yönelik plan karar ve hükümlerindeki düzenlemelerdir. 2003 yılında ağaçlandırma/bedeli karşılığında MP içinde kalan yapı ve tesislerin 29 yıllığına kiralanmasına ilişkin düzenleme, 2004 yılında madencilik faaliyetleri, 2005 yılında da yenilenebilir enerji tesislerinin yapılmasına ilişkin düzenlemelerin yürürlüğe girmesiyle birlikte, planlara bu yönde hükümler eklenmiştir. MP'ların kaynak değerinin ne olduğu fark etmeksizin genel hükümlere madencilik, faaliyetlerine ile ilgili *“Bu plandan önce verilmiş izinler, izin süresi sonuna kadar geçerli olup uzatılamaz”* hükmü bulunmaktadır. Bazı UDGP'lerinde da, *“Milli park sınırları içinde hiçbir endüstri veya üretim tesisine, maden çıkarma veya işlemeye ilişkin faaliyete izin verilemez”* hükmünün yanı sıra *“UDGP’nda yer almayan konularda geçerli olan mevzuatlar içinde Maden Kanununun sayılması, Turizm Teşvik Kanunu ilgili Yönetmeliği koşullarının geçerli olduğuna”*⁴⁷⁹ ilişkin düzenlemelere de yer verilmiştir.

4. Dönem (2012-Halen): ÇŞİDB’na yetki devrinin yapıldığı 2011 yılında yılında başlamış olup halen devam etmektedir.

Genelge (2012-9 sayılı) ile belirlenen yaklaşım (3)

Bu dönemde planlama yaklaşımının temel belirleyicisi, “Mutlak Koruma Bölgesi, Hassas Koruma Bölgesi, Sürdürülebilir Kullanım Bölgesi ve Kontrollü Kullanım Bölgesi” olarak 4 bölge tanımının yapıldığı, “Korunan Alanlarda Koruma Bölgeleri”nin belirlendiği Bakanlık Genelgesidir.

⁴⁷⁹ TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2008, s.8-9.

Genelgenin gerekçelerinde; “*korunan alanların özelliklerine uygun bölgeleme sisteminin oluşturulması gerektiği*” belirtilmektedir. UDGP’nin niteliğine ilişkin değerlendirme yapılarak “*ilgili paydaşların ihtiyaçları ile tabiatı koruma gerekliliklerinin uyumlu hale getirildiği belgeler*” olarak tanımlanmakta, bu planların da “*durum ve şartlar karşısında değişebilen planlama anlayışıyla*” yapılması halinde değişkenlik ve dinamiklik içinde alanın daha iyi korunacağı ifade edilmektedir. Ancak, durum ve değişen şartların ne olduğu, bu değişikliklerin hangi kriterlere göre yapılacağına ilişkin herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. DKMPGM’nün sorumluluk alanında bulunan (MP, TP, yaban hayatı geliştirme sahası, sulak alan) koruma alanlarının yönetim amaçlarının benzer olduğu, ancak farklı bölgelemede farklı kriterler ve adlandırmalar yerine uygulama ve dil birliğinin sağlanması amacıyla, tüm korunan alanlar için aynı bölgeleme kriterleri ve yönetim amaçları belirlenmiştir⁴⁸⁰. Ayrıca, onaylı UDGP’lerinin Genelge’ye göre revizyonlarının yapılması, hazırlama süreci devam eden UDGP’lerinin da buna göre sonuçlandırılması talimatlanmıştır. Diğer bir husus, koruma bölgesinin amacına uygun izin verilecek faaliyetlerin de tanımlanmasının istenmesidir.

Birbirinden çok farklı kaynak değerlerine sahip MP alanlarında standartlaştırılmış bölge tanımlarının kullanılmasıyla ekolojik bütünlüğün korunması ve biyolojik çeşitliliğin temsiliyeti mümkün olamayacaktır. Diğer önemli bir husus da Genelge’de mutlak koruma bölgesi olarak ayrılacak alanlar için devlet mülkiyetinde olma koşulu getirilmiş olmasıdır. Mülkiyete esas bölge sınırlarıyla korunan alanların kaynak bütünlüğünün nasıl korunacağı belli değildir. Bu yaklaşım ile yapılan planlarda alanın biyolojik ve ekolojik bütünlüğü ile çeşitliliğin temsiliyetinin plan karar ve hükümlerine yansıtılması da mümkün olamayacaktır.

⁴⁸⁰ TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, **Korunan Alanlarda Koruma Bölgelerinin Belirlenmesi**, Genelge, 2012, S.9. <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/41/2873-Sayili-Milli-Parklar-Kanunu-Ve-Ilgili-Mevzuati>.

2012 yılından sonra yapılan tüm UDGP'lerinde mutlak koruma bölgesine ilişkin önemli değişiklikler görülmektedir. Bu dönemde 19 sahanın UDG planı yapılmıştır. Bu dönemi Bu dönemin diğer dönemlerden ayıran en önemli hususların başında MP alanlarına ilişkini yetkinin TOB ile ÇŞİDB arasında paylaştırılması ve ÇŞİDB'na korunan alanlarda “kullanma ve yapılaşmaya yönelik ilke kararlarını belirleme” yetkisinin verilmesidir. 2011 yılından sonra MP gözetmeksizin, neredeyse tüm planlara, ÇŞİDB tarafından çıkarılan, “*Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelik hükümleri saklıdır*” hükmüne yer verilmiştir. Ayrıca “*24.12.2009 tarihinde Mülga Bayındırlık ve İskân Bakanlığı tarafından onaylanmış olan “Spil Dağı Milli Parkı... mevki İmar Planı” koşulları geçerli olduğu ve yoğunluk arttırılamayacağı*”⁴⁸¹ örneğindeki gibi, farklı kurumlar tarafından yapılan imar planlarının koşulsuz kabul edilmiştir. Bu yaklaşım, MP alanlarında da kentsel standartların uygulanmaya başlandığını göstermektedir. UDGP'lerinde, 2011 yılına kadar, farklı şekillerde ifade edilse de, UDGP'nından önce onaylanmış her türlü imar planının UDGP karar ve hükümlerine aykırı olmayan hükümlerinin geçerli olduğuna ilişkin hükümler bulunmaktadır. Oysa bu dönemde yapılan planlarda, Özel Proje Alanı (Konaklamayı da içeren açık ve kapalı faaliyet vd) olarak tanımlanan yerlerde, kaynak değerlerinin korunmasına ilişkin hiçbir düzenlemeye yer verilmeden, uygulama tamamen imar planlarına ve projelere bırakılmaktadır⁴⁸². Bu plan karar ve hükümlerindeki anlayışı, genel anlamda MP alanlarına yönelik taleplerle ilgili, Mülga OSİB DKMPGM'nün MPK'na tabi alanlarda izin irtifak işleri konulu 24.3.2016 tarihli ve 65776 sayılı tamiminde yer verdiği “...yapılan talebin UDGP'na uygun olmasa da, talebe konu projenin çevreye yapacağı etkinin etüt çevre ve kaynak politikalarıyla kabul edilmez

⁴⁸¹ TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, Spil Dağı Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı Revizyon Planı Karar ve Hükümleri Raporu, 2019, s. 9.

⁴⁸² TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, Aladağlar Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı Plan Karar ve Hükümleri Raporu, 2016, s. 17.

tezatlık oluşturmayaacağı tespit edilmesi halinde UDGP revizyon çalışmalarında değerlendirileceği...” ifadesiyle özetlendiği söylenebilir.

4.2. Plan Kararlarının Değişimi

Bugüne kadar UDGP’ı yapılan 43 MP sahasının 22 adedinde revizyon çalışması yapılmıştır (Tablo 28). UDGP en fazla revizyonu yapılan saha 7 kez ile Beydağları Sahil MP’dır. Marmaris MP, Troya TMP, Başkomutan TMP ve Kızıldağ MP planlarında 4’er kez, Nemrut Dağı MP ile Küre Dağları MP planlarında da 3’er kez değişiklik yapılmıştır. Plan revizyonları gerekçeleri açısından değerlendirildiğinde turizm amaçlı ve konut kullanım amacı öne çıkmaktadır. Bu gerekçeler özellikle turizm alan ve merkezleriyle çakışma olan MP’lar ile yaz turizmi açısından tercih edilen bölgelerde bulunan MP’larda ilk sırada yer almaktadır. UDGP revizyonu ilk yapılan MP olan Beydağları Sahil MP tipik bir durum sergilemektedir. Turizm lehine yapılan sınır daraltılmasıyla başlayan süreç, birisi mahkeme kararıyla iptal edilen, 7 adet plan revizyonu ile sonuçlanmıştır. Munzur Vadisi MP planının revizyon gerekçesi sadece baraj yapım kararlarıdır, raporda “*Alanda tespit edilen kaynak değerlerinin ülke veya küresel ölçekte önemli olmadığı*”⁴⁸³ ile “*UDGP’nın baraj ve HES’lerin inşasından sonra tekrar revize edilmesi ile daha gerçekçi ve uygulanabilir*” olacağına ilişkin ifadelere yer verilmiştir. Köprülü Kanyon MP’larında baraj yapımı gerekçeler arasındadır.

Değişen diğer bir hüküm de yapılaşma ile ilgilidir. Tarımsal amaçlı yapılara izin verilmesi yönündeki düzenlemelerdir. Önceki dönemlerde yapılan planların tamamında yerleşim alanları dışında ve alana özgü bir durum olmadığı sürece herhangi bir yapı izni verilmemiştir. Bu dönem yapılan planlarda ülke genelinde yapılan 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planında yer verilen, imar mevzuatı ve tarım mevzuatı kapsamında ülke

⁴⁸³ TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, Munzur Vadisi Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı Revizyon Plan Karar ve Hükümleri Raporu, 2012, s.4.

genelinde uygulanan tarımsal amaçlı yapılara ve bu alanlardaki çiftçinin barınabileceği konut yapılmasına olanak verecek düzenlemenin plan hükümlerine aktarıldığı görülmektedir⁴⁸⁴. Yapılaşmanın artması yönünde getirilen bir diğer plan hükmü de OK'nuna eklenen, 14. maddeyle, “*MP alanlarında bodrum kat ve çatı katı hariç olmak üzere, taban alanı 250m²’yi geçmeyecek şekilde 2 katlı kadar olan yapılar*”ın imar planı kapsamı dışına çıkarılmasıdır. Bu maddeye ilişkin düzenlemenin, revizyonu yapılan tüm UDGP plan hükümlerine eklendiği tespit edilmiştir.

Meri planlar onay tarihleri itibarıyla incelendiğinde UDGP onaylanan 43 saha içinde Kazdağı MP dışında tüm planların 2003 yılından sonra onaylanmış planlar olduğu görülmektedir (Tablo.27). Dönemlere itibarıyla değerlendirildiğinde, 1. Dönemde (1956–1982) onaylanmış plan bulunmamaktadır. 2. Dönemde (1983–2002) onaylanan Kazdağı MP UDGP, 3. Dönemde (2003–2011) onaylanan dört sahaya ait UDGP vardır. Bunlardan Soğuksu MP ve Sultan Sazlığı MP sahalarına ait ilk planlar, Uludağ MP ve Nemrut Dağı MP UDGP’ları revizyon planlardır. 38 sahaya ilişkin planların son dönemde, 4. Dönemde (2012–halen) onaylanan planlar olduğu görülmektedir. Planlama yaklaşımı açısından Bakanlık genelgesi ve ÇŞB’nca çıkarılan yönetmeliklerin dördüncü döneme denk gelmektedir. Plan karar ve hükümlerinde yapılan değişiklikler göz önüne alındığında, bu dönemde yapılan planların, aynı zamanda, 2003 yılından sonra, maden, enerji, turizm gibi yatırımcı sektörlerin mevzuatlarında yapılan ve MP alanlarını da kapsayan değişikliklerin plan hükümlerine daha fazla yansıtılan planlar olduğu söylenebilir.

⁴⁸⁴ TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, Troya Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı Revizyon Plan Karar ve Hükümleri Raporu, 2021, s.29.

Tablo 27. Milli Park Alanlarında Uzun Devreli Gelişme Planı Revizyon Durumu

No	İli	Adı	İlk Plan (Yıl)	Meri Plan (Yıl)	Meri Plan Yöntem	Revizyon Yılı/Sayısı	Revizyon Gerekçesi	Kaynak Değeri
1.	Adıyaman	Nemrut Dağı	2001	2009	2a	2009–2011(mahkeme iptali) 2009 onaylı plan yürürlüğe alınmış (3)	Tümülüs çevresindeki yolun taşıt yoluna çevrilmesi	D-A
2.	Bursa	Uludağ	1964	2009	2a-b	2009	Mevcut arazi kullanımların dikkate alınması, Yeni kayak tesisleri	D
3.	Isparta	Kızıldağ	2008	2012	2b	2008–2012–2010–2012 (4)	Madencilik, sulama göleti su tahsisi, sınır değ.	D
4.	Tunceli	Munzur Vadisi	1970	2012	3	2012	Bakanlığın üstün kamu yararı, planlanan tesisler (Baraj ve HES'ler)	D
5.	Rize, Artvin	Kaçkar Dağları	2008	2013	2b	2013	Kış Spor ve Kayak Merkezi yaylarda imar planı-konaklama talepleri, yeni yol, teleferik hattı,	D
6.	Antalya	Köprülü Kanyon	1972	2014	3	2014	Yerleşim alanlarının sınır dışına çıkarılması, yapılaşma, turizm - tarımsal faaliyetler, Baraj, sınır d.	D
7.	Denizli	Honaz Dağı	2009	2015	3	2015	Karayolu geçişi izni	D
8.	Çanakkale	Troya TMP	1971	2015	3	2004 –2009–2010–2015 (4)	Kurum talepleri-yeni gelişme alanı-tarımsal amaçlı yapılar - baraj	A
9.	Niğde, Adana, Kayseri	Aladağlar	2004	2016	3	2016	Konaklama, kır evleri çadır kamp, ÖPA, dere ıslahına	D
10.	Artvin	Karagöl – Sahara	2008	2016	3	2016	Yerleşimlerin gelişme alanı ihtiyacı, karayolu tünel geçişi, aykırı yapıların kabulü, yaylalarda konaklama	D
11.	Çorum, Malatya	Boğazköy–Alacahöyük TMP	1971	2019	3	2019	Sulama göleti, tarımsal amaçlı yapı	A
12.	Aydın	Dilek Y.–B. Menderes D.	1997	2019	3	2019	Tarım alanında yapılaşma,	D
13.	Manisa	Spil Dağı	1970	2019	3	2019	BİB UİP kabulü, yapılaşma talepleri	D
14.	Antalya	Beydağları Sahil	1971	2020	3	2001–2003–2007–2009–2010–2015 (mahkeme iptali) 2020 (7)	Önceki planın iptali, 2b alanları, turizm talepleri, karayolu tünel talebi, baraj, spor aktiviteleri, sınır d.	D
15.	Konya	Beyşehir Gölü	2008	2020	3	2008(mahkeme iptali)-2020	Göl kenarında karayolu genişletmesi, ÖPA,sınır d.	D
16.	Muğla	Marmaris	2001	2020	3	2013–2014–2015–2020 (4)	Yeni yol, turizm amaçlı yapılar, Konaklamalı turizm.	D
17.	Kırklareli	İğneada Longoz Ormanları	2016	2021	3	2021	Bölgeleme	D
18.	Isparta	Kovada Gölü	1972	2021	3	2008–2021 (2)	Bölgeleme	D
19.	Kastamonu, Bartın	Küre Dağları	2012	2021	3	2012–2020–2021 (3)	Bölgeleme	D
20.	Afyon, Kütahya, Uşak	Başkomutan TMP	1992	2022	3	2010–2019–2019–2022 (4)	Yerleşim yerlerinin sınır dışına çıkarılması. Sınır d.	T
21.	Antalya	Güllük Dağı-Termessos	1971	2022	3	2022	Bölgeleme	D-A
22.	Kastamonu, Çankırı	İlgaz Dağı	2009	2022	3	2022	Yeni kayak tesisleri	D

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı Arşivi; <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/18/Korunan-Alan-Istatistikleri>; Tabloda yer alan UDGP Plan Raporlarından yazar tarafından hazırlanmıştır.

Plan kararlarında kaynak değerlerinin korunması açısından önemli bir kriter olan “mutlak koruma bölgesi” ayrılan sahaların büyüklüğüdür. Bu kapsamda meri planlar incelendiğinde (Tablo 28) 43 planın birinde bölgeleme yönteminin kullanılmadığı 17’inde de bölgeleme tekniği kullanılmakla birlikte mutlak koruma bölgesi ayrılmadığı görülmektedir. Mutlak koruma bölgesi ayrılmayan MP sahaları içinde, sahip oldukları biyolojik çeşitlilik ve yaban hayatı açısından uluslararası düzeyde önemleri⁴⁸⁵ nedeniyle tescil edilen, Kazdağı, Aladağlar, Spil Dağı MP’ları ile TKA statüsünden MP statüsüne dönüştürülen Yumurtalık Lagünü MP da bulunmaktadır. Plan kararlarında mutlak koruma bölgesi ayrılmayan planların onayı, Kazdağı MP’nın planı hariç, 2012 yılından sonra olup 4. Dönemde yapılmıştır.

En fazla mutlak koruma alanı, %84 ile 2009 yılında onaylanan Uludağ MP planında ayrılmıştır. 2012 yılından sonra yapılan planlar içinde mutlak koruma bölgesi oranı %30’un üzerinde dört saha bulunmaktadır. Kaynak değerleri açısından değerlendirildiğinde, planlarında mutlak koruma bölgesi ayrılmayan sahalar içinde arkeolojik ve tarihi kaynak değerlerine sahip sahalar çoğunluktadır. Bu durumun, önemli sebeplerinden birisi de 2012-9 sayılı genelgede mutlak koruma bölgesinin belirleme kriterleri içinde “devlet mülkiyetinde olma” koşulunun da olduğu ileri sürülebilir. Bu kriterin yerinde kullanılıp kullanılmadığı konusu önemlidir.

⁴⁸⁵ TC. Orman Bakanlığı, **Cumhuriyetimizin 70. Yılında Milli Parklar ve Yaban Hayatı**, Milli Parklar ve Av-Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü, 1993, S.1, s.5-47.

Tablo 28. Meri Uzun Devreli Gelişme Planlarında Koruma Bölgeleri Dağılımı

Sıra No	Adı	Kaynak Değeri	Meri Plan Yıl	KORUMA BÖLGELERİ										UDGP Yaklaşımı
				Mutlak Koruma		Hassas Koruma		Sürdürülebilir Kullanım		Kontrollü Kullanım		Toplam		
				Alan (Ha)	Oran (%)	Alan (Ha)	Oran (%)	Alan (Ha)	Oran (%)	Alan (Ha)	Oran (%)	Alan (Ha)	Oran (%)	
1.	Kazdağı MP *	D	1995	Yok		Yok		Yok		Yok		20.934,83		2a
2.	Soğuksu MP *	D	2008	V				Sınırlı K		V		1.187,07		2b
3.	Sultan Sazlığı MP *	D	2008	4.249	17,33	2.273	9,27	18.001	73,4	Yok		24523	100	2c
4.	Uludağ MP	D	2009	10830	84			1732 (Sınırlı K)	14	200	2	13.024,07		2a-
5.	Nemrut Dağı MP	D-A	2009	V				Sınırlı K		V		13.827,28		2a-2b
6.	Yozgat Çamlığı MP *	D	2011	68,69	26			186,5 (Sınırlı K)	70	11,71	4	266,9	100	2a
7.	Kızıldağ MP	D	2012	V				Sınırlı K		V		80.200,40		3
8.	Munzur Vadisi MP	D	2012	Yok		Yok		39654	93	3020.	7	42.674,49	100	3
9.	Nene Hatun TMP *	T	2012	Yok		V		V		V		387,42		3
10.	Sarıkamış Allahuekber D. MP *	T	2012	Yok		V		V		V		22.519,89		3
11.	Tek Tek Dağları MP *	D	2012	Yok		Yok		V		V		19.335,24		3
12.	Gala Gölü MP *	D	2013	138	2,26	2867,43	47,10	3075,03	50,51	6,7	0.11	6.086,84		3
13.	Kaçkar Dağları MP	D	2013	V		V		V		V		52.970,08		3
14.	Altınbeşik Mağarası MP *	D	2013	162,9	14	370,7	32	597	52	16,2	2	1.146,65	100	3
15.	Altındere Vadisi MP *	D-A	2014	Yok		V		V		V		4.467,71		3
16.	Hatilla Vadisi MP *	D-A	2014	2924.32	17.26	9701.69	57.26	4208.03	24.83	110.22	0.65	16944.27	100	3
17.	Köprülü Kanyon MP	D	2014	V		V		V		V		35.719,16		3
18.	Ağrı Dağı MP *	D	2015	V		V		V		V		88.014,80		3
19.	Honaz Dağı MP	D	2015	V		V		V		V		9.428,98		3
20.	Troya TMP	A	2015	Yok		V		V		V		13.517,19		3
21.	Aladağlar MP	D	2016	Yok		30.230	54,9	24.652	44,77	182	0,33	55.064	100	3
22.	Karagöl-Sahara MP	D	2016	Yok		1684,57	51,8	1485,72	45,7	79,99	2,5	3250,28	100	3
23.	Sakarya Meydan Muharebesi TMP *	T	2016	Yok		Yok		V		V		13.850,00		3
24.	Yedigöller MP *	D	2016	758,82	46,75	761,14	46,9	90,19	5,55	12,92	0,8	1623,07	100	3
25.	Kop Dağı Müdafası TMP *	T	2018	Yok		26.29	0,41	6.259,86	98,81	48.94	0,77	6335	100	3
26.	Malazgirt MeydanMuharebesi TMP*	T	2018	Yok		Yok		Yok		238,54	100	238,54	100	3
27.	Saklıkent MP *	D	2018	37,3	2	556,05	34	1030,83	63	19,16	1	1643,3	100	3
28.	Boğazköy Alacahöyük MP	A	2019	Yok		378,74	14,38	2.016,39	76,55	238,87	9,07	2.634,00	100	3
29.	Dilek Y-Menderes D MP	D	2019	6279	22,75	16092	58,31	5034	18,24	193	0,7	27598	100	3

Sıra No	Adı	Kaynak Değeri	Meri Plan Yıl	KORUMA BÖLGELERİ										UDGP Yaklaşımı
				Mutlak Koruma		Hassas Koruma		Sürdürülebilir Kullanım		Kontrollü Kullanım		Toplam		
				Alan (Ha)	Oran (%)	Alan (Ha)	Oran (%)	Alan (Ha)	Oran (%)	Alan (Ha)	Oran (%)	Alan (Ha)	Oran (%)	
30.	Kuşçenneti MP *	D	2019	V		V		V		V		17.058,37		3
31.	Spil Dağı MP	D	2019	Yok		6.145,33	90,36	539,26	7,93	116,41	1,71	6.801,00	100	3
32.	Beydağları Sahil MP	D	2020	5.604,92	17,98	24.373,99	78,26	435,99	1,34	750,98	2,42	31.165,88	100	3
33.	Beyşehir Gölü MP	D	2020	102,13	0,15	23.316,50	28,39	58.477,84	71,32	260,43	0,14	82.156,90	100	3
34.	Marmaris MP	D	2020	8112	28	15486	53	4792	16	816	3	29206	100	3
35.	İğneada Longoz Ormanları MP	D	2021	642.1	20.35	1797.6	56.98	681.9	21.61	33.4		3155.0	100	3
36.	İstiklal Yolu TMP *	T	2021	Yok		Yok		220,81	93,68	14,89	6,32	235,7	100	3
37.	Karatepe-Aslantaş MP *	D-A	2021	Yok		3114,1	71,64	281,74	6,48	951	21,88	4346,84	100	3
38.	Kovada Gölü MP	D	2021	579,91	8.87	3371,55	51,60	2439,36	37.33	143,18	2.20	6534.00	100	3
39.	Küre Dağları MP	D	2021	11.993	31,78	13.666	36,19	11.817	31,30	276	0.73	37.753	100	3
40.	Yumurtalık Lagünleri MP *	D	2021	Yok		14.711,65	86,64	2.261,59	13,32	6,4	0,38	16.979,64	100	3
41.	İlgaz Dağı MP	D	2022	Yok		428,88	38,37	665,67	59,56	23,14	2,07	1117,69	100	3
42.	Başkomutan TMP	T	2022	544,61	1	Yok		30898,51	89	3390,38	10	34.834	100	3
43.	Güllük Dağı Termessos MP	D	2022	2612,32	38,98	2732,7	40,77	1223,55	18,26	133,43	1,99	6702	100	3

(Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı Arşivi; <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/18/Korunan-Alan-Istatistikleri>; Tabloda yer alan UDGP Plan Raporlarından yazar tarafından hazırlanmıştır.)

MP sahalarında yapılan UDGP revizyonlarında gerekçesi, planlama yaklaşımı, sınır değişikliklerinin gerekçesi, plan hükümlerindeki değişikliklerin konusu ve kaynak değerlerinin karşılaştırıldığı tablo hazırlanmıştır (Tablo 39). Tabloda plan hükümlerinde değişikliklere yol açan taleplere ilişkin kısaltmalar: Y: yapılaşma, M:madencilik, E; enerji, T: tarım, KT: kış turizmi, TY: Tarımsal yapı, KG: karayolu geçişi, DI: dere ıslahı, KS: kış sporları, ÖPA: özel proje alanı, UİP: uygulama imar planı, 2B: 2B arazileri. Yerel halkın yapılaşma talepleri, ikinci konut talepleri, orman içinde özel mülkiyete konu alanlardaki talepler yapılaşma olarak ifade edilmiş, TY: tarım alanlarında tarımsal amaçlı yapılaşma ayrılmıştır. UİP ile kast edilen farklı bir kurum tarafından yapılan imar planlarının aynen kabul edilmesine ilişkin düzenlemelerdir. Tablodaki bilgiler genel olarak değerlendirildiğinde MP alanlarının kaynak değerleri fark etmeksizin aynı plan hükümlerinin tüm planlara yansıtıldığı söylenebilir. Enerji, madencilik, karayolu geçişi, tarımsal amaçlı yapılar, özel proje alanları, veya kış sporları amaçları farklılık gösterse de tüm değişiklikler MP alanlarındaki yapılaşmanın artışına, diğer bir ifadeyle kaynak değerlerinin olumsuz etkilenmesine yol açmaktadır.

Plan karar ve hükümlerinin değişimi Marmaris ve Abant Gölü Milli Parklarında örneklenmiştir

Tablo 29. Uzun Devreli Gelişme Planı Revizyonlarının Değerlendirmesi

İli	Adı	İlk Plan (yıl)	Meri Plan (yıl)	Meri plan yöntem	Revizyon Yılı/Sayısı	Revizyon Gerekçesi	Kaynak Değeri	Mutlak Koruma Bölgesi (Var/yok)	Rev. Plan Hükümlerinde Değişiklik	Sınır değişikliği gerekçesi
Adıyaman	Nemrut Dağı	2001	2009	2a	2009–2011(mahkeme iptali) 2009 onaylı plan yürürlüğe alınmış.	Tümülüs çevresindeki yolun 7m olarak taşıt yoluna çevrilmesi	D-A	V	Y, M	-
Bursa	Uludağ	1964	2009	2a-b	2009	Mevcut arazi kullanımların dikkate alınması, Yeni turizm kullanım talepleri	D	V	Y,M	Turizm Alanı
Isparta	Kızıldağ	2008	2012	2b	2008–2012–2010–2012 (4)	Madencilik izinlerinin süresi kadar faaliyet izni, Sulama göleti yapılması, Ticari amaçla işleme- Su tahsisi yapılması-Revizyon, plan hükümlerinde yapılmış	D	V	Y, M, E, KT	Yerleşim alanları çıkarıldı, göl kıyısında bazı alanlar, Sarp Dağı eklenmiş.
Tunceli	Munzur Vadisi	1970	2012	3	2012	Bakanlığın üstün kamu yararı, alınan, planlanan tesisler (Baraj ve HES'ler)	D	Y	E	-
Rize, Artvin	Kaçkar Dağları	2008	2013	2b	2013	Kış Sporu ve Kayak Merkezi yaylarda imar planı- yapılaşma talepleri, yeni yol, konaklama talepleri, teleferik hattı,	D	V	Y,T,KG, KS	-
Antalya	Köprülü Kanyon	1972	2014	3	2014	Yerleşim alanlarının sınır dışına çıkarılması, Yapılaşma, Turizm-Rafting kullanımı - Tarımsal faaliyetler, Baraj yapımı,	D	V	T, TY, M, E	Yerleşim yerleri ile özel mülkiyet çıkarıldı, orman alanları eklenmiş.
Denizli	Honaz Dağı	2009	2015	3	2015	Karayolu geçişi izni	D	V	KG	Alçı tepe sınır dışında çıkarılmış.
Çanakkale	Troya TMP	1971	2015	3	2004–2009–2010–2015 (4)	Kurum talepleri-yeni gelişme alanı-tarımsal amaçlı yapılar - baraj yapımı	A	Y	Y,TY	-
Niğde, Adana, Kayseri	Aladağlar	2004	2016	3	2016	Konaklama, kır evleri çadır kamp, ÖPA, dere ıslahına izin	D	Y	T, ÖPA, DI	-
Artvin	Karagöl – Sahara	2008	2016	3	2016	Yerleşimlerin gelişme alanı ihtiyacı, Şavşat-Ardahan Karayolu Tünel Geçişi, Önceki plana aykırı yapıların kabulü, Yaylalarda konaklama tesisi	D	Y	Y, KG, M	-
Çorum, Malatya	Boğazköy – Alacahöyük TMP	1971	2019	3	2019	Sulama Gölet'i, Tarımsal amaçlı yapı izni	A	Y	TY	-

İli	Adı	İlk Plan (yıl)	Meri Plan (yıl)	Meri plan yöntem	Revizyon Yılı/Sayısı	Revizyon Gerekçesi	Kaynak Değeri	Mutlak Koruma Bölgesi (Var/yok)	Rev. Plan Hükümlerinde Değişiklik	Sınır değişikliği gerekçesi
Aydın	Dilek Y. – B. Menderes D.	1997	2019	3	2019	Tarım alanında yapılaşma,	D	V	TY	Delta alanı eklendi
Manisa	Spil Dağı	1970	2019	3	2019	BİB Turizm Alanı, UİP kabulü yapılaşma talepleri	D	Y	T, Y,KS, UİP	-
Antalya	Beydağları Sahil	1971	2020	3	2001–2003–2007–2009–2010–2015 (mahkeme iptal edilmiştir) 2020 (6)	Önceki planın iptali, 2b alanları, turizm talepleri, karayolu tünel talebi, baraj yapımı, motorlu safari,	D	V	Y, 2B, T, KG, E,	Tüm yerleşim yerleri Olympos antik kenti sınır dışına çıkarıldı. 2005 (değ. Mahkeme iptali)
Konya	Beyşehir Gölü	2008	2020	3	2008(mahkeme iptali)-2020	Göl kenarında karayolu genişletmesi, yeni günübirlik alanlar, ÖPA	D	V	KG, Y, ÖPA	Göl kıyısındaki tüm yerleşme alanları çıkarıldı, orman alanları ilave edildi.
Muğla	Marmaris	2001	2020	3	2013–2014–2015–2020 (4)	Yeni ulaşım güzergâhları, turizm amaçlı yapılar, Adaağzı mev. Konaklamalı turizm.	D	V	KG, T,	-
Kırklareli	İğneada Longoz Ormanları	2016	2021	3	2021	Bölgeleme	D	V		-
Isparta	Kovada Gölü	1972	2021	3	2008–2021	Bölgeleme	D	V		-
Kastamonu, Bartın	Küre Dağları	2012	2021	3	2012–2020–2021(3)	Bölgeleme	D	V		-
Afyon, Kütahya, Uşak	Başkomutan TMP	1992	2022	3	2010–2019–2019–2022 (4)	Yerleşim yerlerinin sınır dışına çıkarılması	T	V		Karayolu kamulaştırma sınırına kadar daraltıldı. Tüm yerleşim birimleri çıkarıldı.
Antalya	Güllük Dağı - Termessos	1971	2022	3	2022	Bölgeleme	D-A	V		-
Kastamonu, Çankırı	İlgaz Dağı	2009	2022	3	2022	Tesislerin yetersiz kalması, alana yönelik talep artışı, yeni kayak tesisleri önerisi	D	Y	KS, T,	-

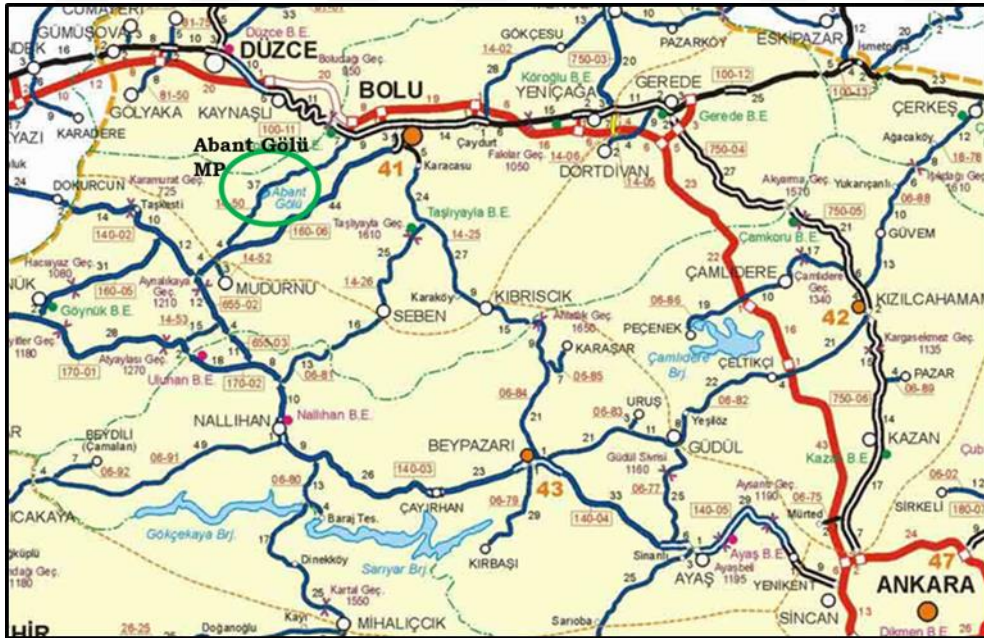
Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır

4.2.1. Abant Gölü Milli Parkı Örnek Alan İncelemesi

Abant Gölü Tabiat Parkı'nın seçilmesinin iki gerekçesi bulunmaktadır. Bunlardan ilki, 1950 yılında, Türkiye'de MP konusundaki ilk hareket olarak da kabul edilen, Abant Gölü'nün ve ormanlarının turizm amaçlarına uygun olarak korunması amacıyla Bolu Valiliği'ne verilmesidir. Diğer de, 2009 yılında, alanın tamamının "işletilmesi" amacıyla devredilen ilk korunan alan olmasıdır.

Abant Gölü, 1988 yılında Tabiat Parkı ilan edilmiştir. 2022 yılında ise milli park olarak tescil edilmiştir. TP statüsünde, UDGP 2003 yılında onaylanmıştır. Bu planın, 2007 ve 2009 yıllarında olmak üzere 2 kez revizyonu yapılmıştır. MP'nin 2022 itibarıyla onaylı UDGP bulunmamaktadır.

Abant Gölü Milli Parkı Bolu il sınırları içindedir. Bolu'nun 34 kilometre güneybatısında yer alır (Şekil 19).

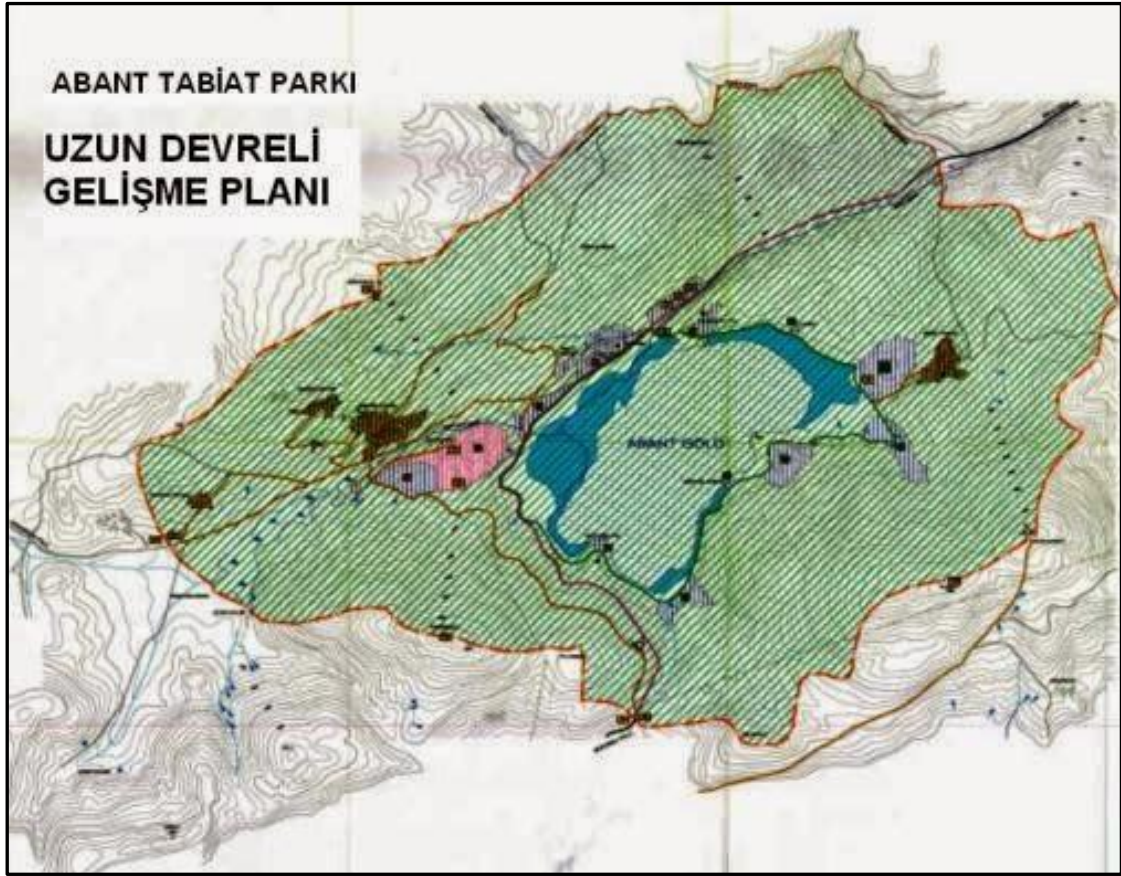
Şekil 19. Abant Gölü Milli Parkı Coğrafi Konumu

(Kaynak: <https://www.turkiye-rehberi.net/harita/bolu-haritas%C4%B1>)

Abant Gölü TP'nın korunan alan olarak tescil edilmesine gerekçe oluşturan kaynak değerleri; Abant Gölü ve kapalı su sisteminin oluşturduğu göl ekosistemi, doğal ormanları, geleneksel yaylacılık faaliyetleridir. Tektonik bir göl olan Abant Gölü'nün özgün jeomorfolojik yapısı, gölün kuzeybatı kesiminde oldukça geniş bir turbalık alanları ve sazlıklar ile yarı bataklık karakteri, Karadeniz ardı ve Karadeniz kıyı ormanlarının oluşturduğu doğal ormanlar ile açıklıkların oluşturduğu ekosistemlere sahiptir. Bu zengin ekosistemlerde, kısa süreli bilimsel çalışmalarda tespit edilebilen, damarlı bitkiler florasına ait 83 familyaya ait 332 cins, 556 tür, 147 alttür ve 69 varyete, toplam 672 takson tespit edilmiştir. Alanda bulunan endemik taksonların sayısı 51'dir. Dolayısı ile alanın endemizm oranı %7.7'dir. Nadir su bitkilerinden olan sarı ve beyaz nilüferlerin yaşama alanıdır. Ayrıca alanın sahip olduğu fauna varlığı, su samuru, büyük omurgalı grubundan ulu geyik, kızıl geyik olmak üzere 130 adet omurgalı ve omurgasız tür tanımlanmıştır. Bu türlerden 2'si endemik olmak üzere 39 alt tür Abant'a özeldir⁴⁸⁶.

Abant Gölü TP'nın ilk UDGP 26.08.2003 tarihinde onaylanmıştır. Alanın büyük bir kısmı, Şekil 20'de yeşil taralı olarak görülen alanların tamamı Mutlak Koruma Bölgesi olarak tanımlanmıştır. Kırmızı ile taralı kısım Sürdürülebilir Kullanım Bölgesi, siyah tarama ile gösterilen, yaylacılık faaliyetlerinin ve mevcut tesislerin bulunduğu kısımlar da kontrollü kullanım bölgesi olarak belirlenmiştir.

⁴⁸⁶ Tuncer, M., **Abant Gölü Tabiat Parkı'nda Çevre Tahribatı**, Gazi Kitabevi Tic. Ltd. Şti., 2016, s.60.

Yeşil Taralı Alan: Mutlak Koruma Bölgesi; Kırmızı Taralı Alan: Sınırlı Kullanım Bölgesi; Siyah Taralı Alan: Kontrollü Kullanım Bölgesi

Şekil 20. Abant Gölü Tabiat Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı (2003).

(Kaynak: Mehmet Tunçer Arşivi, <https://mehmet-urbanplanning.blogspot.com/2015/03/>)

UDGP çalışmasının amacı; Abant Gölü Tabiat Parkı'ndaki mevcut yoğun kullanım ve yaylacılık faaliyetlerinin denetim altına alınarak, koruma-kullanma dengesi içinde, Tabiat Parkı'nın ana kaynak değerlerinin korunması, devamlılığının sağlanması ve buraların gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayacak şekilde arazi kullanım ve diğer eylemsel kararların geliştirileceği "Uzun Devreli Gelişme Planı"nın hazırlanması" olduğu belirtilmektedir⁴⁸⁷. UDGP çalışmasında elde edilen verilere göre;

- Tabiat Parkı sınırları içerisinde yer alan yaylalarda yaşanan yapılaşma ve bu yapılaşmanın beraberinde getirdiği kullanım baskısı Tabiat Parkının ana kaynak değerlerini olumsuz yönde etkilediği, bu nedenle Tabiat Parkı sınırları içerisine giren yaylalarda gelecekte olacak fiziksel gelişmelerinin sınırlandırılması gerektiği,

⁴⁸⁷ Selin Ormancılık İnşaat&UTTA Planlama Ltd.Şti.'den aktaran Tuncer, M., 2016, s.33.

- Tabiat parkının doğal kaynak değerlerini oluşturan Abant Gölü’nün, ekolojik ve biyolojik özelliklerinin korunması ve devamlılığının sağlanması amacıyla gerekli önlemlerin alınması gerektiği,

- Tabiat Parkı sınırları içerisinde yer alan turizm tesis ve işletmelerin, her türlü atık sularını doğrudan ve dolaylı olarak Abant Gölüne vermelerinin önlenmesi gerektiği,

- Tabiat Parkı sınırları içerisinde yapılan günübirlik turizm faaliyetlerinin beraberinde getirdiği kullanım baskısının Tabiat Parkının ana kaynak değerlerini olumsuz yönde etkilediği, bu nedenle Tabiat Parkı sınırları içerisinde yapılacak turizm faaliyetlerinin bir program dahilinde yapılması gerektiği,

- Tabiat Parkı sınırları içinden geçen halen kullanılmakta olan asfalt yolların hızlı taşıt trafiğine neden olduğu, bu yolların kaplamasının değiştirilerek hızlı taşıt trafiğine ve bu trafiğin getirdiği kullanım baskısına engel olunması gerektiği,

- Özgün görsel peyzaj özelliklerinin korunması için gerekli önlemlerin alınması gerektiği,

- Parkın kaynak değerlerinden geleneksel yaylacılığın, mimari tarzın ve bunların oluşturduğu yerleşim dokusunun korunması ve yaşatılması gerektiği

tespitleri doğrultusunda Plan kararlarının geliştirildiği belirtilmektedir⁴⁸⁸.

UDGP’nın temel hedefi; “Abant Gölü Tabiat Parkında koruma-kullanma dengesinin sağlanarak, göl, orman ve diğer eko sistemlerin korunması ve geliştirilmesi ile bu sahanın gelecek nesillere aktarılmasıdır. Bu hedefe ulaşılması için Uzun Devreli Gelişme Planında belirlenen alt hedefler şunlardır:

- Ekolojik dengenin korunarak devamlılığın sağlanması, doğal hayat habitatlarının korunması,

- Göl kenarında meydana gelen turbalaşmanın önlenmesi,

⁴⁸⁸ a.g.e., s.29-86.

- Yöredeki yaylacılık faaliyetlerinin denetim altına alınarak, yaylalardaki düzensiz ve kaçak yapılaşmanın önlenmesi, mevcut günübürlük kullanımların, otlatma faaliyetlerinin denetim altına alınması,

- Çevre kirliliğinin önlenmesi,
- Tabiat Parkı sınırları içinde kirlilik ve gürültü oluşturan araç trafiğinin önlenmesi,

olarak belirlenmiştir. Bu hedefler doğrultusunda TP alanında “mutlak koruma alanı, sınırlı kullanım alanı ve kontrollü kullanım alanı” olarak bölgeleme yapılmıştır. Mutlak Koruma Alanı olarak, TP’nın koruma statüsünün gerekçelerini oluşturan Abant Gölü ve etrafında bulunan sazlık alanlar, turbalık alanların bulunduğu kesimler ve endemik türlerin yoğunlaştığı yerler ile orman alanları belirlenmiştir⁴⁸⁹. Bu alanlarda getirilen plan hükümleri ile:

- Ekosistemleri bozucu her türlü faaliyet yasaklanmış, ayrıca önem arz eden kıyı, su kaynakları endemik bitki alanları, mera alanlar, orman alanları için ayrıca düzenlemeler yapılarak, kıyının doğal yapısını bozucu iskele, rıhtım, yol, duvar, tahkimat, dolgu vb. yapılması,

- Kıyılarda doğal kıyı çizgisini, iç kesimlerde ise arazinin doğal topografik yapısını değiştirecek hiçbir kazı-dolgunun yapılması, Su kaynaklarının, doğal yapısını ve kalitesini değiştirici, su miktarını azaltıcı drenaj, kaptaj ile her türlü tesis yapımı ve yatak değiştirme vb faaliyetler,

- Alanın motorlu taşıt trafiğine kapatılması öngörülmüş, yeni yol açılması, mevcutların iyileştirme çalışmalarında genişletilmesi

yasaklanmıştır⁴⁹⁰”.

⁴⁸⁹ Selin Ormancılık İnşaat&UTTA Planlama Ltd. Şti., “Plan Kararları Raporu”, Abant Gölü Tabiat Parkı 1/10000 Ölçekli Uzun Devreli Gelişme Planı, 2003a, Orman Bakanlığı, Milli parklar ve Av-Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü Bolu MPAYH Baş Mühendisliği.

⁴⁹⁰ Selin Ormancılık İnşaat&UTTA Planlama Ltd. Şti., “Plan Hükümleri”, Abant Gölü Tabiat Parkı 1/10000 Ölçekli Uzun Devreli Gelişme Planı, 2003b, Orman Bakanlığı, Milli parklar ve Av-Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü Bolu MPAYH Baş Mühendisliği.

Abant Gölü TP UDGP’ında 2007 ve 2009 yıllarında iki kez revizyon yapılmıştır. Revizyonların gerekçesi için “değişen ve gelişen şartların dikkate alınarak, kontrollü kullanım alanlarında yoğunluğu arttırmadan ve çevre kalitesini artırıcı önlemlerin alınması kaydıyla sportif ve kongre turizmi amaçlı tesislerin yapılabilmesi” ayrıca “yeni kanalizasyon hattı geçirilebilmesi” olarak belirtilmektedir⁴⁹¹.

Plan revizyonlarının her ikisinde de planın leke kararlarında değişiklik yapılmamıştır⁴⁹². 2007 yılında 3.11 nolu plan hükmünde yapılan değişiklik ile, UDGP’ında (2003) yeni kanalizasyon hattı inşasına izin verilmemişken, yeni kanalizasyon hattının yapılmasına izin verilmiştir. 2009 yılında yapılan değişiklik ile, 4.3.6/b numaralı plan hükmünde “*Var olan tesislerin mevcut haliyle kalması esastır. Hiçbir şekilde ilave yapı yapılamaz*” hükmü kaldırılmıştır. Revizyon Plan ile 4.3.6/b maddesine “mevcut konaklama tesisleri için sportif ve kongre turizmine yönelik ilave yapılabilir” düzenlemesi getirilerek ilave yapı yapılmasının yolu açılarak yapılaşma alanı arttırılmıştır. Yapılan düzenlemede ilave yapılaşma için, “ekolojik dengesini olumsuz etkilemeyeceği raporlarla ortaya konulması” koşulu getirilmiştir⁴⁹³. Raporun niteliği ve kapsamı belirsiz bırakılmıştır.

Abant Gölü TP 1.7.1998 tarihinde Bolu İl Özel İdaresi (BİÖİ) ile yapılan sözleşmeye göre 31.12.2007 tarihine kadar yaklaşık on yıllığına kiralanmıştır. Bu sözleşme, göl ve balık ile ilgili konular, ormanlık alanın koruma ve kontrolünün Bolu Milli Parklar ve Av-Yaban Hayatı Başmühendisliğinde olmak üzere, elde edilen gelirlerin yatırıma dönüştürülmesi amacıyla giriş, çadır kamp alanı ve günübirlik alanlarda ziyaretçi

⁴⁹¹ TC. Çevre ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü’nün 21.5.2010 tarih ve B.18.DMP.0.02.425.03.220/4366 sayılı yazısı.

⁴⁹² TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, Abant Gölü Tabiat Parkı 1/10000 Ölçekli Uzun Devreli Gelişme Planı Revizyon Plan Kararları Paftası, 2007; TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, Abant Gölü Tabiat Parkı 1/10000 Ölçekli Uzun Devreli Gelişme Planı Revizyon Plan Kararları Paftası, 2009.

⁴⁹³ TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, Abant Gölü Tabiat Parkı 1/10000 Ölçekli Uzun Devreli Gelişme Planı Revizyon Plan Hükümleri Paftası, 2009.

ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik her türlü tesisin projesine uygun yapılması, işletilmesi ve kontrolü sağlamak amacıyla yapılmıştır⁴⁹⁴.

BiÖİ ile Bolu İl Çevre ve Orman Müdürlüğü arasında, 21.8.2009 tarihinde, ikinci sözleşme, “Abant Gölü Tabiat Parkı Sınırları İçerisinde Yer Alan Çadırılı Kamp Alanı, Kapı Girişi, Köy Ürünleri Satış Üniteleri İşletmeciliği ile Genel Saha Temizlik ve Güvenlik Hizmetlerinin İşletmeciliğine Ait İhalenin Sözleşmesi” imzalanmıştır. Sözleşmenin konusunda “işletmenin kapsamı” sadece “yapı ve tesislerin işletilmesi” olarak belirtilmektedir. Oysa, sözleşme maddelerinde yer alan hükümlerden, TP’nın tamamında yapılacak her türlü iş ve işlemi kapsayacak şekilde düzenlenmiştir. Şöyle ki; Sözleşmenin de 84. maddesinde “...zorunlu yatırımlar için işletmecinin muvafakatına gerek duymaksızın izin verilebilir...”; 91. maddesinde; sözleşme konusunda yer almayan “...otopark, ziyaretçi tanıtım merkezi, altyapı ve çevreyolu ve yürüyüş yolu düzenlemesi için gerekli tüm projeler ve planlar işletmeci tarafından hazırlanarak genel müdürlük onayını müteakip tamamlanacaktır...”; 90. maddesinde “...sözleşme konusunda yer almayan “yayla evlerinin restorasyonu ile bunların işletilmesi veya işlettilmesi...”⁴⁹⁵ düzenlemelerinden BiÖİ’ne, TP alanının korunması, yönetilmesi ve UDGP uygulaması ile ilgili her türlü iş ve işlemin yani “alan yönetimi”nin devri yapıldığı anlaşılmaktadır.

Sözleşmenin 90. Maddesindeki düzenleme, hayvancılık faaliyetine bağlı olarak mevsimlik olarak geçici iskan /barınma alanı olan ve kullanım hakkına sahip köyün ortak malı olan yaylaların ekonomik işlevleri, ortak kamu yararına, koruma statüsündeki alanın kültürel ana kaynak değeri olan yaylacılık faaliyetinin yasa gereği devamlılığının sağlanması hükmüne aykırıdır.

⁴⁹⁴ Tuncer, M., 2016, s.26.

⁴⁹⁵ Abant Gölü Tabiat Parkı Sınırları İçerisinde Yer Alan Çadırılı Kamp Alanı, Kapı Girişi, Köy Ürünleri Satış Üniteleri İşletmeciliği İle Genel Saha Temizlik ve Güvenlik Hizmetlerinin İşletmeciliğine Ait İhalenin Sözleşmesi, (21.08.2009).

Sözleşme kapsamında BİÖİ'nin Abant Gölü TP'nda yaptığı uygulamalar:

Göl su seviyesinin yükseltilmesi: Tabiat Parkının ana kaynak değerlerinden birisi olan göl ekosisteminde: göl yüzeyini genişletmek amacıyla gölün kuzeyindeki tahliye kanalının önüne, 165 cm yüksekliğinde bir set inşa edilmiştir. Bunun sonucunda su seviyesinin yükselmesi göl kıyı ekosistemi içinde yüzlerce bitki türünün yaşadığı alanlar, çayırılık ve meralar ile orman alanları ile birlikte ziyaretçilerin kullandığı göl kıyısındaki yollar ve piknik yapılan alanlar bazı restaurant ve iskeleler sular altında kalmıştır. Kıyı ekosistemi tamamen yok edilirken, doğal ormanlarda kökleri su altında kalan ağaçlarda kurumaya başlamıştır.

Örencik Yaylasında yeni bir göl oluşturulması: Diğer bir uygulama da, Örencik Yaylasında yapılan gölettir. Bu oluşturulan ve neredeyse ikinci Abant Gölü büyüklüğüne sahip yeni göl alanı altında kalan Örencik Yaylasına ait çayır ve meralar, Abant'a endemik Abant Çiğdemi (*Crocus abantensis*), Kardelen (*Galantus plicatus* ssp. *byzantinus*), Ankara Çiğdemi (*Crocus ancyrensis*)) ile nadir türlerden olan Kar Çiçeğinin (*Eranthis hyemalis*) ve Koca Dudaklı Orkide (*Dactylorhiza nischalkiorum*)'nin önemli yaşama alanlarıdır.

Mevcut yolların standardının kentsel standartlara çıkarılması, yeni yol açılması: Ağır iş makinalarıyla karayolu standardında inşa faaliyetleriyle, yol seviyesi yamaçlardan indirilen toprak ile 3-4m yükseltilmiş, 8m olması gereken yol genişliği 12-20m arasında değişen genişliğe çıkarılmıştır. TP'nın giriş kapısında Valilikçe dikildiği belirtilen tabelada yapılan inşaat uygulamalar kroki üzerinde de gösterilmiştir⁴⁹⁶.

Bu uygulamalar MPK açısından değerlendirildiğinde;

- Abant Gölü TP alanının tümünün yönetilmesi ve işletilmesi için BİÖİ'ne devredilmesi MPK'na aykırıdır. MPK'nda “*planların gerektirdiği her türlü hizmet ve faaliyetler ile koruma, yönetim, işletme, tanıtım, sportif, eğlenme ve dinlenme hizmetleri*

⁴⁹⁶ Tuncer, M., 2016, s.60.

için gerekli her türlü altyapı, üstyapı ve diğer tesisler Tarım ve Orman Bakanlığınca yapılır veya yaptırılır, yönetilir veya işletilir” (Madde 12) de hükmüne göre kısaca “alan yönetimi”nin Bakanlık tarafından yapılması gerekmektedir.

- 3996 Sayılı Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yaptırılması Hakkında Kanunu’nda (“ *Bu Kanun, ... milli park (özel kanunu olan hariç), tabiat parkı, tabiatı koruma alanı ve yaban hayatı koruma ve geliştirme sahalarında planlarda öngörülen yapı ve tesisleri, ... ve benzeri yatırım ve hizmetlerin yaptırılması, işletilmesi ve devredilmesi konularında, yap-işlet-devret modeli çerçevesinde sermaye şirketlerinin veya yabancı şirketlerin görevlendirilmesine ilişkin usul ve esasları kapsar” (Madde 2) düzenlemesine göre sadece “planlarda öngörülen yapı ve tesisleri”in işletilmesine yönelik düzenleme yapılmıştır. Korunan alanların yönetilmesinde da yapılacak uygulamalarda inşai faaliyetlerin, bu alanların tescil edilme gerekçelerini oluşturan doğal, kültürel kaynak değerlerini olumsuz etkilemeyecek şekilde yapılmasını zorunlu kılar. Bu uygulamaların doğal yapıyı, flora ve fauna için önemli alanları etkilemeyecek şekilde yapılması, doğal varlıkların devamlılığının sağlayacak tedbirlerin alınması doğa koruma anlayışının gereğidir.*

2009 yılında yapılan işletmenin devri ile ilgili Sözleşmenin 90. Maddesindeki düzenleme, yaylacılık için mevsimlik geçici iskan /barınma alanı olarak kullanılan, kullanım hakkının köyde yaşayanlara ait yayla evlerinin işletilmesi de sözleşmeye konu edilmiştir. Yaylaların geleneksel sosyo-ekonomik işlevlerinin göz ardı edilmesi, kültürel ana kaynak değeri olan yaylacılık faaliyetinin devamlılığının sağlanması hükmüne aykırıdır⁴⁹⁷.

BiÖİ’nce yapılan uygulamalar UDGP karar ve hükümleri açısından değerlendirildiğinde, uygulamalar ne 2003 planına ne de 2007 ve 2009 revizyon planlarına uygundur. Bu uygulamalar aşağıdaki aykırılıklar nedeniyle de yargıya

⁴⁹⁷ TMMOB Şehir Plancıları Odasının Sakarya 1. İdare Mahkemesi’ne açılan dava dilekçesi, Sakarya 1. İdare Mahkemesinin 2010/708 Esas No’lu, 22.02.2011 tarihli kararı.

taşınmıştır. Konunun yargıya taşınmasına da gerekçe oluşturan aykırılıklar aşağıda verilmiştir.

Abant Gölü TP Uzun DGP'na göre uygulama yapılabilmesi için “...1/1.000 ölçekli uygulama imar planlarının yapılması ve bu planlara göre uygulama projelerinin (1/500-1/200 ölçekli açık alan düzenlemesi ve peyzaj projesi, mimarlık ve mühendislik projeleri vb) altyapıya ilişkin bertaraf yöntemi belirlenmesi zorunludur...”,

3.12. *Tabiat parkı alanında, bu plan hükümlerinde tanımlanan faaliyetler haricinde, hangi amaç için olursa olsun doğal bitki örtüsüne zarar verici hiçbir faaliyet hiçbir suretle yapılamaz.”,*

3.22. *“Su kaynaklarında; suyu kirletici, doğal yapısını ve kalitesini değiştirici, su miktarını azaltıcı drenaj, kaptaj ile her türlü tesis yapımı ve yatak değiştirme vb faaliyetler yapılamaz.”*

3.29. *“...Abant Gölü kenarında, kıyının doğal yapısını bozucu iskele, rıhtım, yol, duvar, tahkimat, dolgu vb. yapılamaz. Kıyılarda doğal kıyı çizgisini, iç kesimlerde ise arazinin doğal topografik yapısını değiştirecek hiçbir kazı-dolgu yapılamaz, ...”.*

hükümlerine,

Tabiat Parkı Sınırı İçinde Her Türlü Yol Açılması başlıklı plan hükmünde:

a. *“...Yerleşim alanlarını birbirine bağlayan ana ulaşım güzergahlarına ilave olarak yeni yol açılmaz ve mevcut yollar genişletilemez.....*

b. *Yaylaları ana ulaşım güzergahlarına bağlayan yeni yollar açılmaz ve mevcut yollar genişletilemez.*

c. *Planda öngörülen yaya yolları ve patikaların bakım ve onarımı sırasında halen var olan izler, açıklıklar ve yollar kullanılır, herhangi bir yeni yol kesinlikle açılmaz. Doğal malzeme dışında kaplama malzemesi kullanılamaz.*

d. Plan paftasında motorlu taşıt trafiğine kapatılacak yol olarak gösterilen Bolu-Mudurnu yol güzergahının, Tabiat Parkı sahasının sınırları dışına taşınması esastır. Ancak, bu düzenleme yapılınca kadar transit araçlar geçebilir.”

hükümlerine,

Mutlak Koruma Alanı olarak tanımlanan “...Abant gölü etrafında bulunan sazlık alanlar, turbalık alanların bulunduğu kesimler ve endemik türlerin yoğunlaştığı yerler ile orman alanları” için düzenlenen,

b. Planda belirtilen faaliyetler dışında hiç bir faaliyete izin verilmez.

c. Doğal topografyayı, jeolojik ve jeomorfolojik yapıyı değiştirecek, doğal bitki örtüsünü tahrip edecek ve yaban hayatını tehdit edebilecek faaliyetlere izin verilmez.

e. Kara ve su ortamlarını kirletici hiç bir faaliyete izin verilmez.

f. Su kaynaklarında ve su ortamlarında, suyu kirletici, doğal yapısını değiştirici ve su miktarını azaltıcı, drenaj, kaptaj, her türlü tesis yapımı, yatak değiştirme vb. Faaliyetler yapılamaz.

i. Yeni patika oluşturulmadan, alanda belirtilen güzergahlarda kontrollü giriş çıkış düzenlemesi yapılır.....”

g. İl Çevre ve Orman Müdürlüğünden izin almak kaydı ile bilimsel amaçlı araştırma, inceleme, gözlem vb. çalışmalar yapılabilir...”

hükümlerine aykırıdır⁴⁹⁸.

Yukarıdaki aykırılıklar ile Abant Gölü TP’ında yapılan uygulamaların ve bu uygulamalara dayanak oluşturan işletme sözleşmenin hukuka aykırı olduğu, TP’nın kaynak değerleri olan kıyı ekosistemini, endemik bitki alanlarını yok edildiği, yaban hayatı yaşama alanlarının tahrip edildiği gerekçeleriyle yargıya başvurulmuştur. Yargı kararlarında “açıkça hukuka aykırılık taşıyan dava konusu işlemin durdurulmasına” karara verilmiş. Bilirkişi raporunda “ yapılan uygulamaların UDGP’na aykırı olduğu,

⁴⁹⁸ Tuncer, M., 2016, s.244-248.

flora ve faunanın korunmasına gerekli hassasiyetin gösterilmediği, TP'nın şantiye alanına döndüğü” tespit edilmiştir. Sakarya 1. İdare Mahkemesi’nin 2010/708 Esas No’lu, 22.02.2011 tarihli kararında “ işletme sözleşmesi uyarınca yapılan ve yapılacak olan faaliyetlerin, ekolojik denge ile ekolojik sisteme zararlarının bulunduğu dikkate alındığında ve yaban hayatının tahrip edilerek, UDGP’na aykırı olarak inşa edilen yeni yollar açıldığının ortaya konulması karşısında TP’na verilen zararlar nedeniyle” imzalanan sözleşme hukuka aykırı bulunmuş, telefisi imkansız zararlar gerekçesi ile de yürütmeyi durdurma kararı verilmiştir⁴⁹⁹. Yargı kararından sonra yol açma amacıyla ağaç kesimi durdurulmuş, gölün önceki seviyesine inmesi için sedde yıkılmış, ancak yol için yapılan inşa faaliyetlerinin tahrip ettiği kıyı kesimi ile birlikte göl ekolojisindeki tahribatın giderilmesi mümkün olamamıştır⁵⁰⁰.

4.2.2. Marmaris Milli Parkı Örnek Alan İncelemesi

Marmaris Milli Parkının seçilme gerekçesi, MP alanı içinde turizm merkezi ve bölgelerinin bulunması, körfez yerleşimlerinin MP sınırları dışında kalması ve turizm amaçlı tahsislerin yapılmasından kaynaklanan yapılaşma baskısı nedeniyle, UDGP’nda en fazla revizyonu yapılan planlardan birisi olmasıdır.

Marmaris Milli Parkı Muğla ili, Marmaris ilçesi sınırları içerisinde yer almaktadır (Şekil 21). Marmaris Milli Parkı, 1996 yılında tescil edilmiştir. MP’ın alanı 2002 UDGP raporunda yaklaşık 34.000 ha olarak belirtilmişken, 2020 Revizyon Planında da 29.206 hektar olarak belirtilmektedir. İlk Uzun Devreli Gelişme Planı 2002 yılında onaylanmış, 2013 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. UDGP revizyonu 2013, 2014, 2015 ve 2020 yıllarında olmak üzere dört kez yapılmıştır.

⁴⁹⁹ a.g.e., 2016, s.128-136.

⁵⁰⁰ a.g.e., 2016, s.128.

Şekil 21. Marmaris Milli Parkının Coğrafi Konumu

(Kaynak: Türkiye Fiziki Haritası, 2023)

Marmaris Milli Parkı'nın da içinde yer aldığı "Datça-Bozburun Yarımadaı", Avrupa'da korunması gereken 100 orman sıcak noktasından, ülkemizde ise 9 orman sıcak noktasından biridir. Marmaris Milli Parkı ayrıca, Dünya Doğayı Koruma Vakfı'nın (WWF) doğa koruma açısından küresel düzeyde öncelikli 200 ekolojik bölgeden biri olan "Akdeniz Ormanları" ve denizel olarak "Akdeniz Bölgesi" içinde yer almaktadır. Biyolojik çeşitlilik ve tehdit açısından Akdeniz Bölgesi dünyanın 25 sıcak ve önemli noktasından biridir. Milli Park; Önemli Doğa Alanı, Önemli Bitki Alanı, Endemik Bitki Alanı (WWF-IUCN), Önemli Kuş Alanı ve Önemli Memeli Alanı içinde yer almaktadır⁵⁰¹.

Marmaris Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı (2002) Analitik Etüt Raporunda; özellikle Marmaris ve çevresinin 1988 yılında Turizm Alanı ilan edilmesinden sonra, orman arazilerinde turizm amaçlı tahsis taleplerindeki artış, yapılaşma alanlarının imar planlarıyla orman sınırına dayandırılması, orman içinde

⁵⁰¹ TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, Marmaris Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı Revizyon Plan Kararı ve Hükümleri Raporu, 2013a.

parçalı özel mülkiyetlerin imar planı kapsamına alınmasıyla giderek artan yapılaşma bölgenin “turizm alanı” ilan edilme sebebi olan doğal kaynaklarını tehdit etmeye başlamıştır⁵⁰². Marmaris Milli Park tesciline ilişkin “gerekçe raporunda” yer alan “Marmaris ve Köyceğiz’de birçok sahanın Turizm Alanı olarak ilan edilmesi sonucu oluşan yoğun ziyaretçi talebi, yörenin yaban hayatı potansiyelini olumsuz yönde etkilemekte yaban hayatı sakinlerinin yaşama alanını daraltmaktadır” ifadesi Turizm Alanı uygulamalarının sonucunu da açıklamaktadır. Raporda ayrıca, “bu yaklaşım sonucunda ortaya çıkan uygulamalar, -turizm gelişmeleri- yatırımcı ve devlet ilişkilerini de dikkate alarak Orman Bakanlığı’nca veri kabul edilmektedir. Ancak, turizmin gelişmesine karşın, doğal, kültürel ve rekreasyonel kaynaklar açısından ortaya çıkan olumsuzlukların giderilebilmesi, bozulan doğal çevrenin restorasyonunun yapılabilmesi için de Milli Park statüsünün kazanımı bir olanak” olarak değerlendirilmektedir⁵⁰³.

2002 yılında yapılan UDGP’nda 2a yaklaşımı izlenmiştir. Analitik Etüt Raporunda ekolojik ve biyolojik verilerin arazi çalışmalarıyla elde edildiği belirtilmektedir. MP’nin kaynak değerlerine yönelik baskıların tespit edilebilmesi için kıyı kullanım durumu, Milli Park alanı içinde veya Milli Park alanı dışındaki orman alanlarında kentsel kullanım talep düzeyinin ve amacının saptanabilmesi için “tahsisli” alanlara ilişkin kapsamlı araştırma yapıldığı belirtilmektedir⁵⁰⁴. Marmaris MP UDGP’nın bölgeleme kriterleri olarak “ekolojik olarak, yerleşim alanlarının MP’dan ayrı değerlendirilmesinin, doğal alanların yasal sınırlar ile sınırlandırılmasının mümkün olamadığı vurgulanmaktadır. Bu yaklaşım temelinde geliştirildiği belirtilen planlama kriterleri içinde sayılan ekolojik dengenin korunması başlığı altında doğal zenginliklerini oluşturan biyolojik (flora-fauna) ve jeomorfolojik

⁵⁰² TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, Marmaris Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı Plan Karar ve Hükümleri Raporu, 2002.

⁵⁰³ TÜSTAŞ, Türkiye Sınai Tesisler AŞ, Marmaris Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı Analitik Etüt Raporu, 2000, s.3.

⁵⁰⁴ A.g.e., s.23.

değerlerin korunmasına, doğal hayatın devamlılığının sağlanmasında coğrafi sınırlarının belirlenmesi, orman tahsislerinin önlenmesi, kamu arazilerinin devri, günlük ağacı doğal yayılım alanlarını besleyen su kaynaklarının kullanımının önlenmesi, yerleşim alanlarının fiziki gelişmelerinin (yayılmalarının) kontrol altına alınması, zeytinlik alanların korunmasının sağlanması konularına yer verilmiştir⁵⁰⁵. Koruma bölgelerinin sınırlarının belirlenmesinde kullanılan Bölgeleme Kriterleri; doğal yapısının bozulmamışlığı, doğal yapıdaki müdahale düzeyi, antropojenik baskı düzeyi ve kullanıma açılma durumudur. Bu kriterlere göre belirlenen Mutlak Koruma Alanı içinde “ *kızılçam ormanları, endemik bitki alanları, yaban hayatı için önemli alanlar, günlük ağacı doğal yayılma alanları, günlük ağacı su beslenim kaynakları, kızılbaş mevkii doğal servi ormanı, maki frigana vejetasyonu, kıyı kumul ve kaya vejetasyonu, adalar, jeomorfolojik öneme sahip alanlar (dolinler, doğal kıyılar, koylar vb)*” yer almaktadır. Doğal servi ormanı, Adalar ve Adaağzı Mevkii olarak alt başlıklar altında plan hükümleri düzenlenmiş, doğal servi ormanında her türlü faaliyet yasaklanmış, Adaağzı Mevkiinde ve adalarda doğal yapıya herhangi bir müdahalenin yapılamayacağı belirtilerek sadece, rehberler eşliğinde, bilimsel ve eğitim amaçlı olarak doğa yürüyüşlerine ilişkin faaliyetlerin yapılabileceğine yer verilmiştir (Plan Hükümleri Madde 4.1). Sınırlı Kullanım Alanı “, *doğal kaynak özellikleri itibari ile milli park kaynak değerleri ile bütünlük arz eden, belli bir kısmı kullanıma açılmış, tarım alanları ile özel mahsul alanı olarak tanımlanan zeytinlik alanlar, bilimsel ve eğitim amaçlı tur güzergahları, tur güzergahı mola ve durak noktaları*” yer almaktadır. Zeytinlik alanlar için alt başlıkta ayrıca plan hükümleri

⁵⁰⁵ TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2002, s.12.

düzenlenmiş ve bu alanlarda zeytincilik faaliyeti dışında başka bir kullanım yasaklanmıştır (Plan Hükümleri Madde 4.2)⁵⁰⁶.

Plan Karar ve Hükümleri Raporuda, ilk teklif edilen Mutlak Koruma Alanı ve Sınırlı Kullanım Alanı tanımlarının Mülga Orman Bakanlığı'nca değiştirilmesinin istendiği belirtilerek, “T. C. Orman Bakanlığı 25.08.1998 tarih ve MPG.MPD. 3/266/3294, 16.12.1998 tarih ve MPG.MPD. 03.414, 28.12.1998 tarih ve MPG.MPD 3.436 sayılı yazılı talimatları gereği tanımlanmıştır” ifadesine yer verilmektedir. Buna göre Mutlak Koruma Alanının tanımına “içinde yerleşim yeri, tarla bağ bahçe, meyvelik ve ağıl gibi yerlerin ve özel mülkiyete konu alanların bulunmadığı alan veya bölgelerdir” ifadesinin eklenmesi, Sınırlı Kullanım Alanı tanımına da “yat limanı, yat yanaşma yeri, yat çekek yerleri, su parkı, tabii akvaryum, rehabilitasyon merkezlerinin yer alabileceği yerler ile kamu hizmeti verilebilecek kamu yararı bulunan tesislerin, 6831 sayılı Orman Kanunu, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu, 2872 sayılı Çevre Kanunu, 3213 sayılı Maden kanunu ve 6326 sayılı Petrol Kanunları hükümleri saklı kalmak kaydıyla yapılabileceği ve işletilebileceği alanlar”ın eklenmesi istenmiştir.

Marmaris Milli Parkı UDGP’ında yapılan plan revizyonlarının tamamında;

- UDGP Plan Hükümlerinin Kapsam maddesi altında: UDGP’nin alanda yapılacak tüm araştırma, planlama, projelendirme ve uygulama çalışmaları için üst ölçekli bir “çerçeve” plan olduğu belirtilmiştir. MPK ve ilgili yönetmeliğine aykırı olarak yapılan bu düzenleme UDGP’nin üst ölçekli fiziki plan niteliğinin anlaşılamadığı, ya da

⁵⁰⁶ TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, Marmaris Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı Plan Karar ve Hükümleri Paftası, 2003, Pafta No:2.

uygulamada esneklik, keyfiyet sağlama beklentisi olarak değerlendirilebilir. Çerçeve plan ifadesi ile uygulama plan, proje ve programları için yönlendirici niteliği ortadan kaldırılarak, bu konuda belirsizlik oluşmasına yol açılmaktadır. Ayrıca bu hüküm UDGP'nın yasalar ile belirlenen niteliğine aykırı bir durum oluşturmaktadır. Bu aykırılık, yargı kararında; UDGP'nın, *“Milli Parkların kaynak değerlerinin etkin korunması, devamlılığının sağlanması, koruma-kullanma dengesi gözetilerek arazi kullanım kararlarının geliştirilmesi, korunan alan ile etkileşim halinde bulunan yerleşim alanlarının olumsuz etkileri gözetilerek sosyo-ekonomik faaliyetlerin belirlenmesi için plan açıklama raporlarında yapılaşmaya esas imar planlarına yol gösterici nitelikte olması için yapılaşma koşullarının detaylı olarak tariflenmesi gerekmektedir. Emsal kararlarıyla tariflenecek bu yapılaşma koşulları onaylama yetkisi farklı kurumlarda olan uygulama imar planları ile hayata geçebilecektir. UDGP'larında yapılaşmayı sınırlayıcı herhangi bir emsal kararın verilmemesi korunan alanlarda yapılacak 1/5000 ve 1/1000 ölçekli imar planlarına kontrolsüz şekilde yüksek yapılaşma ve nüfus yoğunluklarının önünü açabilecek özgürlüğü vererek korunan alanların kaynak değerlerinin yok olmasına sebebiyet verebilecektir”*.⁵⁰⁷ şeklinde açıklanmıştır.

- İmar mevzuatı ile doğrudan ilişkili olan “1 Numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 109. Maddesi” ve “Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelik” hükümleri saklıdır” düzenlemesi tüm planlara eklenmiştir. Bu mevzuatlarda MPK ve ilgili yönetmeliklerine aykırı hükümlere yer verildiğinden “aykırı olmayan hükümlerinin geçerli olduğu” ifadesi eklenmeden plan hükümlerinde yer verilmesi alan yönetimi açısından parçalanmaya yol açabilir.

- Revizyon planların hiç birisinde revizyon gerekçesine yer verilmemiştir. Sadece UDGP'nın amacı maddesine *“mevcut uzun devreli gelişme planının günümüz koşullarına göre tekrar değerlendirilerek...”*, *“farklı kullanım taleplerinin kontrollü ve*

⁵⁰⁷ TC. Antalya 3. İdare Mahkemesi Kararı, Esas No:2016/649, S. 2018/624.

planlı bir anlayış içinde karşılanabilecek” cümleleri eklenmiştir. Plan hedefleri içinde, “Onaylı Marmaris Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planının uygulamalarda yetersiz kaldığı alanlar, mevcut durumla uyumsuz olduğu kararlar...”⁵⁰⁸ ifadesindeki UDGP’nın yetersiz kaldığı hususlar, mevcut ile uyumsuzluklarına ilişkin açıklama yapılmamıştır. Revizyonu yapılan 2002 yılında onaylanan planda “yoğunluk arttırıcı plan değişikliği yapılamaz” hükmüne rağmen plan revizyonlarında gerekçe belirtilmediği gibi mevcut imar planları geçerlidir hükmü ile yoğunluk artışı yapılmıştır⁵⁰⁹.

- Plan revizyonunu gerektiren koşullar tarif edilmemiş, ihtiyaçlar belirlenmemiştir. Ancak kurum içi yazışmalarda, “ bazı alanlarda planda yer verilmeyen bir takım taleplerin olduğu, yeni tesislerin yapılmasına ihtiyaç duyulduğu belirtilerek örnekler sıralanmıştır. Buna göre, hassas veya sürdürülebilir kullanım bölgelerinde kalan özel mülkiyet alanlarının kontrollü kullanım bölgesine alınması, hassas kullanım bölgesinde bulunan Günnücek mevkiinin yelken sörf vb kullanımlar için, bazı tahsisli günübirlik kullanım alanlarının turizm tesisine dönüştürülmesi için kontrollü kullanım bölgesine alınması, Adaagzı mevkiinde 2 adet yat çekek yeri eklenmesi, turizm tesis tahsisli alanlarda genişletilme talebi gibi yapılaşmaya yönelik talepler olduğu görülmektedir. Ayrıca altyapıya yönelik kuyu ve jeotermal açılması, karayolu geçiş tüneli hattının hassas koruma bölgesinden sürdürülebilir kullanım bölgesine alınması, sığla ormanlarında doğa sporlarının yapılmasına yönelik plan hükmü eklenmesi gibi talepler olduğu da belirtilmiştir⁵¹⁰. Bu yoğunluk arttırıcı taleplerin plan kararlarına yansıtıldığı görülmektedir⁵¹¹.

- Revizyon planların tümünde, 28/02/2012 tarih ve 201 sayılı Bakanlık Makamı Olur’unun yürürlüğe girmesine bağlı olarak, Bölgeleme kriterlerine “Mülkiyet durumu

⁵⁰⁸ TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, Marmaris Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı Revizyon Plan Karar ve Hükümleri Raporu, 2013a.

⁵⁰⁹ TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2013a.

⁵¹⁰ TC. Tarım ve Orman Bakanlığının E.425973 sayılı ve 10.02.2020 tarihli yazısı.

⁵¹¹ TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, Marmaris MP UDGP Revizyon Plan Karar ve Hükümleri Raporu Raporlarından 2020.

ve deseni” eklendiği görülmektedir. Bakanlık genelgesinde “mutlak koruma bölgesi” olarak ayrılacak yerlerde kamu mülkiyeti koşulu getirilmiştir. Bölgeleme yine Bakanlık genelgesi doğrultusunda yapılarak Milli Park Alanı; “Mutlak Koruma Bölgesi”, “Hassas Koruma Bölgesi”, “Sürdürülebilir Kullanım Bölgesi” ve “Kontrollü Kullanım Bölgesi” olmak üzere dört bölgeye ayrılmıştır. Deniz kısmının tamamı, orman alanlarının da büyük bir kısmı mutlak koruma bölgesinden çıkarılmıştır.

- 2013 - 2014 ve 2015 yıllarında yapılan revizyon planlarında tanımı, sınıflandırması aynen aktarılan, şablon şeklinde, “Alt Planlar-Programlar, Stratejiler ve Öncelikli Faaliyetler”, başlığı altında “Stratejiler ve Faaliyetler” ile “Alt plan/Program, Amaçlar, Stratejiler ve Öncelikli Faaliyetler Tablosu”; “Uygulama Planı ve Alt Planlar” tablosuna ve “Eylem Planı”na ve “Biyolojik Çeşitlilik ve Kaynak Değerlerinin İzlenmesi” ,“Stratejik Planda Belirtilen Faaliyetlerin İzlenmesi” tablolarına içeriği değişmeksizin yer verilmiştir.

Mutlak Koruma Bölgesinin Değişimi

2002 planında koruma bölgelerinin alansal dağılımı belirtilmemiş, ancak UDGP paftalarında orman alanları haricinde kaynak değerleri açısından önemli alanlar olarak belirtilen “Adağzı Mevkii, tüm adalar, tombolo” da mutlak koruma bölgesi olarak tanımlanmıştır⁵¹². 2013 ve 2014 revizyon planlarında koruma bölgeleri büyüklüklerinin aynı olduğu görülmektedir (Tablo 30). 2015 revizyon planında koruma bölgeleri alan büyüklüğüne yer verilmemiştir. MP’nin 2020 yılında onaylanan revizyon planında mutlak koruma alanı olarak 41ha azalarak 8.112 ha düşürülmüştür Milli park alanındaki toplam orman alanı 24.408,23 ha olarak belirtilmektedir⁵¹³. 2013 yılında yapılan plan revizyonunda mutlak koruma bölgesi olarak ayrılan 8.153,50 ha alanın tamamı orman alanı olduğu göz önüne alındığında, mutlak koruma alanı dışında bırakılan orman

⁵¹² TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, Marmaris Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı Revizyon Plan Kararı ve Hükümleri Raporu, 2002, s.6.

⁵¹³ TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, “Plan Kararları”, Marmaris Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı, 2013b.

büyüklüğü 16.254,73 ha'dır (toplam orman alanının yaklaşık % 66'sı). Diğer bir ifadeyle mutlak koruma bölgesinin en az % 66 oranına küçültüldüğü söylenebilir. Mutlak koruma bölgesinin devlet mülkiyetinde olmalıdır ilkesi açısından, sırf orman alanı büyüklüğü esas alındığında dahi mutlak koruma alanı kaybı oldukça fazladır.

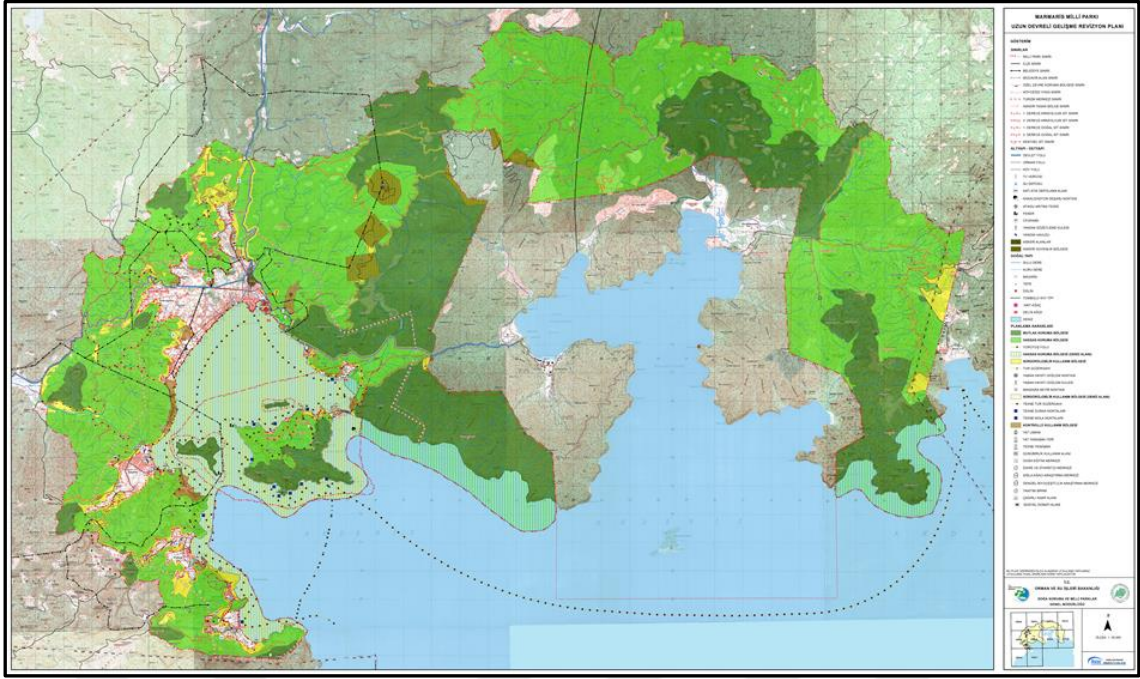
Tablo 30. Marmaris Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Revizyon Plan Kararlarında Mutlak Koruma Bölgesi Değişimi

Bölgeler	2002 Revizyon Planı	2013 Revizyon Planı		2014 Revizyon Planı		2015 Revizyon Planı	2020 Revizyon Planı	
		Alan	Oranı (%)	Alan	Oranı (%)	Alan (ha)	Alan	%
Mutlak Koruma Bölgesi	Adaağzı Mevkii, tüm adalar, tombolo, orman alanlarının tamamı	8.153,50	27,92	8.153,50	27,92	Verilmemiş	8.112,00	27,77
Hassas Koruma Bölgesi	-	15.073,10	51,61	15.073,10	51,61	Verilmemiş	15.486,00	53,02
Sürdürülebilir Kullanım Bölgesi	Tarım alanları, deniz turizmi kullanımı olan alanlar	5.574,20	19,09	5.574,20	19,09	Verilmemiş	4.792,00	16,40
Kontrollü Kullanım Bölgesi	Tüm yapılaşma alanları	407,14	1,39	407,14	1,39		816,00	2,79
TOPLAM		29.206	100	29.206	100		29.206	100

Kaynak: TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, Marmaris MP UDGP Revizyon Plan Karar ve Hükümleri Raporu Raporlarından (2002, 2013, 2020) yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

2013 revizyon planında MP'nin önemli kaynak değerlerinden olan Nimara adası, Günnücek ve Adaağzı mevki sığ deniz alanları (balık yumurtlama alanları), kıyı kumul alanları ile kara ve deniz ekolojik geçiş alanlarının yer aldığı denizel bölgeler, sığla ağacının yayılış gösterdiği alanlar da mutlak koruma bölgesinden çıkarılmıştır (Şekil 22)⁵¹⁴.

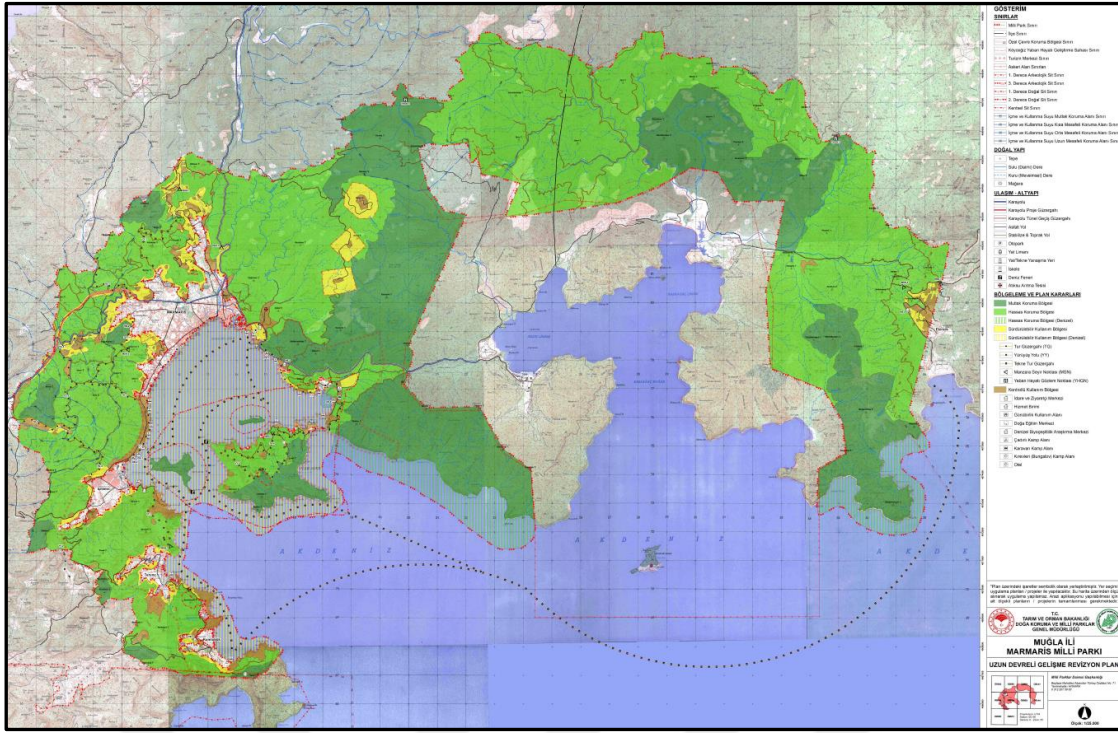
⁵¹⁴ TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2013.

Şekil 22. Marmaris Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Revizyon Planı (2013)

(Kaynak: TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, (2013b) “Plan Kararları Paftası”, Marmaris Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Revizyon Planı.)

Tüm planlarda MP’nin kaynak değerleri açısından önemli alanlar içinde sayılan ve 2002 yılında onaylanan UDGP kararlarında mutlak koruma bölgesi olarak ayrılan bazı bölgelerin koruma bölgesi değişimi Tablo 31’de verilmiştir. Tablo incelendiğinde 2013 yılında yapılan revizyon planında mutlak koruma bölgesi alanında görülen değişimin, mutlak koruma bölgesi olarak ayrılacak yerler için devlet mülkiyeti olma koşulunun getirilmiş olması nedeniyle olduğu düşünülebilir. Ancak mutlak koruma bölgesinden kontrollü kullanım bölgesine dönüşümü sadece bu koşul ile açıklamak yetersiz kalabilir. Plan hükümlerinde giderek artan bir belirginlikle özel mülkiyetlere tanınan yapılaşma hakları, turizm tahsisleri bu değişimin temel sebepleri olarak sayılabilir. Daha önce mutlak koruma bölgesi olarak belirlenen Adaagzı mevki ve Tombolo, 2013 yılında önce hassas koruma ve sürdürülebilir koruma bölgesine dönüştürülmüş, 2020 yılında bu alanlar içinde kontrollü kullanım bölgesi de eklenmiştir (Şekil 23). Tamamı mutlak koruma bölgesi olarak ayrılan Nimara Adası, adanın kuzey yarısı hassas kullanım bölgesi, güney yarısı mutlak koruma bölgesi olarak ayrılmış, 2015 yılından sonra Ada’da koylarda yapılaşmaya yol açan kontrollü kullanım bölgesi de tanımlanmıştır.

Şekil 23. Marmaris Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Revizyon Planı (2013)

(Kaynak: TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, “Plan Kararları Paftası” Marmaris Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Revizyon Planı, 2020)

Asarcık Burnu 2002 planında güney kesimin tamamı orman vasfında ve mutlak koruma bölgesi olarak tanımlanmışken, 2020 yılında tamamı kontrollü kullanım bölgesine dönüştürülmüştür. Asarcık Burnu ile Zeytin Burnu’ndaki zeytinlik alanların tamamı kontrollü kullanım bölgesine dönüştürülmüştür.

Tablo 31. Marmaris Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Revizyon Planlarında Bazı Alanların Koruma Bölgesi Değişimi

Mevki /Kullanım	2002 UDGP	2013 Revizyon Planı	2014 Revizyon Planı	2015 Revizyon Planı	2020 Revizyon Planı
Adağzı Mevkii Tombolo,	MKB	HKB-SKB	HKB-SKB KKB	HKB (Sulak alanı)	HKB-SKB-KKB
Sığla Ormanları	MKB	HKB	HKB	HKB	HKB
Nimara Adası	MKB	MKB-HKB	MKB - HKB SKB KKB (koylar)	MKB Güneyi HKB Kuzeyi SKB denizel alan KKB Koylar	MKB Güneyi HKB Kuzeyi SKB denizel alan KKB Özel mülkiyetler
Tüm Adalar	MKB	MKB	MKB	MKB	MKB
Orman Alanlarının Tamamı	MKB	MKB-HKB-SKB	MKB-HKB-SKB-KKB	MKB-HKB-SKB-KKB	MKB-HKB-SKB-KKB
Bakla Bükü	MKB	HKB	KKB	KKB	KKB
Ekincik	MKB-Sınırlı KB (Tarım Alanları)	SKB	SKB	SKB	KKB-SKB
Asarcık Tepe	Sınırlı KB-MKB	HKB	HKB	HKB	KKB
Zeytinli Tepe	Sınırlı KB	SKB	KKB	KKB	KKB
Kızılkum Mevki	MKB- KKB	KKB (leke iki katına çıkmış)	KKB (leke iki katına çıkmış)	KKB (leke iki katına çıkmış)	KKB (leke büyüklüğünde artış)
Tarım Alanları-Zeytinlikler	Sınırlı KB	SKB	SKB	Özel koşulları çıkarılmış. İlgili kanunun geçerli olduğu belirtilmiş	Plandan tamamen çıkarılmış.

MKB: Mutlak Koruma Bölgesi; Sınırlı Kullanım Bölgesi; HKB: Hassas Kullanım Bölgesi; SKB: Sürdürülebilir Kullanım Bölgesi; KKB: Kontrollü Kullanım Bölgesi.

Ekincik yerleşmesinin MP içinde kalan sınırlı kullanım bölgesi, 2020 revizyon planında üç kat genişleyerek kontrollü kullanım bölgesi dönüştürülmüştür. 2015 revizyon planına kadar sınırlı kullanım bölgesi içinde gösterilen tarım alanları ve özel mahsul alanı olarak belirtilen zeytinliklerin tamamı kontrollü kullanım alanı olarak gösterilmiş, 2020 yılı değişikliğinde de plan karara ve hükümlerinden tamamen çıkarılmıştır. Kumlubük mevkiinin doğusunda kalan Bakla Bükü halen orman vasfı devam etmesine karşın kontrollü kullanım bölgesine dönüştürülmüştür.

Mutlak koruma bölgesi içinde ya da bitişindeki özel mülkiyet alanları ile birlikte bazı orman alanları sürdürülebilir ve ya kontrollü kullanım alanına dönüştürülmüştür. Bu dönüştürmenin biyolojik ve ekolojik bütünlüğü nasıl etkileyeceği, yeni sınırların hangi kriterlere göre yapıldığı belli değildir.

Plan hükümlerindeki değişim:

Altyapıya ilişkin;

- Genel hükümlerde yapılan değişiklik ile yerleşimlerin “zorunlu” altyapı ihtiyaçları gerekçesiyle imar planlarında yoğunluk arttırılabileceğine (Madde 3.9) ilişkin hüküm eklenmiştir. 2015 yılında yapılan revizyon plan ile Hassas Koruma Bölgesinde de yerleşim alanlarına yönelik içme suyu isale hattı ve su deposuna izin verilmiştir (Madde 4.2.1). 2020 yılı revizyon planıyla da altyapı izni genişletilmiş içme suyu isale hattı, enerji nakil hattı, haberleşme hattı vb. geçirilebilir, su deposu inşa edilebilir ve içme suyu sondaj kuyusu açılabilir (Madde 3.3.8.2) şekilde düzenlenmiştir.

- 2015 yılında yapılan revizyon planda, tekne tur güzergâhlarının, dalış ve yapay resif noktalarının yerlerinin belirlenmesi konusunda “detaylı deniz flora ve faunasına yönelik bilimsel araştırmalarla birlikte tüm denizel alanının kullanıma ilişkin kapasite hesapları”nın yapılması koşulu kaldırılmış “gerekli gördüğü haller” ifadesi ile İdarenin keyfiyetine bırakılmıştır.

- 2015 yılında yapılan revizyon plan ile yeni yat limanları, yat ve tekne yanaşma yerleri yapılması “üniversitelerde ilgili uzmanlar tarafından hazırlanacak bilimsel ekosistem değerlendirme raporları” hazırlanması koşuluyla serbest bırakılmıştır. 2020 revizyon planı ile “ihtiyaç halinde, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğünden uygun görüş alınmak koşuluyla”, ilgili mevzuat kapsamında tekne çekek yeri yapılabilecektir. Gelişme Planı kapsamında, Günnücek ve Aktaş mevkiileri arasında bir adet ulaşımın sağlanması ve su sporlarının yapılmasına yönelik yat/tekne yanaşma yeri önerilmiştir.

Yapılaşmaya ilişkin,

- 2013 revizyonunda, Kontrollü Kullanım Bölgesi başlığı altına “kazanılmış hakları bulunan özel mülkiyet alanları” da sayılmıştır (Madde 4.1). İmar mevzuatı uygulamalarında dahi tartışmalı bir konu olan “kazanılmış hak” kavramı “*bu planın onay*

*tarihine kadar en az su basman seviyesine gelmiş yapıların kazanılmış hakları bulunmaktadır.”*⁵¹⁵ (Madde 4.4.13) düzenlemesiyle 2002 yılında onaylan UDGP’na aykırı yapılmış tüm yapılar meşrulaştırılmıştır. 2014 yılında yapılan plan revizyonu da, yine Kontrollü Kullanım Bölgesi başlığı altında “...*Turizm Merkezi sınırları içerisindeki plan paftasında gösterilen özel mülkiyet alanları...*”⁵¹⁶ tanımı ilave edilerek, Turizm Merkezi içindeki özel mülkiyet alanlarının nerede olduğuna bakılmaksızın yapılaşma hakkı tanımlanmıştır. 2020 yılı revizyon planında da “*Devlet Ormanı Dışındaki Mülkiyet Alanları*” (Madde 3.4.4.13) ifadesi ile tanım genişletilmiştir, “ölçek gereği gösterilemeyenler dahil” kontrollü kullanım bölgesi içinde sayılmıştır. 2020 yılında yapılan revizyon planında da Devlet Ormanı Dışındaki Mülkiyet Alanları tanımı dışında kalan tüm mülkiyetler kontrollü kullanım bölgesi içinde tanımlanmıştır. Hiç bir koşul aranmaksızın, UDGP’na uygunluğuna bakılmaksızın, bu alanlarda onaylı imar planların geçerli kabul edilmiş, planı olmayanlar için de uygulama planlarının yapılabileceği belirtilmiştir. Özel mülkiyet alanlarına ilişkin ayrıntılı hükümler düzenlenerek biyolojik ve ekolojik kaynak değerlerinin bütünlüğü, parçalanmasına ilişkin herhengi bir çalışma, tepit bulunmamaktadır.

- 2013 plan revizyonu ile, plan genelinde yapı yüksekliği (h) ve yapılaşma oranları kaldırılmış, sadece yapı yüksekliği verilmiştir. Bu düzenleme UDGP’nda yapılaşmaya konu olacak yerler için yapılması zorunlu alt ölçekli imar planlarında hangi yapılaşma koşullarına uyulacağı belirsiz hale getirilmiştir. UDGP’nın üst ölçekli plan niteliği fiili olarak ortadan kaldırılmıştır. 2015 yılında yapılan revizyon plan ile “imar planı bulunmayan ve plan onay sürecine başlamamış iskan ve yapılaşmaya konu özel mülkiyet alanlarda yapılaşma; doğal yapıya uyumlu, inşaat alanı katsayısı %5 den fazla olmayacak ve 2 katı geçmeyecek şekilde onaylanacak imar planları doğrultusunda

⁵¹⁵ TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2013a, s.36.

⁵¹⁶ TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, Marmaris Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı Revizyon Planı, Plan Karar ve Hükümleri Raporu, 2020a.

yapılabilir” düzenlemesi getirilerek bu alanların nerede olduğuna bakılmaksızın yapılaşma imkanı tanınmıştır.

- 2020 revizyon planı ile Milli Park alanında diğer idareler tarafından imar ve ya turizm mevzuatına göre yapılan ya da yapılacak imar planlarının, UDGP karar ve hükümlerine uygun olması koşullarını düzenleyen hükümlerin, kapasite ve yoğunluk arttırılmaz, kullanım kararı değiştirilemez hükmünün ve yapılacak planlarda “Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü’nden uygun görüş” alınması zorunluluğunun kaldırılmasıyla UDGP’nın denetim işlevi de etkisizleştirilmiştir.

- 2014 revizyon planı ile Turizm merkezi alanında TTK’na göre yapılmış planların geçerli olduğuna ilişkin (Madde 4.4.3) (Madde 4.4.15) düzenleme ile bu imar planlarının UDGP hükümlerine aykırılığına bakılmaksızın kabul edileceği anlaşılmaktadır. Bu hüküm ile idare sorumlu olduğu alanın bir kısmında vazgeçmesi olarak değerlendirilmelidir. Turizm standartlarının uygulanacağı bu alanlarda ekolojik ve biyolojik kaynak değerleri açısından nasıl bir etkiye yol açacağı belirsizdir.

- İdare ve ziyaretçi merkezi, tanıtım birimi, çadırlı kamp, doğa merkezi gibi planla önerilmiş iskân ve yapılaşmaya konu yerlerde doğal yapıya en az olumsuz etki yapacak şekilde uygulanması amacıyla düzenlenen “1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı ve 1/1000 uygulama imar planı onaylanıp, alan sınırları ile kullanım alanlarının belirlendiği ağaç röleveli 1/500 veya 1/200 ölçekli plankote üzerinde kentsel tasarım uygulama projeleri hazırlanıp onanmadan uygulamaya geçilemez” (Madde 4.4.2-4.4.6.) hükmü çıkarılmıştır. Bu madde düzenlemesi imar planı aranmaksızın 250 m² ye kadar yapılaşma imkânının verilmesine ilişkin (OK Ek 14. Maddesi) mevzuat değişikliğinin yansımaları olarak da değerlendirilebilir. 2014 yılında yapılan revizyon plan ile çıkarılmışsa da 2015 revizyon planında (6831 sayılı Orman Kanunu Ek 14’üncü maddesinde belirtilen hususlar saklı kalmak kaydıyla) tekrar ilave edilmiştir (Madde 3.3.2).

- 2013 yılında yapılan revizyon plan ile yangın riski taşıyan orman alanlarında, kontrolsüz olarak “basit çadırli kampçılık faaliyetleri”ne izin verilmiştir.

Diğer mevzuat uygulamaları ile diğer idareler tarafından onaylanan planlara ilişkin,

- 2014 revizyon planı ile, Genel hükümler başlığı altında, MPK ile ilgili yönetmeliklerine dayanılarak hazırlanan ve imar mevzuatı ile istisna ilişkisi kurulan UDGP’nda yer almayan hususlarda “...*Bu plan ve plan notlarında yer almayan konularda ... diğer ilgili kanun ve yönetmeliklere uyulması zorunludur...*” (Madde 3.1) hükmü getirilmiştir. Bu düzenleme ile UDGP ve MPK’nun korumaya aykırılık oluşturan konuları sınırlamaya ilişkin düzenlemeleri ortadan kaldırılmıştır. Bu plan hükmünde imar mevzuatı ile doğrudan ilişki kurulan “İmar Kanunu”, “Turizmi Teşvik Kanunu”, “644 sayılı KHK”ye de yer verilmiştir. Bu kanunların MPK ve ilgili mevzuata aykırı hükümleri nasıl uygulanacağı belirsizdir. Ya da idare bu kesinlerde yetkisinden vaz geçmiş olacaktır.

- 2014 revizyon planı ile Milli Park sınırları içinde “Köyceğiz – Dalyan Özel Çevre Koruma Bölgesi sınırları ile çakışan özel mülkiyete konu olan alanlar; 20.05.1998 tarih onaylı “Köyceğiz – Dalyan’a Ait 1/25.000 Ölçekli Çevre Düzeni Nazım İmar Planı Revizyonu” çerçevesinde işlem görecektir.” hükmü düzenlenmiştir. Yapılan hiçbir planda MP ile ÖÇKB alanlarının çakıştığına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Buna rağmen böyle bir düzenlemenin yapılması MPK ile verilen, alanın yönetimine, korunmasına ilişkin sorumluk ve görevlerden imtina edilmesi, yetki devri anlamındadır.

- 2014 yılında yapılan revizyon plan ile, Tahsise Konu Alanlarda “1/ /5000 ölçekli koruma amaçlı nazım imar planı/nazım imar planı ve 1/1000 ölçekli koruma amaçlı uygulama imar planı/uygulama imar planı onaylanmadan ve alan sınırları ile kullanım alanlarının belirlendiği ağaç röleveli 1/500 veya 1/200 ölçekli plankote üzerinde uygulama projeleri hazırlanıp onanmadan uygulamaya geçilemez.” hükmü çıkarılarak, yerine sadece “*tahsise konu imar planı hükümleri geçerlidir*” hükmü getirilmiştir. Bu

düzenleme ile de TTK'na göre turizm mevzuatı standartları gözetilerek yapılan imar planlarının UDGP hükümlerine aykırılığına bakılmaksızın kabul edilmesi anlamındadır. Ayrıca, 2020 yılı revizyon planı ile “gerekli görüldüğünde” turizm amaçlı yeni tahsisler verilmesine ilişkin hüküm getirilmiştir. 2015 tarihli revizyon planda tarım alanları ve zeytinlik alanlarına ilişkin tüm düzenlemeler UDGP'ndan çıkarılmıştır.

- 2015 tarihli revizyon planda kıyılarda doğal kıyı çizgisini değiştirecek hiçbir kazı-dolgu çalışması yapılamaz hükmü çıkarılmıştır.

- 2020 revizyon planı ile 2002 UDGP'nda mutlak koruma bölgesi olarak tanımlanan Adaağzı mevkiinde Karavan Kamp Alanı ile Kırevleri (Bungalov) Kamp Alanı kararı getirilmiştir.

Marmaris Milli Parkı UDGP plan revizyonlarında yapılan değişiklikler değerlendirildiğinde;

UDGP'nın “çerçeve” plan olarak tanımlanmış alt ölçekli imar planları, uygulama proje ve programlarını yönlendirme, denetleme niteliğini zayıflatmıştır. Bu durum iskân ve yapılaşmaya konu alanlar için yapı yüksekliği, yapı büyüklüğüne ilişkin sınırlamaların, hangi koşullarda hangi kullanımların gerçekleştirilebileceğine, doğal yapının korunmasına ve denetim süreçlerinin temel kriterlerine ilişkin koşulların kaldırılmasıyla ve diğer kurum ve kuruluşlar ile imar mevzuatı ya da turizm mevzuatına göre yapılmış ya da yapılacak planların hiçbir koşul belirtmeksizin kabul edilmesine yönelik düzenlemeler ile de desteklenmiştir. Uygulama plan ve programlarına yönelik genel geçerli düzenlemelerle, alanın özelliğine atıf yapmayan, plan hükümleri haline getirilmiştir.

Marmaris MP 2013 yılında yapılan revizyon planında “*Yapılan paydaş toplantısında sektör temsilcilerinin talep ve önerileri değerlendirildiğinde genel olarak Milli Park kavramına yaklaşımın olumlu olduğu ancak kullanım ve kısıtlamalar konusunda yerel halkın geleneksel ihtiyaçları ve yasal haklarının da dikkate alınması*

gerektiği görüşünün hakim olduğu görülmektedir” değerlendirmesi açıklanmaya muhtaçtır. Bu yasal haklar ve ihtiyaçlar içinde olan her türlü teknik ve sosyal altyapı ihtiyacının orman alanından karşılanma beklentisi ile orman içinde yolu olmayan parsellerde yapılaşma taleplerinin revizyon planın kararlarında tüm özel arazilerin, UDGP kararlarına aykırı olarak onaylanan mevzi imar planlarının “kontrollü kullanım bölgesine” dönüştürülmesiyle sonuçlanmıştır⁵¹⁷.

Yapılan revizyonlarda yapılaşma artışı, turizm taleplerinin ve yerleşimlerin altyapı ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik kararlar öne çıkmaktadır. Milli parkın kaynak değerlerine etkisi değerlendirilmeden, özel mülkiyete konu alanların konumuna bakılmaksızın yapılaşma hakkının verildiği görülmektedir.

2002 yılında onaylanan UDGP’nda, sığla ormanları mutlak koruma alanı içinde tanımlanmış, en geniş yayılım bölgesi olduğu Adaağzı mevki başlığı altında koruma ve denetim koşulları belirlenmişken 2013 yılında yapılan değişiklikle, “sığla toplulukları” tanımıyla coğrafi bağlamından koparılarak Hassas Koruma Bölgesi içine dâhil edilmiştir. Ayrıca, Adaağzı mevki de “Adaağzı Sulak Alanı” denizel alanı olarak iki farklı tanımlama yapılmıştır.

Adaağzı mevkiinde sergilenen “kaynak değerlerinin coğrafi bağlamından koparılma”, tutum, 2002 yılında onaylanan plandan sonra yapılan tüm plan revizyonlarında MP’nın geneli için uygulanmıştır. Bu tutum ile, alanın özgün niteliklerini, çeşitliliklerinin yansıtıldığı, alt başlıklar halinde düzenlenen ayrıntılı özel plan hükümlerinden vazgeçilmiş, plan hükümleri giderek genelleştirilerek basitleştirilmiştir. Bu basitleştirme ile standartlaştırılan plan hükümleri alanın özelinden koparılmıştır.

⁵¹⁷ TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, Marmaris MP UDGP Revizyon Plan Karar ve Hükümleri Raporu, 2015, s.54-82.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Uluslararası düzeyde çevre ile ilgili ilk toplantı olan BM Stockholm Konferansı (1972), konferansta alınan kararlar ve sonuç bildirgesinde kabul edilen ilkeler nedeniyle uluslararası çevre politikalarının belirlenmesinde dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Sonuç bildirgesinde, çevrenin bir insan hakkı olduğu beyanı ile çevrenin korunması kabul edilmiş, ekosistemlerin korunmasına yer verilerek doğal varlıklar bütüncül olarak ele alınmış, ekonomik kalkınmanın doğa korunmadan olamayacağı vurgulanmıştır. Ancak, Stockholm Konferansı'ni takip eden BM konferanslarında ve diğer uluslararası kuruluşlarla olan toplantılar alınan kararlarda en önemli hususlardan birisi, çevrenin korunması için ekonomik kalkınmanın şart olduğu belirtilerek çevre ile ekonomik kalkınma arasında ilişkinin kurulmasıdır. Konferanstan on dört yıl sonra hazırlanan Ortak Geleceğimiz Raporunda, çevre sorunlarının çözümü için insanlığın çıkış noktası olarak ortaya konulan “sürdürülebilir kalkınma” yaklaşımının üç boyutunu içeren toplum-çevre-ekonomi arasındaki ilişkinin süreç içinde değişikliğe uğrayarak Rio+20 (2012) Konferansında ekonomi merkezli haline geldiği belirtilmektedir⁵¹⁸. Rio Konferansı'nda ilk kez, doğal varlıkları ekosistem bütünü içinde ele alan ve en geniş anlamıyla doğal alanların/varlıkların korunmasını amaçlayan uluslararası bir anlaşma, BMBÇS imzaya açılmıştır. Rio Bildirgesinde, kalkınmanın tek dayanağının çevrenin korunması olduğu belirtilmekle birlikte ekosistemlerin daha iyi korunarak sürdürülebilirliğin sağlanmasının gerektiği, bunun için de Uruguay Çok Taraflı Ticaret Müzakerelerine atıf yapılarak korumacılığa son verilmesi, ticaretin küresel düzeyde serbestleştirilmesinin hedeflenmesi gerektiği gündeme getirilmektedir. Johannesburg Konferansında (2002) ve takip eden zirvelerde ekonomik kalkınma olmadan çevrenin korunamayacağı; çok taraflı ticaret sisteminin küreselleşmesinin önemli bir role sahip

⁵¹⁸ Aksu, C., 2011, s.7.; Rahmanlar, M., 2016, s.6.

olduğu, bu bağlamda, küresel ticareti bozan sübvansiyonlar ve çevresel mal ve hizmetlerin ticareti konularında da ilerleme kaydedilmesi gerektiğine çevrenin bir doğal sermaye kaynağı olarak tanımlanarak doğal varlıkların fiyatlandırılması gündeme getirilmiş; doğal kaynakların maliyetinin içselleştirilmesi gerektiğine yer verilmiştir. BM sürecine katılan ülkeler, kuruluşlar 50 yılı aşkın süredir “sürdürülebilir kalkınma” yaklaşımını temel bir ilke olarak kabul etmiş olmalarına karşın, doğal alanların/varlıkların yok olması önlenememiş, yeşil büyüme yaklaşımıyla sürdürülebilir kalkınmanın üç boyutundan ekonomi merkeze alınarak çevre ihmal edilmiştir.

BM Konferanslarının temel izleği olarak kabul edilen sürdürülebilir kalkınma kavramının ekonomiyi merkeze alan yaklaşımını yansıtan yeşil ekonomi doğal sermayenin metalaştırılmasının da uygulama aracı haline gelmiştir. Yeşil ekonomi, doğal kaynakları ve ekosistemi ekonomik değere sahip olarak kabul eder ve sürdürülebilir kalkınmayı hedeflemektedir⁵¹⁹. Bu kararlar ve yaklaşımlarla, çevre korumanın gereklilikleri bağlamında, doğal varlıkların fiyatının, değerinin belirlenmesiyle korunmasının mümkün olduğu; çevre sorunlarının kökeninin, ekosistem hizmetlerinin fiyatının ve piyasasının olmaması, özel mülkiyet hakkının olmaması gibi ekonomik kavramlar üzerinden gerekçelendirilmeye başlanmıştır. Çözümün de ekonomi bakışıyla, doğal varlıkların fiyatının belirlenerek, piyasası oluşturulması halinde aşırı kullanımının önleneceği ileri sürülmektedir⁵²⁰.

Türkiye’deki çevre ve doğa korumaya ilişkin gelişmeler uluslararası süreçlerden bağımsız değildir. Üyesi olunan BM süreçlerinde alınan kararların ve taraf olunan ÇTÇA hükümlerinin ulusal mevzuatlara aktarılması, gerekli kurumsal adımların atılması konusunda uluslararası sürece paralel bir süreç yaşandığı, ülke koşulları doğrultusunda da uygulamaya yansıtıldığı söylenebilir.

⁵¹⁹ Özgürlük Araştırmaları Derneği, **Liberalizm ve Yeşil Ekonomi: İklim Değişikliğiyle Mücadelede Yeni Yaklaşımlar**, 2024. <https://oad.org.tr/blog/liberalizm-ve-yesil-ekonomi-iklim-degisikligiyle-mucadelede-yeni-yaklasimlar/>.

⁵²⁰ Uzunyayla, F., 2015, s.161.

Doğa koruma mevzuatı ve politikaları, devlet kurumlarının doğaya yönelik her türlü iş ve işlemlerinde temel çerçeveyi oluştururlar⁵²¹. İlk MP UDGP çalışma deneyimi olan ve 1964 yılında onaylanan Uludağ MP UDGP’ında plan yaklaşımı “kaynakların bütünlüğünün korunması”, “doğayı anlama felsefesi” ile birleştirilen faydalanma amaçlanmıştır⁵²². Bu yaklaşım “doğayı metalaştırmadan kullanma⁵²³ olarak da ifade edilebilir. MPK’nun “*milli ve milletlerarası düzeyde değerlere sahip*” alanların milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanlarının seçilip belirlenmesine, “*özellik ve karakterleri bozulmadan korunmasına, geliştirilmesine ve yönetilmesine*” ilişkin esasları düzenleme” (Madde 1) amacı içinde koruma, geliştirme ve yönetme dışında bir eylem içermez⁵²⁴. UDGP’larıyla belirlenen tesislerin üçüncü şahıslar tarafından kiralanabileceğine (Madde 8) ilişkin düzenleme olsa da genel olarak bu temel anlayışın yansıtıldığı söylenebilir. Milli park gibi korunan alan statülerinin “doğa koruma çalışmalarının en önemli araçlarından birisi ve en fazla kabul görenin korunan alanlar”⁵²⁵ olduğu, “doğa koruma bölgelerinin işlevlerini ancak alansal doğa koruma olması halinde yerine getirilebileceği”⁵²⁶ görüşleri yaygın olarak kabul görmektedir. Ancak, doğal alanlara milli park benzeri statülerin verilmesi, bulundukları coğrafi konum, sahip oldukları jeolojik, hidrolojik, ekolojik ve biyolojik özellikler, mülkiyet vb farklılıklar, “benzerlik üzerinden kategorize edilerek soyutlaştırılmasına”⁵²⁷ da yol açmaktadır. Soyutlaştırılan⁵²⁸ alana uluslararası düzeyde de ölçülebilir bir değer kazandırmaktadır. Benzerlikler üzerinden yapılan bu kategorileştirme alana özgü nitelikleri belirsizleştirirken, aynı zamanda da karşılaştırılabilir hale getirmektedir. Bir doğal alanın

⁵²¹ Çoban, A., 2023, s. 389.

⁵²² Brooks, L., 1964, s.8.

⁵²³ Çoban, A., 2018. S.222

⁵²⁴ Milli Parklar Kanunu Gereğesinde “Millî Parklar ve benzeri yerlerin ayrılma, kuruluş, koruma ve yönetim amaçlarını belirlemektedir.” şeklinde açıklanmıştır. TBMM, 1983, C. 14, s.415. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/DM_/d02/c018/dm__02018115ss0415.pdf.

⁵²⁵ Zeydanlı, U., 2008, Ankara, s. 129.

⁵²⁶ Wolters’dan aktaran Çolak, A.,H., 2001, s.55.

⁵²⁷ Çoban, A., “Doğanın Metalaştırılması”, **Toplum ve Bilim**, 2018, s.218.

⁵²⁸ Soyutlama, somut olanla kurulan genelleştirilmiş bir ilişkidir. Gerçekliğin bir bölümü bütünden ayrılarak, o gerçeklik kümesi genelleştirilerek somutlanır. (Althusser’dan aktaran Çoban, A., 2018, s.219)

karşılaştırılabilir hale gelmesi, “metalaştırma sürecinde doğal varlıklara verilen zararın mali veya fiziki olarak aynı kategorideki benzeriyle başka yerden telafi edilebileceği yanılmasını yol açar, verilen zararı önemsizleştirilir”. Ormanların ağaçlandırma karşılığında kiralanması ya da tahsisi bu duruma örnektir, ağaçlar ekolojik bütünlüğünden koparılarak soyutlaştırılmaktadır. Plan hükümlerinde madencilik alanlarında faaliyet bittikten sonra rehabilite edileceğine yönelik düzenleme de o alanın soyutlaştırılmasıdır. Bu şekilde belirsizleşen ve soyutlanan doğal varlıkların metalaştırma süreci, özelleştirme (madencilik, turizm tahsisleri); kiralama, tahsis haklarının başka şahıslara devredilmesi, doğal varlığın içinde bulunduğu ekosistemden, bütünden koparılarak tekilleştirilmesi (suyun kaynağında şişelenerek satılması) gibi unsurlarla kolaylaştırılır⁵²⁹.

Doğal varlıkların metalaştırılmasında devlet ve sermaye birlikte ana aktördür. Diğer tüm konularda olduğu gibi devletin doğal varlıklara ilişkin benimsediği politikalar uygulamayı da belirlemektedir⁵³⁰. Bu kapsamda MPK’ndan (1983) bir yıl önce yürürlüğe giren TTK (1982) orman alanlarından turizm tahsislerine ilişkin düzenleme ile başlayan süreçte doğanın metalaştırılmasına yönelik çok sayıda düzenleme yapılmıştır. 1982 yılından bu güne MP alanlarında doğal varlıkları olumsuz etkileyen mevzuat değişiklikler; turizm tahsisine (2634 s. Kanun), yap – işlet - devret modelinin uygulanmasına (3996 s. Kanun - 1994), ağaçlandırma koşuluyla 29 yıla kadar kiralamasına (499 s. Kanun - 2003), madencilik faaliyetlerinin yapılmasına (5177 s. Kanun - 2004), enerji tesislerinin kurulmasına (6094 s. Kanun - 2005) olanak veren düzenlemeler yapılmıştır. 2018 yılından sonra değişen hükümet sistemiyle, MP tescil süreci değişerek bakanlıklardan görüş alınması düzenlemesi iptal edilerek, sadece Cumhurbaşkanı yetkisine bırakılmıştır.

⁵²⁹ Çoban, A., 2018, s.220.

⁵³⁰ Madencilik ile ilgili olarak dönemin (2015) yetkililerince, “korunan alanlarla ilgili talep edilen hususların yeni bir genelgeyle düzenlendiği, orman izinleriyle ilgili sürelerin kısaltıldığı, sektör talepleriyle ilgili gerekli çalışmaların yapıldığı” açıklanmıştır. (Çoban, A., 2018, s.228)

2002 yılından sonraki süreçte, “*hükümet programlarında doğal varlıkların yalnızca ekonomik gelişmeyi sağlayan ve bu nedenle korunması gereken kaynaklar olarak görülmesi*”⁵³¹ nin bir sonucu olarak; 2003 yılında OK’na eklenen (Madde 8) ile özellikle turizm için sunduğu olanaklarla önemli bir gelir kaynağı olarak görülen ormanlar, sahip olduğu doğal varlıklar nedeniyle MP olarak tescil edilen alanların 29. yıllığına kiralanmasının yolu açılmıştır.

2002 yılında kadar yapılan planlarda da, MPK’nda da açık olarak belirtildiği şekilde, temel yaklaşım kaynak değerlerinin korunması ve devamlılığının sağlanması olup UDGP’nın plan karar ve hükümlerinin düzenlenmesinde de bu yaklaşımın esas alındığı revizyonu yapılan plan kararlarından anlaşılmaktadır. Gelibolu Yarımadası TMP Kanunu ve uygulama Yönetmeliğinde yer verilen düzenlemeler 2002 yılından önceki kurumsal yaklaşımı göstermesi açısından önemlidir. Gelibolu Yarımadası TMP için özel kanun çıkarılmasının amacı, alanın kaynak değerlerini olumsuz etkileyen diğer ilgili kurumların bağımsız uygulamalarını, 1/25.000 ölçekli çevre düzeni planının UDGP yerine kullanmasını önlemektir⁵³². Bununla da yetinilmeyip uygulamaların kaynak değerlerini olumsuz etkilerini en aza indirmek için çıkarılan yönetmelikte kentsel standartları işaret eden tanımlamalardan kaçınılarak sadece kapalı ya da yarı açık yapı birimlerini değil, diğer bir ifadeyle doğal alanda yapılan tüm müdahaleler yapılaşma alanına dâhil edilmiştir⁵³³.

Doğa koruma alanlarının kaynak değerlerini olumsuz etkileyen turizm, maden, enerji sektörleri başta olmak üzere, kullanım taleplerinin karşılanması için yapılan mevzuat değişikliklerinin yanı sıra, diğer önemli değişiklik de MP Yönetmeliğinde yapılmıştır. MPK gereğince UDGP’nda yer verilmeyen hiçbir yatırım ve tesisin yapılması

⁵³¹ Çoban, A; Duru, B, “Emek Ekseninde AKP İktidarının Çevre ve Kent Politikaları”, **İktisat Dergisi**, S. 508-509-510, Aralık 2009, s.59.

⁵³² Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Kanunu, Resmi Gazete, (2000, 20 Şubat), S.23970

⁵³³ Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkındaki Yapıların Denetimi ve Yıkılması ile İzin ve İrtifak Hakkı Uygulamaları Yönetmeliği, Resmi Gazete, (2002, 21 Kasım), S.24943.

mümkün değilken, MP yönetmeliğinde yapılan değişiklikle (2014) içme suyu temini ve “yapımı aciliyet gösteren ve kamu yararı açısından vazgeçilmez” tesislerin UDGP olmaksızın yapılmasına olanak sağlanmıştır. Bu değişiklik ile UDGP hazırlanmadan, diğer bir ifadeyle, talep edilen kullanımın kaynak değerlerine etkisi tespit edilmeden tahsisi yapılmış olacaktır.

Ayrıca korunan alanlarda madencilik gibi sektörlerin faaliyet gösterebilmesi için, 2011 yılında, izin yetkileri olan bakanlık örgütlenmelerindeki değişiklikle, kültür ve tabiat varlıkları ile çevre ve orman birbirinden ayrılmış, merkezi idarenin yetkileri arttırılmıştır. Doğal sit alanlarının ve tabiat varlıklarının statülerinin yeniden değerlendirilmesi ile MPK kapsamında tescil edilen korunan alanların orman dışında olanlarının tescil yetkisi ÇŞİDB’na verilmiştir. Böylece orman alanları dışında tescil edilecek korunan alanların tescilinde yetki sahibi olurken, daha önce doğal sitlerin yeni bir değerlendirmeye korunan alan statülerinin değişmesi ya da iptal edilmesinin yolu açılmıştır⁵³⁴.

Bu mevzuat ve kurumsal örgütlenme değişikliklerinin akabinde 2012 yılında MPK gereği yapılması zorunlu UDGP’lerinde uygulanan bölgeleme tekniğinin yöntemi de değiştirilmiştir. Oysa, Uludağ MP UDGP’nin plan yaklaşımında “kaynakların bütünlüğünün korunması”, “doğayı anlama felsefesi” ile kullanma anlayışının sağlanabilmesi için bölgeleme tekniği önerilmektedir. Her milli parkın kendine özgü ekolojik biyolojik kaynak değerlerinin çeşitliliğine, nadirliğine, temsiliyet düzeyine ve bunların doğal yayılımına göre bölge sınırlarının belirlenmesi gerektiği belirtilmektedir⁵³⁵. Bakanlık 2012 yılında, bu yaklaşımın tam aksine bir yaklaşımla bölgeleme tekniğini değiştiren, koruma bölgelerinin tanımlarının yapıldığı bir genelge (TOB-Genelge, 2012, S.9) yayınlamıştır. Genelgenin gerekçesi, “*TOB sorumluluğundaki farklı koruma statüsündeki alanlarda yapılan planlarda kullanılan bölgelerin içeriği ve*

⁵³⁴ Çoban, A., 2018, s.229.

⁵³⁵ Brooks, L., 1964, s.10.

belirleme kriterlerinin farklılık gösterdiği, koruma yaklaşımlarının arasındaki farklılıkların giderilmesi planlarda kullanılan metodolojilerde uygulama birliğinin sağlanması” olarak açıklanmaktadır. Diğer bir ifadeyle sulak alan, milli park, tabiat parkı statülerinin farklılıklarının yanı sıra aynı statüdeki alanların sahip olduğu değerler birbirinin aynısıymış gibi aynı bölgeleme tanımları kullanılacaktır. Diğer önemli bir husus da koruma bölgeleri içinde en sıkı korumayı içeren mutlak koruma bölgesine ayrılacak alanlarda, alanların niteliğine bakılmaksızın devlet mülkiyeti aranması koşuludur. Korunan alanların hiçbir faaliyete izin verilmeyen bu bölgesinde, bölge sınırlarının doğal sınırlara göre değil, mülkiyete yani yapay bir sınıra indirgenmesiyle uygulama tektipleştirilerek basitleştirilmiştir.

Bakanlık genelgesinde koruma bölgelerinin tanımlarına yer verilmesi, en sıkı koruma bölgesi olan mutlak koruma bölgesinin mülkiyete indirgenmesi, tüm milli parklarda aynı uygulamayı sağlayacak şekilde yöntemi basitleştirilirken alanın kaynak değerlerinin çeşitliliği ve temsiliyet durumu da görünmez kılınmaktadır. Kaynak değerlerinin bu şekilde belirsizleştirilmesi sonucunda da, alanın özgünlüklerinin plan kararlarına yansıtılması da mümkün olamayacaktır. Genelge ve tariflediği bölgeleme tekniği, Scott’un belirttiği, muktedirin doğanın kontrolü için standartlaştırılmış, şematikleştirilmiş bir soyutlama ve basitleştirme sürecine⁵³⁶ karşılık gelmektedir.

Abant Gölü Milli Parkının tamamının korunması, denetimi ve yönetiminin bir sözleşmeyle yerel idareye devredilmesi, alan yönetimi açısından önemli bir örnek oluşturmaktadır. UDGP’na aykırı olarak yürütülen tüm uygulamalar yargı kararlarıyla sabit kılınmıştır. Alanın tamamının devri ile doğal varlıkların metalaştırılması süreci açısından ilk uygulamadır. Bir sözleşmeyle, tüm milli park alanına ilişkin koruma, yönetme ve denetleme görevinin yerel idareye devir işlemi tek başına dahi, “doğal varlıkların kullanım değeri üzerinden metalaştırmasında kullanılan özelleştirme”⁵³⁷

⁵³⁶ Scott, J. C., 1998, s.35.

⁵³⁷ Çoban, A., 2018, s.218.

unsurunun tüm milli park alanı için uygulanması olarak değerlendirilmelidir. Valiliğin MP alanındaki uygulamaları da “özelleştirme” anlayışını yansıtmaktadır. Şöyle ki; Sözleşmenin iptal edildiği yargı kararında da valiliğin uygulamalarına ilişkin “*işletme sözleşmesi uyarınca yapılan ve yapılacak olan faaliyetlerin, ekolojik denge ile ekolojik sisteme zararlarının bulunduğu ... yaban hayatının tahrip edilerek, UDGP’na aykırı olarak inşa edilen yeni yollar açıldığının ortaya konulması*⁵³⁸ ifadelerine yer verilmektedir. Valiliğin Milli Park alanında yaptığı karayolu standartlarındaki yol çalışması, ikinci bir göl oluşturması, yöre halkına ait yayla evlerinin kiralama projesi gibi uygulamalarda da görülmektedir.

MPK gereği UDGP yer verilmeyen her hangi bir faaliyetin MP alanında yapılması mümkün olmadığından, yukarıda belirtilen mevzuat değişikliklerindeki faaliyetlerin milli parklarda yapılabilmesi için bu değişikliklerden önce onaylanmış UDGP’lerinde plan revizyonu yapılması gereklidir. 2023 yılı itibarıyla 48 milli parkın 43 adedinin UDGP’ları yürürlüktedir. Bu planlardan, 2012 yılından sonra onaylanan 37 planın 22’si revizyon planıdır. Revizyonu yapılan planların da 20’si genelgeden sonra, yani 2012 yılından sonra onaylanmıştır.

Tüm bu mevzuat değişiklikleri sonucunda, özellikle Genelgenin uygulamaya konulduğu 2012 yılından sonra, MP alanlarında yeni ya da revizyonu yapılan UDGP’lerinde uygulamayı belirleyen plan hükümleri değerlendirildiğinde;

- Alanın ana kaynak değerlerinin bütüncül olarak korunması amacıyla belirlenen, ancak genelge ile mülkiyete indirgenen mutlak koruma bölgesi, planlarda ya hiç ayrılmamış, ya da küçültülmüştür.

- Bölgeleme tekniğinin basitleştirilerek, standartlaştırılmasıyla alanın çeşitliliği plan kararlarına yansıtılamadığından plan karar ve hükümlerinde de basitleşmeye ve standartlaşmaya yol açmıştır.

⁵³⁸ a.g.e., 2016, s.128-136.

- Planların tamamında, plan hükümlerinin alandan bağımsız, şablon niteliğinde düzenlenerek, hangi alana ait olduğu anlaşılmaz hale gelmesine yol açmıştır.

- Plan hükümlerinin büyük bir kısmı genel ifadelerle düzenlenerek basitleştirilmiş, MP alanlarının sahip olduğu biyolojik, ekolojik, jeolojik, hidrolojik vd. kaynak değerleri belirsizleştirilerek, plan kararlarına yansıtılamamıştır.

- Plan hükümlerinde, doğal varlıkların bulunduğu alan özelinden, coğrafi bağlamından kopararak genel ifade içinde korunacağını belirtmesi, “doğal varlıkları tikelin temsiliyetinin ortadan kalktığı soyut birer birime dönüştürülmesine”⁵³⁹ yol açmıştır.

- Mutlak koruma bölgesi dışında kalan doğal varlıkların plan kararlarında da “temsiliyet dışında”⁵⁴⁰ kalmasına yol açmış, alana özgü özel hükümlere yansıtılamamıştır.

- Turizm, tarımsal konut, enerji vb amaçlarla yapılaşma taleplerine ilişkin plan kararları ve madencilik faaliyetlerinin yapılmasına olanak veren plan hükümlerinin MP’ın kaynak değeri fark etmeksizin planların tamamına yakınına eklenmesi, “doğal varlıkların kullanım değeri üzerinden metalaştırmasında kullanılan özelleştirme”⁵⁴¹ anlayışının karşılığıdır.

- “Kamu yararı” gerekçesi ile karayolu, baraj ve her türlü altyapı için alan tahsisine ilişkin düzenlemelerin plan hükümleri eklenmesi yine metalaştırma sürecindeki “doğal varlıkları tikelin temsiliyetinin ortadan kalktığı soyut birer birime dönüştürülmesine”⁵⁴² karşılık gelmektedir.

⁵³⁹ Scott, J. C., 1998, s.35.

⁵⁴⁰ Durmaz, İ., Y., 2023, s. 1131-1138.

⁵⁴¹ Çoban, A., 2018, s.218.

⁵⁴² Scott, J. C., 1998, s.35.

- Ticari amaçlı su kaynaklarının tahsisine imkân verilmesi de “metalaştırma sürecinin kolaylaştırıcı unsurlarından olan, bütünden koparılmasıyla ortaya çıkan, doğal varlığın tekilleştirilmesine”⁵⁴³ karşılık gelmektedir.

- MP’nin kaynak değerlerine etkisi tespit edilmeden, turizm amaçlı imar planları hiçbir koşul belirtilmeksizin planlara işlenmesinin en önemli sonucu, turizm standartlarında yapılaşmaya yol açacak olması ile birlikte alan yönetiminde ortaya çıkması muhtemel zafiyetlerdi. Diğer bir ifadeyle korunan alanların koruma ve denetim sorumluluğundan vazgeçilmesi olarak da değerlendirilebilir.

UDGP karar ve hükümleri ile yeterince kullanım olanağı bulunmadığı durumlarda da, statü değişikliği (Yumurtalık Lagünleri TKA, Sultan Sazlığı TKA, Gala Gölü TKA, İğneada Longoz Ormanları TKA), sınır değişikliği (Beydağları Sahil MP), son aşamada da statü iptali (Göreme TMP, Çanakkale Yarımadası TMP) yapılmaktadır. En son 2013 yılında sınır değişikliği yapılan Uludağ MP’nin “mutlak koruma bölgesi” kısmının da dâhil olduğu yaklaşık 2000 ha alan MP sınırı dışına çıkarılarak KTB’nin yetkisine bırakılmıştır.

MPK gereğince, MP’nin tescil gerekçesini oluşturan kaynak değerlerinin bütünlüğünün korunması ve devamlılığının sağlanması amacıyla yapılan UDGP’nda basitleştirilerek standartlaştırılmış, bölgeleme yöntemi ile birlikte genelleştirilmiştir. Plan karar ve hükümlerine yansıtılan ve “kaynak bütünlüğünde” parçalanmalara yol açan, kullanım amaçlı bu düzenlemelerde doğal varlıkların “kullanım değeri” üzerinden ele alındığını göstermektedir.

⁵⁴³ Çoban, A., 2018, s.220.

KAYNAKÇA

- Abant Gölü Çevresinin Bolu Özel İdaresine Temlikine Dair Kanun, (1950), Resmi Gazete, (1950, 25 Mart), S. 7466.
- Abant Gölü Tabiat Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı (2003), Mehmet Tunçer Arşivi, <https://mehmet-urbanplanning.blogspot.com/2015/03/>. Erişim tarihi: 21.2.2024.
- Abant Gölü Tabiat Parkı Sınırları İçerisinde Yer Alan Çadırılı Kamp Alanı, Kapı Girişi, Köy Ürünleri Satış Üniteleri İşletmeciliği İle Genel Saha Temizlik ve Güvenlik Hizmetlerinin İşletmeciliğine Ait İhalenin Sözleşmesi, (21.08.2009).
- Ağca, B., (2002) “Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi”, Johannesburg, 26 Ağustos-4 Eylül, **Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi**, C.7, s.30-40.
- Aksu, C., (2011) **Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre**, Güney Ege Kalkınma Ajansı, Denizli, (<http://geka.gov.tr>, 16.06.2022). Erişim Tarihi:21.4.2021.
- Alcamo, J., [vd.], (2003), **Ecosystems and human well-being: a framework for assessment**. Washington, D.C., USA, Island Press. ISBN: 1-55963-403-0. http://pdf.wri.org/ecosystems_human_wellbeing.pdf. Erişim tarihi: 12.4.2022.
- Anayasa Mahkemesi Kararı, (2009, 11 Haziran), Resmi Gazete, S.27255. <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/2009-7-nrm.pdf>. Erişim Tarihi:12.9.2023.
- Anayasa Mahkemesi Kararı, (2013), Resmi Gazete, (2013, 2 Nisan, Mükerrer), S. 28606.
- Anonim, (1906), American Antiquities Act, 16 USC 431-433, <https://www.nps.gov/articles/lee-story-appa.htm>. Erişim Tarihi: 15.5.2022.
- Anonim, (2011), “Koruma Alanı Yeniden Tarifleniyor: Gelişmeler Üzerine Uzman Görüşleri”, **Mimarlık Dergisi**, Kasım-Aralık, S. 362. <http://www.mimarlikdergisi.com/> Erişim Tarih: 28.2.2024.

- Anonim, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın Tarihçesi, <https://csb.gov.tr/tarihcemiz-i-7012>. Erişim Tarihi:21.4.2022.
- Anonim, History of the Convention, <http://archive.ramsar.org/cda/en/ramsar-about-history/main/ramsar/1-36-6240000>. Erişim Tarihi: 15.4.2021.
- Anonim, (1864), Yosemite Act, America's National Park System:The Critical Documents, https://www.nps.gov/parkhistory/online_books/anps/anps_1a.htm. Erişim Tarihi: 8.2.2024.
- Anonim, (2023), Kuşçenneti Milli-Parkında A Sınıfı Diploma İncelemesi, <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Haber/317/Kuscenneti-Milli-Parkinda-A-Sinifi-Diploma-Incelemeesi>, Erişim Tarihi: 27.2.2024.
- Arar A.A., Sarioğlu, E., (2002), “21. Yüzyıl Uluslararası İlişkilerinde Zirveler”, **Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi**, Dışişleri Bakanlığı Yayınları, S.5, s.30-40.
- Arat, Z., (2000), “1970’lerden Sonra Çevrede Kurumsal Yapının Gelişimi”, (Ed.) Zeynep, Boratav, **Türkiye’de Çevre ve Çevre Korumanın Tarihi Sempozyumu**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, Ekim, s.166-175.
- Arı, Y., (2006), “RAMSAR Sözleşmesi’nin Doğa Koruma Yaklaşımına Eleştirel Bir Bakış”, **Doğu Coğrafya Dergisi**, C.11, S.15, s.275-302
- Aşan, D., (2022), “1972 Stockholm İnsan ve Çevre Konferansı”, **Su ve Çevre Teknolojileri Dergisi**, S.169, s.38-39.
- Atbaşoğlu, F., (2017), “Geçmişten Günümüze Oluşan Orman Mevzuatı ve Değerlendirilmesi”, Türkiye Ormancılar Derneği, **IV. Ulusal Ormancılık Kongresi**, İnsan-Doğa Etkileşiminde Orman ve Ormancılık, C.1, 15-16 Kasım, Antalya, s.247-263.

Atmış, E. ; Günşen, H.B. ; Yıldız, D., (2020), “Tabiat parklarının korunan alan statülerinin değerlendirilmesi: Batı Karadeniz örneği”, **Türkiye Ormancılık Dergisi**, C.21, S.2, s.148-158.

Avrupa Peyzaj Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair 4881 sayılı Kanun, (2003) Resmi Gazete, (2003, 6 Haziran), S. 25181.

Ayanoğlu, S., (1995), “Hukuksal Açıdan Muhafaza Ormanı ve Milli Park Kavramları”, **İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, C.45, S.3 - 4, s.29-41.

Aydın, A., (2023), **Uludağ Alanı Hakkında Kanun**, https://www.researchgate.net/publication/368469708_Uludag_Alani_Hakkinda_Kanun. Erişim Tarihi: 11.10.2023.

Bakanlar Kurulu Kararı, (1988), **Beydağları Sahil Milli Parkının Sınırlarının Değiştirilmesi Hakkında**, Resmi Gazete, (1988, 23 Aralık), S.20028.

Bakanlar Kurulu Kararı, (1993), **Beyşehir Gölü Milli Parkı ve Kızıldağ Milli Parkının Sınırlarının Değiştirilmesi Hakkında**, Resmi Gazete, (1993, 20 Şubat), S.21502; (2018, 27 Kasım) S.30608.

Bakanlar Kurulu Kararı, (1996), **Uludağ Milli Parkının Sınırlarının Değiştirilmesi Hakkında**, Resmi Gazete, (1996, 6 Haziran), S. 22658.

Bakanlar Kurulu Kararı, (2006a), **Uludağ Milli Parkının Sınırlarının Değiştirilmesi Hakkında**, Resmi Gazete, (2006, 28 Şubat), S.26094.

Bakanlar Kurulu Kararı, (2006b), **Uludağ Milli Parkının Sınırlarının Değiştirilmesi Hakkında**, Resmi Gazete, (2006, 1 Nisan), S.26126.

Bakanlar Kurulu Kararı, (2023), **Uludağ Milli Parkının Sınırlarının Değiştirilmesi Hakkında**, Resmi Gazete, (2023, 26 Ocak), S.32085

Bakanlar Kurulu Kararı, (2000), **Başkomutan Tarihi Milli Parkının Sınırlarının Değiştirilmesi Hakkında**, (2000, 13 Temmuz), Resmi Gazete, S.24108.

- Bakanlar Kurulu Kararı, (2005a), **Kuş Cenneti Milli Parkının Sınırlarının Değiştirilmesine İlişkin**, Resmi Gazete, (2005, 21 Haziran), S.25852.
- Bakanlar Kurulu Kararı, (2005b), **Beydağları Sahil Milli Parkının Sınırlarının Değiştirilmesi Hakkında**, Resmi Gazete, (2005, 2 Eylül), S.25924.
- Bakanlar Kurulu Kararı, (2006 a), **Uludağ Milli Parkının Sınırlarının Değiştirilmesi Hakkında**, Resmi Gazete, (28 Şubat) S.26094.
- Bakanlar Kurulu Kararı, (2006 b), **Uludağ Milli Parkının Sınırlarının Değiştirilmesi Hakkında**, Resmi Gazete, (2006, 1 Nisan), Sayı. 26126.
- Bakanlar Kurulu Kararı, (2009), **Saklıkent Millî Parkının Sınırlarının Değiştirilmesine Hakkında**, (2009, 14 Kasım), Resmî Gazete, S.27406.
- Bakanlar Kurulu Kararı, (2020a), **Köprülü Kanyon Milli Parkının Sınırlarının Değiştirilmesine Hakkında**, (2020), Resmi Gazete, (2020, 25 Şubat), S.31050.
- Bakanlar Kurulu Kararı, (2020b), **Gala Gölü Milli Parkının Sınırlarının Değiştirilmesine Hakkında**, Resmi Gazete, (2020, 11 Nisan), S.31096.
- Bakanlar Kurulu Kararı, (2022c), **Yozgat Çamlığı Millî Parkının Sınırlarının Değiştirilmesine Hakkında**, Resmi Gazete, (2022, 7 Haziran), S. 5709.
- Başbakanlık Çevre Örgütünün Kurulması Hakkında Kanun, (1978), Resmi Gazete, (1978, 12 Ağustos), S.16375.
- Bayer, M.Z., (1978) “Ülkemizde Milli Parklar”, **Arkitekt**, C.1978, S.1978-02 (370), s.66-67.
- Bayer, M.Z., (1993), “Milli Parklar ve Türkiye Açısından Önemi ve Alınması Gereken Önlemler (I)”, **Anatolia, Turizm Araştırmaları Dergisi**, C.4, S.5, s.22-25.
- Bayer, M.Z., (1994) “Milli Parklar ve Türkiye Açısından Önemi, Alınması Gerekli Önlemler(II)”, **Anatolia, Turizm Araştırmaları Dergisi**, C.5, S.1, s.53-57.
- Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Değişik Yapılması Hakkında 85 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, (2021), Resmi Gazete, (2021, 29 Ekim) S.31643.

- Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında 6527 sayılı Kanun, (2014), Resmi Gazete, (2014, 1 Mart), S. 28928.
- Bazı Kuruluşların Bağlı ve İlgili Oldukları Bakanlıkların Değiştirilmesine Dair Tezkere, (2011), Resmi Gazete, (2011, 8 Temmuz), S. 27988.
- Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yapıtırılması Hakkında 3996 sayılı Kanun, (1994), Resmi Gazete, (1994,13, Haziran), S.21959.
- Bharat H.; Desai, B.H., (2012), **Quest for a Specialized Agency, The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs**, C.101-2, S.2, Special Issue: Environmental Governance: Securing Our Common Wealth, s. 3-4.
- Bhavan, V., (1970), **“IUCN Publications New Series, Supplementary Paper”**, New Delhi, 24 November- 1 December,1969, No 27, Morges, Switzerland, <https://portals.iucn.org/library/efiles/documents/ns-sp-027.pdf>. Erişim Tarihi: 11.5.2022.
- Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu, (1991), **Ortak Geleceğimiz**, Çeviren: Belkıs Çorakçı, Türkiye Çevre Vakfı Yayınları, Üçüncü Baskı, Ankara, Önder Matbaası.
- Bozdoğan, R., (2005), “Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı”, **Sosyal Siyaset Konferansları, Journal of Social Policy Conference Dergisi**, C.0, S.50, s.1011-1028.
- Brooks, L., (1964), **Uludağ Milli Parkı Uzun Vadeli Kalkınma Planı**, Milli Parklar Uluslararası Komisyonu ve Türkiye Cumhuriyeti Orman Genel Müdürlüğü’nün işbirliği ile, T.C. Tarım Bakanlığı, Orman Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Bookchin, M., (2013), **Ekolojik Bir Topluma Doğru**, Çeviren: Abdullah Yılmaz, Sümer Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul.

- Bozkır, Ö., (2018), “Çevreci Anlayışın Siyasallaşması: Yeşil Siyaset ve Türkiye”,
USOBED Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, C.2,
S.1, s. 56-69.
- Coşkun, A.K.; Öztürk, A.; Türker, M.F., (2016), “Türkiye’de Hükümetlerin Orman
Kaynakları Yönetimi ve İşletmeciliğine Yönelik Bazı Uygulamalarının
İrdelenmesi (1961-2012 Dönemi)”, Kastamonu Üniversitesi, **Orman Fakültesi
Dergisi**, C.16, S.1, s. 96-110.
- Çağlar, Y., (2014), **Hukuksal Kıskaçtaki Ormanlar ve Ormancılık (Seçme
Tartışmalar)**, Türkiye Barolar Birliği, Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 209,
Ankara.
- Çelik, C., (2015), “Doğal Alanları Koruma: Amerika Birleşik Devletlerinde Milli
Parkların Oluşum Süreci ve İdaresi”, **Türk İdare Dergisi**, s.401-431.
- Çevre Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında 443 sayılı Kanun Hükmünde
Kararname, (1991), Resmi Gazete, (1991,21 Ağustos), S.20967.
- Çevre Genel Müdürlüğünün Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde
Kararname, (1984), Resmi Gazete, (1984, 18 Haziran), S.18435.
- Çevre Kanunu, (1982), Resmi Gazete, (1982, 11 Ağustos), S.18132.
- Çevre Müsteşarlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında 389 Kanun Hükmünde
Kararname, (1989), Resmi Gazete, (1989, 9 Kasım), S.20337.
- Çevre ve Orman Bakanlığının Teşkilât ve Görevleri Hakkında 4856 sayılı Kanun, (2003),
Resmi Gazete, (2003, 8 Mayıs), S.25102.
- Çevre, Orman ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 636 sayılı
Kanun Hükmünde Kararname, Resmî Gazete, (Mükerrer), (2011, 8 Haziran), S.
27958.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Sık Sorulan Sorular, <https://csb.gov.tr/ssd/dogal-sit>. Erişim
Tarihi: 28.2.2024.

- Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 644 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, (2011), Resmi Gazete, (Mükerrer), (2011, 4 Temmuz), S.27934.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair 648 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, (2011), Resmi Gazete, (2011, 17 Ağustos), S. 28028.
- Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği, (2022), Resmî Gazete (2022, 29 Temmuz), S.31907.
- Çoban, A., (2002), “Çevreciliğin İdeolojik Unsurlarının Eklemlenmesi”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C.57, S.3, s.3-30.
- Çoban, A., (2023), “Doğa Koruma Siyasetinin Temelleri”, **Kültür Mirası Yönetimi: Neden ve Nasıl? Türkiye’den Deneyimler ve Tartışmalar**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.381-392.
- Çoban, A., (2018), “Doğanın Metalaştırılması”, **Toplum ve Bilim**, S.143, s.209-241.
- Çoban, A.; Duru, B., (2009), “Emek Ekseninde AKP İktidarının Çevre ve Kent Politikaları”, **İktisat Dergisi**, S. 508-509-510, Aralık, s. 57-68.
- Çolak, A.,H., (2001), **Ormanda Doğa Koruma** (Kavramlar-Prensipler-Stratejiler-Önlemler), Milli Parklar ve Av-Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü Yayını.
- Çukur, D., (2009), “Küreselleşme Karşısında Ülkenin Eğitim ve Mekânsal Politikaları Üzerine Düşünmek”, **Toplum ve Demokrasi Dergisi**, C.3, S.6, s. 217-230.
- Daşdemir, İ., (2020), “Türkiye Ormancılığı İçin Alternatif Yönetim Anlayışı ve Örgütlenme Modeli”, **Ormancılıkta Yönetim ve Örgütlenme**, Türkiye Ormancılar Derneği, TOD Yayın No: 52, Kuban Matbaacılık Yayıncılık, S.12, s.7-22.

- Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda ve Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK’de Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, (2018), Resmi Gazete, (2018, 28 Nisan), S.30405.
- Dişli, G.; Günel, G., (2020), “Türkiye’de Gayrimenkul Eski Eserler Anıtlar Yüksek Kurulunun Oluşumu, Gelişimi ve Kararlarının Günümüz İlke Kararlarıyla Kıyaslanması”, **GRID, Mimarlık, Planlama ve Tasarım Dergisi**, C.3, S.1, 2020, s.2-27.
- Doğal Hayatı Koruma Vakfı (WWF-Türkiye), (2020), **Sürdürülebilir Bir Türkiye İçin Korunan Alanlar**, Ed. Sedat Kalem, Print World Matbaa San. Tic. A.Ş.
- Dudley, N. (Ed.), (2013), **Guidelines for Applying Protected Area Management Categories** (Best Practice Protected Area Guidelines Series No.21) Gland: IUCN. <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/pag-021.pdf>. Erişim Tarihi:21.9.2023.
- Duman, B., (2019), **Türkiye’de Muhafaza Ormanlarının Güncel Durumunun Araştırılması**, Bartın Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Orman Mühendisliği Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bartın.
- Durmaz, İ., Y., (2023), “25. Yılında “Devlet Gibi Görmek”i Okumak”, **Mülkiye Dergisi**, C.47, S.3, s.1130-1138.
- Duru, B., (2003), “Dünya Bankası GEF ve Küresel Çevre Sorunları”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C.58, S.02, s.79-95.
- Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi, (1983), Resmî Gazete, (14 Şubat), S.17959.
- Emrealp, S., (1998), “Yerel Gündem 21”, **Öneri Dergisi**, C.2, S.10, s.27-28.

- Erdönmez, C., (2005), **Gelişme-Kalkınma-Büyüme ve Çevre Koruma İkilemi Üzerine: Formula 1, Sorgun Ormanları ve Çukuralan Yaylası**, , (http://www.yesilce.com/haberoku., Erişim Tarihi 02.05.2013)
- Ergün, T., Çobanoğlu, N., (2012), “Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Etiği”, Ankyra, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.3, S.1, s.97-123.
- Eroğlu, S., (2022), “Uluslararası Uygulamalar Işığında Türkiye’de Milli Park Yönetiminin Değerlendirilmesi: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, **Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi**, C.9, S.1, s.8-23.
- Eski Eserler Kanunu, (1973), Resmi Gazete, (1973, 6 Mayıs), S.14527.
- Eşkinat, R., (2016), “Binyıl Kalkınma Hedeflerinden Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine”, **Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Prof.Dr. Akar Öcal Armağanı, Özel Sayı, C.2, S.3, s.267-282.
- Ezer, A., (2003), “Korunan Alanların Ayrılma, Planlama ve Uygulama Esasları”, **Hizmet İçi Eğitim Semineri**, Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Yayınlanmamış Ders Notları”, Antalya.
- Ezer, A., (2005a), “2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu Kapsamındaki Alanlarda Planlama Uygulamaları Yerel Teşkilatın Yönetimsel Katılımı”, **Kentsel Biyosfer Rezervleri: İstanbul’un Potansiyel(ler)i Çalıştayı**, Yayınlanmamış Bildiri, 31 Ocak-1 Şubat 2005, İstanbul.
- Ezer, A., (2005b), “Ekolojik Planlama Yaklaşımında Doğal Kaynakların Ele Alınış Biçimi (Uzun Devreli Gelişme Planı Örneğinde)”, **Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu**, 8-10 Eylül 2005, Süleyman Demirel ÜN., Orman Fakültesi, 2005, s. 271-280.

- Ezer, A., (2008), “Milli Parklar, Tabiatı Koruma Alanları, Tabiat Parkları, Tabiat Anıtları”, “Dilek Yarımadası B. Menderes Deltası Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı Örneği”, **Doğa Koruma ve Planlama**, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, Ankara, s.6-12.
- Feyzioğlu, Ü., (2015), **Doğa Paradigmasından Siyasal Paradigmaya: Derin ve Toplumsal Ekoloji**, T.C. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Kanunu, (2000), Resmi Gazete, (2000, 20 Şubat), S.23970.
- Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkındaki Yapıların Denetimi ve Yıkılması ile İzin ve İrtifak Hakkı Uygulamaları Yönetmeliği, (2002), Resmi Gazete, (2002, 21 Kasım), S.24943.
- Gümüş, C., (2014), “Osmanlıdan Günümüze Ormancılık Politikalarının Ormancılık Örgütlenmesi Üzerine Etkileri ve Güncel Sorunlar”, **II. Ulusal Akdeniz Orman ve Çevre Sempozyumu**, Akdeniz Ormanlarının Geleceği: Sürdürülebilir Toplum ve Çevre, 22-24 Ekim, Isparta, s.477-489.
- Güneş, Y., (2004), “Amerika Birleşik Devletleri Çevre Hukukunun Gelişimi ve Türk Çevre Hukuku İle Karşılaştırılması”, **Journal of Istanbul University Law Faculty**, C.62, S.1-2, s. 81-122.
- Gürseler, İ. G., (2008), “İnsan Hakları, Çevre, Anayasa”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, S.75, s. 199-208.
- Hamamcı, C., (1983-1984), “Çevre Hakkı Üzerine Düşünceler”, **İnsan Hakları Yıllığı**, C.5-6, s.171-180.
- Hamza Çelikyay, H., (2021), “Türkiye’de Çevre Politikaları: Kalkınma Planları Üzerinden Bir İnceleme”, **İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi**, C.6, S.15, s.185-205.

- Hayırsever Topçu, F., (2007), **Küreselleşme ve Uluslararası Çevre Politikaları: Yönetimden “Yönetişim”e Geçiş Sorunu**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi (Kent ve Çevre Bilimleri) Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Hayırsever Topçu, F., (2012), “Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi: Müzakereden Uygulamaya”, **Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi**, C.20, S.1, s. 57 -97.
- Heclo, H., (1972), “Policy analysis”, **British Journal of Political Science**, C.2, S.1, s.83-108. <http://www.jstor.org/stable/193311>.
- Işık Ezer, A., (2009), “Ülkemizde Planlama Yaklaşımının Niteliği, Çevresel Etkileri”, **Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülteni eki: Dosya: Yerel Yönetimler: Kentsel Yaşam ve Nitelikleri**, S.09, s.10-19.
- Işık Ezer, A., (2014), “Plan Değişikliklerini Besleyen Politikalar”, **Çevre ve Hukuk** (Atatürk Orman Çiftliğinden Gezi Parkı’na Çevre ve Planlama Sempozyumu), (Ed) Alıca S.S., Basa N., Türkiye Barolar Birliği, Ankara, s.67-90.
- IUCN, (1978), **Categories, Objectives and Criteria for Protected Areas: A Final Report prepared by Committee on Criteria and Nomenclature Commission on National Parks and Protected Areas. Physical Description:** <https://portals.iucn.org/library/node/5988>. Erişim Tarihi:10.9.2023.
- IUCN, (1980), World Conservation Strategy, Living Resource Conservation for Sustainable Development, <https://portals.iucn.org/library/efiles/documents/wcs-004.pdf>, Erişim Tarihi:10.9.2022.
- IUCN, (1994), **Guidelines for Protected Areas Management Categories**, Cambridge, UK and Gland, Switzerland, <https://portals.iucn.org/library/efiles/documents/1994-007-En.pdf>, Erişim Tarihi:10.12.2022.
- İmar Kanunu, (1985), Resmi Gazete, (1985, 9 Mayıs), S.18749.

İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler ve 8785 Sayılı İmar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun, (1984), Resmi Gazete, (1984, 8 Mart), S.18335.

İstanbul Tarihi Alan Başkanlığı, **Dünya Mirası Kavramı**, http://www.alanbaskanligi.gov.tr/dunya_miras_kavrami.html. Erişim Tarihi: 11.7.2023.

İş Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması ile Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılmasına Dair 6552 sayılı Kanun, (2014), Resmi Gazete, (Mükerrer), (2014, 11 Eylül), S.29116.

Kamu Taşınmazları Üzerindeki Turizm Yatırımlarının Sürelerinin Uzatılması ile Satışına İlişkin Yönetmelik, (2018), Resmi Gazete, (2018, 4 Mayıs), S.30411.

Kamu Taşınmazlarının Turizm Yatırımlarına Tahsisi Hakkında Yönetmelik, (2006), Resmi Gazete, (2006, 21 Temmuz), S.26235.

Kara Avcılığı Kanunu, (1937), Resmi Gazete, (1937, 5 Mayıs), S.3603.

Kara Avcılığı Kanunu, (2003), Resmi Gazete, (2003, 7 Kasım), S.25165.

Karadeniz, N., (1989), **Koruma ve Kullanma Kriterleri Açısından Uludağ Milli Parkının İrdelenmesi ve Değerlendirilmesi Üzerine Bir İnceleme**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Karakaş Ulusoy, C., (2019), “Çevresel Etki Değerlendirme Sürecinde Çevre – Ekonomi İkilemi”, **Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi**, C.1, S.1, Aralık, s. 58-82.

Karavelioğlu, C., (2002), İmar Kanunu ve Mevzuatı, C.II, Karavelioğlu Hukuk Yayınevi, Ankara.

Kayhan, A.K., (2013), “Birleşmiş Milletler Çevre Programı Üzerine Bir İnceleme”, **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, C.33, S.1, s.61-90.

- Keleş, R., (2017), **İnsani Çevre, Toplum**, İmge Yayınları, Ankara.
- Keleş, R., (2023), "Dünyada ve Türkiye’de Çevre Politikaları ve Sürdürülebilir Kalkınma", **Çevre, Şehir ve İklim Dergisi**, Y.1, S.3, s.24-30.
- Keleş, R.; Ertan, B., (2002), **Çevre Hukukuna Giriş**, İmge Kitabevi, Ankara.
- Keleş, R.; Hamamcı, C., (2002), **Çevre Bilim**, 4. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi.
- Keleş, R.; Hamamcı, C., (2005), **Çevre Politikası**, 5. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi.
- Konutların Turizm Amaçlı Kiralanmasına ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, (2023), Resmî Gazete, (2023, 2 Kasım), S. 32357.
- Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelik, (2012), Resmi Gazete, (2012, 23 Mart), S. 28242.
- Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik, (2012) , Resmi Gazete, (2012,19 Temmuz), S. 28358.
- Koşdemir, Z., (1994), **Uluslararası Ulusal Park Politikası İçinde Türkiye Ulusal Park Politikasının Yeri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Körbalta, H., (2022), “Türkiye’de Milli Parklar ve Uzun Devreli Gelişme Planlarının Arazi Kullanımı ve Yapılaşmaya Yönelik Mevzuat Kapsamında İncelemesi”, **Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi**, C.5, S.3, s.703-715.
- Kurdoğlu, O., (2007), “Dünyada Doğayı Koruma Hareketinin Tarihsel Gelişimi ve Güncel Boyutu”, **Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, C.8, S.1, s.59-76.
- Lawrence, A.; Turnhout, E., (2010), “Personal meaning in the public sphere: The standardisation and rationalisation of biodiversity data in the UK and the Netherlands”, **Jurnal Of Rural Studies**, C.26, s.353-360.
- Lüks Çadır Yönetmeliği, (2022), Resmi Gazete, (2022, 23 Eylül), S.31962.

- Maden Kanununda ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin 5177 sayılı Kanun, (2004), Resmi Gazete, (2004, 5 Haziran), S.25483.
- Madencilik Faaliyetleri İzin Yönetmeliği, (2005), Resmî Gazete, (2005, 21 Haziran), S.2585.
- Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği, (2014), Resmi Gazete, (2014, 14 Haziran), S.29030.
- Mengi, A.; Algan, N., (2003), **Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme, AB ve Türkiye Örneği**, Çevre Dizisi, Ankara, Siyasal Kitabevi.
- Meydan Yıldız, S.G.; Şengün, H., (2018), “Dünya Ticaret Örgütü’nün Çevre Koruma Politikaları”, **Yönetim ve Ekonomi**, C.25, S.1, s.255-271.
- Milli Parklar Kanunu, (1983), Resmi Gazete, (1983, 11 Ağustos), S.18132.
- Milli Parklar Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, (2005), Resmi Gazete, (2005, 15 Temmuz), S.25876.
- Milli Parklar Yönetmeliği, (1986), Resmî Gazete, (1986, 12 Aralık), S.19309.
- Mutlu, A., (2005), **Ekoloji ve Yönetim Düşüncesi (Toplumsal Ekoloji ve Sürdürülebilir Gelişme Üzerine Bir İnceleme)**, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Çevre Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- National Park Service United States Department of the Interior, (1962), **First World National Park Congress**, June 30-July7, Edited by Alexander B. Adams Seattle, Washington, USA.
- National Park Service, (1994), “Chapter 1: The Early Years, 1864-1918”, **America's National Park System: The Critical Documents**, Edited by Lary M. Dilsaver, Rowman & Littlefield Publishers.

https://www.nps.gov/parkhistory/online_books/anps/anps_1c.htm. Erişim Tarihi: 19.04.2018.

National Park Service, **Quick History of the National Park Service**, <https://www.nps.gov/aboutus/history.htm>. Erişim Tarihi: 13.5.2023.

OECD, (2010), **Yeşil Büyüme Stratejisi Geçici Raporu: Sürdürülebilir Bir Gelecek İçin Taahhütlerimizin Yerine Getirilmesi** (Green Growth Strategy), www.oecd.org/greengrowth/45529850.pdf. Erişim Tarihi: 15.06.2018.

OECD, (2011), **OECD Multilingual Towards Green Growth Summary in Turkish**, www.oecd.org/greengrowth. Erişim Tarihi: 14.05.2018.

OECD, (2012), **OECD Environmental Outlook to 2050. The Consequences of Inaction**, OECD Publishing, DOI:10.1787/9789264122246-en, (<https://www.oecd.org/g20/topics/energy-environment-green-growth/oecdenvironmentaloutlookto2050theconsequencesofinaction.htm>). Erişim Tarihi: 04.06.2022.

Orman Bakanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında 1595 sayılı Kanun, (1972), Resmi Gazete, (1972, 16 Haziran), S.14217.

Orman Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında 442 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, (1991), Resmi Gazete, (1991, 9 Ağustos, Mükerrer), S.20955.

Orman Bakanlığının Tarım Bakanlığına Devri Hakkında 2384 sayılı Kanun, (1981), Resmi Gazete, (1981, 17 Şubat), S.17254, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17254.pdf>.

Orman Genel Müdürlüğü Teşkilat Kanununa ve Bu Kanuna Ek 3818, 3904, 4777, 6223, 6752 ve 7453 sayılı Kanunlara Bağlı Cetvellerde Değişiklik Yapılması Hakkında 3204 sayılı Kanun, (1968), Resmi Gazete, (1968, 9 Mart), S.12847.

Orman Kanunu, (1937), Resmi Gazete, (1937, 18 Şubat), S.3537.

Orman Kanunu, (1956), Resmi Gazete, (1956, 31 Ağustos), S.9402.

Orman Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair 4999 sayılı Kanun, (2003), Resmi Gazete, (2003, 5 Kasım), S. 25293.

Orman Kanununun 2. Maddesinin (A) Bendine Göre Orman Sınırları Dışına Çıkarılacak Yerler Hakkında Yönetmelik, (2007), Resmi Gazete, (2007,16 Mart), S. 26464.

Orman Mühendisliği, Orman Endüstri Mühendisliği ve Ağaç İşleri Endüstri Mühendisliği Hakkında Kanunun Uygulanma Usul ve Esasları İle Serbest Ormancılık ve Orman Ürünleri Büro Çalışma Alanlarına Dair Yönetmelik, (2007), Resmi Gazete, (2007, 27 Şubat), S. 26447.

Orman ve Su İşleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 645 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, (2011), Resmi Gazete (Mükerrer), (2011, 4 Temmuz), S.27934.

Osmaniye Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, (2013), **2012 Osmaniye Çevre Durum Raporu.**

https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/Osmaniye_icdr2012.pdf. Erişim Tarihi:14.6.2023.

Ökmen, M., (2004), “Politika ve Çevre”, **Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar**, (Ed. M. Marin ve U. Yıldırım), Beta Yayınları, s. 327-365.

Örs, H., (2005), “Güney Antalya Turizm Gelişim Projesi”, **Anatolia, Turizm Araştırmaları Dergisi**, C.16, S.2, Güz, s.204-210.

Özdağ, U., (2011), “Sessiz Bahar’dan Sonra Ses Getiren Elli Yıl: Kadın, Çevre, Sağlık”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C.28, S.2, s.179-199.

Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığının Kurulmasına Dair 383 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (1989), Resmi Gazete, (1989, 13 Kasım), S.20341.

Özgürlük Araştırmaları Derneği, (2024), Liberalizm ve Yeşil Ekonomi: İklim Değişikliğiyle Mücadelede Yeni Yaklaşımlar, <https://oad.org.tr/blog/liberalizm-ve-yesil-ekonomi-iklim-degisikligiyle-mucadelede-yeni-yaklasimlar/>. Erişim Tarihi: 21.2.2024.

Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme, (1994), Resmi Gazete, (1994, 17.Mayıs), S. 21937.

Özkara, H.; Arda, S., (2017), “Türkiye’de Doğa Koruma Çalışmaları, Sorunlar ve Yönetmel Etkinlik”, Türkiye Ormancılar Derneği, **IV. Ulusal Ormancılık Kongresi**, İnsan-Doğa Etkileşiminde Orman ve Ormancılık, C.1,15-16 Kasım, Antalya, s.110-120.

Öztunç, Ö., (2006), **Uluslararası Çevre Politikalarında Birleşmiş Milletlerin Rolü**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Çevre Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara.

Öztürk, Ö., (2017), “Çevrecilik Söylemleri ve Türkiye’deki Çevre Hareketlerinin Seyri”, **Journal of History Culture and Art Research**, C.6, S.2, s.441-456.

Pallemaerts, M., (1997), “Stockholm'den Rio'ya Uluslararası Çevre Hukuku: Geleceğe Doğru Geri Adım mı?”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C.52, S.01, s.613-632, Çev. Bülent Duru,

Rahmanlar, M., (2016), **Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve 2030 Sonrası Kalkınma Gündemi**.

(https://www.unesco.org.tr/Content_Files/Content/buyukbulusmalar/3bb/sb5.pdf)

Erişim Tarihi:08.06.2022.

- Ramsar Convention Secretariat, (2016), “An Introduction to the Convention on Wetlands (previously The Ramsar Convention Manual)”, Gland, Switzerland.
https://www.ramsar.org/sites/default/files/documents/library/handbook1_5ed_introductiontoconvention_e.pdf, Erişim Tarihi: 27.2.2024.
- Sakarya, Y., (1998), **Milli Parklar ve Korunan alanlar/Biyolojik eşitlilik Durum Raporu**, The World Bank, Forest Sector Review, Global Overlays Environment Program, Ankara, Yayınlanmamış Rapor.
- Scott, J.C., (1998), **Devlet Gibi Görmek**, Koç Üniversitesi Yayınları, Çeviri: Ozan Karakaş, 1. Baskı, İstanbul.
- Segel, G., **Türkiye ve Yeşil Büyüme**, <http://iklim.cob.gov.tr/iklim/Files/Sunumlar/>
Erişim Tarihi: 02.05.2013.
- Selin Ormancılık İnşaat&UTTA Planlama Ltd. şti., (2003a), “Plan Kararları Raporu”, **Abant Gölü Tabiat Parkı 1/10000 Ölçekli Uzun Devreli Gelişme Planı**, Orman Bakanlığı, Milli parklar ve Av-Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü Bolu MPAYH Baş Mühendisliğı.
- Selin Ormancılık İnşaat&UTTA Planlama Ltd. şti., (2003b), “Plan Hükümleri”, **Abant Gölü Tabiat Parkı 1/10000 Ölçekli Uzun Devreli Gelişme Planı**, Orman Bakanlığı, Milli parklar ve Av-Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü Bolu MPAYH Baş Mühendisliğı
- Sertel, G., (2020), “2002 Sonrası Milli Parklar Kanunu Kapsamında İlan Edilen Doğa Koruma Alanlarına Eleştirel Bir Bakış”, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, **Planlama**, C.30, S.2, s.242–256.
- Sezer, Ö., (2007), “Küresel Konferanslar ve Çevre Sorunları: Çevre Kalkınma ve Etik Açısından Eleştirel Bir Değerlendirme”, **Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (ICANAS 38)**, s.757-780.

- Sezer, Ö., (27 Ekim 2009), Çevre Korumacılıktan Radikal Ekolojiye, <https://ecotopianetwork.wordpress.com/2009/10/27/cevre-korumaciliktan-radikal-ekolojiye/>. Erişim tarihi: 21.2.2023.
- Smessaerta, J.; Missemerb, A.; Levrelc, H., (2020), “The commodification of nature, a review in social sciences”, **Ecological Economics**, C.172, s.1-10.
- Solmaz Şakar, F., (2022), Kapadokya Doğal ve Kültürel Miras Alanlarının Koruma ve Planlama Süreçleri, **TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi**, S.26, s.11-30. <https://doi.org/10.22520/tubaked2022.26.001>,
- Sönmez, N., (1996), “Ortak Geleceğimiz Stockholm 1972-Rio 1992 ve Sonrası”, **Yeni Türkiye Dergisi**, 5. Sayı (Çevre Özel Sayısı), s.194-209.
- Sönmezoğlu, F.; Erler Bayır, Ö., (2012), “Çevre Sorunlarına İlişkin Uluslararası Rejimler”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No:47, s.247-289.
- Swam, P.; Kumar, M.; Sundarapandian, S., (2003), Sptiritalty and ecology of sacred groves in Tamil Nadu, İndia, Unaslavya S.54, s.213. https://www.researchgate.net/publication/264357347_Spirituality_and_ecology_of_sacred_groves_in_Tamil_Nadu_India/link/00b4953a010ec3ee84000000/download. Erişim Tarihi: 15.2.2024.
- Şahin, Ü., (2004), “Bir Truva Atı Olarak Sürdürülebilir Kalkınma”, **Üç Ekoloji**, S.1, Kış-İlkyaz, s.21-22.
- Şişli, M. N., (1996), **Çevrebilim: Ekoloji**, Yeni Fersa Matbaacılık, 1. Baskı, Ankara.
- Tanrıverdi, F., (1987), **Peyzaj Mimarlığı Bahçe Sanatının Temel İlkeleri ve Uygulama Metotları**, Atatürk Üniversitesi Bahçe Bitkileri Bölümü, Peyzaj Mimarlığı Bilim Dalı, Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 643, Erzurum.

Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde 183 sayılı Kararname, (1983) Resmi Gazete, (1983, 14 Aralık, Mükerrer), S.18251.

TBMM, (1983), “Millî Parklar Kanunu Gerekçesi”, **Danışma Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem II, Toplantı 2, , C. 14, s.4.
https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/DM_/d02/c018/dm_02018115ss0415.pdf. Erişim Tarihi: 2. 21. 2024.

TC. Antalya 3. İdare Mahkemesi Kararı, Esas No:2016/649, S. 2018/624

T. C. Başbakanlık, (1969), Orman Bakanlığının Kuruluş Kararı, Resmi Gazete, (1969, 11 Ağustos), S.13272.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, (1972), **Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı** (1973-1977), <http://867.ekutup.dpt.gov.tr/plan3.pdf>. Erişim Tarihi: 10.3.2023.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, (1978), **Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı** (1979-1983), (Yayın No. 1664), https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/Dorduncu_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-1979-1983.pdf. Erişim Tarihi: 10.3.2023

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, (1984), **Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı** (1985-1989), (Yayın No. 1974), <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Beşinci-Beş-Yıllık-Kalkınma-Planı-1985-1989.pdf>. Erişim Tarihi: 10.3.2023

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, (1989), **Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı** (1990-1995), (Yayın No. 2174), <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Altıncı-Beş-Yıllık-Kalkınma-Planı-1990-1995.pdf>. Erişim Tarihi: 10.3.2023

- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, (1995), **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı** (1996-2000), <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Yedinci-Beş-Yıllık-Kalkınma-Planı-1996-2000.pdf>. Erişim Tarihi: 10.3.2023
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, (2000), **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı** (2001-2005), <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Sekizinci-Beş-Yıllık-Kalkınma-Planı-2001-2005.pdf>. Erişim Tarihi: 10.3.2023
- T.C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü, (2003), “Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı ile Gerekçesi” S.B.02.0.KKG.0.10/101-619/1377. <https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss127m.htm>. Erişim Tarihi: 28.3.2023.
- TC. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü, (2011a), 636 sayılı Çevre, Orman ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Gerekçesi, <https://www2.tbmm.gov.tr/d26/1/1-0267.pdf>. Erişim Tarihi: 28.3.2023
- TC. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü, (2011b), Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Gerekçesi, <https://www2.tbmm.gov.tr/d26/1/1-0278.pdf>. Erişim Tarihi: 28.3.2023.
- T.C. Çevre Bakanlığı; Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, (1995), Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı, Rio Deklarasyonu, Gündem 21, Orman Prensipleri, Çev. T.C. Çevre Bakanlığı-Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, 3-4 Haziran 1992.

- TC. Çevre Bakanlığı, (1998), Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, Çevre Koruma Genel Müdürlüğü Yayını.
- TC. Çevre ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nün 21.5.2010 tarih ve B.18.DMP.0.02.425.03.220/4366 sayısı yazısı.
- T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı; UNDP, (2004), **Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi Johannesburg Uygulama Planı**, Ankara, Kardelen Yayınevi.
- TC. Çevre ve Orman Bakanlığı, (2006), **Türkiye Korunan Alanlar Yönetim Planlaması Rehberi**, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi Projesi, Ankara.
- TC. Çevre ve Orman Bakanlığı (2009), **Çevre ve Orman Bakanlığı Stratejik Plan** (2010-2014).
<https://www.tarimorman.gov.tr/SGB/Belgeler/OrmanSu/İdareyi/Gelistirme/StratejikPlan/StratejikP2010-2014.pdf>. Erişim Tarihi: 02.06.2023.
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, (2012), Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı, <https://mpgm.csb.gov.tr/birlesmis-milletler-surdurulebilir-kalkinma-konferansi-da-rioplus20-zirvesi-surdurulebilir-kentler-ve-insan-yerlesimleri-yesil-ekonomi-cercevesinde-ele-alindi-haber-868>. Erişim Tarihi: 08.10.2022.
- T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Doğal Sit Alanları Projeleri, <https://tvk.csb.gov.tr/dogal-sit-alanlari-projeleri-i-89201>. Erişim Tarihi: 02.06.2022.
- TC. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Özel Çevre Koruma Bölgeleri, <https://tvk.csb.gov.tr/ock-bolgeleri-harita-i-55>. Erişim Tarihi: 02.06.2022.
- TC. Cumhurbaşkanlığı, (2018a), Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Resmî Gazete, (2018,10 Temmuz), S.30474.

- TC. Cumhurbaşkanlığı, (2018b), Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında 700 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, Resmî Gazete, (2018, 7 Temmuz, 2.Mükerrer), S.3047.
- TC. Cumhurbaşkanlığı, (2019), Cumhurbaşkanlığı 1673 sayılı kararı, Resmi Gazete, (2019, 22 Ekim), S. 30926.
- TC. Cumhurbaşkanlığı, (2021), Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında 85 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Resmî Gazete, (2021, 29 Ekim), S.31643.
- TC. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2019), **On Birinci Kalkınma Planı** (2019-2023), https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/11/ON_BIRINCI_KALKINMA-PLANI_2019-2023.pdf. Erişim Tarihi: 02.06.2022
- TC. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2023), **On İkinci Kalkınma Planı** (2024-2028), https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/On-Ikinci-Kalkinma-Plani_2024-2028_11122023.pdf. Erişim Tarihi: 15.2.2024.
- TC. Danıştay Onuncu Dairesi Kararı, Esas No:2009/1713. <https://www.izmirbarosu.org.tr/Upload/files/Sayfalar/komisyonlar/yargi-kararlari/21.pdf>. Erişim Tarihi: 08.09.2023.
- T.C. Dış İşleri Bakanlığı, (2022), **Dış Politika Uluslararası Kuruluşlar ve İlişkilerimiz G-20**, (<https://www.mfa.gov.tr/g-20-tr.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 02.06.2022.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, (2006), **Dokuzuncu Kalkınma Planı** (2007-2013). <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Dokuzuncu-Kalkinma-Planı-2007-2013.pdf>. Erişim Tarihi: 02.06.2022.

- T.C. Kalkınma Bakanlığı, (2012a), **Rio'dan Rio'ya: Türkiye'de Sürdürülebilir Kalkınmanın Mevcut Durumu-BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansına (Rio+20) Hazırlıklarının Desteklenmesi Proje Raporu**, (<https://docplayer.biz.tr/29855-Turkiye-de-surdurulebilir-kalkinmanin-mevcut-durumu.html>). Erişim Tarihi: 02.06.2022.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, (2012b), **İstedğimiz Gelecek**, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı (Rio+20), Rio de Janeiro, Brezilya, 20-22 Haziran 2012, Konferans Çıktısı, http://www.surdurulebilir.kalkinma.gov.tr/wp-content/uploads/2016/06/Future_We_Want.pdf. Erişim Tarihi: 04.05.2021).
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, (2013), **Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)**. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Onuncu-Kalkinma-Planı-2014-2018.pdf>. Erişim Tarihi: 10.3.2023.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, (2017), **Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Kapsamında Türkiye'nin Mevcut Durum Analizi Projesi**. http://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/753_1.pdf. Erişim Tarihi: 05.06.2019.
- TC. Konya Bölge İdare Mahkemesi 2018/1549 esas ve 2019/858 sayılı kararı.
- TC. Orman Bakanlığı, (1973), **Milli Parkların Ayrılma, Planlama, Uygulama ve Yönetimine Ait Yönetmelik**, Orman Genel Müdürlüğü, Milli Park ve Orman İçi Mesire Yerleri Şb., S.586, Seri No: 9, Ankara.
- TC. Orman Bakanlığı, (1993), **Cumhuriyetimizin 70. Yılında Milli Parklar ve Yaban Hayatı**, Milli Parklar ve Av-Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü, S.1.
- TC. Orman Bakanlığı, (1994), **Dilek Yarımadası –Menderes Deltası Uzun Devreli Gelişme Planı Teknik Şartnamesi**, Milli Parklar ve Av-Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü.

TC. Tarım ve Orman Bakanlığı Arşivi, Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Kuruluş Dosyası.

Tarım ve Orman Bakanlığı Arşivi, Göreme Tarihi Milli Parkı Kuruluş Dosyası..

TC. Tarım ve Orman Bakanlığı Arşivi, Olympos Beydağları Sahil Milli Parkı Kuruluş Dosyası.

TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, (1981), Başkomutan Tarihi Milli Parkı Uzun Vadeli Gelişme Planı.

TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, (2002), **Marmaris Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı Plan Karar ve Hükümleri Raporu.**

TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, (2007), **Abant Gölü Tabiat Parkı 1/10000 Ölçekli Uzun Devreli Gelişme Planı Revizyon Plan Kararları Paftası.**

TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, (2008), **Sultan Sazlığı Milli Parkı ve Ramsar Alanı Uzun Devreli Gelişme Planı**, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Ankara.

TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, (2009), **Abant Gölü Tabiat Parkı 1/10000 Ölçekli Uzun Devreli Gelişme Planı Revizyon Plan Kararları Paftası.**

TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, (2012), **Korunan Alanlarda Koruma Bölgelerinin Belirlenmesi,** Genelge, S.9.

<https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/41/2873-Sayili-Milli-Parklar->

[Kanunu-Ve-Ilgili-Mevzuati](#). Erişim Tarihi: 10.3.2023

TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, (2012), Munzur Vadisi Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı Revizyon Plan Karar ve Hükümleri Raporu.

TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, (2013a), Marmaris Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı Revizyon Plan Karar ve Hükümleri Raporu.

TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, (2013b) “Plan Kararları Paftası”, Marmaris Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Revizyon Planı.

- TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, (2013c), **Orman Genel Müdürlüğü ile Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Arasında Korunan Alanlardaki Uygulamalara İlişkin Protokol.** <https://www.ogm.gov.tr/tr/e-kutuphane/mevzuat/protokoller>. Erişim Tarihi: 10.3.2023
- TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, (2015), Marmaris Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı Revizyon Plan Karar ve Hükümleri Raporu.
- TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, (2016), Aladağlar Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı Plan Karar ve Hükümleri Raporu.
- TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, (2019), Spil Dağı Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı Revizyon Planı, Plan Karar ve Hükümleri Raporu.
- TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, (2020a), Marmaris Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı Revizyon Planı Karar ve Hükümleri Raporu.
- TC. Tarım ve Orman Bakanlığı,(2020b) “Plan Kararları Paftası” Marmaris Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Revizyon Planı,
- TC. Tarım ve Orman Bakanlığının E.425973 sayılı ve 10.02.2020 tarihli yazısı.
- TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, (2021), Troya Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı Revizyon Plan Karar ve Hükümleri Raporu.
- TC. Tarım ve Orman Bakanlığı, **Korunan Alan İstatistikleri**, <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/18/Korunan-Alan-Istatistikleri>. Erişim Tarihi: 10.3.2023.
- T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, IUCN (Uluslararası Doğa Koruma Birliği) ve IUCN Ulusal Komitesi Bilgi Notu, <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/MEVZUAT/DogaKoruma/IUCN>. Erişim Tarihi: 21.10.2022.

- TC. Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı, (1988), **Ormancılık Ana Planı 1990- 2009**, Orman Genel Müdürlüğü, Araştırma Planlama ve Koordinasyon Daire Başkanlığı, Yayın No:3 Ankara.
- TC. Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı, (1989), **2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu, Milli Parklar Yönetmeliği ve Milli Parklar Fon Yönetmeliği**, Orman Genel Müdürlüğü, Milli Parklar Dairesi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- TC. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, (2012), 12.11.2012 tarihli ve 51026 sayılı 2873 sayılı Kanun Kapsamında Kalan Alanlarda 2B Parseli Satışı Yazısı. <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/MEVZUAT>. Erişim Tarihi: 10.3.2023.
- Tekeli, İ., (2000), “Türkiye Çevre Tarihçiliğine Açılırken”, **Türkiye’de Çevrenin ve Çevre Korumanın Tarihi Sempozyumu**, 7-8 Nisan 2000, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, Numune Matbaacılık, İstanbul, s.3-10.
- Tekeli, İ., (2009), **Cumhuriyetin Belediyecilik Öyküsü (1923-1990)**, İlhan Tekeli Toplu Eserler-4, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, İ., (2009), **Kültür Politikaları ve İnsan Hakları Bağlamında Doğal ve Tarihi Çevreyi Korumak**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Thomas, J., (2006), **Türkiye’de Korunan Alan Yönetiminde IUCN Kategori Sistemi**, Çevre ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Projesi, Ankara.
- TBMM Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, (1983), Millî Parklar Kanunu Gerekçesi, Dönem II, Toplantı 2, C. 14, s.415. https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/DM_/d02/c018/dm__02018115ss0415.pdf.

- TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası Bursa Şubesi, (2009), **Bursa Uludağ Raporu**. https://obs.hkmo.org.tr/show-media/resimler/ekler/fdbe57fbc8d940f_ek.pdf?tipi=2&turu=H&sube=4. Erişim Tarihi: 12.8.2023.
- TMMOB, Danıştay 10. Daire Kararına İlişkin Açıklama, (2006), Olimpos Milli Parkı'nda Hukuk Savaşı Kazanıldı. <https://www.tmmob.org.tr/icerik/olimpos-milli-parkinda-hukuk-savasi-kazanildi>. Erişim Tarihi: 21.10.2023.
- TMMOB, Mimarlar Odası Ankara Şubesi Basın açıklaması. <http://www.mimarlarodasiankara.org/index.php?Did=11553>. Erişim Tarihi: 12.5.2023.
- TMMOB Şehir Plancıları Odasının Sakarya 1. İdare Mahkemesi'ne açılan dava dilekçesi, Sakarya 1. İdare Mahkemesinin 2010/708 Esas No'lu, 22.02.2011 tarihli kararı.
- Tuncer, M., (2016), **Abant Gölü Tabiat Parkı'nda Çevre Tahribatı**, Gazi Kitabevi Tic. Ltd. Şti.
- Turgut, N., (1995), “Kirlenen Öder İlkesi ve Çevre Hukuku”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.44, S.1, s.607-654.
- Turizmi Teşvik Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, (2021), Resmî Gazete, (2021, 28 Temmuz), S.31551.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, (1982), Resmi Gazete, (1982, 10 Ekim, Mükerrer), S. 17863.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2019), **Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Değerlendirme Raporu**, Sürdürülebilir Kalkınma-Amaclari-Degerlendirme-Raporu_13_12_2019-WEB.pdf. Erişim Tarihi: 22.5.2023.

- Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, (2008), **Dünya Ticaret Örgütü Doha Turu Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri ve Türkiye**, Editör: Akman, M. S., Yaman, Ş., Ankara. <https://www.tepav.org.tr/tr/yayin/s/151>. Erişim Tarihi:12.8.2022.
- Türkiye Ormancılar Derneği, (2014), **İstanbul Ormanlarının Sorunları ve Çözüm Önerileri**, Marmara Şubesi Yayınları No: 03, Ed. Akkemik, Ü., İ.Ü.Orman Fakültesi Orman Botaniği Anabilim Dalı, I.Basım, İstanbul.
- Türkiye Ormancılar Derneği, (2019), **Türkiye Ormancılığı: 2019**, TOD Yayın No: 47, Ankara.
- TÜSTAŞ, Türkiye Sınai Tesisler A.Ş., (1993), **Sultan Sazlığı Tabiatı Koruma Alanı Master Planı Raporu**, TC. Orman Bakanlığı Milli Parklar Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- TÜSTAŞ, Türkiye Sınai Tesisler AŞ. (1997), **Dilek Yarımadası-B. Menderes Deltası Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı Raporu**, TC. Orman Bakanlığı Milli Parklar Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- TÜSTAŞ, Türkiye Sınai Tesisler AŞ. (2000), **Marmaris Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı Analitik Etüt Raporu**, TC. Orman Bakanlığı Milli Parklar Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- U.S. Department of the Interior , https://www.nps.gov/history/local-law/fhpl_antiact.pdf
- UNESCO, Dünya Biyosfer Rezervleri Ağı,
<https://www.unesco.org.tr/Pages/128/125/UNESCO-Dünya-Biyosfer-Rezervleri-Ağı->, Erişim Tarihi: 27.2.2024.
- UNESCO, Dünya Mirası Listesi, <https://www.unesco.org.tr/Pages/125/122/UNESCO-Dünya-Miras-Listesi>. Erişim Tarihi: 08.09.2023.
- UNESCO Türkiye Millî Komisyonu, <https://www.unesco.org.tr/Pages/142/62/MAB-Ihtisas-Komitesi>. Erişim Tarihi: 08.09.2023.

UNESCO, <https://www.unesco.org.tr/Home/AnnouncementDetail/73>. Erişim Tarihi: 08.09.2023.

UNESCO, MAB, (1996), **Biyosfer Rezervleri, Sevilla Stratejisi ve Küresel Ağın Yasal Çerçevesi**, Çeviri, Gül, S.; ,Zal, N., İnsan ve Biyosfer Programı.

United Nations, (1972), **Report Of The United Nations Conference On The Human Environment**, Stockholm, Sweden, 5-16 June. <http://www.un-documents.net/aconf48-14r1.pdf> .Erişim Tarihi: 02.08.2021.

United Nations, Conference on Sustainable Development, (2012), Rio+20, <https://sustainabledevelopment.un.org/rio20>. Erişim Tarihi: 09.04.2018.

Uzunyayla, F., (2015), “İktisadi Araçlarla Ekolojik Alana Müdahalenin Doğa ve Birikim Süreci Açısından Analizi”, **Amme İdaresi Dergisi**, C.48, S.3, 2015, s.159-196.

Uzunyayla, F., (2017), “Ekosistem Hizmetlerinin Parasal Değerini Belirleme Yöntem ve Tartışmalarına İlişkin Bir İnceleme”, **Ekonomik Yaklaşım**, C. 28, S.105, s.19-61.

Ünder, H., (1996), **Çevre Felsefesi, Etik Metafizik Görüşler**, Doruk Yayımcılık, Ankara.

World Trade Organization, (2001), Dördüncü DTÖ Bakanlar Konferansı, The Fourth WTO Ministerial Conference, Doha, Qatar, 9-14 Kasım, https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min01_e/min01_e.htm.

Wild,R.; Mc Leod, C. (Editors), (2008), Sacred Natural Site: Guidelines for Protected Area Managers, IUCN, Gland, Switzerland.

Yaşar, O., (2001), Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı (Barış Parkı) Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri, **Türk Coğrafya Dergisi**, S.36, s.171-201.

Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair 6094 Sayılı Kanun, (2011), Resmi Gazete, (2011, 8 Ocak), S. 27809.

- Yenilmez Arpa, N., (2017), “Muhsin Zekai Bayer: Milli Parklar ve Turizm Dostu”, **Anatolia, Turizm Araştırmaları Dergisi**, Bahar 2017, C.28, S.1, s.169-179.
- Yeşil, M., (2016), “Doğa Koruma Yaklaşımlarındaki Değişimlerin Dünyada ve Türkiye’deki Tarihsel Süreci”, **Türk Tarım – Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi**, C.4, S.10, s.867-876.
- Yıldırım, O.; Nuri, F.İ., (2018), **Tarihsel Gelişim Süreci Çerçevesinde Sürdürülebilir Kalkınma**. EconWorld2018@Lisbon The Seventh International Conference in Economics, 23-25 January 2018, Lisbon, Portugal.
<https://lisbon2018.econworld.org/>. Erişim Tarihi:16.9.2023.
- Yıldız, B.; Aydın, C.C., (2023), “Türkiye’de Korunan Alanların IUCN Politikaları Kapsamında Değerlendirilmesi”, **Türkiye Arazi Yönetimi Dergisi**, C.5, S.1, s.20-30.
- Yılmaz, E., (2004), “Ülkemizdeki Orman İşlevleri ve Tahsis Kriterleri”, **Doğu Akdeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü Doa Dergisi**, S.10, s.1-25.
- Yılmaz, V., (2018), “Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Büyüme Arasındaki İlişki”, **Journal of International Management Educational and Economics Perspectives**, C.6, S.2, s.79-89.
- Yiğitgüden, B., (2004), “Ekonomik Sorunlar ve Çözüm Arayışları”, **Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi**, Dışişleri Bakanlığı Yayınları, S.14.
<https://www.mfa.gov.tr/ekonomis-sorunlar-ve-cozum-arayislari.tr.mfa>. Erişim Tarihi: 21.4.2023.
- Yücel, M., (2010), **Doğa Koruma**, Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Genel Yayın No: 265, Ders Kitapları Yayın No: A-85, Adana.
- Yücel, M.; Babuş, D., (2005), “Doğa Korumanın Tarihçesi ve Türkiye’deki Gelişmeler”, **Adana Doğu Akdeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü Doa Dergisi**, S.11, s.151-175.

Yüksek Plânlama Kurulu Kararı, (1961), **Plân Hedefleri ve Stratejisi**, Resmi Gazete, (1961, 5 Temmuz), S.10846.

Zeydanlı, U., (2008), “Koruma Yönetimi Uygulamaları”, **Orman ve Biyolojik Çeşitlilik**, Ülgen, H. ve U. Zeydanlı. Ed., Doğa Merkezi, Ankara, s.117-140.

<https://says.csb.gov.tr/istatistik>. Erişim tarihi: 12.09.2023.

<https://www.unesco.org.tr/Home/AnnouncementDetail/73>. Erişim Tarihi: 12.5.2022.

<http://www.antimai.org/rp/rp01katsd.htm> .Erişim Tarihi 12.6.2019.

<http://www.unicankara.org.tr/today/3.html> .Erişim Tarihi:24.5.2019.

<http://www.unicankara.org.tr/language/tr/surdurulebilir-kalkinma-zirvesi-dunyamiz-icin-insanlari-ve-gezegenimizi-donusturuyoruz-25-27-eylul-2015>. Erişim Tarihi: 24.5.2019

http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/1803.pdf . Erişim Tarihi: 24.5.2019

United Nations Conference on Sustainable Development, Rio+20,

<https://sustainabledevelopment.un.org/rio20> .Erişim Tarihi: 23.5.2021.

<https://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/sustainable-development-goals/undp-support-to-the-implementation-of-the-2030-agenda/> . Erişim Tarihi: 26.05.2019.

https://www.tarimorman.gov.tr/ABDGM/Menu/148/Kuresel-Cevre-Fonu-_gef. Erişim Tarihi: 26.5.2019

<https://www.iucn.org/about/iucn-brief-history>.Erişim Tarihi 14.04.2018.

<https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/32/Yaban-Hayati-Gelistirme-Sahalari>. Erişim tarihi: 08.09.2023.

<http://www.milliparklar.gov.tr/korunanalanlar/korunanalan1.htm/> Erişim Tarihi: 21.3.2023.

<https://www.ramsar.org/logo-name-convention-wetlands>. Erişim Tarihi: 22.2.2024.

<https://sosyalekonomi.org/buyumenin-sinirlari-50-yasinda/> Erişim Tarihi: 27.2.2024.

<https://www.turkiye-rehberi.net/harita/bolu-haritas%C4%B1>. Erişim tarihi: 21.2.2024.

ÖZET

Doğa koruma kavramı ilk ortaya çıktığında başlangıçta bağımsız olarak gelişmişse de, çevre sorunlarının uluslararası niteliğinin kabul edilmesiyle birlikte, Birleşmiş Milletler (BM) süreçlerinde belirlenen çevre politikalarının gelişimi ve değişimi ile doğrudan ilişkili olmuştur. BM çevre konferanslarında alınan kararlarla oluşan çevre politikalarının belirlendiği dokümanlarda doğa korumaya ilişkin kararlar da yer almıştır. BM Stockholm Konferansı (1972) ile başlayan 50 yılı aşkın süreçte temel bir ilke olarak kabul edilen “sürdürülebilir kalkınma” yaklaşımı ekolojik perspektiften uzaklaşmıştır. Çevre ekonomi ilişkisi ekonomi lehine değişmiş, doğal alanların yok olması önlenememiştir. Doğal varlıklar korunmadan ekonomik kalkınma olamayacağı anlayışı, çevreyi doğal sermaye kaynağı gören, doğal varlıkların fiyatı belirlenmeden korunamayacağı anlayışına dönüşmüştür. Bu çalışmada, Birleşmiş Milletler (BM) süreci esas alınarak uluslararası çevre politikalarının gelişimi ve değişiminin doğa koruma alanlarına etkisi, ulusal mevzuatlara yansımaları üzerinden, Milli Parklar Kanunu (MPK) kapsamında, Milli Parklarda yapılan Uzun Devreli Gelişme Planı karar ve hükümleri özelinde incelenmiştir. Önce, BM sürecinde düzenlenen çevre konferanslarında alınan kararlarla belirlenen, uluslararası çevre politikalarındaki gelişme ve değişim tespit edilmiştir. Bu kararların ulusal yansımaları tespit edilerek uluslararası süreç ile karşılaştırılmış, ulusal yansıma, refleks ortaya çıkarılmıştır. Doğa korumaya ilişkin ulusal süreçte yaşanan kurumsal ve yasal değişime bağlı olarak dört farklı uygulama dönemine ulaşılmıştır. Milli park alanlarında yapılan uzun devreli gelişme planı (UDGP) karar ve hükümleri üzerinden bu etkinin ortaya çıkarılabilmesi için, yürürlükteki 43 milli parka ait UDGP dönemler itibarıyla incelenmiştir. Mevzuatlarda yapılan değişikliklerin planlama yaklaşımına, UDGP’nın karar ve hükümlerine etkisinin tespiti için, 2022 yılı itibarıyla yürürlükteki bulunan 43 milli parka ait planlar ve revizyon planlar incelenmiş, iki alanda da örneklendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Doğa Koruma, Doğa Koruma Politikaları, Çevre Politikaları, Milli Parklar, Uzun Devreli Gelişme Planı.

ABSTRACT

Although the concept of nature conservation initially developed independently when it first emerged, with the recognition of the international nature of environmental problems, it has been directly related to the development and change of environmental policies determined in the United Nations (UN) processes. Decisions on nature conservation were also included in the documents determining environmental policies formed by the decisions taken at UN environmental conferences. The “sustainable development” approach, which has been accepted as a fundamental principle for more than 50 years starting with the UN Stockholm Conference (1972), has moved away from an ecological perspective. The relationship between environment and economy has changed in favour of the economy, and the destruction of natural areas could not be prevented. The understanding that there can be no economic development without the protection of natural assets has turned into an understanding that sees the environment as a source of natural capital and that natural assets cannot be protected without setting a price for them.

In this study, the impact of the development and change of international environmental policies on nature conservation areas based on the United Nations (UN) process is analyzed through its reflection on national legislation, within the scope of the National Parks Law (MPK), in the context of the Long Term Development Plan decisions and provisions made in National Parks. First, the development and change in international environmental policies determined by the decisions taken at the environmental conferences during the UN process, are identified. The national reflections of these decisions are determined and compared with the international process, and the national reflections are found out.

Four different implementation periods are found out depending on the institutional and legal changes experienced in the national process regarding nature conservation. To disclose this effect through the decisions and provisions of the long term development plan (UDGP) applied in national park areas, the UDGP of 43 national parks in force is analyzed periodically. In order to determine the impact of the changes made in the legislation on the planning approach and the decisions and provisions of the UDGP, the plans and revision plans of 43 national parks in force as of 2022 are examined and examples are also given in the areas of Marmaris National Park and Abant Lake National Park.

Keywords: Nature Conservation, Nature Conservation Policies, Environmental Policies, National Parks, Long Term Development Plan.